

**FAKULTET POSLOVNE EKONOMIJE,
SVEUČILIŠTE/UNIVEREZITET „VITEZ“ TRAVNIK
PRIVREDNA/GOSPODARSKA KOMORA FEDERACIJE
BiH SARAJEVO**

Zbornik radova

**“STANJE PRIVREDE I MJERE EKONOMSKE
POLITIKE U 2010. GODINI”**

Broj 2

Travnik, 2010.

**FAKULTET POSLOVNE EKONOMIJE,
SVEUČILIŠTE/UNIVEREZITET „VITEZ“ TRAVNIK
PRIVREDNA/GOSPODARSKA KOMORA FEDERACIJE BiH
SARAJEVO**

Zbornik radova

SA STRUČNO-NAUČNE RASPRAVE

**“STANJE PRIVREDE I MJERE EKONOMSKE
POLITIKE U 2010. GODINI”**

VITEZ, Franšizni centar, 27.03.2010. GODINE

(Conference papers)

Broj 2

Travnik, 2010.

**Zbornik radova sa stručno-naučne rasprave, Travnik, 2010.
(Conference papers)**

Organizacioni odbor

Prof dr Nikola Grabovac, rektor Sveučilište/Univerziteta „VITEZ“ Travnik
Avdo Rapa, predjednik Privredne /Gospodarske komore Federacije BiH,
Sarajevo

Franjo Rajković, predsjednik UO Sveučilišta/Univerziteta „VITEZ“ Travnik
Prof dr Kadrija Hodžić, dekan Fakulteta poslovne ekonomije Travnik
Senad Tatarević, glavni menadžer Sveučilišta/Univerziteta „VITEZ“ Travnik
Amra Kraksner, Sveučilište/Univerzitet „VITEZ“ Travnik

Uređivački odbor

Prof dr Kadrija Hodžić
Prof dr Slobodan Čamilović
Prof dr Izudin Kešetović
Prof dr Jusuf Kumalić
Doc dr Abid Hodžić
Doc dr Jugoslav Jovičić
Doc dr Hasan Mahmutović
Doc dr Zijad Veledar
Mr. sc. Ramiz Kikanović

Glavni urednik
Prof dr Kadrija Hodžić

Izdavač:
Sveučilište/Univerzitet „VITEZ“ Travnik

Štampa
Štamparija Fojnica

Sadržaj

Predgovor.....	5
<i>Conference papers.....</i>	7
Kadrija Hodžić:	
Stanje privrede i mjere anticiklične ekonomske politike Bosne i Hercegovine	9
Jusuf Kumalić:	
Globalni aspekti recesije i njen uticaj na BH ekonomiju i mjere za izlazak iz ekonomske krize	31
Hasan Mahmutović, Aida Mahmutović:	
Geneza haotičnog stanja privrede i urgente mjere regulatorne, institucionalne i vanjske politike u Bosni i Hercegovini	43
Izudin Kešetović:	
Imaju li monetarna politika i bankarski sektor Bosne i Hercegovine odgovor na krizu?	49
Ševal Aljić	
Fiskalna politika i stabilizacijske mjere u borbi sa recesijom	53
Goran Miraščić:	
Antikrizne mjere IMF-a za Bosnu i Hercegovinu	73
Ferhat Čejvanović:	
CEFTA 2006 u vrijeme recesije	85
Jugoslav Jovičić	
Reforma porekse politike EU u svjetlu globalne recesije	93
Abid Hodžić:	
Uloga indirektnih poreza, kontrolnih organa i institucija države, te primjena zakonske regulative u razvoju domaće privrede i ulaza stranih investicija	117
Krsto Mijanović:	
Kriza čovjekovog odnosa prema okolini	125
Adis Česić, Hamdija Porobić:	
Prepreke razvoju domaće poljoprivredne proizvodnje i prehrambeno-prerađivačke industrije	137
Zoran Grgić, Fehrat Čejvanović, Danijela Bičanić, A. Maksimović,	
Kako ekonomska kriza utječe na dohodak u proizvodnji mlijeka u republici hrvatskoj	147
 <i>Program vlade Federacije Bosne i Hercegovine</i>	
Premjer Federacije BiH Mustafa Mujezinović:	
Program rada Vlade Federacije BiH za 2010. godinu	155

Autorizovana izlaganja poduzetnika

Mr. sc. Safudin Čengić:

**Osnove za izlaganje predsjednika UO Udruženja poslodovaca
Kantona Sarajevo**

Muhamed Rebinić:

**Stanje privrede općine Vitez i mjere ekonomске politike u 2010.
Godini**

Ramiz Kikanović:

Zabrinjavajuće stanje u privredi

Iršam Omerspahić, Murad Omerspahić:

**Razvoj stanoradnje u Zenici (prilog rješavanju krize na području
općine Zenica**

Izvršni sažetak i zaključci stručno-naučne rasprave

PREDGOVOR

Prošle godine u ovo isto doba (04.04.2009. godine), Sveučilište/Univerzitet „VITEZ“ Travnik (tada pod nazivom Otvoreni Univerzitet APEIRON Travnik) je organizirao savjetovanje pod nazivom **„Mjere za ublažavanje utjecaja globalne ekonomske krize na ekonomiju Bosne i Hercegovine“**.

Objavljen je zbornik radova sa autorizovanim izlaganjima učesnika, sa zaključkom i prijedlogom konkretnih mjera za ublažavanje i izlaz iz krize.

Do danas, zvanična ekonomska politika, po općoj ocjeni, nije odgovorila izazovima krize, o čemu zorno svjedoči pregled pada gotovo svih makroekonomskih pokazatelja u zemlji, od kojih su produbljavanje deficit-a platnog bilansa i pad ekonomskog rasta najdstrastičniji. Očigledno da su ova i druge upriličene rasprave o krizi u zemlji, brojni savjeti i prijedlozi nevladinih ekonomske stručnjaka, nažalost, imali mali uticaj na kreatore ekonomske politike.

Svoju društvenu odgovornost akademskog preispitivanja privrednog stanja u zemlji i doprinošenja rješenju ekonomskih i socijalnih problema, Fakultet poslovne ekonomije Sveučilišta/Univerziteta „VITEZ“ Travnik ispunjava ponovnim organiziranjem stručno-naučne rasprave, ovoga puta naslovljenu na **“Stanje privrede i mjere ekonomske politike za 2010. godinu“**. Skup je pred dvijestotine učesnike, sa učešćem predsjednika Vlade Federacije **Mustafe Mujezinovića** i ekonomske stručnjaka održan u Vitezu, 27.03.2010 godine.

Ponovo se pred zvaničnike ekonomskopolitičke vlasti Federacije BiH podastiru argumenti naučnog propitivanja privrednog stanja i tematiziraju viđenja anticikličnih mjera brojnih ekonomista, univerzitetskih profesora, ali i istaknutih privrednika i sindikalista.

Skupom, na kojem je uvodno izlaganje podnio **Prof dr Kadrija Hodžić**, dekan Fakulteta poslovne ekonomije Sveučilišta/Univerziteta „VITEZ“ Travnik, su u ime organizatora moderirali **Avdo Rapa**, predsjednik Gospodarske komore Federacije BiH i **Prof dr Nikola Grabovac**, rektor Sveučilište/Univerziteta „VITEZ“ Travnik. Skupu su nazočili **Franjo Rajković**, predsjednik UO Sveučilišta/Univerziteta i generalni direktor poduzeća Economic Vitez, **Prof dr Vidoje Vujić**, dožupan Primorsko-goranski, **Prof dr Vinko Kandžija**, dekan Ekonomskog fakulteta u Rijeci, **Jago Lasić**, potpredsjednik GK F BiH, te predstavnici kantonalne vlasti i općine Vitez.

Nadamo se da će prilozi koji slijede u ovom zborniku, koji su polučili konkretnе zaključke sa usaglašenim kratkoročnim i srednjoročnim anticikličnim mjerama s jedne strane, pomoći u razumijevanju razornog djelovanja krize, a s druge, svjedočiti o mogućoj izlaznoj strategiji iz postojeće krize.

Conference papers

STANJE PRIVREDE I MJERE ANTICKLIČNE EKONOMSKE POLITIKE U BOSNI I HERCEGOVINI

Prof dr Kadrija Hodžić
Fakultet poslovne ekonomije
Sveučilište/Univerzitet „VITEZ“ Travnik

UVOD: ZAŠTO JE PROBLEM GLOBALNE RECIJE U BIH TEŽI I DUGOTRAJNIJI U ODNOSU NA OSTALE ZEMLJE ?

Recesijski pad novčanih priliva i izvoza donosi pad ekonomske aktivnosti, nelikvidnost realnog sektora, probleme finansiranja tekućeg prihoda, probleme rasta i razvoja kompanija, depresiju potrošnje građana i agregatne potrošnje, te enormni rast nezaposlenosti. Posebno se socijalno krhkim čine situacije deficit-a javnog budžeta (u kratkom roku) i gubljenje radnih mesta, odnosno izgleda za opstajanje problema masovne dugoročne nezaposlenosti.

I prije recesije izraženi strukturni poremećaji i "sporiji napredak strukturalnih reforme" (kako eufeministički Svjetska banka označava neuspjeh strukturalnih reformi) znatno težim će učiniti ciklični oporavak Bosne i Hercegovine, te ga u prisustvu eksternih i internih insuficijencija učiniti bolnjim i dužim od drugih zemalja. Eksterne insuficijencije podrazumjevaju nametnuti neoliberalni obrazac razvoja i odsustvo kompletiranih instrumenata ekonomske politike koje uobičajeno imaju druge zemlje, a interne (nedostatak političke volje i zajedničke političke vizije funkcioniranje države. Usto, glavne lekcije izvućena iz globalne recesije o ulozi države u procesima finansijskog posredovanja i održavanja finansijske stabilnosti, i preispitivanju uloge javnog i privatnog sektora u oblikovanju sistema regulacije ne samo da nije tretirano u antikriznim programima u Bosni i Hercegovini (Domljan, 2009) već se i sama „država“ u pristupu političkih elita nastoji delegitimirati svojih klasičnih ekonomske funkcija (Hodžić, 2009).

Ukupni postratni fiskalni sektor permanentno je van poželjnih stabilizacionih tokova, pa su javni budžeti postali neodrživi i prije dolaska krize, naročito sa setom zakona o transfernim izdacima od 2006. i 2007. godine, kojima se na račun poreskih obveznika kupovala politička podrška populacije finansirane budžetskim transferima.

Krizom uslovljeno gubljenje radnih mesta i dotadašnje postojanje neravnoteže odnosno neusklađenosti ili nespojivosti između tražnje i ponude rada ukazuju, zapravo, na najtežu konsekvencu globalne krize u Bosni i Hercegovini – uporedno djelovanje dva krajnje negativna uzroka nezaposlenosti – strukturalnog i cikličnog. Gotovo da nije potrebno obrazlagati da dugoročni karakter dosadašnje strukturalne nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini i kratkoročne ciklične nezaposlenosti, podrazumjevaju

veliki trošak za nezaposlene i značajan gubitak potencijalnog outputa na nivou makroekonomije.

Neravnoteža na tržištu rada koja proizilazi iz promjena u poslovnim ciklusima, kakva je na sceni u Bosni i Hercegovini od druge polovine 2008. godine, trebala bi biti privremenog (cikličnog) karaktera, no promjene u veličini nezaposlenih i slobodnih radnih mesta koje potiču iz trenutnog stanja u okruženju mogu postati postojane. Takva situacija može biti vjerovatnija ukoliko proces prilagođavanja na tržištu rada postane duži. U situaciji nefleksibilnog prilagođavanja ponude i tražnje radne snage, moguće je da se nezaposlenost ne vrati na svoj početni nivo u vrijeme ekspanzije, već da bude zadržana na nivou iz perioda recesije (fenomen *histereze*). Rast i održavanje nezaposlenosti izaziva/izazivaće veliki pritisak na budžet zemlje, na znatno osiromašanje stanovništva, pri čemu su potencijalni sukobi između onih koji imaju posao i onih koji ga nemaju. Ekonomski nejednakosti između zaposlenih i nezaposlenih, kao i među samim zaposlenim, produbljuju i podržavaju socijalnu koheziju. Visoka nejednakost rezultira povećanim kriminalom, povećanom korupcijom, većom makroekonomskom nestabilnošću i nižim očekivanim trajanjem života.

Otuda je održivi razvoj tokom krize osobito složen problem, pogotovo što je neoliberalni individualizam destruirao socijalnu koheziju i produbio antagonizam rada i kapitala.

1. IZVORI BUDŽETSKE NERAVNOTEŽE

„.....u trenutku krize krize svaka zemlja postaje talac svoje prošlosti“

M. Mecagny, R. Atoyan, IMF Working paper WP/07/258.

Recesija neminovno dovodi do deficit-a državnog budžeta, budući da sa opadanjem ekonomskih aktivnosti, zarada i zaposlenosti opadaju i poreski prihodi. Međutim, aktuelni budžetski problemi Bosne i Hercegovine nisu izazvani samo globalnom recesijom, niti se unutrašnja neravnoteža uz ciklične uzroke može pravdati „sistemske“ nedosljednostima, bar ne na način na koji to neki ekonomisti u Bosni i Hercegovini žele predstaviti javnosti. Stoga su samo djelimično tačne njihove tvrdnje da „problem domaćeg deficit-a nije primarno vezan za svjetsku krizu“, te da „domaća ekonomija više troši, nego što stvara“, pa unutrašnjih izvora za pokriće budžetskih deficit-a nema. Pozivanje na „objektivne“, sistemske okolnosti po kojima Bosna i Hercegovina „ovakva kakva jeste, hronično mora da troši preko svojih mogućnosti“, suštinski ne samo da ne doprinosi potpunom objašnjenju djelovanja recesije u Bosni i Hercegovini, već i sam izlaz iz date budžetske krize može biti socijalno i politički kontraproduktivan.

Obrazloženje za ovakvu tezu moguće je dati na dvije razine. Prva se tiče zvaničnog objašnjenja uzroka nastanka budžetskog deficit-a, koje se više nego pojednastavljuje s obrazloženjem da je „uvoz finansiran sredstvima izvana, pa je samim tim došlo do povećavanja vanjskog duga“, te da je „priliv kredita zaustavljen“, uvoz smanjen, „a izvoz i potrošnja opala, a time opadaju i budžetski prihodi.“ Druga se odnosi na činjenicu da će nova budžetska ravnoteža, pomognuta IMF-im stand by aranžmanom uljuljkati političare i građane do narednih izbora i pojačati dosadašnje negativne efekte uspostavljenje kvazi makroekonomskе stabilnosti, skupo plaćene visokom nezaposlenošću. U prvom slučaju, pozivanje na objektivne, sistemske okolnosti po kojima Bosna i Hercegovina „hronično mora trošiti preko svojih mogućnosti“ (ova tvrdnja samo je djelimično tačna), suštinski ne doprinosi potpunom objašnjenju. U objašnjenju deficitarnog budžetskog trošenja valja uključiti način na koji se vladajuće politike održavaju na vlasti: s jedne strane, manipulacija sa najosjetljivijim socijalnim i boračkim kategorijama, podilaženje glasačima i kupovinama glasova parama novčanih obveznika,¹ a s druge permanentno odsustvo ozbiljnijih strukturalnih reformi, koje uključuju i spriječavanje reformi administrativnog sektora.

Naravno, uticaj recesije je neupitan, ali ekomska kriza u Bosni i Hercegovini nije uvezena i ciklična, ponajmanje je konjukturna, ona je strukturalna i politička. Recesija je već izraženu domaću krizu samo dovela do usijanja. Kriza je dugo vremena bila amortizovana prihodima od privatizacije, sredstvima međunarodne ekonomskе pomoći, a u zadnje vrijeme, od 2006., i prilivima od PDV-a. Tome treba dodati da su prve poratne godine, 1998.-2004., i obilježile stand by aranžman u dva navrata,² kada je privučeno 162 miliona KM u specijalnim pravima vučenja, što je dalje pridonijela zamagljivanju stvarnih uzroka permanentne budžetske neravnoteže. Vrhunac privida uspostavljanja ravnoteže je uvođenje PDV, koji ne samo da je pridonio prikriti budžetsku krizu već je stvorio političko uvjerenje da se komotnije može ući u proširenje socijalne strukture javnih rashoda.

¹ „Pred izbore 2006. izmjenama Zakona o socijalnoj zaštiti (a da o boračko-invalidskoj zaštiti i ne govorimo 'kupovalo' se glasačko tijelo SDA, SBiH i HDZ-a.“ Pokušaj da se krah prouzrokovani tako proizvedenog deficit-a budžeta FBiH izmjenama odgovarajućih zakona „zaustavljen je u Domu naroda“. (Ž. Papić, *Politička ekonomija krize*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, 47/09, str. 17).

² MMF je 29. maja 1998. godine odobrio BiH Prvi stand by aranžman u iznosu 60,6 miliona SDR. U dva navrata - 28. juna 1999. i 30. marta 2000. godine, povećan je iznos Stand by aranžmana za po 16,91 milion SDR. Tako je ukupan iznos prvog Stand by aranžmana 94,42 miliona SDR. Odobreni iznos je u cijelosti povučen.

Drugi Stand by aranžman u iznosu 67,60 miliona SDR odobren je 2. augusta 2002. godine i trebalo je da bude iskorišten do 1. novembra 2003. godine. Na zahtjev BiH ovaj aranžman je produžen dva puta. Prvi put je produžen do 31. decembra 2003. godine, a zatim do 29. februara 2004. godine. Aranžman je iskorišten u cijelosti 67,60 miliona SDR i to u četiri tranše: I - 19,6 miliona SDR , II - 12 miliona SDR , III - 24 miliona SDR, IV - 12 miliona SDR.

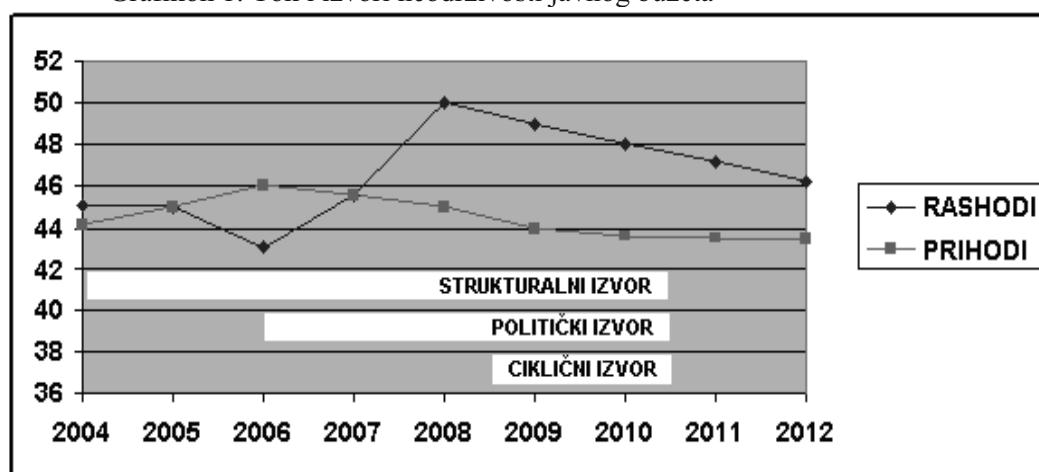
Procikličnost fiskalne politike u Federaciji BiH je izražena naročito u periodu 2006.-2008. sa:

- a) rastom transfera pojedincima sa 11 % (590 mil. KM) na 18 % (1,1 milijardu KM) ukupnih prihoda,
- b) rast potrošnje na plate i naknade sa 22 % na 24 % ukupnih javnih prihoda.

To je uslovilo da Bosna i Hercegovina u ovom vremenu troši 4 % svog GDP-a na novčane naknade kroz programe socijalne zaštite, „ali ta potrošnja nije posebno djelotvorna pri smanjivanju siromaštva... samo 17 % onih koji su u stanju potrebe su obuhvaćeni ovim programima“, „dok je preciznost usmjeravanja prilično slaba, pri čemu veći dio ide onima u bogatijim petinama.“³

Strukturirana na ovaj način, javna potrošnja se približila nivou od 50 % GDP-a, što je vodilo problemu sa likvidnošću. Ovim je domaća tražnja preuzeala ulogu pokretača rasta, što je uz predhodne navedene impulse agregatne tražnje podržano od 2007. još i sa realnim rastom kredita (22 %). U 2007. i 2008. vodeći indikatori su i dalje „solidni“ (npr, stopa ekonomskog su iznosile 6,2 % i 5,5 %) ali su jasnije nego do tada izražena fiskalna ograničenja (raskorak javnih prihoda i javnih rashoda). Maksima po kojoj „u trenutku krize krize svaka zemlja postaje talac svoje prošlosti“ biva u Federaciji BiH očitana kao na dlanu: s nastupom globalne recesije izvori neodrživosti budžeta kompletiraju se u strukturne, političke i ciklične (grafikon 1). Strukturni su konstantno izraženi u cijelom postratnom periodu, politički nastupa s setom transfernih proširenja od 2006., a ciklični nastupa s djelovanjem globalne recesije od 2008. godine.

Grafikon 1: Tok i izvori neodrživosti javnog bužeta

³ Ažurirani izvještaj o siromaštu za BiH za 2009. godinu: Zaštita siromašnih u vrijeme globalne krize, Dokument Svjetske banke, 18. decembar 2009, str. V.

U redoslijedu rješenja, pod pritiskom IMF i Svjetske banke prilazi se anuliranju prvo političkog izvora neodrživosti javnog budžeta. Eksplicitan stav Svjetske banke glasi: „Jasno je da prvenstveno bez reforme sistema transfera pojedincima....(na koje Federacija procentualno troši više prihoda nego bilo koja zemlja u Evropi, a onda i reforma plata i naknada, nema održivog budžeta.“⁴

Usvojeni zakoni⁵ i procedure ušteda po ovom osnovu (revizije statusa pojedinačnih transfernih primalaca, izjednačavanje naknada za nezaposlene borce, uvodenje imovinskog odnosno prihodovnog cenzusa su kratkoročne uštede, koje još uvijek ne riješavaju dugoročnu (strukturalnu) krizu.

2. DUGOROČNI PROBLEMI: EKONOMSKI RAST I KONKURENTNOST

2.1. (Ne)održivost ekonomskog rasta i odsustvo realne i strukturalne konvergencije

Od 2001. godine Bosna i Hercegovina ima stabilnu i dinamičnu putanju ekonomskog rasta, ali s obzirom na nisku startnu osnovu i upitnu održivost ekonomskog rasta, još uvijek nedovoljnu da se uskladi sa članicama EU, čak ni u razdoblju buduće tri generacije. Pogotovo što je ovakav „dinamičan rast“ rezultat stranim donacijama i transferima iz inostranstva podržane ekonomije (*aid-driven economy*), a ne uspjeha u provođenju strukturalnih, institucionalnih i ekonomskih reformi.

Prihodi od privatizacije, međunarodna ekomska pomoć i doznake iz inostranstva su, dakle, doprinijeli relativno visokom predrecesijskom „dinamičnim rastom“ Strana ulaganja su u predrecesijskom periodu imala neujednačeni trend rasta, sa izvjesnim opadanjem i nivoom koji je znatno ispod onih u zemljama u Regionu.

Dakle, u predrecesijskom periodu ekonomski rast (od 2001.-2007. GDP je rastao s godišnjim prosjekom od nekih 6 %) je bio podržan snažnim rastom domaće potrošnje i investicija, koji su sa svoje strane bili finansirani snažnim rastom kreditiranja, doznakama dijaspore (procjene Centralne banke govore da se radi o iznosu oko 2 miljarde KM godišnje) i visokim cijenama metala. Rast je bio relativno uravnotežen između sektora. Npr., u predrecesijskoj 2007. godini, rast je bio najsnažniji u finansijskom sektoru (19 %), ali takođe je bio stabilan u proizvodnji (14 %) i maloprodaji (10 %), dok su privatne investicije stajale na 21 % GDP-a.

⁴ www.worldbank.ba (februar 2010).

⁵ 23.02.2010 Vlada Federacije BiH utvrdila je set zakonskih rješenja neophodnih za ispunjavanje uslova iz stend by aranžmana s IMF-om.

Tabela 1: Glavni makroekonomski pokazatelji

Pokazatelj i	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nominalni GDP (mljrd KM)	10.95 9	12.17 3	15.78 6	16.92 8	19.12 1	21.64 7	24.55 2	26.54 1
Realna stopa rasta (u %)	3,6	3,5	6,3	3,9	6,2	6,8	5,5	-3,0
Deficit na tek.Rn (%)	-13,0	-19,0	-16,0	-18,0	-8,0	-13,0	-15	-9
Prosječ. neto plaća				534	575	645	753	785
Inflacija CPI	5	1,0	0,3	3,6	6,1	1,5	7,4	2

Bez obzira na „dinamičnost“, stopa ekonomskog rasta je u predrečijskom periodu nije bila dovoljna da se uskladi sa članicama EU, čak ni u razdoblju buduće tri radne generacije: pri najvećoj stabilizacionoj stopi iz 2006. od 6,2 % i tadašnjoj stopi rasta u EU od 2,6 % Bosni i Hercegovini je trebalo 32 godine da zatvori jaz do 75 % prosjeka GDP-a EU-e. (K. Hodžić, 2008). Zbog toga je Ž. Papić (2008) izašao s tezom o imperativnoj stopi rasta od 10 %.

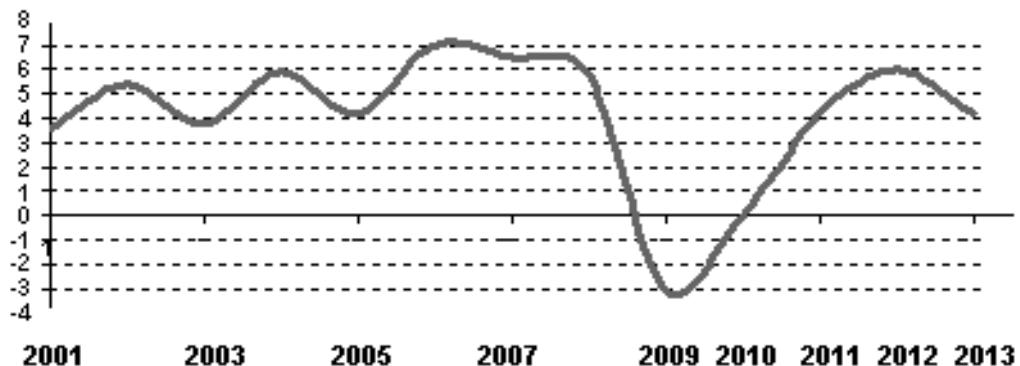
S recesijom, čiji se prvi uticaji počinju osjećati od kraja 2007. godine, dolazi do naglog pada izvoza (u prvih deset mjeseci 2009. čak od 21,4 %) i smanjenja inostranih novčanih priliva (koje su u predhodnim godinama činile 10-15 % raspoloživog dohotka, a u ovom vremenu pretrpele pad od cca 9 %), i to uporedo sa podizanjem bankarskih kamatnih stopa i time destimuliranih investicija. i potrošnje trajnih potrošačkih dobara. Scenarij ispoljavanja recesije u najkraćem se ispoljava na slijedeći način:⁶ pad proizvodnje (18 %), pad vrijednosti građevinskih radova (16,4 %), pad maloprodaje (10 %) i zaposlenosti s jedne strane, drastično reducira raspoloživi dohodak i smanjuje domaću tražnju, a s druge, reduciranje poslovne aktivnosti kompanija smanjuje javne i privatne investicije (značajan je pad javnih investicija od 25 %), te javne prihode, čiji pad je u kombinaciji sa rastom tekućih rashoda doveo „do negativne štednje centralne vlade i na taj način znatno ugrozilo javne investicije koje su na kraju finansirane deficitom.“ Na početku 2010. godine dolazi do daljeg smanjivanja proizvodnje, iako to može biti znak sezonske malaksalosti: u januaru je smanjenje za 11,2 % u odnosu na prosječnu mjesecnu proizvodnju iz 2009. godine. Isto tako, u odnosu na januar 2009. godine stopa promjene proizvodnje je mala i iznosi – 0,5 %. U odnosu na decembar 2009. godine, u januaru 2010 došlo je do značajnog smanjenja obima proizvodnje, pri čemu stopa promjene iznosi -15,8 %.

⁶ Bosna i Hercegovina: ekonomski trendovi januar-septembar 2009, Direkcija za ekonomsko planiranje pri Vijeću ministara BiH, Sarajevo, decembar 2009.

Smanjena tražnja (podaci za prvi deset mjeseci 2009.) smanjila je i robni uvoz (26,1 %) u okviru kojeg je najsnažniji pad uvoza kapitalnih dobara (-41 %), i to brže nego se smanjivao izvoz (21,4 %, od čega najviše bazni metali sa padom od 46,9 %), pri čemu je konačni pad vanjskotrgovinskog deficit-a 30 %. U januaru 2010. godine trgovinski deficit je za 31,4 % manji nego u istom mjesecu predhodne godine. Time je vanjska trgovina vraćena na razinu ispod 2007. godine. Pad proizvodnje od početka 2009. godine vodi padu zaposlenosti i usporavanju rasta plata i penzija.

Iako se bilježi snažno smanjenje uvoza, drastičan pad domaće tražnje i negativan trend rasta nezaposlenosti i smanjenja zaposlenosti rezultira znatnom obaranju stope ekonomskog rasta na (još uvijek procjenjenu) razinu od -3 % u 2009. godini. Broj nezaposlenost raste s početka 2009. godine sa 491.672 na 510.534 početkom 2010. godine. U 2010. godini Evropska banka za obnovu i razvoj predviđa rast između nula i jedan posto, dok bi se u narednoj, 2011. godini rast mogao popeti na 2 %, da bi se od 2012. ili 2013. približio predrecijskom rastu.

Grafikon 2: Stopa rasta GDP-a od 2001. i projekcija do 2014. godine

U ozračju evropske perspektive, zemlju karakteriše odsustvo realne i strukturalne konvergencije, posebno kada je u pitanju postojanje tržišne, funkcionalne ekonomije i njene konkurentske sposobnosti. Kako je tržišna transformacija Bosne i Hercegovine reducirana na makroekonomsku stabilizaciju, to zemlja uživa samo stabilnost tzv. nominalnih ekonomskih indikatora (stabilnost i konvertibilnost domaće valute, fiksiran devizni tečaj i niska stopa inflacije). Međutim, čak i ovakva stabilnost je dalje, s jedne strane, hendikepirana entitetskim ustrojstvom koji državi Bosni i Hercegovini uskraćuje vođenje makroekonomске politike, a s druge, ne korespondira sa realnim ekonomskim progresom. Nasuprot nominalnim, realni ekonomski indikatori pokazuju ekonomsko zaostajanje zemlje (konstantno visoka stopa nezaposlenosti, visok deficit trgovinskog i platnog bilansa, održivost vanjskog duga uz međunarodnu pomoć i transfere iz inostranstva, i, nadalje, stopa

ekonomskog rasta nedovoljna ne samo za dogledno zatvaranje ekonomskog jaza prema EU, nego i za dostizanje nivoa dohotka zemalja iz posljednjeg petog proširenja EU.

Uzimajući u obzir i druge komponente iz kojih se sastoji (zaposlenost, vanjska trgovina i sl.) realna konvergencija Bosne i Hercegovine je još više ugororžena, obzirom na s jedne strane, nisku startnu osnovu ukupnog GDP i GDP p.c (u 2009. godini GDP p.c čini tek 31 % prosjeka E-27), a s druge, obzirom na ozbiljne strukturne probleme s kojim se ekonomija suočava:

- Dominantno formiranje ukupnog GDP prate sektori s niskom novododatom vrijednošću (trgovina i poljoprivreda stvaraju gotovo 20 % ukupnog GDP) ili sektori koji se formiraju putem preraspodjele nacionalnih dohotka (porezi na proizvode daju 19 % ukupnog GDP), a ovi sektori, usto, imaju najbrži rast (trgovina 18,6 %, porezi 23 %). Nasuprot tome, sektori sekundarne djelatnosti, koje inače karakterizira visoka produktivnost i koji čine generatore rasta imaju znatno manje učešće u GDP (npr., prerađivačka industrija stvara 9,5 % GDP, a građevinarstvo tek 3,9 % GDP) a ovi sektori imaju i sporiji rast (prerađivačka industrija 11,5 %, građevinarstvo 4,9 %);
- Registrovana stopa nezaposlenosti na početku 2010. godine iznosi 42,6 % (procjene ILO pokazuju da se radi o stopi od 29 %) je najveća stopa u regionu, dok su prosječne plate (prosječna mjeseca neto plaća u januaru iznosi 802 KM), također, jedne od najvećih u regionu (samo Hrvatska ima dvostruko veće) i brže realno rastu od rasta produktivnosti rada, dok je produktivnost veća od one koju određuje nivo konkurentnosti;
- Izrazito je nepovoljan (i veći od prosjeka regionala) odnos tekućeg računa platnog bilansa i GDP;
- Konstantno visoka nezaposlenost formira snažan neformalni sektor ekonomije koji apsorbuje značajni broj zaposlenih (procjene govore o prisustvu cca 30 % sive ekonomije);
- Sistemski podržana tendencija da se preko malog opterećenja plata poveća zaposlenost, i to preko umanjenih doprinosi za penzijsko osiguranje, koji su u BiH zajedno sa Kazahstanom najniži među tranzicijskim zemljama. Time se socijalno ugrožava populacija penzionera.
- Iako je u posljednjim godinama ostvarila napredak u svom uključivanju na tržište EU, kao i brži rast izvoza u odnosu na izvoz, trgovina nije značajnije doprinijela ekonomskom rastu. Vrijednost uvoza je još uvijek veća od izvoza (u januaru 2010. godine procenat pokrivenosti uvoza uzvozom iznosi 58,3 %)), što rezultira velikim i rastućim trgovinskim deficitom Visok vanjskotrgovinski deficit ukazuje na lošu strukturu izvoza i nedovoljnu konkurentnost domaćih proizvoda na ino tržištu. Ključni problemi izvoza odnose se na niski nivo proizvodnje uopće, kao i njegovu strukturu koju karakteriše izvoz sirovina i poluproizvoda (dominiraju bazni metali, rude, drvo, krvna i kože, sa blizu 60 % ukupnog izvoza), a manje finalnih proizvoda. Izvoz, usto, karakterišu «koncentrisana struktura» za razliku od uvoza, kojeg čine «raznovrsnije robe i

robe sa većom dodanom vrijednošću» (npr., samo mašine, električna i transportna oprema čine 22 % ukupnog uvoza).

Dakle, za približavanje Evropskoj uniji potreban je znatno viši ekonomski rast od dosadašnjeg, pogotovo što i dosadašnje relativno visoke stope iznad prosjeka u regiji, nisu obezbjedile iole značajniju kompetetivnost Bosne i Hercegovine čak ni među zemljama u regiji Jugoistočne Evrope. BiH rapidno zaostaje u odnosu na zemlje iz regionala, a po indikatorima globalnih indeksa kompetetivnosti država i biznisa u njima primjetni su čak i divergencijski trendovi u odnosu na, npr., Bugarsku i Rumuniju (2007), a u zadnje vrijeme i u odnosu na Albaniju i Makedoniju (od 2009). To pokazuje da je dugoročan rast prevashodno određen početnim uslovima, stopom uvećavanja fizičkog kapitala (odnosno učešćem investicija u GDP-u), stopom uvećanja socijalnog kapitala (od stepena obrazovanja, savremenog menadžmenta i poticanja inovacija do socijalnog povjerenja) te općim političko-pravnim ambijentom.

Otklanjanje postojećih prepreka i poticanje ekonomskog rasta u Bosni i Hercegovini predstavlja ujedno i (dugoročno) ispunjenje preduslova za pridruživanje EU.

2.2. Ugrožena konkurentnost

Permanenta strukturalna kriza učinila je domaći poslovni sektor najneorganizovanijim i najnekonkurentnijim u regiji Jugoistočne Evrope. BiH zaostaje za zemljama u Regionu u odnosu na većinu strukturalnih indikatora, a u određenim oblastima – pokretanje poslovanja, registracija, sprovođenje ugovora – zaostaje u znatnoj mjeri. Prepreke ulaganjima u Bosni i Hercegovini čine: (1) dozvole i procedure, (2) porezi, (3) gradnja, poslovne finansije i (5) trgovinska politika i veličina tržišta. O tome zorno svjedoče izvještaji Svjetske banke pod nazivom *Doing Business*, kojom se procjenjuje jednostavnost poslovanja u određenoj zemlji prema određenom broju regulatornih i fiskalnih indikatora, te izvještaji Svjetskog ekonomskog foruma (WEF). U svih šest godina otkako je Bosna i Hercegovina uvrštena u ove izvještaje konstatno bilježimo pripadnost začelju regije, otkrivajući da su dominirajuće prepreke poslovanju sistemsko-institucionalne prirode (neefikasna vladina birokratija, politička nestabilnost, korupcija i nestabilnost vlade). Napredak poslovnog ambijenta je (pre)spor, što pokazuje rangiranje BiH u posljednje tri godine: U *Doing Business 2008* Bosna i Hercegovina je od 178 zemalja zauzela 150. mjesto, u *Doing Business 2009* od 181 zemlje je rangirana na 119. mjestu., a u posljednjem, *Doing Business 2010* je na 116. mjestu od ukupno 183 zemlje. Od 2009. godine Bosna i Hercegovina i bukvalno zauzima posljednje mjesto u regiji, kako sljedeća tabela i pokazuje.

Tabela 1: Jednostavnost poslovanja u BiH: pređenje sa zemljama u regiji

	BiH	Albanija	Makedonija	Hrvatska
Ukupni globalni rang	119	86	71	106

Izvor: *Doing Business 2009. The World Bank Group, Washington 2009.*

U posljednjoj godini pogoršani su indikatori zapošljavanja radnika, dobijanja kredita, zaštite investitora i trgovine sa inostranstvom (tabela 2).

Tabela 2: Sumarni indikatori jednostavnosti poslovanja

Indikatori	Doing Business 2010.	Doing Business 2009	Promjena mesta
Doing Business	116	119	+ 3
Započinjanje poslova	160	162	+ 2
Dobijanje dozvola za poslova	136	137	+ 1
Zapošljavanje radnika	111	109	- 2
Registracija nekretnina	139	149	+ 10
Dobijanje kredita	61	59	- 2
Zaštita investitora	93	88	- 5
Obaveze plaćanja poreza	129	155	+ 26
Trgovina sa inostranstvom	63	58	- 5
Provedba ugovora	124	124	0
Zatvaranje poslova	63	63	0

Izvor: *Doing Business 2010., The World Bank Group, Washington 2010.*

Prema Izvještaju *Doing Business 2010* osoba koja započinje posao mora provesti 12 procedura i potrošiti 60 radnih dana, a minimalni troškovi za početak poslovanja izraženi u % dohotka po stanovniku iznose 29,8 %. Poređenje sa drugim zemljama (tabela 3) pokazuje da su to znatno otežaniji uslovi (npr. onome ko započinje posao u zemljama Jugoistočne Evrope u prosjeku treba dva puta manje dana, a u razvijenim zemljama gotovo 5 puta manje vremena za osnivanje firme od osobe u BiH).

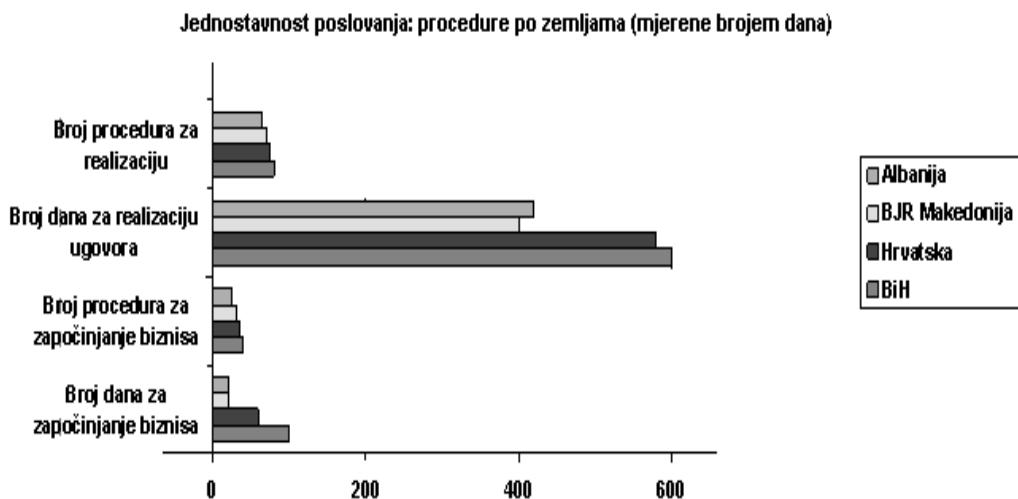
Tabela 3: Indikatori započinjanja poslova

Indikatori	BiH	Jugoistočna Evropa i Centralna Azija	Zemlje OECD-a
Procedure (broj)	12	6,7	5,7
Vrijeme (dana)	60	17,4	13,0
Troškovi (% od dohotka p.c)	15,8	8,3	4,7
Min capital (% od dohotka p.c)	29,8	21,5	15,5

Izvor: *Doing Business 2010., The World Bank Group, Washington 2010.*

Grafikon 3 ilustrira ove teškoće u Bosni i Hercegovini spram situacije u Albaniji, Makedoniji i Hrvatskoj.

Grafikon 3.

Po nekim istraživanjima, ne postoji korelacija između potencijalne poslovne konkurentnosti na srednji rok i tekuće produktivnosti. Bosna i Hercegovina ostvaruje, prema predhodnim izvještajima, veću produktivnost od one koju određuje njen kapacitet konkurentnosti, pa se otvara još i opasnost da nivo produktivnosti bude na duži rok neodrživ prema njenim nepovoljnim mikroekonomskim osnovama konkurentnosti.⁷

Dakle, za nizak nivo stranog i domaćeg ulaganja nije kriva samo globalna kriza. Prepreke poslovanju su konstantne, što se konstatira još 2004. kada je Bosna i Hercegovina prvi put uvrštena u Izvještaj *Doing Business*, ili *Bijele knjige*, kako ovaj izvještaj još označavaju. Nisku poslovnost bosanskohercegovačke privrede potvrđuje i indeks ekonomskih sloboda, koji iznose 53,1 i koji je manji 0,8 % u odnosu na predhodnu godinu. Od 43 evropske zemlje Bosna I Hercegovina je na 40. mjestu i ima najniži nivo ekonomskih sloboda u Jugoistočnoj Evropi.

Kriza je doprinijela opadanju priliva direktnih stranih ulaganja (FDI) te smanjenju vanjskih kredita.⁸ Pa ipak, monetarna je stabilnost osigurala djelovanje valutnog odbora, kojim je konvertibilna marka fiksnim tečajem vezana za euro. Nasuprot tome, aprecirani tečaj konvertibilne marke (izuzev prema hrvatkoj kuni, švicarskom franku i američkom dolaru) bi mogao dalje produbljivati vanjskotrgovinski deficit, čemu doprinosi i liberalniji režim razmjene s EU nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, te

⁷ A. Domazet, Konkurenčnost poslovnog sektora i recesija u Bosni i Hercegovini, „Forum Bosnae“, Sarajevo, 47/09, str. 172.

⁸ UNDP i LSE, 2009.

nedovoljna iskorištenost mogućnosti koje pruža CEFTA.⁹ Primjena Sporazuma CEFTA otkriva značajna područja u kojima se onemogućava slobodan pristup trgovini, bez obzira što se uključuju carinske barijera. To su područja standardizacije, pravila porijekla proizvoda, fiskalne politike, politike tečaja, politike podrške domaćoj proizvodnji i politika konkurenčije. Bosna i Hercegovina je izložena konkurenčiji uvoznih poljoprivrednih proizvoda, koji obično koriste subvencije (subvencijame postaju prikladne mjere kojim države EU pomažu svojim kompanijama u recesiji) u svojim zemljama (primjer mlijeka i mesnih prerađevina).

Nedavno devalviranje valuta u nekim zemljama u okruženju nosi opasnost smanjenju relativne konkurentnosti domaćih kompanija, ali bi se utjecaj ovih devalvacija mogao ublažiti smanjenjem relativno visokih stopa doprinosa čime bi se bar utjecalo na konkurentnost radne snage.¹⁰

Takođe, nizak nivo nacionalne štednje kojom bi se mogle finansirati investicije je ugrozen s jedne strane, dosadašnjom procikličnom i ekspanzivnom fiskalnom politikom i, kako smo predhodno vidjeli, destimulativnim poslovnim ambijentom, a s druge kamatna stopa na kredite raste, što ulagačima i SME otežava pristup kreditima.

3. ANTICIKLIČNA POLITIKA

Ublažavanje cikličnih kretanja podrazumjeva djelovanje na kratkoročnom, s jedne i srednjoročnom roku, s druge strane. U principu, radi se komplementarnoj strategiji provođenja anticiklične (kratkoročne) politike, sa kratkoročnim/srednjoročnim politikama poboljšavanja poslovne okoline, te u dugom roku otvaranja novog pristupa bosanskohercegovačkoj cjelovitosti sa promjenjenim teorijsko-ideološkom paradigmom i konceptom integrisanja ekonomskog i socijalnog razvoja u srednjoročnom i dugom roku.

3.1. Anticiklična politika

U principu anticiklična politika se svodi na (1) redukciju javne potrošnje i (2) povećavanje javnih prihoda, što je moguće mjerama fiskalne i monetarne politike. Radi se komplementarnoj strategiji provođenja anticiklične (kratkoročne) politike, sa kratkoročnim/srednjoročnim strukturalnim reformama poboljšavanja poslovne okoline i politikama poticanja konkurentnosti domaćih kompanija.

⁹ S. Pačariz, Globalna finansijska kriza – Bosna i Hercegovina u fokusu, „Forum Bosnae“, Sarajevo, 47/09, str. 138.

¹⁰ O. Nikšić, Strukturni razlozi nemogućnosti bosanskohercegovačkog odgovora, „Forum Bosnae“, Sarajevo, 47/09, str. 156.

a) Redukcija javne potrošnje

Redukcija javne potrošnje Bosni i Hercegovini u kratkom roku podrazumjeva provođenje slijedećih mjera:

- 1) Zaustavljanje i smanjivanje rasta javnih prihoda (vraćanje rasta javnih rashoda sa 50 % u 2009. na nivo od 2006. Godine, tj. nivo od 40 % GDP);
- 2) Racionalizacija transfera privatnim licima (sa 18 % ukupnih prihoda u 2008. godini na 11 % u 2006. godini) I uvođenje principa prihodovnog censuza;
- 3) Smanjivanje i/ili kontrola udjela plata (sa 24 % u 2008. godini na 22 % u 2006. godini);
- 4) Ograničavanje menadžerskih plaća;
- 5) Smanjenje budžetskih materijalnih troškova;
- 6) Poboljšavanje ciljanja socijalno najugroženijih kategorija.

Redukciju javne potrošnje treba da prati socijalni dijalog između svih relevantnih faktora (sindikata, poslodavaca, vlade, političkih stranaka, nevladinih organizacija), koji može pripomoci učvršćivanju socijalne kohezije društva.

a) Fiskalne mjere

Bosna i Hercegovina ima ograničen ekonomsko-sistemske manevar u provođenju anticiklične politike, s obzirom na ograničenja Valutnog odbora i fiskalnu politiku koju i prije izbijanja krize nije do kraja iskoristila u podršci ekonomskog rasta i zapošljavanja. Time fiskalna politika (po)ostaje najjači instrument putem kojeg država može uticati na poslovne aktivnosti i javne budžete u recessionom periodu.

- 1) Uz već dosada poduzete mјere u osiguranju bankarskih depozita i smanjenje stope obavezne rezervi u ime bankarske likvidnosti, usvajanja Zakona o akcizama, i zaključenje stand-by aranžmana sa IMF-om, kojim se otvaraju mogućnosti kontrole i ograničenja javna potrošnja, bosankohercegovački ekonomski misao nudi slijedeće prijedloge finansijsko fiskalne i monetarne naravi:
- 2) brzo prilagođavanje fiskalne politike krizi izmjenom (sniženjem) stopa direktnih poreza (npr. poreza na dohodak) i indirektnih poreza (PDV i indirektni porezi za za neluksuzne robe, posebno osnovne životne namirnice i komunalne usluge (A. Domazet, 2009, F. Čaušević, 2009, J. Kumalić, 2009., I. Kešetović, 2010.);
- 3) emitovanje javnog duga (dugoročne obveznice) s ciljem konkretnog preduzimanja mјera finansiranja kapitalnih izdataka (F. Čaušević, 2009);
- 4) uvođenje progresivnog oporezivanja, kako bi se teret krize ravnomjerno rasporedio između bogatih i siromašnih, te oslobođanja poreza na

dobit poduzetnike koji profite reinvestiraju u svoju kompanije (D. Miljević, 2009);

5) svođenje mjera poreske politike na mogućnost proširenja poreske osnovice poreza na dohodak kroz ukidanje poreskih oslobođenja toplog obroka i prevoza, u ime čega je potrebna hitna izmjena propisa koji reguliraju porez na dohodak (Š. Alić, 2009.; K. Hodžić, 2010).

b) Monetarne mjere

1) projiciranje kontrolirane inflacije (D. Stojanov, 2005., 2007.; N. Grabovac, 2010.). U interpretaciji Grabovca (2010) kontrolirana inflacija do 20 % može povećati zapošljavanje između 10 i 15 %.

2) uvođenje fleksibilnijeg mehanizma upotrebe obaveznih rezervi Centralne banke BiH kroz emisiju vrijednosnih papira u funkciji primjene instrumenata selektivne kreditne politike, kao kvalitativne monetarne politike, i obaranja kamatne stope kroz ponudu novca razvojem finansijskog sektora (I. Kešetović, 2009.)

c) Podrške anaticikličnoj politici

1) Po većem broju ekonomista bosankohercegovačke vlade trebaju usvojiti novi sistem vrijednosti makroekonomskog upravljanja koji je deriviran iz pokrenutih rasprava o neophodnosti masivnih vladinih programa (nekoliko ekonomista do sada je upućivalo na nužnost ulaganja u infrastrukturne projekte; npr., F. Čaušević, Ž. Papić, A. Domazet, M. Kikanović, V. Domljan), uključujući fiskalne i druge sisteme podsticaja, na području poboljšavanja produktivnosti i konkurentnosti domaćih kompanija (unapređenje poslovnog okruženja, smanjivanje regulatornog pritiska i stimuliranje ulaganja u istraživanje i razvoj). Elektroenergetski sektor je, pri tome, prepoznat kao najveća infrastrukturna šansa.

2) Otvaranje općeg socijalnog dijaloga u koga je neophodno uvući sve relevantne faktore, od sindikata, poslodavaca i države do nevladinih organizacija, političke stranaka, koje su zainteresovane za socijalni dijalog i socijalno poboljšanje uslova rada, pri čemu jačanje partnerskog odnosa sa sindikatima nalaže i razvijanje socijalne solidarnosti vlade ali i menadžmenta kompanija sa radnicima na svim razinama njenog djelovanja. Čini se relevantnim i teza: "ekonomiji ubrzanog razvoja u okviru koncepta humanog razvoja", a koja se "tiče radikalnog preokreta, prvo u strategijama, a zatim u politikama": dosadašnji "trošak" u socijalne aspekte razvoja bi mogao postati "investicija" – socijalno uključivanje bi promjenilo i karakter tradicionalne socijalne zaštite, od pomoći pasivnim korisnicima ka uključivanju u radni i društveni život (Ž. Papić, 2008). Uslovi rada, obrazovanje ili aktivne politike tržišta rada ne mogu biti odgovornost jedino države, niti u cijelosti prepušteni

silama tržišta. Socijalni partneri mogu imati ključnu ulogu u definiranju, objašnjavanju i provedbi tih politika.

3) Priroda sindikalnog djelovanja nalaže otvoreni poziv kompanijama da uporedo s razvijanjem ideja podizanja produktivnosti, inovacija i ekonomije znanja uopće u svojim poslovnim planovima razvijaju i svoju socijalnu odgovornost za ublazavanje u krizi produbljenog antagonizma rada i kapitala. Tržište i socijalna solidarnost nisu kontradiktorni, budući da je održavanje zaposlenosti najznačajniji instrument socijalne kohezije u društvu. Kvalitetan dijalog između predstavnika radnika i poslodavaca može da se lakše prebrode posljedice recesije.. Međutim, nepostojanje snažnih autonomnih i neovisnih socijalnih partnera u Bosni i Hercegovini, umanjuje potencije kolektivnog pregovaranja i rješavanja radnih sporova, zbog čega je neophodno "proširiti obuhvat dijaloga i preko kolektivnih sporazuma", te "pokrenuti konzultacije i dijalog sa socijalnim partnerima o širokom spektru pitanja vezanih za rad i zapošljavanje, uključujući i dijalog o zakonima o radu i zapošljavanju i politikama rada i zapošljavanja."¹¹

3.2. Strukturalne reforme i politike poboljšavanja poslovne okoline

Napomena o ograničenim domaćim izvorima, prepostavlja otvaranje snažnijih šansi strukturalnih reformi i politika, i to:

- 1) Pravne reforme – pojednostavljinjanje procedura za vođenje poslova;
- 2) Giljotinja propisa;
- 3) Reforme tržišta rada;
- 4) Daljna privatizacija: usklađenost zakona i propisa, i donošenje novih zakonskih rješenja (ova dosadašnja normativna neuskađenost uzrokovala je velike poteškoće i investitorima i državnim agencijama koje se bave privatizacijom državnih preduzeća);
- 5) Smanjivanje/ujednačavanje poreza i doprinosa (nameti na neto plaću u RS su 52 %, u FBiH 68 %). Vlada je još 2008. godine utvrdila smanjenje nameta na plaće za naredne 3 godine od 15 %);
- 6) Reforma Fonda penzijskog/mirovinskog i zdravstvenog osiguranja kao preduslova za smanjenje doprinosa);
- 7) Mjere zaštite u vanjskotrovinskoj zaštiti: zaštitne mjere, antidamping i kompezatorne mjere (subvencije postaju prikladne mjere kojim neke zemlje pomažu svojim kompanijama u recesiji);
- 8) Rekonstrukcija Razvojne banke.

¹¹ Strategija zapošljavanja Federacije BiH, nacrt, Program Evropske unije za „Bosnu i Hercegovinu“, sarajevo, 2008., str. 101.

3.3. Strukturalne reforme i politike/mjere poticanja konkurentnosti

- 1) Povećanje likvidnosti poslovnog sektora kroz garancije za bankarska zaduženja
- 2) Osiguranje povoljnih podsticajnih kredita putem Razvojne banke (izvozna preduzeća, SME, farmeri)
- 3) Rast investicija, priliv FDI, green field investicije
- 4) Clyster industrija
- 5) Konkurentnost u izvozu (CEFTA, EU)
- 6) Smanjenje uvozne ovisnosti prvenstveno od prehrambenih proizvoda
- 7) Sektorske podrške – elektroprivreda
- 8) Partnerstvo javnog i privatnog sektora
- 9) Saradnja univerziteta i privrede
- j) Objektivizacija i ocjene stanja konkurentnosti privrede (benchmarking)

3.4. Fokusiranje na 2010. godinu

Treba napomenuti da težnja za poreskim rasterećenjem privrede ne može biti ostvarena u kratkom roku, s obzirom na visoku rashodnu stranu budžeta. Provođenje razvojno djelotvornije fiskalne politike vjerovatno da je primjerenije u srednjem roku. Pošto ima malo prostora za fiskalne stimulanse, a u uslovima djelovanja ortodoksnog Valutnog odbora i fiksnog valutnog tečaja (dakle, institucionalne nemogućnosti deprecijacije, kao poticaj povećanju izvoza), pitanje je kojim načinom finansirati rast i zaposlenost. Od domaćih izvora preostaje domaća štednja, niže plate i socijalni transferi pojedincima, te otvorenost prema stranim investicijama.

Imajući predhodno na umu ekonomska politika u 2010. godinu mogla bi se fokusirati na:

- 1) Makroekonomска stabilnost
 - a) redukcija javne potrošnje (dosljedno pridržavanje zahtjevima stand bay aranžmana sa IMF-om)
 - b) stabilizacija fiskalnog sektora
- 2) Poboljšanje poslovne okoline
 - a) pojednostavljivanje procedura za vođenje start i vođenje poslova biznisa
 - b) rekonstrukcija Razvojne banke
 - c) mjere zaštite u vanjskoj trgovini: zaštitne mjere, antidamping i kompezatorne mjere
- 3) Unapređenje pozicije domaće proizvodnje i biznisa
 - a) povećavanje likvidnosti poslovnog sektora
 - b) osiguranje povoljnih podsticajnih kredita razvojne banke (izvoz, SME, farmeri)
 - c) gajdžetacija propisa

3.5. Razvijanje novog pristupa bosanskohercegovačkoj cjelovitosti

Za eliminiranje predrecesijskih generatora bosanskohercegovačkog privrednog zapostavljanja i održivosti finansijske stabilnosti po okončanju stand by aranžmana sa IMF-om, odnosno postizanje dugoročnog i održivog ekonomskog rasta neophodne su:¹²

Prvo, političke pretpostavke, koje Bosna i Hercegovina, naprsto, nema uslijed nepomirljivih divergencija etno-nacionalnih političkih faktora (ideologija i organizacija) u zemlji.

Drugo, obezbijeđenje *funkcioniranja* (kompletног) *tržišta*, što zahtijeva mnogo više od niske inflacije i brze privatizacije. Za ovo je potrebna snažna finansijska regulativa, razvijanje konkurentnosti domaćih preduzeća i poticaj transfera tehnologije, uz transparentnost cjelokupnog tranzisionog procesa.

Rješivost obje pretpostavke zahtijevaju uspostavljanje povjerenja, koje počiva na kulturnim temeljima, i pored brojnih razlika i suprotstavljenosti ideologiziranih bošnjačkih, hrvatskih i srpskih zasebnosti. I sraslosti tih ideologičkih cjelina s političkim i ekonomskim sadržajima koje su trajno nesposobne za međusobni dijalog. „Potreba nadilaženja granica odvojivosti i sukobljavanja tek se pokazuje u uzrastanju nove bosanskohercegovačke intelektualne jezgre. Bosanskohercegovačka cjelovitost ima smisao i budućnost jedino ako je u zbilnjom životu mogu posvjedočiti graditeljski opredijeljeni pojedinci čvrsto povezani s korijenima bosanskohercegovačke jedinstvenosti razlika.“

Solucija za ekonomsku budućnost Bosne i Hercegovine morala bi se tražiti u promjenama ekonomskih dogmi i političkom setingu.

Pristup ekonomskom rastu i razvoju koji se zasniva na "ekonomici proizvodnje" (supply-side approach), umjesto do sada primjenjivanog koncepta baziranog na "ekonomici tražnje" (demand-managed approach) i slobodnom tržištu (free market). U uslovima mogućih stagflacionih trendova i potreba za povećavanjem robnih fondova (povećanje proizvodnje za domaće tržiste i izvoz), nova teorijska orientacija je orijentisana na:

- a) Strukturne promjene destinirane povećanju realne ponude;
- b) Stimulisanje rada, štednje i investicija (politikom poreske redukcije i proširivanja poreske osnove);
- c) Poboljšanje efikasnosti privređivanja i alokacije resursa (npr. uvođenje subvencija, usklađivanje rasta nadnica sa produktivnošću a produktivnođcu sa konkurentnošću, i sl.);
- d) Forsiranje tehničko-tehnološkog progresa i formiranja kadrova.

¹² Šire vid u: K. Hodžić, Ž. Papić, F. Čaušević, *Proklamacija o preispitivanju postojećeg ekonomsko-socijalnog stanja i otvaranju perspektiva bosanskohercegovačke ekonomije*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2008.

Dosadašnji model ekonomskog razvoja je odražavao (neoliberalni) obrazac stabilizacije kao dominantnog ekonomskog cilja, u kome su monetarnoj politici data uporedo ili alternativno dva zadatka: razvoj i stabilnost. Podržana drugim mjerama, monetarna politika daje izvjesne rezultate u savladavanju recesije ili obuzdavanju inflacije, ali iskustva pokazuju da uspješno ne eliminira drugi problem: kad savladava recesiju ne obuzdava inflaciju a kad obuzdava inflaciju, ne osigurava dovoljan razvoj. Ovakav obrazac koji je u Bosni i Hercegovini doslovno nametnula sveprisutna međuodna zajednica, proizveo je etabliranje makroekonomske stabilizacije kao cilja tranzicije, a ne njene prve pretpostavke. Iako su bosanskohercegovačku makroekonomsku stabilnost i ekonomski razvoj eksplikite priječili i priječe domaće insuficijencije (permanentna politička neusaglašenost i etnonacionalne divergencije o reintegraciji države), implicitna ekonomski slabost prozilazi iz u tranzicionom paketu od strane IMF i Svjetske banke primjenjenim načelima *Washingtonskog konsenzusa*, izvedenim iz odlika snažne države a primjenim na slabu državu kakva je daytonska Bosna i Hercegovina. Štaviše, neki od ekonomista smatraju da su: «forsiranje *Washingtonskog konsenzusa*, to jest shok terapije i uporne ubrzane privatizacije posebna prijetnja budućnosti BH društva.»¹³ Uz aksiomatsko stajalište da je makroekonomski stabilnost preduslov održivog ekonomskog rasta, primjena ovog neoliberalnog koncepta, međutim, dobrano je doprinijela uspostavljanju kvazi makroekonomski ravnoteže u zemlji, s alarmantnom registriranim stopom nezaposlenosti.

UMJESTO ZAKLJUČKA

U atmosferi političke nestabilnosti i naizgled neriješivih etnonacionalnih sukobljenosti oko „svojih teritorija“ pitanje ekonomskog razvoja aktualizira se tek s međunarodnim pritiscima ili budžetskom šoku, kakav upravo traje, i u neobavezajućim nalazima ovih ili onih vijeća eksperata, nevladinih ali i neuticajnih vladinih institucija ili akademskom opusu pojedinačnih kritičara. Otuda je predrecesijski termin „dinamičan rast“ isključivo vezan za iskaze predstavnika međunarodne zajednice, i rezultat je stranim donacijama i transferima podržane ekonomije (*aid-driven economy*), a ne uspjeha u provođenju strukturalnih, institucionalnih i ekonomskih reformi u zemlji. Isključi li se efekat ino pomoći, postaje uvjerljiva ocjena o stanju ekonomski destrukcije, pri čemu smo u potpunosti na strani onih kritičara, koji, zastoje i usporavanja nalaze u nametnutim obrascima razvoja i pogrešnim međunarodnim politikama podrške ekonomski obnove i restrukturiranja

¹³ Izjava Manojla Babića na Tribini nezavisnih ekonomista u Sarajevu, prema „Oslobodenje“, nedjelja, 2. mart 2008., str. 6.

Bosne i Hercegovine. Pokazatelji niskog GDP p.c., alarmantne stope nezaposlenosti, visokog vanjskotrgovinskog deficitra i krajnjeg zaostajanja kompetitivnosti zemlje pokazuju čak određene divergencijske trendove, pa Bosna i Hercegovina ni približno nije spremna za pridruživanje Evropskoj uniji. Ako tome dodamo još i neekonomski kriterije iz Kopenhaških zahtjeva (politička nestabilnost, pravna nesigurnost) onda su divergente tendencije još produbljenije.

Politička pat pozicija etnonacionalnih elita proširuje neraelna očekivanja od međunarodne zajednice, pri čemu se evropska perspektiva BiH više pokazuje kao volja i politička procjena evropskih zvaničnika, a manje kao zasluga aktuelne političke vlasti. Upućujemo, npr, na činjenicu da je od 1998. do 2009. godine OHR bio prinuđen da, u odsustvu slabe moći i/ili razilaženja političara, generira čak 90 % institucionalnih promjena (Halebić, 2009), te da je veliki dio reformskih procesa nastao kao ispunjaivanje uslova za pridruživanje CEFTA, EU I NATO.

Noviji dogovori o nekim od ključnih institucija ekonomskog rukovođenja (svjetska banka, IMF) nude potencijal za podršku budućim reformama i snažnijem ekonomskom rastu. Među njima, potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju označava putanju za buduću integraciju sa EU, za više fodnova EU za razvoj, daju poticaj za dodatne reforme. Stand by aranžman sa IMF-om sprječava finansijski kolaps, ali je to, zbog strukturalno-institucionalne zapuštenosti, samo gašenje trenutnog požara. Kao što ni recesija za Bosnu i Hercegovinu nije ništa novo, već je ogolila strukturalno i političko žarište permanentne krize. Otuda je uz kratkoročnu anticikličnu politiku, neophodan sistemski i politički integriran pristup bosanskohercegovačkoj cjelovitosti sa promjenjenom teorijsko-ideološkom paradigmom i konceptom integrisanja ekonomskog i socijalnog razvoja u srednjoročnom i dugom roku.

Anticikličnu politiku je potrebno sprovoditi: (1) redukcijom javne potrošnje i (2) povećavanjem javnih prihoda (mjere fiskalne i monetarne politike). U principu, radi se komplementarnoj strategiji provođenja anticiklične (kratkoročne) politike, sa kratkoročnim/srednjoročnim strukturalnim reformama poboljšavanja poslovne okoline i politikama poticanja konkurentnosti domaćih kompanija.

LITERATURA

- 1) Alić, Š. (2009), *Fiskalna politika i stabilizacijske mjere u borbi sa recesijom*, Zbornik radova, Ekonomski fakultet Tuzla.
- 2) Ažurirani izvještaj o siromaštu za BiH za 2009. godinu: *Zaštita siromašnih u vrijeme globalne krize* (2009), Dokument Svjetske banke, 18. decembar.
- 3) Bosna i Hercegovina: *Ekonomski trendovi januar-septembar 2009*, Direkcija za ekonomsko planiranje pri Vijeću ministara BiH, Sarajevo, decembar .
- 4) Čaušević, F. (2009), *Globalna recesija i njene refleksije na BiH*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 47.
- 5) Domazet, A. (2009), *Bosna i Hercegovina - kako izbjegći depresiju*, Zbornik radova sa savjetovanja na Vlašiću „Mjere za ublažavanje utjecaja globalne ekonomiske krize na ekonomiju BiH“, Otvoreni Univerzitet APEIRON, Travnik.
- 6) Domazet, A. (2009), *Konkurentnost poslovnog sektora i recesija u Bosni i Hercegovini*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 47.
- Domljan, V. (2009), *Efektivni javni rashodi – temelj antikriznog programa*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 47.
- 8) *Doing Business 2009*. The World Bank Group, Washington 2009.
- 9) *Doing Business 2010*. The World Bank Group, Washington 2010.
- 10) Grabovac, N. (2010), *Najgore tek dolazi*, “Oslobodenje”, 4. januar.
- 11) Hodžić, K., Papić, Ž., Čaušević, F. (2008), *Proklamacija o preispitivanju postojećeg ekonomsko-socijalnog stanja i otvaranju perspektiva bosanskohercegovačke ekonomije*, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo.
- 12) Hodžić, K. (2008), *Makroekonomsko konvergiranje BiH Evropskoj uniji: neizvjesnost i dugotrajnost procesa*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 43.
- 13) Hodžić, K. (2009), Bosanskohercegovačke institucionalne zapriječenosti rješavanja nezaposlenosti i moguće deblokade u periodu trajanja i izlaza iz krize, zbornik radova, Ekonomski fakultet Tuzla.
- 14) Izvještaj o humanom razvoju za Bosnu i Hercegovinu: *Društveni kapital u BiH* (2009), UNDP.
- 15) Izvještaj osoblja za kosultacije o članu IV za 2008. godinu, IMF, Bosna i Hercegovina, 28. avgust.
- 16) Jankulov, I. (2009), *BiH u vrtlogu velike svjetske recesije*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 47.
- 17) Kešetović, I. (2009), *Finansije, monetarne i javne*, Tuzla.
- 18) Mahmutović, H., Halebić, J. (2009), *Ekonomске institucije u nacionalnim i globalnim razmjerama*, “Tranzicija”, Tuzla – Travnik-Zagreb, Beograd, Bukurešt, broj 23-24.
- 19) Miljević, D. (2009), *Kriza kao sudbina*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 47.

- 20) Nikšić, O. (2009), *Strukturni razlozi nemogućnosti bosanskohercegovačkog odgovora*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, 47.
- 21) Pačariz, S. (2009), *Globalna finansijska kriza – Bosna i Hercegovina u fokusu*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 47.
- 22) Papić, Ž. (2009), *Politička ekonomija krize*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 47.
- 23) Stojanov, S. (2000), *Ekonomija podjele*, “DID”, Sarajevo.
- 24) Stojanov, D. (2003), *Bosna i Hercegovina u zamci politike i ekonomije*, „Pregled“, sarajevo, br. 3-4.
- 25) *Strategija zapošljavanja Federacije BiH* (2008), Program Evropske unije za „Bosnu i Hercegovinu“, Sarajevo.
- 26) Tomaš, R. (2009), *Svjetska ekonomска kriza kao faktor produblivanja opće krize u BiH*, „Forum Bosnae“, Sarajevo, br. 47.
- 27) www.worldbank.ba (Četiri mita o planiranim reformama socijalnih i boračkih davanja, februar 2010).

GLOBALNI ASPEKT RECESIJE I NJEN UTICAJ NA BH EKONOMIJU I MJERE ZA IZLAZAK IZ EKONOMSKE KRIZE

**Prof dr Jusuf Kumalić,
Ekonomski fakultet
Univerzitet u Bihaću**

1. POJAM I DEFINICIJA KRIZE

Privrednom krizom se u nauci naziva razdoblje značajnog negativnog razvoja ekonomije jedne zemlje. Osim toga, privrednom krizom se naziva i postojanje negativnog razvoja i drugih makroekonomskih pokazatelja (npr. nivoa cijena, zaposlenosti, stope rasta BDP, izvoza, tokova kapitala i dr.). Ekonomска kriza može zahvatiti privredu jedne zemlje ili više njih, može zahvatiti jednu privrednu granu širom svijeta, privredu više država ili cjelokupnu svjetsku privrodu, kao što je bila Velika ekonomска kriza 1929. - 1933., zatim Energetska kriza 80-tih godina prošlog vijeka, te ova savremena tj. današnja Globalna ekonomска kriza.

Velika ekonomска kriza ili Velika depresija nazivi su teškog sloma cijelih nacionalnih ekonomija u svim važnijim industrijskim državama koja je počela 1929. godine, a očitavala se, između ostalog, slomom cijelog niza privrednih i finansijskih subjekata, masovnom nezaposlenošću i deflacijom. Istovremenost pojavljivanja krize u raznim područjima nacionalne ekonomije bila je pospješena narasлом međusobnom prepletenušću pojedinih dijelova privrede kao i ekonomija raznih država te povezanošću finansijskih tokova odnosno narasлом pokretljivošću kapitala ali i nepostojanjem određenih elemenata regulisanja tržišta koji se danas podrazumjevaju.

Obzirom na privrednu konjukturu, postoje tri nepoželjna oblika: stagnacija, recesija i depresija.

- Stagnacijom se naziva razdoblje u kojem privreda ne raste što znači da izlazne vrijednosti (output) privrede unutar nekog razdoblja ostaju jednake.
- Prema opće prihvaćenoj definiciji, recesijom se smatra kad se izlazne vrijednosti nacionalne privrede smanjuju tokom dva uzastopna kvartala.
- Depresija nastupa kad ovo smanjenje outputa traje duže od navedenog razdoblja od dva uzastopna kvartala.

Razlozi privredne krize su vrlo različiti. S jedne strane to može biti nesklad između ponude i potražnje unutar jedne narodne privrede, i to u pravilu kad potražnja padne ispod razine ponude roba, pa jedan dio roba ostaje neprodan, odnosno ne nađe put do kupca. Ovo može biti posljedica nepovjerenja potrošača u budući ekonomski razvoj (npr. izgledi za privredni rast, sigurnost vlastotog radnog mesta i sl.). negativan učinak mogu imati veće

prirodne katastrofe, ratne opasnosti ili teroristički napadi i slično. Isto tako, nedostatak sirovina (npr. u obliku šoka od cijene nafte) može izazvati suzdržavanje konzumenata od kupovine. Prema pristašama teorije John Maynard Keynesa, potražnja država za robama ima veliki utjecaj na ukupna privredna kretanja, ako država smanji svoje izdatke, ili povisi poreze, to preko svog multiplikacijskog efekta dovodi do sumnjanja ukupne potražnje i može izazvati ili pojačati ekonomsku krizu.

Krize rasta mogu biti izazvane i od strane ponude: izgradnja pretjeranih kapaciteta (tzv. strukturalna kriza) može dovesti do već navedenih nesigurnosti potrošača i smanjenja ukupne potražnje.

2. UZROCI GLOBALNE EKONOMSKE KRIZE

Finansijska kriza prvo se pojavila u SAD, a ubrzo nakon toga "domino efektom" proširila se na ostale zemlje svijeta. U posljedne dvije godine SAD su doživjele mjeđuh na svojim tržištima nekretnina i vrijednosnih papira.

Mjeđuh uvijek implodiraju, po definiciji mjeđuh sadrži neodrživi obrazac promjena cijena ili tokova novca. Implozija mjeđura imovinskih cijena u SAD dovela je do propadanja banaka i drugih vrsta finansijskih tvrtki i do tromog privrednog rasta.

Implozija mjeđura imovinskih cijena u SAD pokrenula je efekat zaraze i dovela do jakih padova cijena dionica, ne samo u Europi, već u čitavom svijetu. Enorman pad cijena nekretnina dovelo je do toga da su hipotekarni krediti postali nenaplativi, što je dovelo do velikih gubitaka kod povjerioca, tj. banaka, kao i kod drugih investitora.

Recesija je postepeno zahvatila kompletan finansijski sektor, a zatim se počela prelivjeti na realni sektor, što se u početku manifestiralo kroz smanjenje potražnje, a zatim i pada cijena na svjetskom tržištu.

Vrijednosni papiri sa pokrićem u hipotekama su instrumenti finansijskog investiranja koji su stvoreni konverzijom hipoteke izdanih od strane komercijalnih banaka i drugih finansijski institucija u posebnu vrstu obveznica.

Ove obveznice su prodavane na finansiskom tržištu i one su postale instrument investiranja za druge komercijalne banke, investicione banke, investicione fondove, penzionale fondove i druge finansijske institucije. Na ovaj način su finansijske institucije izvan SAD-a postale žrtve pada stambenog tržišta SAD-a.

Kriza se proširila izvan granica SAD-a jer su finansijske institucije i vlade cijelog svijeta počele osjećati gubitak zbog direktnе ili indirektnе izloženosti i povezanosti izdavanja vrijednosnih papira s pokrićem u hipotekama u SAD-u.

Zabrinuti investitori izazvali su nagli zastoj u protoku kapitala, koji je zatim uzrokovao krizu bilansa plaćanja, a što je dovelo do velike nelikvidnosti kod većine zemalja, a naročito kod onih koje imaju visok vanjski debalans.

3. MEĐUNARODNO OKRUŽENJE

U periodu od 2004. god. do sredine 2007. god. svjetska ekonomija je imala najbrži rast u zadnjih 30 godina s prosječnim godišnjim rastom od 5 %. Glavnina tog rasta je dolazila od zemalja koje nisu iz kruga industrijalizovanih zemalja (Kina, Indija, Rusija, itd.).

U 2008. godini globalna ekonomija je bila pogodjena s narastajućom finansijskom krizom i rastom cijena sirovina, te korekcijama tržišta nekretnina u razvijenim zemljama.

Globalna finansijska kriza je započela sredinom 2007., da bi u septembru 2008. godine ušla u dramatičnu fazu kada je došlo do ozbiljnog gubljenja povjerenja u finansijska tržišta i institucije. To je uzrokovalo kaskadnu seriju bankrota kada je druga po veličini investicijska banka u SAD-u Lehman Brothers proglašila stečaj, a zatim Bank of America, najveća komercijalna banka u SAD-u kupila investicijsku banku Merrill Lynch.

Počeo je nagli pad berzanski indeksa na američkom tržištu, koji se ubrzo prelio i na evropsko tržište, a potom i na azijsko tržište. Dakle, bio je to najveći pad vrijednosti dionica na glavnim svjetskim berzama od doba Velike depresije (1929 -1933). FED, ECB, Banka Engleske, švedska Riskbank i švicarska Centralna banka u kordiniranoj akciji intervenisale su smanjenjem referentnih kamatnih stopa, te poslije je nastavljeno intenzivno labavljenje monetarnih uslova.

U SAD-u je realni BDP povećan za 1,1 % u 2008., što govori o ubjedljivom usporavanju u odnosu na predhodne godine.

U pogledu cjenovnih kretanja, prosječna inflacija u 2008. je iznosila 3,8 %, s naglim smanjenjem pri kraju godine uslijed pada sirovina, ali i pogoršanja na tržištu rada, jer je nezaposlenost na kraju godine narasla na čak 7,4 %, dok je u januaru 2008. bila 4,9 %. Već od samog početka krize FED (SAD – Centralna banka) je počeo sa agresivnim smanjenjem referentne kamatne stope kako bi spriječio, ili barem ublažio recesiju. Referentna kamatna stopa na kraju godine je bila na rekordno niskom nivou 0 – 0,25 %, što je stimulisalo biznis na nova ulaganja, te na lakšu uspostavu finansijske ravnoteže kao i bolji finansijski položaj firmi. Usljed ubrzanja pada kamata i ranijeg početka krize, američki dolar je nastavio trend deprecijacije prema euru, da bi u julu 2008. godine dostigao vrijednost od 1,6 dolara za euro. A poslije toga počeo da snaži aprecira i na kraju 2008. godine je zabilježena vrijednost od oko 1,24 dolara za euro, što je pozitivno uticalo na opravak privrede SAD.

3.1. Evropska unija

Finansijska kriza, koja je počela u SAD-u, ubrzo se proširila i na evropsko tržište, pa su se tenzije s finansijskog sektora ubrzo proširile na realni sektor. Ekonomске aktivnosti u zoni eura značajnije su oslabljeni

usporavanjem domaće i vanjske potražnje, kao i rigoroznijim uslovima finansiranja.

Dvije najveće ekonomije zone eura, Njemačka i Francuska, zabilježile su smanjenje ekonomskih aktivnosti već u drugom kvartalu 2008. godine. Najveći pad BDP-a od uspostavljanja jedinstvene evropske valute zabilježen je u zadnjem kvartalu 2008., čemu je doprinio: pad potrošnje domaćinstava, zatim pad ulaganja i smanjen izvoz. U toku 2008. BDP je realno porastao za 0,8 % u zoni eura, a za 0,9 % u EU – 27, što je znatno niže od rasta od 2,6 % u zoni eura u EU – 27 tokom 2007. godine. Prosječna godišnja vrijednost inflacije u zoni eura je iznosila 3,3 %, a u EU – 27 3,7 %. Sljedeći osnovni cilj monetarne politike zone eura jeste stabilnost cijena, pa je ECB odlučila da poveća referentne kamatne stope početkom jula 2008. na dosada najviši iznos 4,25 %.

Ali poslije novog udara finansijske krize u septembru, ECB je u više navrata smanjivala referentnu kamatnu stopu u toku tri posljednja mjeseca 2008., te u prvom kvartalu 2009. godine, tako da je referentna kamatna stopa ECB u aprilu 2009. iznosila 1,0 %. Uslovi na tržištu rada su se kontinuirano pogoršavali kako se kriza razvijala i stopa nezaposlenosti je narasla na 8 % u decembru 2008. godine.

3.2. Cijena nafte

Cijene sirove nafte je značajnije rasla u prvoj polovini 2008. godine, čime je znatno uticala na globalna inflatorna kretanja. U julu 2008. cijena barela dostigla je rekordnu cijenu od 147 dolara po barelu. Zatim je uslijedio trend pada uzrokovani slabijom globalnom tražnjom u svjetlu eskalacije ekonomске krize. Zemlje izvoznice nafte su pokušavale da smanjenjem proizvodnje potaknu rast cijena, ali su cijene do kraja godine smanjene na nivo od oko 40 dolara, što je najniži nivo u zadnje četiri godine. Cijena nafte u eurima¹⁴ je nešto manje opala, jer je prosjek u julu iznosio 85,9 eura, a u decembru se smanjila na 32,1 eura po barelu.

3.3. Zemlje u okruženju

Kriza koja je počela u razvijenim zapadnim ekonomijama sa zakašnjenjem se prenijela na naš region, tako da se prvi udar osjetio krajem 2008. godine. Prvi udar je pogodio banke i većina zemalja se suočila s krizom povjerenja u bankarski sistem i velikim smanjenjem priliva sredstava iz inostranstva.

¹⁴ ECB, Monthly Bulletin, January 2009.

Uglavnom zabilježene su niže stope rasta nego u 2007. godini: u Hrvatskoj sa 5,6 % na 2,2 % u 2008. godini, u Crnoj Gori sa 10,3 % na 8,1 %, u Makedoniji sa 5,1 % na 4,6 %, dok su u Rumuniji i Bugarskoj pozitivni efekti ulaska u EU omogućili nastavak rasta.

Do septembra cijene hrane i energenata su rasle, što je izazvalo inflaciju koja je u Srbiji i Bugarskoj porasla na dvocifreni iznos. Usljed globalnog rasta cijena, vanjski debalans nastavio je da se produbljuje u većini zemalja Jugoistočne Evrope, te je u Crnoj Gori i Bugarskoj premašio 20 % GDP-a.

Obim negativnih efekata finansijske krize i njihovo trajanje teško je predvidjeti, jer će oni biti različiti od zemlje do zemlje. Finansijska kriza je utjecala na realni sektor i u 2009. godini većina zemalja će biti u recesiji.

Procjenjuje se da će se GDP u razvijenim zemljama u 2009. godini smanjiti za – 0,3 posto sa 2,6 i 1,4 posto rasta u 2007. i 2008. god. Procjenjuje se da će se ekonomija EU smanjiti za – 0,2 posto u 2009. godini. Procjenjuje se da će rast BDP u Centralnoj i Istočnoj Europi pasti na 2,5 posto u 2009. sa 5,7 i 4,2 posto u 2007. i 2008. godini.

Predviđa se pad privrednog rasta zemalja Zapadnog Balkana u prosjeku 3-4 %, što je značajno smanjenje u odnosu na predohdne dvije godine. Za zemlje u razvoju očekuje se umanjen, ali i dalje značajan rast od 5,1 %, gdje Kina i Indija i dalje očekuju da ostvare relativno visoke stope rasta od 8,5 i 6,3 %, koje su znatno niže od rasta iz predhodni godina kad su iznosile 15,6 i 10,5 posto.

Pad GDP u zemljama regije iznosio je u 2009. godini: Slovenija -7,40 %; Mađarska - 6,50 %; Hrvatska - 5,80 %; BiH - 3,40 %, Srbija - 3,10 %; Makedonija - 0,20 %.

Pokazatelji rasta GDP pokazuju da se kriza u navedenim zemljama manifestirala u vidu depresije. Uzroci su uglavnom posljedica svjetske krize, ali i slabosti vlastiti razvojnih politika.

3.1. Antirecesione mjere razvijenih zemalja

U odgovoru na uticaj finansijske krize, razvijene zemlje su reagovale programima za povećanje likvidnosti tržišta. U tu svrhu su ogromna finansijska sredstva izdvojena i predviđena da budu upumpana u njihove privrede.

Tako je vlada SAD-a u prvoj fazi provođenja antirecesionih mjer odobrila hitan paket za oporavak u vrijednosti od 790 milijardi \$, kako bi spasila ugrožene finansijske institucije od prijetećeg bankrota i time pokušala spriječiti kolaps čitavog finansijskog sistema. Treba istaći, da je postignut jedinstven stav oko generalnog pristupa koji se sastoji u tome da se nelikvidnost tržišta, a što se smatra da je krucijalni uzrok smanjenja tražnje, a samim tim i proizvodnje, može "izlijеčiti" jedino dodatnim sredstvima koja će se, kroz različite kanale i forme, staviti na raspolaganje privredi.

Valja istaći, da je EIB i u 2010. godini zadržala referentnu kamatnu stopu od 1 %, što će imati pozitivan efekat na povećanje likvidnosti privrede EU, a isto tako poseban program pomoći usmjerene je ka članicama koje imaju problema sa servisiranjem javnog duga, pad BDP, povećanje nezaposlenosti, pad investicionih ulaganja, porast deficitita tekućeg računa i sl. (Grčka, Španija, Portugal i dr.).

Značajno je istaći, da je EU 2009. godinu završila sa velikim deficitom tekućeg računa, te da EUR ima tendenciju pada što je ozbiljan znak da kriza još uvjek veoma snažno ugrožava većinu članica ove asocijacije, te je nužno i dalje djelovati sa mjerama finansijske politike u pravcu poboljšanja, prije svega, likvidnosti kroz obezbjeđenje povoljniji izvora finansiranja, a isto tako neophodno je primjenjivati i druge ekonomske mjere koje će ubrzati otklanjanje uzroka krize i umogućiti usmjerenje privrednih tkova u fazu prosperiteta.

4. EFEKTI EKONOMSKE KRIZE NA BiH

Današnja finansijska kriza je po mišljenju svjetskih i domaćih eksperata znatno jača od očekivane i obuhvatila je sve zemlje svijeta pa i BiH. Finansijski sistem SAD je kompletno kolabirao (Gerald Celent), dok je finansijski sistem zemalja EU najblaže rečeno postao nelikvidan.

Globalna recesija ima snažan uticaj na privredu BiH, ali se mora naglasiti da negativan uticaj na privredu BiH ima i stanje u zemlji koje se ogleda u neizgrađenim uslovima za tržišni koncept privređivanja.

Konsekvene globalne recesije u BiH se manifestuju kroz:

- (1) smanjivanja obima kreditiranja i porast nelikvidnosti,
- (2) pad cijena izvoznih roba (metala, autodijelova i dr.),
- (3) opadanje doznaka iz inostranstva (oko 10 posto),
- (4) porast broja nezaposlenih (procjena i preko 50.000),
- (5) pad izvoza,
- (6) pad javnih prihoda preko 20 posto,
- (7) rast budžetskog deficitita, naročito u FBiH,
- (8) porast sive ekonomije, itd.

Opšti ekonomski ambijent u 2008. je nagovjestio globalnu ekonomsku i finansijsku krizu, te njen snažan uticaj na BiH i zemlje u regionu. Početak inflacije uzrokovan je rastom cijena nafte i hrane na svjetskom tržištu i u 2008. godini iznosila je 7,4 %. Inflaciona spirala je dodatno ubrzana uslijed rasta domaćih plata i komunalnih usluga. Isto tako, 2008. je karakterisala i naglašena fiskalna ekspanzija, uglavnom kroz rast socijalnih transfera i tekuće potrošnje. Vanjska pozicija je i dalje slabila kroz povećani vanjskotrgovinski deficit. Uprkos tome, realni sektor ekonomije je pokazivao znakove vitalnost i

nivo proizvodnje i investicija je imao uzlazni trend (47 % porasle u odnosu na predhodnu godinu),

Ekonomski rast u Bosni i Hercegovini u 2008. godini u odnosu na 2007. Iznosio je 5,5 % što je bilo zadovoljavajuće obzirom na kretanja u okruženju.

Tabela 1. Glavni ekonomski pokazatelji

POKAZATELJI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nominalni BDP (milijardi KM)	12.173	15.786	16.920	19.121	21.647	24.552	26.541
Realna stopa rasta (u %)	3,5	6,3	3,9	6,2	6,8	5,5	-3,4
Deficit na tekućem računu (u %)	-19,0	-16,0	-18,0	-8,0	-13,0	-15,0	-9
Prosječna neto Plaća	-	-	534	575	645	753	785
Inflacija CPI	1,0	0,3	3,6	6,1	1,5	7,4	2
Javni dug	-	-	25,6	21,2	17,9	16,6	17,0

Iz navedeni ekonomskih pokazatelja da se uočiti deficit tekućeg račun koji je konstantan, te pad BDP u 2009. godini što je znak da se BiH nalazi u fazi depresije.

Uzroci su višestruki i pored negativnih efekata globalne ekonomске krize koji su značajni, treba istaći da su učinci unutarnje krize znatno snažniji, a koji se ogledaju u: neadekvatnoj ekonomskoj politici, usporenim reformama u tranziciji, zatim kad je u pitanju ulazak u EU, izgradnja jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH, slab dotok stranih investicija, neadekvatni programi mjera za izlazak iz recesije, neefikasno raspolaganje sa postojećim finansijskim resursima itd.

Kad je u pitanju javni dug treba imati u vidu da će isti znatno porasti kad mu se pridoda zaduženje po osnovu stand by aranžmana od 1,2 milijarde EURA, zatim stara devizna štednja (cirka 3 milijarde KM), troškovi restitucije oko 4 - 5 milijardi KM), tekuće investiranje već odobrenih kredita od strane međunarodnih finansijskih institucija (EBRD-a, svjetske banke i dr.), i da će on tada iznositi približno 60 % BDP što je limit za ulazak u EU, prema kriterijima iz Maastrichta 1995. godine. Valja istaći da je struktura javnog duga veoma nepovoljna jer se uglavnom odnosi na opću potrošnju, a gotovo je zanemariv iznos koji se odnosi na privredu, odnosno proizvodne projekte koji stvaraju nove vrijednosti i nova radna mjesta.Za izlazak iz ekonomске krize potrebno je izraditi strateške i operativne mjere izlaska iz ekonomске krize.

5. DEFINISANJE MJERA ZA IZLAZAK IZ KRIZE

U definisanju mera za ublažavanje negativnih efekata globalne recesije, kao i otklanjanje nedostataka privrednog i političkog sistema BiH, po našem mišljenju, neophodno je donijeti dugoročne stabilizacione programe sa preciznim strateškim i operativnim mjerama na svim nivoima vlasti (država, entiteti, DB, kantoni i općine).

Ove mjeru moraju biti usklađene sa strateškim ciljevima razvoja BiH do 2014. godine, a ti ciljevi su: makroekonomski stabilnost, konkurentnost, zapošljavanje, održiv razvoj, integracija u EU i socijalna uključenost.

Isto tako, posebnu pažnju treba posvetiti ispunjenju uslova za pristupanje u EU, a to su sljedeći uslovi:

Ekonomski: funkcioniranje tržišne ekonomije uz čvrsto uspostavljene tržišne elemente i sposobnost da se nosi sa pritiskom konkurenčije i prilagodbe tržišnim mehanizmima EU,

Politički: uspostava institucija koje osiguravaju demokratizaciju, vladavinu prava, poštivanje ljudskih prava te poštivanje i zaštitu manjina i prihvatanje političkih ciljeva Unije,

Pravni: sposobnost preuzimanja obveza koje proizlaze iz članstva u EU, uključujući preuzimanje pravnog naslijeđa EU – Acquis communautaire, i

Madridski administrativni kriterij (zaključci Vijeća Europe 1995.- Prilagodba administrativnih struktura države za uspješnu primjenu *acquis-a*).

Zatim ispunjavanju kriterija za punopravno članstvo u EMU (eurozoni), a isti su sljedeći: (1) Budžetski deficit ne smije prelaziti 3 % GDP-a, (2) Stopa inflacije ne smije prelaziti 1,5 % prosjeka inflacije tri članice EU sa najnižom stopom inflacije, (3) Javni dug nesmije prelaziti 60 % GDP-a, (4) Prosječne nominalne kamatne stope nesmiju prelaziti 2 % u odnosu na kamatne stope tri zemlje EU sa najnižom stopom inflacije, (4) Stabilnost deviznog tečaja i sudjelovanje u ERM II (mekanizam deviznog tečaja) u razdoblju od najmanje dvije godine prije uvođenja EUR-a, (5) Tečaj valute prema EUR mora fluktuirati unutar dopuštenih granica +/- 15 u odnosu na centralni paritet

Sve antirecesione mjeru moraju biti usklađene bez obzira koji ih nivo vlasti donosi. Iste trebaju biti u skladu sa integracionim procesima i privrednim kretanjima u okruženju. Mjere moraju biti utemeljene na principima: konkretnosti, sa jasno postavljenim ciljem, sa brzim dejstvom i "lako" provodive.

U domenu javnog sektora mjeru trebaju biti restriktivne, a u domenu privrede antirecesione mjeru moraju biti podsticajne.

5.1. Temeljni ciljevi mjera za ublažavanje mjera krize

- Poboljšati likvidnost privrede
- Smanjiti javnu potrošnju
- Osnažiti finansijski sektor
- Ubrzati reforme koje su neophodne za sticanje statusa kandidata za ulazak u EU (reforme koje jačaju tržišni koncept privređivanja)
- Otkloniti institucionalne nedostatke privrednog i političkog sistema u BiH
- Ubrzati aktivnosti na investicionim ulaganjima u K – 5 C, zatim energetski sektor, itd.

Istraživanje koje je provela EBRD-a pokazalo je da obim provođenja reforme utiče na rast ekonomije zemlje u tranziciji, odnosno da postoji visok stepen korelacije između pomaka u tranziciji u određenoj godini i rast u narednim godinama. Izvještaji EBRD-a za 2008. pokazuju da je u BiH ostvaren lagan pomak u procesu tranzicije (liberalizacija trgovine i reforma bankarskog sektora) koju karakteriše rast malih i srednjih preduzeća, dok provođenje reformi koje se odnose na unapređenje poslovne klime (Izvještaj World Bank – Doing business 2009) svrstava BiH naposljednje mjesto u Jugoistočnoj Evropi, (kao i novi izvještaji o korupciji).

5.2. Mjere za poboljšavanje tržišne likvidnosti i smanjenje javne potrošnje

Na temelju predhodnih izlaganja, može se zaključiti da je nelikvidnost tržišta, a time i proizvodnje, može sanirati jedino povećanim i jevtinijim izvorima finansijskih sredstava koja će biti dostupna privrednim subjektima za njihovu djelatnost.

Polazeći od naprijed iznijete konstatacije, da je nelikvidnost tržišta glavni generator globalne ekonomske krize, u narednom izlaganju ćemo navesti mjere koje su od značaja, po našem mišljenju, za poboljšanje likvidnosti tržišta BiH:

(1) Realizacijom trećeg Stand-by aranžmana sa MMF u iznosu od 1,2 milijarde EURA će se osnažiti finansijski sistem BiH, ubrzati reforma javne uprave, osnažiti povjerenje stranih investitora za ulaganje u BiH, utjecat će na povećanje kreditnog rejtinga te će omogućiti BiH pristup neophodnim finansijskim sredstvima kako MMF-a, World Bank, tako i drugih međunarodnih finansijskih institucija;

(2) Aranžman sa MMF će značajno doprinijeti smanjenju javne potrošnje (naročito u FBiH) kroz izbalansiranu budžetsku politiku, kao i podršku privredi uz ubrzavanje privatizacije, restrukturiranja firmi, posebno u oblasti javnog sektora, kao i uvođenje svjetskih standarda i kriterija u javnoj potrošnji;

(3) Poduzeti potrebne mjere kako bi se što prije realizovali krediti ranije odobreni BiH od strane međunarodnih finansijskih institucija u iznosu od oko 2,0 milijarde KM;

(4) Donijeti program mjera (Vijeće ministara BiH) kako bi se došlo u posjed državne imovine koja je u posjedu susjednih država (Srbije, Hrvatske i dr.), a čija se vrijednost od strane domaći eksperata iz vanjske komore BiH procjenjuje na više od dvije milijarde KM;

(5) Ubrzati aktivnosti na stvaranju uslova za korištenje sredstava iz pristupnih fondova za razvoj poljoprivrede;

(6) Izvršiti emisiju obveznica po osnovu stare devizne štednje (FBiH) i na taj način ojačati tržište kapitala. Većina naših ekonomista smatra da bi najmanje trećina tog kapitala u FBiH bila uložena u biznis;

(7) Emisijom državnih i municipalnih obveznica obezbjediti kapital za finansiranje projekata od državnog, a isto tako i projekata od lokalnog značaja;

(8) Otkloniti "probleme" vezane za realizaciju 150 miliona KM investicije (sredstva obezbjeđena) javnog preduzeća "Elektroprenos BiH" koje je jedino preduzeće u vlasništvu države;

(9) Vlada (BiH, entiteta i BD) treba ozbiljno da pristupe u pregovore sa bankarskim sektorom sa ciljem da se smanje aktivne kamatne stope na sve kredite, a posebno na kredite za privredu, naročito kad je u pitanju poljoprivreda, izvoz, proizvodnja na bazi domaćih sirovina, itd;

(10) Italija je propisala maksimalnu kamatnu stopu u postotku od 9,45 %, a u slučaju da neka banka koristi veću kamatnu stopu od propisane onda se to tretira kao lihvarstvo što je strogo kažnjivo;

(11) U prilog ovoj mjeri idu kretanja referentnih stopa, tako naprimjer Euribor sada iznosi 1 %, FED (SAD) je smanjila referentnu stopu na 0,1 %, a isto tako mnoge zemlje i regresiraju kamatne stope za pojedine djelatnosti, što bi po našem mišljenju i mi trebali slijediti (EIB i u 2009. zadržala referentnu stopu od 1 %);

(12) Argumenti za sniženje kamatnih stopa leže i u činjenici da BiH ima najnižu stopu poreza na dobit i to samo 10 %, zatim da je kreditni rejting porastao na B-2, što znači da je smanjen rizik davanje kredita, te isto tako da je prva u ovoj regiji (1998.) prepustila platni promet komercijalnim bankama koji takođe donosi enormne zarade bankama;

(13) Banke isto tako moraju kroz kreditnu politiku štiti makroekonomsku stabilnost zemlje, odnosno mijenjati strukturu plasmana potrošačkih kredita u korist privrede, obzirom da je u dosadašnjim plasmanima učešće kreditiranja široke potrošnje oko 65 %, što je sa aspekta makroekonomске stabilnosti neodrživo jer direktno pogoršava platnobilansnu poziciju zemlje, a dugoročno ugrožava i valutni aranžman;

(14) Zakonom o porezu na dohodak u FBiH je oporezovana plaća zaposlenih sa 10 % na iznos preko 300 KM. Obzirom da su doprinosi za MIO/PIO, zdravstveno osiguranje i doprinose za nezaposlene u ukupnom

iznosu znatno veći nego u RS i DB, firme iz FBiH su postale tržišno nekonkurentne sa nesagledivim posljedicama;

(15) Te negativne posljedice će se manifestirati kroz jačanje sive ekonomije, ugrožavanja finansijske stabilnosti penzionih i zdravstvenih fondova, a ni planirani finansijski efekti oporezivanja plaća se ne ostvaruju;(16) Valja istaći, da fiskalna teorija ne preporučuje oporezivanje rada ako je visoka nazaposlenost, a u FBiH ona iznosi preko 40 %;

(17) Vlada FBiH svojom fiskalnom politikom mora zadovoljiti temeljne tržišne principe, tj. da firme moraju biti tržišno konkurentne, te da na ovom stupnju razvoja nemože oporezivati rad, već da svoj fiskalni položaj moraju rješavati iz drugih poreznih izvora, koji joj stoje na raspolaganju – (koncesije, i dr.);

(18) Poboljšati efikasnost rada svih nivoa vlada, prije svega u pogledu izvršavanja obaveza za sticanje statusa kandidata za priključenje EU, zatim ubrzati donošenje pravne regulative za izgradnju uslova za tržišno privređivanje, te izgradnju jedinstvenog ekonomskog i pravnog prostora u BiH;

(19) Isto tako, dograditi program kratkoročnih i dugoročnih restriktivnih mjera za sve nivoe vlada u BiH, jer antirecesione mjere ranije donešene nisu dale rezultate;

(20) Plaća javnog sektora, dugoročno gledajući, trebalo bi svesti na nivo plaća u privatnom sektoru, što je jedna od temeljnih prepostavki za stabilan rast i razvoj, odnosno temeljna prepostavka tržišnog koncepta privređivanja;

(21) Ovaj program mora se temeljiti na međunarodnim standardima za javnu potrošnju, kao i kriterijima finansiranja pojedinih oblika javne potrošnje;

(22) Javna potrošnja mora precizno biti usglašena sa porastom i obimom GDP, odnosno dugoročno gledajući ona se mora svesti ispod 35 % GDP u dogovorenom periodu sa IMF, a ista danas iznosi oko 45 % od GDP BiH, a zatim izvršiti preraspodjela u korist proizvodne potrošnje, a znatno reducirati fiskalnu potrošnju, dok socijalna davanja kroz dugoročne programe treba svesti na 2,5 % GDP što je međunarodni standard za taj vid potrošnje.

LIITERATURA

- 1) Charls P. Kindlberger, Najveće svjetske finansijske krize, Masmedija, Robert Z. Aliber, peto izdanje, Zagreb , 2006.
- 2) J. Kumalić, Finansijski menadžment, Ekonomski fakultet, 2004.
- 3) J. Kumalić, Poslovne finansije, Ekonomski fakultet, 2007.
- 4) J. Kumalić, Globalna finansijska kriza – bankarski sektor i tržišna likvidnost u BiH, Zbornik radova sa naučnog skupa, Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, 2009.

- 5) P. Krugman, Doba smanjenja očekivanja, Masmédija, Zagreb, 2002.
- 6) Centralna banka BiH, Bilten, 2009.g.
- 7) Agencija za statistiku BiH, FBiH, i RS.
- 8) Direkcija za Ekonomsko planiranje BiH.

GENEZA HAOTIČNOG STANJA PRIVREDE I URGENTNE MJERE REGULATORNE, INSTITUCIONALNE I VANJSKEPOLITIKE U BiH

**Doc. dr Hasan Mahmutović,
Ekonomski fakultet Univerzitet u Zenici
Ass. Aida Mahmutović,
Fakultet poslovne ekonomije Sveučilišta/Univerziteta „VITEZ“ Travnik**

UVODNE NAPOMENE

Sagledavanje ekonomskog stanja Bosne i Hercegovine treba da temelji na cikličnom viđenju privrednih procesa u globalnom okruženju, šokovima, krizama, recesijama i poletima i mikroosnovama makroekonomije. U ovako složenim okolnostima postojeća vlast na svim razinama u **Bosni i Hercegovini** nije u stanju voditi zemlju ka napretku i boljem životu građana. Nekopententna i **mentalno ograničena vlast** već dvije decenije nije uspjela izgraditi ekonomski sustav utemeljen na tržišnim principima, institucijama i vladavini prava. Posljedica neodgovornog ponašanja vlasti je kontinuirano trajanje ekonomске krize, koja je samo dobila na intezitetu i dinamici s pojmom globalne ekonomске krize. Nova demokratska vlast je 1990. godine preuzela zemlju koja je imala deficit u spoljnotrgovinskoj razmjeni, obrazovane kadrove koji su koristili suvremene tehnologije u privrednim procesima, jedinstven ekonomski prostor i drugo. Nakon dvadeset godina **uspješne vladavine, demokratska vlast je zemlju po svim ekonomskim parametrima dovela na zadnje mjesto u Europi**, pa čak su je pretekle i ekonomije iz Afrike, koje su do juče bile totalno nerazvijene.

Deklarativna opredjeljenost vlasti, samo u prisustvu vrhovnog poglavara-visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini je integriranje u porodicu europskih zemalja i eventualno u vojni savez. Ekonomski kao i drugi indikatori ukazuju da je **Bosna i Hercegovina odabrala put Afrike**, a ne put Europe.

Strategija razvoja BiH 2004-2007. godine je sektorski koncipirana u 23 sektora i s pravom se može reći da je to bila nominacija želja i očekivanja velikog blagostanja za građane. **Odgovornost** za neostvarenje zacrtane realizacije Strategije **nije još procesuirana** niti pred jednim sudom. To je **građane Bosna i Hercegovina dovelo u stanje depresije i velike frustracije, a ekonomiju u stanje kliničke smrti**.

Već se pristupilo izradi nove Strategije razvoja 2008-2012. godine, ali i Strategije socijalnog uljučivanja za depresivne i frustirane građane BiH. Posebno treba istaći **veliku efikasnost u izradi nacrta** navedenih Strategija

koje zaslužuju svaku pažnju i pohvalu, jer su pripreme za njihovu izradu krenule 2006. godine.

Vremenski okvir strategija je 2008-2012 godina, a iste su još u formi nacrta, što znači nisu niti usvojene, a niti se krenulo u realizaciju istih. Međutim, treba istaći da su izvođači Strategije veoma korektno i metodološki koncipirali istu. Definirano je šest strateških ciljeva i 22 podcilja. Strateški ciljevi Strategije razvoja su:

1. Makroekonomski stabilnost
2. Konkurentnost
3. Održivi razvoj
4. Zapošljavanje
5. Socijalno uključivanje
6. EU integracije

Veoma je upitno kako će biti realizirane predmetne Strategije, obzirom da smo već u drugoj polovini prvog polugodišta 2010. godine. Također je ponovno izostalo definiranje i odgovornost za nerealizaciju istih.

1. Prijedlog urgentno-kratkoročnih mjera ekonomske politike

U ekonomskom beznađu i veoma teškoj situaciji u socijalnom sektoru, postavlja se pitanje kako dalje i može li se prevazići nastala situacija u BiH. Svakako da se može preći u neko prihvatljivo stanje, ali treba **brzo izvršiti tri kirurška zahvatima** u BH ekonomiji i društву. Na ovaj način stvorice se pretpostavke za realiziranje i novih Strategija koje treba vremenski redefinirati (2011-2015) i definirati odgovornost za njihovo izvršenje.

1.1. Regulatorni okvir

U svakoj tržnoj ekonomiji definiraju se pravila igre i ponašanja kako za biznis tako i za ostale sektore. Od 2008. godine radi se na redizajniranju regulatornog okvira u Federacije BiH, dok je RS to završila 2007. godine. Treba napomenuti da u Federacije BiH postoji **899 temeljnih zakona**, a svaki ima nekoliko dopuna i izmjena. Njihova primjena u praksi je veoma otežana, jer su isti preuzeti iz ranije zajedničke države, i pojedini datiraju iz 1946. godine. Isto tako, nove okolnosti u redizajniranju društveno-ekonomskog sustava **Bosne i Hercegovine**, nisu temeljile na novim pravilima, već na starim, a da se ne govori o njihovoj kompatibilnosti sa pravilima Europske unije.

Nepostojanje regulatornog okvira u mnogome otežava kako domaćim tako i inozemnim investitorima otpočinjanje i razvoj biznisa, nesigurnost u zaštiti investitora i njihovog kapitala. Komplikiranost regulatornog okvira i

njegova primjena u praksi je otežana i neprimjerena u suvremenim ekonomijama.

1.2. Nekapaciranost institucija

Koncem 1995. godine u Bosni i Hercegovini je uspostavljena nova administrativna arhitektura na kojoj temelje izgradnja institucija za upravljanje ekonomijom. Izgrađene institucije treba da doprinesu efikasnom rješavanju potreba pojedinaca i društva u cjelini. Međutim, administrativna arhitektura BiH, s jedne strane dovela je pomanjkanja svrsishodnih institucija, dok je s druge strane došlo do inflacije nepotrnih institucija.

U BiH institucije primjerene tržišnoj ekonomiji su u početnoj fazi razvoja, a one koje su izgrađene postoje uglavnom na papiru ili su ograničenog kapaciteta. Izgradnja ekonomskih institucija proizilazi iz regulatornog okvira koji je neprimjeren i veoma nefunkcionalan za potrebe tržišne ekonomije.

Mnoga empirijska istraživanja su potvrdila ulogu i značaj formalnih ekonomskih institucija kao podsustava ekonomskog sustava. Obzirom da ekonomski sustav još uvijek nije definiran niti izgrađen, razvijaju se neformalne ekonomске institucije i koristi praksa iz ranijeg sustava. Na sceni BiH je gemišt socijalističke ideologije, samoupravna praksa protkana fundamentalizmom tržišnog koncepta, i kumulacija velikog neznanja vlasti na svim razinama o potrebi razvoja ekonomskih institucija.

Uloga i značaj ekonomskih institucija tjesno korelira sa ekonomskim razvojem, s jedene strane, i euroatlanskih integracija, s druge strane. To su takođe potvrdila empirijska istraživanja.

1.3. Urgentno definiranje vanjskotrgovinske politike

Bosna i Hercegovina je u cijelosti prihvatile liberalizaciju i deregulaciju tržišta, tako da je postala eldorado za proizvode sumnjivog kvaliteta iz zemalja bližeg i šireg okruženja. Domaći proizvođači u ovakvoj situaciji su dovedeni u izrazito nepovoljan položaj. Uveženi proizvodi na tržište BiH su cjenovno kurentni spram domaće proizvodnje, pri čemu se ne smije zanemariti njihov sumnjivi kvalitet, ali i posticaji koje proizvođači dobijaju u svojim zemljama. Prozvođači u **Bosni i Hercegovini**, zbog nepostojanja regulatornog okvira i ekonomskih institucija, još uvijek nemaju tih posticaja, iako postoje prirodni i ljudski resursi koji bi trebali postati generator kurentnosti naših proizvođača kako na domaćem tako i na vanjskom tržištu.

Nedostatak regulatornog okvira i institucija nameće **potrebnu urgentnog definiranja vanjskotrgovinske politike** kojom bi se zaštitila i

poticala domaća proizvodnja, i kontrolirali uveženi proizvodi sumnjivog kvaliteta.

Kretanje vanjskotrgovinske razmjene u posljednje tri dodine daje se u narednom pregledu:

Tabela 1. Vanjskotrgovinska razmjena BiH - 000 KM-

Elementi	2007	2008	2009
1. Izvoz	6.080.081	6.847.325	5.634.424
2. Uvoz	13.625.121	15.932.566	12.032.128
3. Ukup. razmjena	19.705.202	22.779.891	17.666.552
4. Saldo (1-2)	- 7.545.040	- 9.085.342	- 6.397.704
5. Pok. uvoza zvoz.	44,6 %	43,0 %	46,8 %

Izvor: Pregled i analiza ostvarene vanjskotrgovinske razmjene za BiH, Vanjskotrgovinska komora BiH, januar 2010.godine

Kao što se vidi u posljednje tri godine BiH je u vanjskotrgovinskoj razmjeni ostvarila veoma visok deficit koji u prosjeku iznosi 7,5 milijardi KM, dok pokrivenost izvoza uvozom u prosjeku iznosi svega 45%. Ekonomski teorija i praksa može opravdati ovaj deficit, ali samo uz pretpostavku da je isti nastao zbog uvoza suvremene tehnologije i opreme koju bi koristili domaći proizvođači u svojim proizvodnjama. Međutim, struktura uvoza je veoma nekozistentna, i neprimjerena sa aspekta ekonomskog razvoja, jer se uglavnom radi o uvozu proizvoda namjenjenih potrošnji. Što se tiče strukture izvoza, može se reći da su to uglavnom proizvodi sa manjom dodajnom vrijednošću ili eventualno poluproizvodi.

Ova struktura upućuje na zaključak da proizvođači iz BiH nemaju suvremenu tehnologiju koja bi omogućila da se domaći proizvođači mogu nositi i tuči sa konkurencijom kako na domaćem tako i vanjskom tržištu. Glavni partneri vanjskotrgovinske razmjene BiH su iz novonastalih država s područja bivše zajedničke države. U principu sa svim zemljama ostvaren je trgovinski deficit, dok je jedino u 2009. godini ostvaren suficit sa Crnom Gorom. U tom kontekstu daje se pregled vanjskotrgovinske razmjene sa važnijim partnerima BiH.

Tabela 2. Obim razmjene najznačaj. vanjskotrgovin. partnera 2009. - u 000 KM -

Država	Izvoz	Uvoz	Obim
1. Hrvatska	969.049	2.322.624	3.291.673
2. Srbija	770.035	1.481.290	2.251.325
3. Njemačka	816.895	1.108.637	1.925.532
4. Italija	704.930	1.037.810	1.742.739
5. Slovenija	465.127	1.189.085	1.654.212
6. Austrija	327.169	761.600	1.088.769
7. Švicarska	114.006	874.700	988.706
8. Mađarska	92.195	435.223	527.418

9. Turska	51.871	326.486	378.357
10. Crna Gora	250.306	57.715	308.022
11. Češka R.	75.131	216.632	291.764
12. SAD	22.144	236.312	258.456
13. Ostale zemlje	975.566	1.984.013	2.959.579
Ukupno	5.634.424	12.032.128	17.666.552

Izvor: Pregled i analiza ostvarene vanjskotrgovinske razmjene za BiH, Vanjskotrgovinska komora BiH, januar 2010.godine

Ova kratka analiza ukazuje na urgentno definiranje vanjskotrgovinske politike od strane vlade BiH kako bi domaća proizvodnja bila koliko toliko u prednosti na domaćem tržištu u odnosu na proizvode sumnjivog kvaliteta iz inozemstva. Na ovaj način stvorice se i prepostavke za domaće i strane investitore i poduzetnike da se pokrene i razvija proizvodnja u BiH.

2. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nakon što se realiziraju predložene urgentne mjere, a treba istaći da ne zahtjevaju nikakve velike investicije niti zaduživanje u inozemstvu kod finansijskih institucija, stvorice se **prepostavke za ekonomski oporavak** BiH. Naime, WB-IFC financira projekat regulatornog okvira u F BiH, a samo vlast i parlament treba ga usvojiti. Isto tako, regulatorni okvir će omogućiti **izgradnju potrebnih ekonomskih institucija**, što u konačnici ove dvije mjere čine temelj ekonomskog sustava. Uz ove prepostavke moguće je definirati i vanjskotrgovinsku politiku, za koju takođe nisu potrebne investicije, kako bi se u fokus pažnje stavila domaća proizvodnja, i njeno poticanje od strane ekonomskih institucija.

Po realiziranju ove tri urgentne mjere stvorice se realne prepostavke za usvajanje redizajniranog nacrta predmetnih strategija Bosne i Hercegovine. Isto tako, stvorice se realne prepostavke za realiziranje šest definiranih strateških ciljeva i 22 podcilja iz predmetnih strategija.

Makroekonomска stabilnost sa svoja tri podcilja i dalje treba da temelji na režimu valutnog odbora i konvertibilnosti domaće valute. Ni u kojem slučaju ne smije se pristupiti uvođenju kontrolirane inflacije do 10 %, jer bi to bilo neprimjereno i nemoguće realizirati. Mala fleksibilnost režima valutnog odbora treba da ide u pravcu emisije državnih obveznica i rezervne Centralne banke BiH usmjeriti za kupovinu državnih obveznica, i taj novac usmjeriti u ekonomski razvoj putem redefinirane dvije Razvojne banke u Bosni i Hercegovini. Na ovaj način stvorice se veoma kvalitetne osnove za dalji razvoj finansijskog tržišta.

Konkurentnost sa svoja četiri podcilja treba da temelji na definiranju industrijskih politika i uspostavi jedinstvenog ekonomskog prostora. U definiranju industrijskih politika treba krenuti od komparativnih prednosti koje

postoje u BiH, te iste pretočiti u konkurentske prednosti na domaćem i inozemnom teržištu. Uporedo sa tim stvarju se pretpostavke za razvoj klastera u zemlji, ali i na regionalnoj i globalnoj razini. Također, nakon što se definiraju jasne, precizne i odabrane pojedine industrijske politike, neophodno je pristupiti razvoju naučno/tehnološke i poslovne strukture i obrazovnog sustava kako bi i ljudski resursi bili kompetentni za realiziranje ovog strateškog cilja.

Održivi razvoj sa svoja tri pdcilja treba da temelji na strateškom razvoju poljoprivrede i njenom poticaju sukladno ciljevima u Europskoj uniji, gdje je oko polovice proračuna usmjereno na podsticaj i razvoj poljoprivrede. U BiH postoje komparativne prednosti za razvoj poljoprivrede, ali treba prije definirati poljoprivrednu politiku kao temelj za proizvodnju hrane i integriranog ruralnog razvoja. Posebnu pozornost treba usmjeriti u definiranju ekološke i politike obnovljivih izvora energije, te politici transporta i komunikacija.

Zapošljavanje sa svoja tri podcilja treba da temelji na politikama razvoja poduzetništva, uspostavi suštinskog tržišta rada (preko 500 hiljada nezaposlenih) kroz poboljšanje vještina nezaposlenih sukladno potrebama pojedinih industrija ili započinjanja vlastitog biznisa.

Socijalno uključivanje sa šest podciljeva treba da temelji na precizno definiranoj socijalnoj politici i uključivanje socijalnih kategorija u društvenu zajednicu kroz njihovo obrazovanje, zapošljavanje i ravnopravno korištenje usluga zdravstvenog servisa.

Euroatlanske integracije temelje na pretpostavci realizacije prethodnih ciljeva koji se mogu realizirati samo ako se urgentno realiziraju predložene mjere. Sam proces euroatlanskih integracija donosi veliku korist za privredu, ali i građane Bosne i Hercegovine.

Literatura i izvori

1. DEP-Vijeće ministara BiH: Strategija razvoja BiH i Strategija socijalnog uključivanja, (nacrti), Sarajevo, april 2010.godine
2. Halebić Jasmin: Uloga i značaj ekonomskih institucija u ekonomskom razvoju BiH, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Zenica, juni 2009. godine
3. Vanjskotrgovinska komora BiH: Pregled i analiza ostvarene vanjskotrgovinske razmjene za BiH, januar 2010. godine
4. Mahmutović H.i drugi : Analiza regulatornog okvira u F BiH, WB-IFC, decembar 2009. godine
5. Todaro M., Smith S.: Ekonomski razvoj, deveto izdanje, Šahinpašić, Sarajevo, 2006. godine
6. Grupa autora: Makroekonomika, Ekonomski fakultet Zagreb, 2010. Godine.

IMAJU LI MONETARNA POLITIKA I BANKARSKI SEKTOR BOSNE I HERCEGOVINE ODGOVOR NA KRIZU?

Prof dr Izudin Kešetović
Ekonomski fakultet
Univerziteta u Tuzli

UVOD

Pitanje duboke krize u Bosni i Hercegovini najbolje se ogleda u drugoj strani realnog sektora ekonomije. To je bankarski sektor ili bankarska industrija. Ne tako davno bankarski sektor je nazivan “otuđenom moći kojem je trebala da ovlada radnička klasa”. Danas je to najmoćniji sektor od čije uloge zavisi brzi oporavak bh privrede, stanovništva i države.

1. KRIZA I BANKARSKI SEKTOR

Kada govorimo o ovladavanju moći očito da je klasni interes zamijenjen nacionalnim. Pod okriljem nacionalnog interesa privatizirana su gotovo sve banke u BiH .Proces internacionalizacije i globalizacije je samo pobrisao granice kapitala pri čemu su moćnici privatiziranih državnih banaka postali bogati rentijeri, dok je radnička klasa našla utočiste u sve slabašnjim penzionim fondovima i fondovima za zapošljavanje. I dok moćna Amerika pokušava da stabilizira bankarski sektor u Bosni i Hercegovini se dešavaju dva prividno suprotna procesa. Naime prema riječima guvernera Centralne banke: “Kad je u pitanju Razvojna banka FBiH, ideja njenog osnivanja kao jednog korektora na finansijskom tržištu dobrodošla i da je takva banka potrebna BiH. Ali, ona se mora više otvoriti prema svojim klijentima, transparentno dati svoje smjernice i što više malih preduzeća mora dobiti priliku. Nije dobro što Vlada čini Skupštinu Razvojne banke Federacije. To otvara sumnju ili mogućnost političkog utjecaja . Pristup Razvojnoj banci mora biti jednostavniji nego komercijalnim bankama. Apsurd je da su sad u prednosti neke komercijalne banke.”.

Sve bi bilo OK da nije ono „ali”. Pristup razvojnim entitetskim bankama nije u kontekstu mjera ekonomske politike koja se može sprovoditi u uslovima moguće primjene instrumenata monetarne politike.

Da se posjetimo iz klasičnog školskog pristupa:

- diskontna politika, odnosno politika kamatnih stopa,
- selektivno-kreditna politika,
- operacije na finansijskom tržištu i
- na kraju, politika obaveznih rezervi.

To praktično znači kako povećati količinu novca u uslovima nelikvidnosti i nepovoljnog odnosa koji nije u granicama optimalne količine novca u opticaju.

Kako povećati obim tražnje u uslovima globalne i sektorske nelikvidnosti.

Kako povećati obim novčane mase kada devizne rezerve padaju a novčana masa se smanjuje uslijed pridržavanja krutim formama Valutnog odbora .

Kako deficite javnog sektora monetizirati u dijelu koji se odnosi na investicionu potrošnju pod uslovom da se radikalno smanji javna potrošnja na pozicijama plate i naknade administraciji i razni oblici socijalnih davanja i nepotrebnih transfera putem doznaka ili grantova.

Pad profitabilnosti u bankarskom sektoru u 2009. godini je samo naznaka visokih rezervisanja za potencijalne gubitke i rizične plasmane. Nasuprot toga su niski dohodci stanovništva i mali dobitci privrede. Pad poslovne aktivnosti rezultira povećanju nezaposlenosti, padu proizvodnje i društvenog proizvoda.

Ključna rješenja su na strani monetarne i fiskalne politike koja u traženju odgovara na postojeće stanje mora uključiti i definisanje prioritetnih sektorski politika. Bez obzira na pocijepanost ekonomskog prostora BiH to mora biti poljoprivreda i energetika.

Prioritet vlada Bosne i Hercegovine od općine, kantona, entiteta i države mora biti poljoprivreda , rudnici uglja i energetski kapaciteti : hidro, termo i drugi.

“Upumpavanjem” novca u ove sektore i brza realizacija razvojnih projekata jedina je šansa koja nam garantuje rezultat na kratak rok. Na , nešto, duži rok su sektorske politike u grane koje garantuju povećanje izvoza. Na kraju su kapitalne investicije u infrastrukturne projekte. Svakako tu je sektor građevinarstva.

Intelektualna nesposobnost da se pronikne u suštinu ekonomskih zakonitosti vodi u stanje besmisla i nekreativnosti. Rizik poslovnih poteza se svodi na političke kalkulacije da treba sačekati dan poslije dana D, odnosno dana izbora. Dubina ekomske krize će tek pokazati zube u narednim godinama. Redovi nezaposlenih i socijalno izdržavanih će biti stvarnost koja nas očekuje. Stara latinska sentence “Deus ex machina” posjeća nas na priču da će se samo od sebe „iznenada” sve riješiti ili da će nam neko riješiti sve naše nesprazume i siromaštvo. Narod jednostavno i oporo kaže “crkni magarče dok ne nikne trava”. Jednom riječju daleko je zelena grna za koju se možemo uhvatiti samom spoznajom nad kakvim ambisom visimo.

Panika iz okruženja: Grčka, Španija, Hrvatska, itd. može nam biti dodatni motiv promjena kako u bankarskom tako i u realnom sektoru ekonomije.

2. CENTRALNA BANKA I MJERE EKONOMSKE POLITIKE

Nosioci vlasti: monetarne i izvršne u Bosni i Hercegovini očito se nisu izjasnili o mjerama monetarno – kreditne u 2010. Godini. Ako je zaključak moguće donijeti samo po onom što imamo u Programu Vlade F BiH, poglavljje 5, strana 10, gdje stoje uopštene konstatacije o bankarskom sektoru bez ijedne mjere ekonomske politike, onda moramo biti definitivno pesimisti da će se nešto bitnije izmjeniti u ekonomiji BiH.

Prepostaviti je da je isto stanje u Republici Srpskoj i Distriktu Brčko Bosne i Hercegovine, jer nema niti ijedne najavljenje mjerne.

Konstatacije tipa da monetarnu politiku vodi Centralna banka možemo potvrditi tvrdnjom da je ona samo „mjenjačnica“ bez bitnih poluga monetarne i kreditne politike.

Koliko je ozbiljno stanje najbolje je vidjeti šta se dešava u susjedstvu, Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji.

Naime, Hrvatska banka je u okviru redovnog prvog izvještaja objavila da: „Vladine mjerne iz programa A i B mogu uvećati gospodarsku aktivnost za 0,5 posto u 2010. godini u odnosu na situaciju bez mjera“. Drugim riječima, iz Tromjesečnog izvještaja Hrvatske narodne banke prije se nameće zaključak da je utjecaj mjera neznatan.; te da su "prognoze rasta hrvatskog gospodarstva u 2010. godini vrlo neizvjesne, što se ogleda u relativno visokom rasponu od + 1,5 posto do – 2 posto, u kojem se kreću službene i privatne prognoze".

Sumorna slika stanja u okruženju nameće obavezu i nosiocima vlasti u Bosni i Hercegovini da se ozbiljnije pozabave monetarnom i kreditnom politikom.

Ako kao pozitivan potez, odnosno mjeru, možemo istaknuti podizanje visine osiguranih depozita; istovremeno moramo tražiti i odgovor na pitanje kako podići nivo kreditne aktivnosti realnom sektoru ekonomije: prije svega privredi.

Ključno pitanje sa kojim se suočavaju ekonomije: Srbija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina je nelikvidnost.

Nestabilnost realnog sektora ekonomije, velika javna potrošnja , neuređeno tržište rada , zaštita povjerilaca, pružaju opštu sumornu sliku stanja ekonomija koje su međusobno upućene jedne na drugu. Za Bosnu i Hercegovinu objektivno stanje u R Srbiji i R Hrvatskoj je ključno, jer najveći obim trgovinske razmjene imamo sa ovim susjednim država

Kod ocjene mjera koje poduzima vlada u R. Hrvatsko interesantno je da problemu nelikvidnosti nije data veća pažnja. Naime, “ program A dizajniran tako da uopće ne dotiče uzroke nelikvidnosti.; sasvim je moguće da novac iz programa A ode firmama koje bi se zajedno sa svojim bankama kroz problem

nelikvidnosti ionako probile, iako je navodno orijentiran na poduzeća koja su inače zdrava ali imaju teškoća zbog drugih.“

Šta to znači za bankarsku praksu Bosne i Hercegovine imajući iskustva sa kojim se susreću zemlje okruženja.

Prvo, radikalno kresanje javne potrošnje. Umjesto populističkog istupa premijera F BiH sa listama svojih saradnika i dojućerašnjih saradnika kao što je slučaj sa Razvojnom bankom, Agencijom za bankarstvo, upravama javnih kompanija , očekivati je seriozniji pristup trenutku u kome se nalazimo.

Očito da monetarna vlast, ima odsustvo kreacije, izvršna i zakonodavna vlast, nema kapacita, da shvati suštinu posla za koji su plaćeni novcem poreskih obveznika. S toga za Bosnu i Hercegovinu sve prognoze su sumorne osim da će mo imati „novu, ili „novu staru“ vlast u 2011. godini , koja će se ponovo suočiti sa nezaposlenešću i padom privredne aktivnosti i sporim oporavkom realnog sektora: stanovništva i privrede.

Hitnost mjera kao što su garanciski fondovi, faktoring poslovi, sistem poravnjavanja dugovanja uz snažno obaranje javne potrošnje mogu nas pokrenuti. Kako su se sve iluzije oko Fiskalnog vijeća i Uprave za indirektnog oporezivanja BiH raspšile i kako imamo drastičan pad poreza iz prometa na redu je skup mjera iz fiskalne politike u dijelu redistribucije dohotka i obaranja njihove regresivnosti na nosiocima niskih dohodaka. Naime, to znači da vlada mora obarati poreske stope a povećati efikasnot poreske administracije i organa za sprečavanje utaja. U ovom trenutku bila bi pogrešna mjera uvođenje novih dažbina kao što su to uradili u susjedstvu: Hrvatska i Srbija; bez mjera obaranja javne potrošnje najmanje za 20 do 30 %.

To konkretno znači oslobođanje novca za investicije u javni privatni sektor. Funkcijom alokacije , redistribucije i stabilizacije fiskalne politike moguće je postići efekte u kratkom ali i dugom periodu. Ključna stvar mjera ekonomске politike u Bosni i Hercegovini je „pospremanje u kući“. Za to treba odgovorna i kompetentna vlast. Za sada nema nekih optimističkih naznaka osim da se nešto ne desi kao čudo odnosno nepredviđeno. Za tako nešto nema naznaka , osim optimizma da će nas se nešto i dobro desiti jer su nas u Bosni i Hercegovini stalno pratile nesreće. Psihološki efekat da ima i gore , stvara sliku privida stanja a , istovremeno , sudionicima vlasti daje za pravo da mogu i u ovakovom lošem stanju dalje funkcionsati i ostajati na vlasti.

LITERATURA

- Kešetović Izudin (2009), Finansije, monetarne i javne, Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, Tuzla.
Zbornik radova sa naučnog skupa u sklopu XIV Ljetnog univerziteta (2009), Ekonomski fakultet, Univerzitetu u Tuzli.
Bilteni Centralne banke BiH.

FISKALNA POLITIKA I STABILIZACJSKE MJERE U BORBI SA RECESIJOM

**Dr sc. Ševal Alić
Uprava za indirektno oporezivanje**

REZIME

Ovaj članak govori o problemima sa kojima se suočava BiH širenjem finansijske krize i nekim aspektima njenog rješavanja. U prvom dijelu se govori o fiskalnoj politici i u okviru nje, o mjerama poreske i budžetske politike, u smislu smanjenja efekata ekonomске krize. U drugom dijelu se govori o izboru mješovite privrede u Evropi i BiH, u povezanosti sa pravednošću, efikasnošću i brzim ekonomskim rastom. U trećem dijelu se govori o optimizaciji poreskog sistema i povezanosti poreskog sistema sa budžetskim sistemom ili pak drugačije rečeno sa javnom potrošnjom.

Ključne riječi: fiskalna politika, porezna politika, recesija, javni dug, porez, ulaganje, kapital, nezaposlenost.

FISCAL POLICY AND STABILIZATION MEASURES IN THE FIGHT WITH THE RECESSION

ABSTRACT

This article discusses the problems facing Bosnia and Herzegovina spreading financial crisis and some aspects of its solving. The first part is talking about fiscal policy in the framework, of the measures on tax and budget policy, in terms of reducing the effects of economic crisis. In the second part talks about the selection of mixed economy in Europe and Bosnia and Herzegovina, in connection with righteousness, efficiency and rapid economic growth. In the third section discusses the optimization of the tax system and tax system connection with the budget system or another way with the public demand.

Key words: fiscal policy, tax policy, fiscal policy, recession, public debt, tax, investment, capital, unemployment.

UVOD

Globalizacija ekonomskih odnosa, razvoj komunikacionih sistema i ukrupnjavanje kompanija u svijetu, dovela je do brzog kretanja kapitala, rada i novca što je uzrokovalo međusobne ovisnosti nacionalnih ekonomija. Kako se brzo šire pozitivni efekti ovih procesa, tako se isto brzo prenose i negativni efekti kretanja na svjetskom tržištu. Bankrot nekoliko velikih kompanija izaziva lančanu reakciju smanjenja ekonomske aktivnosti i nezaposlenosti.

BiH se suočava sa političkim i ekonomskim problemima, od 1992. godine, i naravno nije imuna na ekonomska kretanja u svijetu. Pad zaposlenosti i stalno otpuštanje radnika sa posla kao i pad javnih prihoda su simptomi koji ukazuju na ulazak u stanje recesije i u BiH. Pritisak javnosti na vlasti da poduzme mjere ekonomske politike radi ublažavanja efekata ekonomske krize su svakodnevni i sve češće se pretvaraju u javne proteste. Uočljivo je da se u potpunosti ne razumiju funkcije države i da ljudi u stvari čine državu kao što i u potpunosti finansiraju njen rad. Poduzimanje mera od strane države pojačava tenzije građana jer se te mjere odnose, mahom, na restrikciju budžetske potrošnje i smanjenje socijalnih davanja. Dakle, trenutno su u upotrebi mjeru budžetske politike dok, poreske reforme se vrše istim, usporenim, tempom kao i prije. Političke reforme su u krizi i analogno tome u zastoju su i poreske reforme. Pored sporosti provođenje poreskih reformi, uočljivo je i opstruiranje u donošenju Zakona koji unapređuju poreski sistem. Zakon o akcizama BiH, zakonodavne vlasti BiH usaglašavaju već godinu dana i gubici u budžetima svih nivoa zbog propuštanja ovog prihoda su značajni. Uvođenje poreza na dohodak u FBiH je trebao biti napredak u oporezivanju i porastu prihoda od direktnih poreza kao i povećanje pravednosti oporezivanja u smislu da veći poreski teret snose bogati. Međutim, Pravilnikom o primjeni Zakona o porezu na dohodak ruši se koncept oporezivanja svih dohodaka, uvođenjem oslobođanja na naknade isplaćene uposlenicima u vidu toplog obroka, prevoza i drugih naknada. Ovim potezom je sužena poreska osnovica i izgubljen veliki dio prihoda od poreza kao i mogućnost da se smanje stope doprinosa na plaću. Fiskalna stabilnost koja je ostvarena uvođenjem PDV-a dovedena je u pitanje efektima globalne recesije. Prihodi od PDV-a padaju i sada praktično možemo vidjeti efekte koje proizvodi pad agregatne tražnje. PDV je porez na potrošnju i prihodi od njega su vezani za potrošnju. Dakle, recesija je uzrokovala smanjenu investicionu aktivnost i na isti način kako multiplikatori djeluju u pozitivnom smislu na isti način i multipliciraju efekte u negativnom smislu tako da tražnja za proizvodnim faktorima pada te se povećava broj nezaposlenih osoba. BiH se finansira 88% iz prihoda od indirektnih poreza pa je i način djelovanja na efekte recesije određen tim faktorom, te nas usmjerava na razmišljanje da štednja nije način za prevazilaženje ili pak ublažavanje efekata ekonomske krize.

Država učešćem u raspodjeli dohotka kroz poreze utiče na ekonomsku snagu građana. Odvajanje dijela dohotka kroz plaćanje poreza smanjuje se kupovna moć stanovništva ali se istovremeno povećava državni budžet i mogućnost da se ta sredstva potroše za javne potrebe. Ako snizimo poreze na dohodak na najniži nivo a zadržimo ili pak povećamo porez na potrošnju, i tada , ali samo na posredan način smanjujemo kupovnu moć građanina kroz povećanje cijene dobara i usluga. Veća cijena dobara ili usluga znači manje konzumenata za potrošača ili pak manje štednje.

Ovakvi događaji uzrokuju pad prihoda države a samim tim i budžetski deficit koji se treba pokriti iz dodatnih izvora ili pak smanjenja potrošnje kroz rebalans budžeta. Socijalna komponenta budžeta u slučaju BiH ne daje mogućnost smanjenja planiranih rashoda zbog socijalnih i političkih razloga te će aranžmani sa MMF-om imati posljedice praćene protestima i štrajkovima građana pogođenih poduzetim mjerama.

1. MJERE FISKALNE POLITIKE

1.1. Fiskalna politika

Uticaj države na ekonomski razvoj i aktivnosti, koje će se razvijati, odvija se kroz provođenje mjera ekonomske politike, a u okviru ekonomske politike su i monetarno kreditna politika, poreska politika, budžetska politika, socijalne politike i druge politike.

Provođenjem monetarno kreditne politike, država kontrolira stabilnost domaće valute i podsticaje određenih ekonomske aktivnosti kroz davanje stimulativnih kredita za pojedine privredne grane. Pozitivno je da u ovom periodu u BiH se održava stabilan kurs KM formiran na principu carenci boarda i na taj način oslobođa preduzeća i stanovništvo od inflacije. Negativno je, da država još uvijek nije sačinila strategiju razvoja kojom će se odrediti grane privrede koje će se stimulirati kreditima sa povoljnim kamatnim stopama i na taj način usmjeriti razvoj države i obezbijediti učešće u raspodjeli budućih dohodaka ostvarenih kroz poslovanje firmi.

1.1.1. Poreska politika

Provođenje poreske politike kroz izgradnju savremenog poreskog sistema je u toku i uslovljeno je političkim interesima mnogobrojnih političkih opcija i voljom međunarodne zajednice. Podjela države na entitete i Distrikt, kao i drugi oblici regionalizacija, usložnjavaju poreski sistem ili drugim riječima, dovode do izgradnje više poreskih sistema na području BiH. Ovakav poreski sistem je loša podloga za rad domaćih preduzeća i svakako, dovodi pravne subjekte u lošu poresku poziciju. Često je poslovanje preduzeća ograničeno na mali ekonomski prostor zbog ne konkurentnosti uzrokovanom

duplim oporezivanjem ili drugim administrativnim ograničenjima kao što su licence, ovjere faktura u prometu sa preduzećima sa drugih regija, uvođenje poreskih markica, duge procedure registracije itd. Interesi države da učestvuje sa velikim udjelom u raspodjeli dohotaka koji se isključivo ostvaruju u privredi su u suprotnosti sa interesima preduzetnika koji imaju interes da se što manje dohotka odlije iz preduzeća i da njihov proizvod bude što manje opterećen porezima kako bi bili konkurentniji na tržištu i ostvarili veće učešće u potrošnji njihovog proizvoda.

Međunarodno oporezivanje, u uslovima ekonomskih integracija i intenziviranja ekonomskih i finansijskih odnosa u globalnim okvirima, dobija sve više na značaju, jer investitori, kao i svi ostali privredni subjekti, svoju djelatnost pretežno obavljaju na međunarodnom planu. Zbog toga bi poreski sistem svake zemlje trebalo da bude takav da se može adekvatno primijeniti na strane investitore, na multinacionalne korporacije i na strane akcionare. Isto tako, ovaj sistem mora biti u skladu sa određenim međunarodnim poreskim pravilima kako bi se izbjegle teškoće u odnosima sa drugim zemljama, posebno u vezi sa tretmanom poreskih obveznika u ugovorima o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, i u okviru unilateralnih mjera drugih zemalja radi otklanjanja takvog oporezivanja. Potrebno je imati u vidu da svaka značajnija promjena u načinu ili visini oporezivanja profita investitora ili korporacija utiče na stepen poreske konkurentnosti jedne zemlje u odnosu na druge zemlje. Ukoliko jedna zemlja kreira svoj poreski sistem i politiku ne vodeći računa o međunarodnim aspektima i posljedicama, rezultat će neizbjježno biti ekonomski, odnosno poreski sukob. Poreska konkurenca, kao i sukobi između zemalja, imaju za posljedicu nedovoljno efikasno oporezivanje multinacionalnih korporacija i povećane mogućnosti za međunarodnu poresku evaziju.

Očigledno da je intenzivna ekomska integracija i globalan pristup u kreiranju poreskog sistema i politike, odnosno, sve zahtijeva uvažavanje svih međunarodnih implikacija u cilju izbjegavanja poreskih sukoba i obezbjeđenja povoljnijeg ekonomskog položaja

Navedene okolnosti dovode do potrebe međunarodne poreske koordinacije i do nužnosti da zemlje harmoniziraju svoja poreska zakonodavstva. U vezi s tim, posebno se ukazuje na to da zajednički rad zainteresiranih zemalja na polju te koordinacije ima veći efekt od rezultata koji se postiže pojedinačnim akcijama ili prepustanjem tog procesa spontanom djelovanju međunarodnog tržišta i njegovih zakonitosti. Zemlje OECD-a i EU su kroz poreske reforme izvršile promjene u svojim poreskim sistemima s ciljem da imaju manje komplikirane poreske sisteme i sisteme koji će manje uticati na investicione odluke, prepustajući da se one donose više na osnovu poslovnih nego poreskih okolnosti. Ove zemlje su promijenile svoju poresku politiku kako bi poboljšale opće uslove za investiranja, smanjujući generalno stope poreza dobiti korporacija i eliminirajući ili smanjujući selektivne i opće

olakšice i poreske kredite. Kontinuirano se donose direktive EU o oporezivanju kako bi se harmonizirali poreski sistemi i ujednačila poreska politika. Određuju se i ograničavaju poreske stope i poreska oslobođanja kao osnovni instrumenti za upravljanje porezima.

Osnovni cilj međunarodnih pravila koja se odnose na oporezivanje dohotka od međunarodnog investiranja kapitala je da se obezbijedi:

- poreska neutralnost kod investiranja u zemlji i u inostranstvu;
- oticanje neoporezivanja i dvostrukog oporezivanja;
- sprječavanje poreske evazije, odnosno neplaćanja poreza;
- nediskriminacija, odnosno jednak poreski tretman;
- ravnomjerna podjela poreskih prihoda između zemlje izvoznice i zemlje uvoznice kapitala.

Kompletna harmonizacija poreskih sistema je nerealan pristup, jer zemlje nisu spremne da se odreknu svoje poreske suverenosti. Isto tako je nerealno da se prepusti djelovanju tržišta da prinudi zemlje da koordiniraju promjene u svojim poreskim sistemima, jer bi to dovelo do još oštije redukcije poreskih stopa zbog međunarodne konkurenčnosti i time do povećanih gubitaka poreskih prihoda za sve zemlje. Sve to dovodi do potrebe da se na međunarodnom planu prouči kako poreski sistemi raznih zemalja mogu da koegzistiraju na način koji umanjuje distorziju međunarodnog investiranja.

Poreske sisteme sada karakteriziraju sljedeći trendovi:

- snižavanje graničnih poreskih stopa
- proširenje poreske osnovice;
- smanjenje broja poreskih oslobođanja i olakšica;
- povećanje poreske neutralnosti;
- pojednostavljenje instrumenata poreskog sistema i njihova primjena u maksimalno mogućoj mjeri;
- sukob između tri osnovna cilja poreskog sistema, odnosno između ekonomskog efikasnosti, jednakosti (pravičnosti) i jednostavnosti za koji se mora stalno tražiti adekvatno rješenje;
- u razvijenim zemljama porezi na dohodak i doprinosi za socijalno osiguranje obezbjeđuju glavni dio poreskih prihoda, a u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji, osnovni izvor tih prihoda su porezi na potrošnju (posebni porezi i PDV).

Očigledno je da su u uslovima međunarodnog kretanja kapitala, poreski sistemi raznih zemalja međusobno povezani i zavisni. Takva situacija naglašava potrebu međunarodne poreske koordinacije, jer je za sve zemlje bolje da međusobno sarađuju (vrše potrebne preraspodjele prava oporezivanja i poreskih prihoda) da bi se svakoj zemlji obezbijedilo da joj uz tu saradnju bude bolje nego kada djeluje izolovano i pojedinačno. Problem svake zemlje u razvoju i u tranziciji je da odabere adekvatnu poresku politiku stimuliranja

stranih investitora, jer to komplicira učešće bar još jedne zemlje, odnosno zemlje rezidenta investitora pri određivanju njihovog poreskog tretmana.

S obzirom na izloženo, očigledno je koliko je poreski faktor značajan element u ukupnom pristupu jedne zemlje kod stimuliranja stranog investiranja. Poreski faktor je jedan od nekoliko preostalih elemenata putem kojih zemalja mogu uticati na međunarodno kretanje kapitala. Poreski sistem i politika mogu, dakle, na više načina stimulirati strano investiranje kao što mogu i potencirati ili poništiti efekt stimulativnog ili destimulativnog dejstva drugih faktora, odnosno mjera koje nemaju poreski karakter.

Poreski sistem treba da bude **jedinstven** za sve poreske obveznike, ne praveći razliku između privrednih sektora i grana, porijeklu, odnosno vlasništva kapitala ili organizacione strukture privrednih subjekata. Međutim, u posebnim okolnostima, opravdane su specijalne mjere, jer određene djelatnosti koje se žele posebno razviti, zahtijevaju povoljniji tretman i potencijalnim stranim investitorima moraju se ponuditi poreske stimulacije.

Poreski sistem treba da bude **jednostavan** i pogodan za primjenu, odnosno da ima adekvatnu poresku strukturu (vrste poreza) i umjerene poreske stope bez velikog broja poreskih oslobađanja i olakšica. Jednostavnost poreskog sistema je jedna od najvažnijih stimulativnih mjera privlačenja stranih investitora, jer smanjuje troškove kako poreske administracije, tako i poreskih obveznika, i bitno doprinosi njegovoj efikasnoj primjeni.¹⁵

Poreski sistem, pored toga, treba da bude **kompatibilan** sa poreskim sistemima zemalja koje su najznačajniji privredni partneri. Ovo obezbeđuje međunarodnu konkurentnost zemlje u privlačenju stranih investicija.

Primjena poreskog sistema ne bi trebalo poreskim obveznicima da stvara velike administrativne teškoće i troškove u vezi sa izvršenjem njihovih obaveza. Razlozi za ovo su sljedeći:

- poreski sistem je vrlo kompliciran (teškoće i troškovi primjene poreskog sistema su u direktnoj vezi sa stepenom nepotrebne složenosti tog sistema);
- poreski sistem je više usmjeren na sprječavanje svih vidova izbjegavanja poreskih obaveza, nego na uspostavljanje takvog poreskog režima koji je u skladu sa ponašanjem normalnih (poštenih) poreskih obveznika;

¹⁵ Neke zemlje u razvoju i u tranziciji, u cilju obezbeđenja jednostavnog poreskog sistema, zbog administrativnih razloga, primjenjuju oporezivanje na bruto osnovicu, tako što zavode poreze na bruto dohodak ili na promet. Ovakav način oporezivanja može da dovede do velikih teškoća za strane investitore. Ovo zbog toga što je kredit za strane poreze u zemlji rezidentnosti investitora obično dozvoljen samo za poreze iste ili slične vrste poreza na dohodak korporacija u zemlji rezidentnosti, a porezi na bruto dohodak u zemlji izvora dohotka ne mogu se smatrati takvim porezima. Takav je slučaj kod uvođenja doprinosa turističkim zajednicama, komorskim doprinosima, vodnim doprinosima i sl. Što i sada funkcioniра u BiH. Karakteristika ovih davanja je da nisu u vezi sa efikasnošću privrede i da imaju malu naplativost.

- informacije koje se zahtijevaju od poreskih obveznika su preobimne i vrlo često nisu značajne za određivanje poreske obaveze, odnosno nije jasno u koje će svrhe biti korištene, što ugrožava poslovne tajne i privatnost poreskih obveznika i posebno negativno utiče na strane investitore.

U vezi sa primjenom poreskog sistema, posebno se ukazuje na potrebu organiziranja efikasne, moderno opremljene i kvalificirane poreske administracije. Razvoj dobrovoljnog ispunjavanja poreskih obaveza i olakšanje u ispunjavanju poreskih obaveza je put kojim se podstiče ubiranje javnih prihoda i povećava efikasnost ubiranja poreza kao i smanjuje obim poreske administracije.

1.1.2. Budžetska politika

Budžetska politika je također bitna za poslovanje preduzeća iz razloga što preuzetnici žele da se veći dio plaćenih poreza ponovo vratí u privredu kroz otvaranje novih poslova i izvođenje javnih radova kao i podsticaje iz budžeta niskoakumulativnim i nerazvijenim djelatnostima kroz premije i druge vidove pomoći.

Organizacija budžetskog sistema ima svoje ciljeve koji se u sažetoj formi mogu specificirati na sljedeći način:

- osigurati provedbu makroekonomskе politike i postići željeni nivo i dinamiku privredne aktivnosti,
- održati privrednu stabilnost, postići punu zaposlenost, te kontrolu inflacije,
- osigurati predviđeni nivo zadovoljenja javnih potreba,
- postići očekivani nivo raspoloživih javnih prihoda, i
- osigurati kontrolu trošenja javnog novca.

Ostvarivanje navedenih ciljeva postiže se kroz vođenje budžetske politike.¹⁶ Jaz između prihoda i rashoda u budžetima BiH poslije recesije je znatno porastao i sada se poduzimaju mjere na uravnoteženju budžeta. Entitetske vlade se zadužuju kod komercijalnih banaka dok se istovremeno vode razgovori sa MMF-om o zaključivanju posebnog aranžmana. Posebni aranžman sa MMF-om je uslovljen sa potrebom smanjenja javne potrošnje a naročito smanjenja plata državnih službenika i reviziju transfernih davanja.

Ispunjavanje ovih uslova izazvalo je burne reakcije invalidnih lica, demobiliziranih boraca i sindikata državnih službenika. Svakako da će ove

¹⁶ U poslije ratnoj BiH pod okriljem međunarodne zajednice, MMF-a, Svjetske banke i Ministarstava za finansije entiteta i BiH vodi se restriktivna budžetska politika koja se ogledala u smanjenju poreskih stopa, smanjenju troškova za odbranu zemlje, smanjenju troškova za finansiranje administracije a usmjeravanju pažnje na finansiranje socijalnih kategorija i nadomirivanja manjka sredstava u Fondu penzionog osiguranja.

mjere teško proći i da je potreban senzitivan pristup ovim mjerama. Smanjenje potrošnje nije rješenje nadolazeće krize. Rješenje krize može potići povećanje potrošnje podstaknute povećanom javnom potrošnjom. Dakle, nije potrebno smanjivati budžet, nego je potrebno njegovo temeljito prestrukturiranje.

Gdje i kako država može primijeniti svoje instrumente fiskalne politike, kako bi utjecala na osobnu raspodjelu dohotka i imovine? Odgovor na to pitanje ovisi, očito, o **odrednicama** te raspodjele.

Proces oblikovanja cijena određuje dohotke faktora proizvodnje. Dohodak od poduzetničke aktivnosti i imovine pojedinačnih kućanstava, odnosno osoba bit će različit, ovisno o početnoj opskrbljenosti novčanom imovinom i kapitalom (i o njihovu ulaganju) te radom, kao i ovisno o dodijeljenim pravima na vlasništvo i raspolažanje dobrima. Osim opskrbljenosti faktorima proizvodnje bitan je i način njihove upotrebe, koji ovisi o preferencijama građana, npr. prema poželjnomy odnosu između rada i odmora. No, i vanjske okolnosti (npr. nesavršeno tržište faktora proizvodnje) utječu na mogućnosti upotrebe faktora proizvodnje. Institucionalne okolnosti mogu biti mjerodavne za to.

Raspoloživi dohodak, osim toga, ovisi o transferima koji se daju državi i o transferima koji se od nje primaju. Raspoloživi dohodak određuje potrošnju i štednju. Štednja i primljeni transferi imovine određuju veličinu stvaranja imovine, koja (između ostalog) utječe na raspodjelu imovine.

Privatizacija državnih preduzeća koja predstavljaju teret na budžetima je hitan zadatak. Svakodnevni zahtjevi za novcem poreskih obveznika od strane državnih preduzeća, u vidu jednokratnih isplata su teret koji smanjuje razvojne mogućnosti. Ako nije moguća privatizacija onda je sigurna mjera stečaja ili likvidacije takvih preduzeća.

Privatizacija profitabilnih preduzeća kao što je TELECOM ili Elektro energetski sektor nije preporučljiva. Siguran izvor sredstava nije dobro mijenjati za jednokratnu sumu novca koja će se svakako na kraju transferirati u socijalna davanja. Revizija primalaca transfernih davanja i ograničavanje takvih primanja samo na jedan osnov mogle bi dati znatne uštede novca koje bi se mogle upotrijebit za razvojne svrhe. Smanjenje rashoda po osnovu plaća i drugih troškova administracije mogle bi biti takođe, izvor za posticaj razvojnih projekata

Dakle, budžet je potrebno prestrukturirati i pretvoriti od socijalnog u razvojni budžet iz kojeg će se finansirati projekti javnih radova poput izgradnje auto cesta i objekata elektro energetskog sektora.

1.2. Granice upotrebe mjera fiskalne politike

Pri svakom pokušaju primjene mjeru fiskalne politike postavlja se pitanje hoće li ona uspjeti, budući da su moguće različite prilagodbe mjerama ekonomskog politika, npr. putem (nepoželjnog) prevaljivanja poreza. Porezi su

način učešća države u raspodjeli ostvarenog dohotka. Mjere poreske politike proizvode učinke kao posljedicu preraspodjele dohotka. Veće učešće države kroz povećanje poreza smanjuju investicionu i ličnu potrošnju i obveznici poreza se prilagođavaju nastaloj situaciji. Učinci te prilagodbe mogu biti suprotni onima koje se željelo postići mjerama preraspodjele. Preraspodjela može, međutim, uzrokovati čak i tako negativne posljedice na masu raspodjele (domaći proizvod), da se nakon preraspodjele u nepovoljnijem položaju nego prije nađu ne samo oni privredni subjekti koji su trebali biti diskriminirani u skladu sa željenim ciljem, nego i svi ostali. U tom se trenutku dosežu granice preraspodjele.

Granice primjene mjera fiskalne politike mogu se definirati i drugačije, pomoću troškova preraspodjele uzrokovane tim mjerama. Da je ta granica dosegnuta pokazuju nam sljedeći indikatori:

1. porezi potrebni za finansiranje mjera fiskalne politike postanu tako visoki da postaju destimulativni i izazivaju smanjenje privredna aktivnosti, a time i sadašnja i buduća potrošnja;
2. pojava evazije poreza, porezni obveznici ilegalnim radnjama izbjegavaju porezno opterećenje (siva ekonomija, posebno rad na crno, porezna utaja) ili u odabiru neoporezive aktivnosti, i
3. transferi koje daje država, su tako visoki da potiču zloupotrebu.
4. Administrativni troškovi procesa preraspodjele mogu također biti visoki.

Negativni efekti pokazuju postojanje sukoba između ciljeva države i građana. Oportunitetni troškovi mjera fiskalne politike mogu poprimiti oblik ugrožavanja rasta, visoke zaposlenosti, stabilnosti cijena, ali i ugrožavanje same raspodjele (a unutar toga posebno socijalne mobilnosti).

Apsolutne granice oporezivanja, odnosno preraspodjele postoje kada reakcije oporezovane osobe dovode do pada poreznog prihoda. Kada su razlike u visini dohodaka zaslužne za veće ili kvalitetnije radne učinke, tada ujednačavanje dohodaka znači da će se izgubiti ili smanjiti poticaji za takve učinke. U određenim je okolnostima ekonomski racionalno raditi manje ili lošije, te ne započinjati dugotrajan i težak proces obrazovanja. Kod opadajućih neto stopa povrata oporezivanje može smanjiti sklonost investiranju i udio štednje u dohotku. Kada su ekstrazarade od pionirskih pothvata podložne egalizaciji, propuštaju se rizične odluke.

se učinci mogu očekivati posebno kada prinosi, odnosno dohodak nisu više dovoljni za podmirenje poreza, te se opterećuje supstanca. To posebno vrijedi za sve poreze ovisne o imovini, ali i za sve gubitke supstance uzrokovane inflacijom (npr. kod poreza na dohodak). Oni se odražavaju tako što se unatoč rastućim poreznim stopama prihod od poreza ne povećava, nego se smanjuje ("Lafferov učinak").

2. STANJE U EU I PROBLEMI OKO IZBORA MODELA MJEŠOVITE PRIVREDE

Razmatrajući izvještaje i reakcije stanovništva pojedinih evropskih država, kao na primjer Francuske (neprihvatanje ustava EU) ili Engleske koja još uvijek nije prihvatile evropsku valutu, i sličnih država, može se uočiti razočaranje u Europsku uniju i teškoće sa kojima se susreće Evropa. Vidljivi su slabi rezultati velikih evropskih projekata, kao naprimjer proširivanje, integracija, zajednička valuta i sl. Očekivanja od ovih velikih projekata nisu se ostvarivala. Došlo je do usporavanja ekonomskog rasta i obustave rasta Evropske unije.

Europljani osjećaju teret prevelike vlade i sporog rasta koji će učiniti ekstremno težak susret sa izazovima globalizacije i brzog starenje populacije. Europljani gube strpljenje. U Francuskoj i Nizozemskoj nezadovoljstvo je kulminiralo u jak otpor protiv Europske unije. Pritom, Europljani su snažno osudili trenutno stanje stvari što je uzrokovalo zastoj u europskoj birokraciji i daljnjoj integraciji.

I poslije toga, politička poruka nije bila shvaćana. Nije shvaćena ni ekonomska lekcija od kolapsa modela ujedinjenja koji tržište zamjenjuje središnjim planiranjem navodno, boljim načinom za postizanje napretka, blagostanja i sreće. Mnogi još vjeruju da bolest koju boluje EU može biti izliječena još većom akcijom vlade i da će ti novi i bolji planovi spasiti Europu od egzistencijalne krize. Jedino pitanje je kako ovi novi planovi trebaju da izgledaju i šta je to što bi bilo jednoglasno prihvaćeno.

Središnje pitanje u ovoj debati je pitanje izbora društvenog modela. Ovo je poznata debata između desnice i ljevice, između liberalizma i socijalizma, između napretka i mirovanja. U ovoj debati mi vidimo jednostrani politički spektar skandinavskog društvenog modela koji znači veliku vladu, središnje planiranje i egalitarizam. Model u kojim vlast propisuje, oporezuje ili subvencionira najveći dio svih aspekata dnevnog života. S druge strane političkog spektra vidimo američki liberalizam i njegov umjereni europski oblik koji je tipičan za Veliku Britaniju i Irsku koju općenito nazivamo anglosaksonski model.

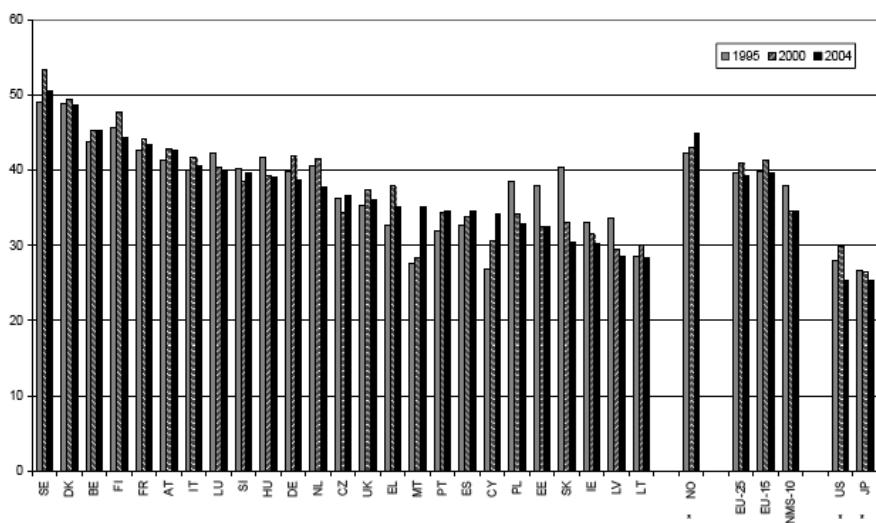
Danas oba modela, Skandinavski i anglo-saksonski, su drugaćiji od njihovih krajnjih oblika. Kako god, naročito Skandinavci su saznali da je njihov društveni sistem doveden do katastrofe i da je njihova ekonomija blizu kolapsa, jer je u ranim devedesetim godinama ozbiljno smanjena njihova ekonomska efikasnost.

Ovaj trend je zaustavljen, ali je još uvijek velik poreski teret i državna potrošnja u Skandinavskim zemljama. Iako su preduzete mjere na ujednačavanju politika, ipak, postoje razlike između ovih dvaju društvenih modela. Očito veličina vlade je od velike važnosti.

Glavna karakteristika skandinavskog modela je golema veličina

njegovog javnog sektora i njegov slab ekonomski rezultat, koji karakteriše, pored sporog rasta, i niska stopa dodate vrijednosti. U posljednjih 20 godina skandinavske vlade su trošile u prosjeku 56.9 % BDP-a. Danska vlada je trošila 56.6 %, Finska 52.1 % i Švedska, čak, 62.14 % prosječno od 1985 do 2004. Nije čudo što je skandinavska ekonomija došla blizu mirovanja u ranim devedesetim godinama što se zadržala na prosječnom najsporijem rastu u Europi kroz proteklih 20 godina.

Slika 1.: Porezi u GDP-u EU, SAD i Japanu u 1995, 2000 i 2004, u %

* Data for Japan 1995/2000/2003. Figures for NO and US in 2004 are provisional.

Source: Commission Services for the EU countries and OECD for the US and Japan.

Spor skandinavski rast je uočljiv, i ukazuje da se Skandinavci moraju potruditi više. Oni nemaju samo najviši stupanj obrazovanja u Europi, nego oni imaju i najdulja radna vremena. Skandinavci rade prosječno 767 sati po stanovniku godišnje, za razliku od kontinentalne Europe koja radi samo 695 sati i 706 sati u UK-u i Irskoj. Isto tako, može se uočiti da je broj sati rada po zaposlenom u skandinavskim zemljama manji nego u drugim evropskim državama (1590 sati u odnosu na 1644 u kontinentalnoj Europi).

Važno je ukazati na činjenicu da je, kroz javnu potrošnju, došlo i do visokih izdvajanja za socijalne programe u skandinavskim zemljama i povećanja pravednosti u raspodjeli dohotka između bogatih i siromašnih.

Tabela 1.: Ključne karakteristike zapadnih društvenih modela

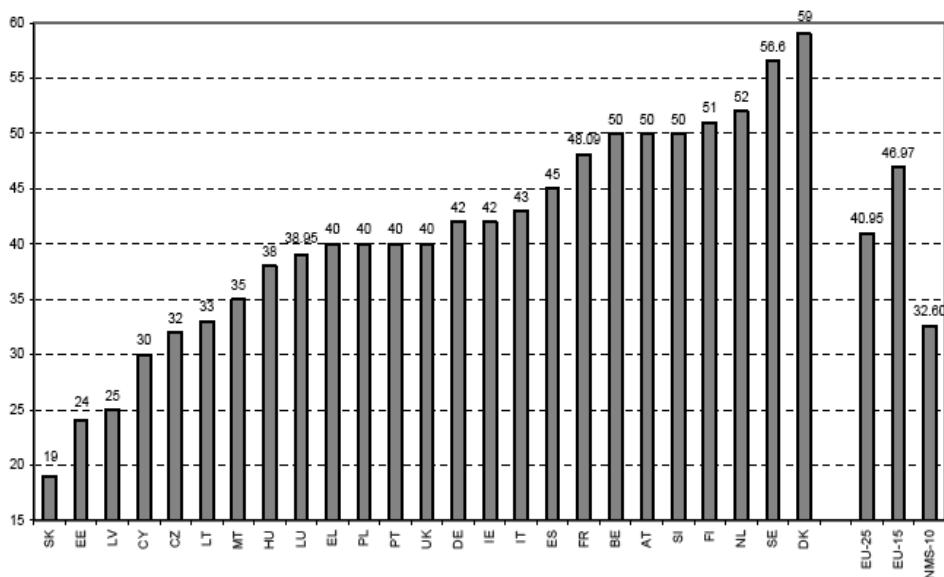
	Skandinavsk i Model	S. Europ. Model	Anglosaxonsk i Model	USA Model
Socio-Ekonomske Performanse	Prosječno u: Swe Fin Dan	Aus Bel Fra Ger Gre Ita Lux Net Por	Prosječno Irska i UK	USA
Godišnja stopa rasta GDP Prosjek % 1985-2004 (volume indices)	1,996	2,635	4,163	2,927
Godišnja stopa rasta zaposlenosti Prosjek % 1990-2004.	0,84	1,30	2,68	1,17
Stopa produktivnosti/Sati rada % porast od 1985. do 2005. (GK\$)	152,6	144,4	183,6	142,4
Relativni nivo bogastva 1985. OECD = 100 tekuće cijene I tekući PPPs	113,83	97,45	82,80	139,29
Relativni nivo bogastva 2004. OECD = 100 tekuće cijene I tekući PPPs	108,77	108,20	117,58	139,09
Angažirani resursi				
Veličina vlade Javna potrošnja % od GDP 1985-2004.	56,9	48,0	41,5	35,9
Ukupni poreski i neporeski prihodi (% procent od GDP)	56,9	44,3	39,4	31,7
Stopa zaposlenosti % 1985-2004.	48,4	42,6	40,9	47,13
Godišnji sati rada/zaposlenost Groningen Development Centre	1590	1644	1741	1846
Ukupni sati rada po glavi stanovnika Broj uposlenih x sati rada/stanovnici	767	695	706	870
Direktni porezi % od ukup. poreza Porez na dohodak, na dobit, socijal osiguranje	65,4	63,5	54,3	53,6
Porez na proizvode i usluge U % od ukupnih poreza 1985-2004.	29,9	30,1	36,6	18,5
Bruto domaća potrošnja kao % od GDP 1985-2004	2,57	1,48	1,53	2,63
Javni dug kao % od GDP 1985-2005.	60,6	70,7	59,1	66,5
Socijalna struktura				
Dohodovno najsiromašniji 20% kao % od ukupnog dohotka	9.0	7.4	6.6	5.4
Dohodovno najbogatijih 20% kao % od ukupnog dohotka	36.4	40.4	43.6	45.8
Stopa suicida Prosjek muškarci I žene (WHO)	17,03	12,14	9,45	10,85
Populacija iznad dobi 65, oba pola kao % ukupne populacije 1985-2004	15,6	14,9	13,5	14,5
Nivo obrazovanja: %Tertiary attainment Za grupu 25-64 (1991-2003) oba pola	27,1	17,2	22,0	34,3
Samouposleni kao % od ukupno zaposlenih 1990-2004	11,5	19,6	17,2	9,1
Fertility Stopa % children born to women aged 15 to 49	1,74	1,49	1,89	2,04

Borba između ova dva modela je prisutna i govori nam o borbi za izbor modela koji će se više okrenuti tržišnim mehanizmima i povećanju produktivnosti rada i iskorištavanja oskudnih resursa, bez obzira kome će oni pripadati i modela koji će podržavati planski pristup organiziranja društvenog života kontrolišući tržite i ispravljači njegove nedostatke, a u cilju podizanja općeg blagostanja.¹⁷

Skandinavski i srednjoevropski model se oslanjaju na direktnе poreze, jer Skandinavci ostvaruju 65,4 % od poreza na rad, dohodak i doprinosa socijalnog osiguranja. Ovo je više od 11,1 % iznad u anglo-saksonskim zemljama sa samo 54,3 %. Skandinavska poreska struktura nesumnjivo doprinosi izgradnji pravednijeg društva nego u UK-u i Irskoj, koje daju viši naglasak na poreze na potrošnju nego kontinentalne i skandinavske zemlje. 20 % najbogatijih Skandinavaca zarade 36,4 % svih prihoda za razliku od 40,4 % u kontinentalnoj Evropi i 43,6 % u anglo-saksonskim zemljama.

Prema tome vidi se kolika je pravednost skandinavskog poreskog sistema i sistema preraspodjele dohotka, jer 20 % najsiromašnijih Skandinavaca zarade 9.0 % ukupnog prihoda, a 20 % najsiromašnijih kontinentalnih Euroljana zarade 7.4 %, što je samo za 2.6 % manje od Skandinavaca. Čini se da u skandinavskim zemljama, ipak, postoji srednja klasa koja zarađuje više od 50% ukupnih prihoda.

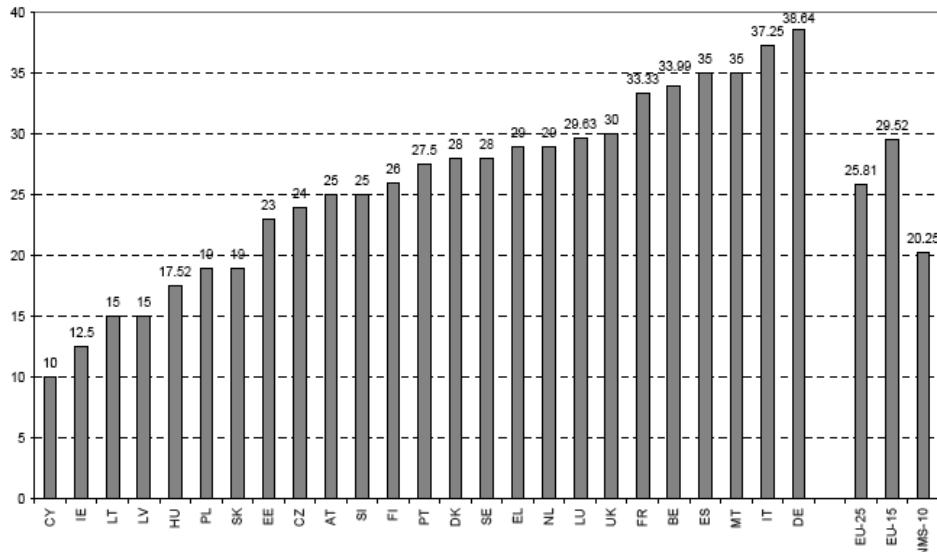
Slika 2. Granične stope poreza na dohodak u EU za 2005. godinu u %¹⁸

¹⁷ Martin De Vlieghere and Paul Vreymans, The Path to sustainable Growth, Lessons from 20 years Growth Differentials in Europe, December 2006., <http://workforall.net>

¹⁸ Izvor: Commission Services EU

Slika 3. Stope poreza na dobit u zemljama EU za 2006 godinu u %

1.3. Važnost biranja politike mješavine privatnog i javnog sektora

Empirijski podaci u proteklih 20 godina pokazuju da između različitih modela mješovite privrede treba izabrati onaj koji će dati najbolje rezultate u povećanju općeg blagostanja. Evropski i anglo-saksonski model daju najbolje rezultate što se tiče napretka blagostanja i što se tiče stvaranja novih poslova, kao i u smanjujućem siromaštvu. Čini se da pružaju ostvarivanje primarnih društvenih ciljeva sa prosječnom stopom rasta od 5,9% kroz proteklih 20 godina.

Skandinavski model, model kontinentalnih evropskih država sa velikim intervencijama države u ispravljanju tržišnih nedostataka, i američki liberalizam su rezultirali sa značajno sporijim rastom i zaposlenošću. Čini se da je Irska našla optimalnu sintezu između skandinavskog intervencionizma i američkog privrednog liberalizama, to jest, optimalnu ravnotežu između krajnjeg egalitarizma i nejednakosti.

Neki ekonomisti smatraju da skandinavski društveni model, s njegovim velikom javnim sektorom, nije sposoban ispuniti težnje građana i da njihov egalitarizam ne doprinosi povećanju dobrotvori.

Skandinavci se upoređuju sa socijalističkim zemljama i optužuju da provode samoubilačke mjere koje će ih dovesti u kolaps. Tvrdi se da Skandinavci psihološki utiču na svoje stanovnike, jer im uskraćuju ličnu autonomiju i pouzdanje za racionalno ponašanje.

Da li je jedini kriterij za ocjenu nekog modela privrede samo ekonomski rast ili opće blagostanje? Čak, i dohodak po glavi stanovnika nekad nije mjerodavan, jer daje pogrešnu sliku naspram cijena koje se primjenjuju u njegovom izračunavanju, kao i načinu na koji je taj dohodak ostvaren.

Naprimjer zemlje bogate naftom, koje imaju malu zaposlenost, ali visoke dohotke po glavi stanovnika, a, istovremeno, samo nekoliko bogatih ljudi, vlasnika naftnih kompanija i mnogo ostalog siromašnog stanovništva. Tako, i u ovom slučaju, ako posmatramo rast, onda se možemo opredijeliti za anglosaksonski model, a ako odluku donosimo na osnovu dohotka po glavi stanovnika i ukupnu raspodjelu dohotka prihvatljiviji bi bio skandinavski model. Pravi izbor bi, vjerovatno, bio onaj koji bi objedinio oba aspekta posmatranja i zadovoljio interes svih građana EU.

Jedno je sigurno, da se političkog, ekonomskog, fiskalnog, monetarnog i pravnog suvereniteta teško mogu odreći evropske države, ali da će integracioni procesi teći kao i do sada u prošlosti do jedne tačke kada će krenuti procesi dezintegracije. BiH kao zemlja u tranziciji, treba da vidi svoje mjesto u EU i nije u situaciji da utiče na izbor između modela koje će birati EU, nego da se odluči na model koji će poštovati principe EU saopćene kroz Direktive, a ujedno, traži model koji će joj dati naj bolje ekonomske rezultate i ostvarivanje ostalih fiskalnih ciljeva.

2. OPTIMIZACIJA FISKALNOG SISTEMA

Ako država uzima dio novčanih sredstava od poreskih obveznika, bez obaveze protuusluge, i ako umanjuje platnu sposobnost poreskih obveznika, kako onda uopće možemo govoriti o optimalnom poreskom sistemu? Ovo je vječita dilema i pitanje na kojem nivou zahvatanja dohotka pojedinaca su najveći efekti za pojedince, ekonomski rast i opće blagostanje? Mjerenja, koja se provode od strane ekonomista, daju naznake o boljim i lošijim kombinacijama i rezultatima u ostvarivanju postavljenih ekonomskih ciljeva.

Optimalna tačka u oporezivanju grafički se izvodi preko krivi indiferentnosti i kompenzovane krivulje tražnje. Traženje optimalnog rešenja se uvijek na kraju svodi na iznalaženje optimalne poreske stope. Naravno, povezivanje poreske stope sa visinom poreskih prihoda je logično, ali ukupan efekt na postizanje fiskalnih ciljeva treba povezati i sa potrošnjom prikupljenih sredstava. Lafer je opisao i grafički pokazao gdje je optimum u određivanju poreske stope, a Armey dokazuje optimalnu stopu rasta u odnosu na javnu potrošnju.

Ostaje pitanje na kojem nivou možemo naći optimalnu poresku stopu i kod kojih poreskih prihoda je povećana prekomjerno?

Ovo ovisi o vrsti poreza, teškoći poreske evazije, riziku prema prijevari, i, ne u malom broju građana, osjećaj o dobroj upotrebi javnih sredstava od strane vlasti. U zemljama gdje građani cijene da su javna sredstva potrošena za dobrobit svih, građani hoće rado da plaćaju poreze i da pravedno sudjeluju u općoj potrošnji. U zemljama gdje su vlade nepoštene, neučinkovite, trošeći javna sredstva, ili daju nepravedne prednosti prema određenim grupama,

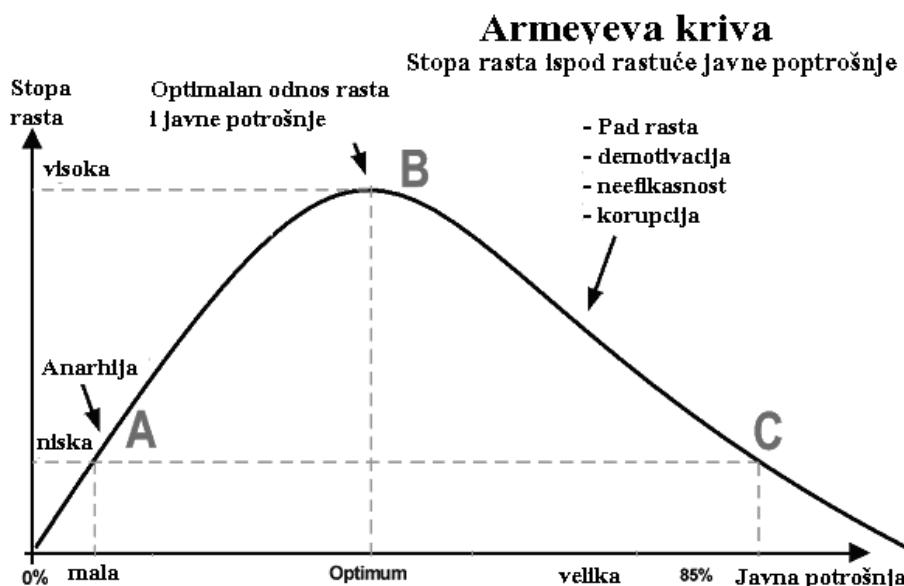
mehanizmi evazije počinju da djeluju od tačke B, i optimalna poreska stopa, kod koje su poreski prihodi maksimalni, počinje se snižavati.

Laffer je smatrao da se optimum do kojeg vlast kratkoročno maksimizira, poreski prihod se nalazi kod granične stope između 40 % i 50 %. Kada poreski obveznik smatra da je poreska stopa velika, on pokreće mehanizme evazije poreza i smanjuje svoju poslovnu aktivnost, manje investira i smanjuje se privredna aktivnost.

Laffer analizira pitanje maksimiziranja poreskih prihoda. Da li su postignuti svi ciljevi oporezivanja optimiziranjem poreske stope i poreskih prihoda kao što su povećanje poslovnih aktivnosti i zaposlenosti i maksimiziranje stvaranja nove vrijednosti i novih investicija i poslova? Zabrinutost oko iznalaženja optimalne poreske stope i optimalnog rasporeda poreskog tereta i nivoa državne potrošnje uz maksimalno povećanje bogatstva, podstakla je Richarda Keitha Armey na istraživanja o tome u kakvoj je vezi javna potrošnja sa poreskim opterećenjem izraženim u poreskoj stopi.

Ovaj aspekt je bio populariziran u 1995. godini, kada je prezentirana Armeyeva krivu. Armey dokazuje da nepostojanje vlade uzrokuje stanje bezvlađa i nizak nivo stvaranja bogatstva, zbog odsustva vladavine prava i zaštite prava posjeda. U civilizacijama s ekstremno malim ili nepostojećim javnim sektorom, građanima nedostaje poticaj štednje i investicija. Odsustvo vladavine prava i neprekidna prijetnja od krađa ili oduzimanje privatne imovine za javne potrebe, ima demotivirajući efekt. Također nepostojanje kvalitetne infrastrukture dovodi do pada produktivnosti rada, dakle, nizak nivo proizvodnje.

Slično, kada su sve odluke o ulaganjima i potrošnji u rukama vlasti, stvaranje bogatstva je, također, vrlo nisko. Kako je Laffer dokazivao ranije, da građani također imaju vrlo mali poticaj prema produktivnom doprinosu, s obzirom da vlasti nasilno oduzimaju ukupan urod njihovih napora. Međutim, gdje god postoji mješavina privatnih i vladinih inicijativa na alokaciji resursa, proizvodnja će biti sklona rastu. U početku, kako se javni sektor povećava, proizvodnja će postupno krupnjati. Uvođenje zakona i reda, izgradnja zajedničke infrastrukture, kao, na primjer, ceste, mostovi i sredstva komunikacije, doprinijeli su povećanoj produktivnosti. Također, jačanjem obrazovnih struktura i društveni programi obrazovanja imaju isti doprinos. Ovaj razvoj je projektiran kao dio krivulje između tačake A i tačke B. U ranim fazama razvoja, produktivnost dobro zamišljene zajedničke potrošnje je uglavnom veća nego prosječna produktivnost kod lične potrošnje. Zato, takva opća potrošnja će dovesti do veće produktivnosti i stvaranja bogatstva.

Slika 4.: Armeyeva kriva¹⁹

Ipak, dodatni javni projekti gube svoju produktivnost zbog smanjenja privatnih ulaganja, a povećanja poreskog tereta, koje je bilo potrebno za finansiranje vladinih projekata demotivira građane za produktivnjim doprinosom. Povećanje javnih rashoda iza tačke B dovodi do smanjenja stope privrednog rasta i produktivnosti. Tačka B na grafikonu predstavlja optimum javnih rashoda, odnosno, odražava optimalan odnos javne i privatne potrošnje u kojem je iskorištenost oskudnih resursa maksimalna. Drugim riječima, u tački B, marginalna produktivnost opće potrošnje je jednaku marginalnoj produktivnosti lične potrošnje. Iza ovog optima u tački B, dodatna državna potrošnja dovodi do nižeg privrednog rasta, i povlačenja resursa iz privatnog sektora, gdje bi oni mogli biti korišteni produktivnije, ima negativne posljedice.

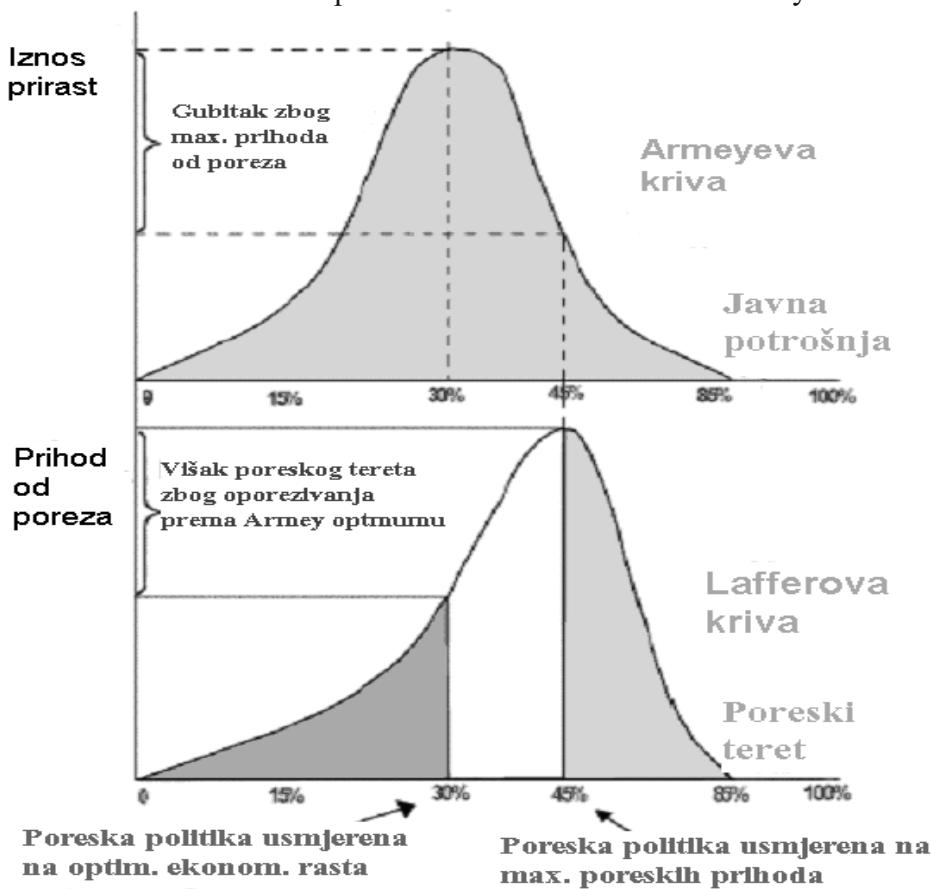
Te posljedice manifestuju se u opadanju krive od tačke B prema tački C. Oblik Armey-krive zato ima sličan oblik kao Lafferova krivulja. Porast javne potrošnje, isto kao i poresko opterećenje, ima za posljedicu pojavu neefikasnosti, evazije poreza, demotivacije i korupcije.

Kako smo već govorili o izboru miješane privrede i odnosu javnog i privatnog sektora, i utvrdili tri modela, koja su aktuelna, konstatujući da se Europa bori sa dilemom oko opredjeljenja za anglosaksonski model, koji garantira brz rast, ali slabiju pravednost u alokaciji resursa, nasuprot skandinavskom modelu, koji obezbjeduje veću pravednost u oporezivanju, ali i, značajno, sporiji ekonomski rast. Irska je tipičan primjer anglosaksonskog

¹⁹ Martin De Vlieghere and Paul Vreymans, The Path to sustainable Growth, Lessons from 20 years Growth Differentials in Europe, December 2006., <http://workforall.net>

modela koji obezbeđuje brz rast. Niske poreske stope i učešće poreza u odnosu na BDP daju snagu tržišnoj privredi i brzom razvoju. Na suprot tome naprimjer u Švedskoj i Finskoj, gdje je poresko zahvatanje do 60% BDP i granične poreske stope se kreću preko 50%, pravednost u raspodjeli prihoda, to jest redistributivni ciljevi, su postignuti, ali je sporiji ekonomski rast. Na donjem grafiku vidimo kakve efekte ima politika usmjerena na rast u odnosu na politiku usmjerenu na maksimizaciju poreskih prihoda.

Slika 5.: Izbor ekonomske politike na osnovu Laferove i Armeyeve krive²⁰

Dakle, postoji puno faktora koji utiču na opredjeljenje u izgradnji poreske strukture i uspostavi poreskog sistema. Optimum je dogovorna kategorija i povezan je sa preferencijama građana neke države kao i opredelenja u okruženju i težnji ka svjetskim integracijama. Bosna i Hercegovina ima cilj brzi ekonomski rast, povećanje zaposlenosti i usklađivanja poreskog sistema sa zemljama EU. Poštivanje direktiva evropske

²⁰ Martin De Vlieghere and Paul Vreymans, The Path to sustainable Growth, Lessons from 20 years Growth Differentials in Europe, December 2006., <http://workforall.net>

unije je prevashodan zadatak u kreiranju poreske strukture u BiH. Harmonizacija poreza u okviru EU prenesena je na sve Evropske zemlje u tranziciji koje imaju želju za uključivanjem u Evropsku uniju. Analiza poreskih sistema u nekoliko zemalja EU i poreskog sistema u BiH daju nam smjernice o promjenama koje treba napraviti na poboljšanju poreske strukture, a samim tim, i izgradnji efikasne i pravedne poreske strukture. Optimalan fiskalni sistem čini usklađenost poreskog i budžetskog sistema ili usklađenost prihoda sa rashodima.

ZAKLJUČAK

- Fiskalna politika i instrumenti fiskalne politike su najjači instrument putem kojeg država može da utiče na ekonomske aktivnosti kao odgovor na recesiju. Monetarno kreditna politika je ograničena vezivanjem domaće valute za euro i privatizacijom komercijalnih banaka. Razvojna banka nije u mogućnosti da značajno utiče na kreiranje kamatnih stopa iz razloga ograničenosti raspoložive novčane mase koju može plasirati kroz povoljne kredite u privredu.
- Mjere poreske politike su iscrpljene i svedene na mogućnost proširenja poreske osnovice poreza na dohodak kroz ukidanje poreskih oslobođanja toplog obroka i prevoza. Potrebno je hitna izmjena propisa koji reguliraju porez na dohodak i adekvatno tim izmjenama i smanjenje stopa doprinosa za 7%.
- Neproduktivne bi bilo smanjenje stopa PDV-a, nego bi se izmjene zakona o PDV-u trebale vršiti u dijelu koji bi ga učinio još efikasnijim. (uvodenje fiskalnih kasa i obavezu podnošenja KUF-a i KIF-a u elektronskoj formi nadležnoj UIO kao i sankcioniranje izdavanja računa i evidentiranja prometa.
- Izvršiti rebalans budžeta na način da se prevede u razvojni budžet koji će povećati investicionu potrošnju
- Izvršiti reviziju transfervih davanja i socijalna primanja svesti na jedan osnov
- Pokrenuti javne radove na projektima izgradnje auto ceste i ulaganja u elektro energetski sektor (finansirati projekte iz novog zaduženja).

LITERATURA

1. Alić Š.: «Porez na dodatnu vrijednost i efikasnost poreskog sistema», FERI, Tuzla, 2002., Str. 28-38
2. Alić Ševal: „Upravljanje javnim prihodima“, Printcom, Tuzla, 2008.
3. Bosna i Hercegovina: Obračun sa fiskalnim izazovima i jačanje perspektiva za rast, Pregled javne potrošnje i institucija, dokument Svjetske banke, Izvještaj br. 36156-BiH, Septembar 2006. godine
4. Dieter Brummerhoff: «Javne financije», Mate, Zagreb, 1996.
5. Harvey S. Rosen:»Javne financije», Institut za javne financije, Zagreb, 1999.
6. Jelčić Barbara :*Javne financije* , Informator, Zagreb, 1997.
7. Joseph E. Stiglitz, «*Ekonomija javnog sektora*», ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 2004.
8. Konjhodžić H.:»Financijsko pravo i financijska znanost», Logos, Split, 1995. god. Str.272-277
9. Manfred R.:»Tax Reform for countries in transition to market economies», Lucius&Lucius, Stuttgart,1998. Str.42-52.
10. Njuhović Z. :"*Poslovne finansije*",Revikon, Sarajevo, 1999.godine. Str.190 i 191.
11. Paul A. Samuelson & Wiliam Nordhaus, Mate, Zagreb,1992. god. Str. 559-561
12. Richard i Peggy Musgrave, «*Javne financije u teoriji i praksi*»,Institut za javne financije, Zagreb,1998.
13. Ristić Žarko : “*Fiskalni menadžment*”, Savremena administracija, Beograd, 1998.
14. Van Hor, J.C.: “*Finansijsko upravljanje i politika*”, Mate, Zagreb, 1997. godine. Str. 286 i 287

ANTIKRIZNE MJERE MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Dr sc. Goran Miraščić
Kabinet potpredsjednice Federacije BiH

REZIME

Bosnu i Hercegovinu je kao i sve druge zemlje u okruženju pogodila globalna ekonomska kriza, koja je ostavila duboke negativne efekte u cijelom privrednom sistemu. S obzirom na „nakaradno“ ustavno uređenje, koje je posebno decentraliziralo veći entitet, FBiH, te nepostojanje jedinstvenog ekonomskog prostora, ovi negativni uticaji globalne krize su samo pogoršali, već loše, makroekonomsko okruženje. Uzimajući u obzir nespremnost vlada na svim nivoima da se aktivnije uhvate u „koštač“ sa problemima, te da počnu s provođenjem dugo očekivanih reformi, koje bi mogle stvoriti pogodno tlo za prevazilaženje novonastale krize i strukturnih problema, vlasti su se odlučile obratiti Međunarodnom monetarnom fondu za pomoć. Odlučilo se po treći put stupiti u stand by aranžman i na taj način obezbijediti neophodna sredstva za finansiranje budžetskih deficitova, odnosno izbjegći finansijski kolaps.

Ključne riječi: finansijska kriza, SPV-a, ECB, budžet, Međunarodni monetarni fond, Pismo namjere, „stand by“ aranžman.

BOSNIA AND HERZEGOVINA AND INTERNATIONAL MONETARY FUND

ABSTRACT

Bosnia and Herzegovina, just like every other country in the region that has experienced global economic crisis, have been left with very negative effects on the entire economic system. Considering „awkward“ constitutional establishment, which had more specifically decentralized larger entity, FB&H, along with non-existence of unified economic space, these negative effects of global crisis had only worsened, already unfavorable macroeconomic establishment. Because of the unwillingness of governments on all levels to more actively engage in problem solving by implementing long awaited reforms, that would create more favorable atmosphere for overcoming of crisis as well as structural problems, governments had decided to call upon the IMF for aid. It has been decided for the third time to engage into stand by

arrangement in order to avoid financial collapse and secure necessary funds to finance various budget deficits.

Keywords: Financial crisis, ECB, Fed, International Monetary Fund, Letter of Intent, „stand by“ arrangement.

1. EKONOMSKA PREDHISTORIJA KRIZE

BiH je također prošla, ili još uvijek prolazi, kroz bolan proces tranzicije, ali s pravom se svrstavamo u zemlje u razvoju.

Kao i u drugim zemljama u razvoju i u BiH, bilo je neophodno provesti finansijske deregulacije. Finansijske deregulacije predstavljaju proces, koji za cilj ima konačno ukidanje restriktivnih mjera, koje bankarskom sektoru i kretanju kapitala nameću autoriteti u zemljama. U većini zemalja, mjere finansijske deregulacije su rezultirale naglim rastom kamatnih stopa na depozite, s ciljem privlačenja veće baze klijenata i rast kamatnih stopa na odobrene kredite. Kamatne stope na kratkoročne kredite naglo su rasle, povećavajući trošak finansiranja kratkoročnih izvora u većini zemalja u razvoju, u kojima je provedena finansijska deregulacija. Posljedica rasta ovih troškova bio je rast rizika likvidnosti, te destabilizacija tržišta. Najznačajniji izvor stabilizacije tržišta u kontekstu finansijske deregulacije, predstavlja priliv inostranog kapitala. Bez obzira što se u BiH postupilo u skladu sa svim propisanim mjerama Vašingtonskog konsenzusa, situacija se nije odvijala na način na koji smo to svi očekivali i pričekivali.²¹

Osnovni problem leži u neizgrađenosti državnih kapaciteta, te suviše kompleksnom državnom aparatu, proisteklom iz strukturnog uređenja države, odnosno četiri, (državna, entitetska, kantonalna, općinska), nivoa vlasti. S pravom možemo konstatovati, da uslijed ove složenosti i kompleksnosti procesa odlučivanja, te nepripremljenosti i neizgrađenosti kapaciteta neophodnih za nesmetano učestvovanje na globalnom tržištu, naša zemlja u većini sfera dosta zaostaje, a što se tiče fiskalnog sektora, odnosno sektora javnih finansija, trenutno se suočavamo sa najvećom krizom u bližoj istoriji. Posljednjih godina, svoj razvoj smo temeljili, na stranim investicijama, uslužnim djelatnostima i proizvodnom sektoru. Međutim, bez povoljne političke atmosfere, nismo u cijelosti obezbijedili povoljnu klimu za privlačenje stranih investicija. U određenim sektorima smo imali šansu, ali iz određenih razloga smo to propustili, te je sada kasno za neke veće investicije.²²

Strani investitori svoje odluke o ulaganju temelje na ekonomskim rezonima. U velikom broju slučajeva radi se o uštedi na troškovima. To se

²¹ Zbornik radova sa naučnog skupa u sklopu XIV Ljetnog univerziteta, Ekonomski fakultet, UNTZ, 2009

²² Zbornik radova, Ekonomski fakultet, UNTZ, str. 258-271, 2009.

ogleda u nižoj cijeni rada približnog kvaliteta, nižim troškovima finansiranja, te nižim fiskalnim opterećenjima. Da bi se obezbijedila povoljna atmosfera za strana ulaganja, neophodno je da zemlje u razvoju stvore povoljan politički ambijent u kontekstu izgrađene infrastrukture i institucija zaduženih za provođenje zakonitosti i održavanje stabilnosti. Gore navedeno nije naša komparativna prednost. Naša radna snaga je prilično skupa, a prirodna bogatstva ne koristimo na način koji bi nam omogućio porast društvenog blagostanja.

MMF i Svjetska banka su bili u "žiži" pažnje zadnjih 15-ak godina, što zbog rješavanja velikih finansijskih pitanja svijeta, tako i zbog finansijskih kriza i tranzicije komunističkih zemalja ka tržišno-orientiranim ekonomijama.

Bosna i Hercegovina, a posebno njen veći entitet Federacija Bosne i Hercegovine ima jedan od najsloženijih fiskalnih sistema u regionu. Znamo da je izvor svih ovih problema „nakaradno“ postavljeni Ustav, koji je stvorio 4 nivoa vlasti (općinski, kantonalni, entitetski i državni), a što se FBiH tiče, ustanovljeni su kantoni, tačnije 10 kantona. Svaki kanton ima svoj Ustav i svoju fiskalnu politiku, te se u većini slučajeva isti ponašaju kao države u državi. Iako je fiskalna politika u isključivoj nadležnosti entiteta, postavlja se pitanje, kako je moguće da kantoni nemaju nikakvu obavezu da ispunjavaju bilo kakve zahtjeve nametnute od strane Federalnog nivoa vlasti, dok istovremeno Federalni nivo vlasti nema mehanizma da natjera kantone da ispune bilo kakve obaveze. To se trenutno ogleda u nemogućnosti povlačenja IV tranše kredita MMF-a u iznosu od 38 miliona eura.

2. GLOBALNA KRIZA I MMF

Globalna finansijska i ekomska kriza je pogodila BiH i prouzrokovala dodatne negativne makroekonomski efekte. Ova kriza je dodatno pogoršala postojeće debalanse u našoj ekonomiji, te je učinilo trenutnu situaciju još neizvjesnijom s aspekta makroekonomski stabilnosti i naravno dugoročne perspektive BiH.

Zbog toga su vlade, na nivou države, Federacije i Republike Srpske, i Centralna banka BiH razvile sveobuhvatnu strategiju usmjerenu ka očuvanju kontinuiteta makroekonomski stabilnosti i podržavanju održivog razvoja kao svog srednjeročnog cilja.²³

Zbog negativnih efekata ekomske krize, te problema učestalih deficit i nelikvidnosti, veliki broj zemalja, posebno onih u razvoju, bio je u bezizlaznoj situaciji, te se kao jedina alternativa nametnulo obraćanje MMF-u za različite vidove aranžmana i finansijske pomoći.

²³ Pismo namjere BiH, 2009

Prije nego pređemo na konkretnе makroekonomski pokazatelje za BiH neophodno je osvrnuti se na način dobijanja kredita MMF-a, odnosno način stupanja u aranžman sa MMF-om.

Prva tranša se dobija prilično jednostavno, posebno ako se radi o kratkoročnim platnobilansnim problemima. Ostale kreditne tranše se mogu dobiti, uz ispunjavanje određenih uslova. Da bi dobila te kredite, zemlja članica mora sa MMF-om dogovoriti program prilagođavanja. U program prilagođavanja spadaju mjere trgovinske, devizne, fiskalne i monetarne politike, a sve to u cilju popravljanja platnobilansne ravnoteže. Zemlja članica obaveze iz dogovorenog stabilizacijskog programa prilagođavanja dostavlja Fondu u formi pisma o namjerama.

Pismo namjere je pravni akt, koji donosi zemlja članica, ali u suštini sadrži sve preporuke MMF-a o ekonomskoj politici. Naravno, zemlja članica mora provoditi date preporuke, ukoliko želi podršku.

Ovo je od krucijalne važnosti i glavni predmet današnjih kritika MMF-a. Znači, krediti su uslovjeni ispunjavanjem već zacrtanih univerzalnih preporuka MMF-a. Ovdje ima dosta mesta za reforme. MMF je još više dobio na značaju, jer je počeo nastupati kao predstavnik svjetskih povjerenilaca.

Zemlje koje traže pomoć zbog prezaduženosti, sa MMF-om moraju ugovoriti stabilizacijski program. U suštini, ovi programi u prvom redu, vode računa o interesima zajmodavca i njihov primarni cilj je, državi članici osigurati dovoljno deviza za uspješno vraćanje dugova. Zaposlenost i razvojni programi zaduženih država su u drugom planu.

Osim ovih tranši, međunarodna finansijska praksa poznaje i tzv. "stand-by aranžmane". Stand-by aranžman, predstavlja kredit okvirnog i produženog karaktera kojeg zemlje koriste u određenom vremenskom periodu. Naravno, to zavisi od njihovih vlastitih potreba, ali i od stabilizacijskih programa, ugovorenih sa MMF-om.

Može se s pravom reći da MMF preobrazbu čini putem provođenja Vašingtonskog konsenzusa. Analiza će nam pružiti čvrste argumente za zaključak da MMF pozitivno utiče na koordinaciju i oblikovanje ekonomskih politika malih otvorenih privreda. Vidjećemo da se koordinacija svodi na univerzalni set propisa i procedura, u skladu sa MMF-ovim principom "kondicionalnosti", Taj univerzalni set propisa se provodi u zemljama u tranziciji, a uključuje i odredbe Vašingtonskog konsenzusa. Već 1989. godine, MMF se uključio u proces tranzicije u Centralnoj i Istočnoj Evropi.

Bitno je istaći da su MMF i Svjetska banka u okviru Dejtonskog sporazuma dobili mandat da provode ekonomsku politiku u BiH, odnosno da nadgledaju proces ekonomске tranzicije.

Jedan od najvažnijih zadataka MMF-a od svojih početaka, predstavlja pomoć zemljama u tranziciji, kako bi preusmjerile svoje ekonomije na tržišno-orientirani sistem, te njihovo integriranje u globalnu tržišnu ekonomiju. U većini zemalja u tranziciji, svjesni su da prelazak iz sistema

zatvorene/komandne ekonomije na sistem otvorenou-tržišne ekonomije, predstavlja jedinu opciju ekonomskog prosperiteta. Bez obzira na različitost zemalja, koje su ušle u proces tranzicije, zajedničko im je bilo da je centralno-planska ekonomija proizvodila sve više problema, te da ta vrsta ekonomskog sistema više nije mogla opstati. Strukture centralnog planiranja su propadale i uzrokovale stanje političke i ekomske krize. Uz tako loše početno stanje, tranzicija ka otvorenou-tržišnoj ekonomiji, zahtijevala je velike napore. Bilo je neophodno formulirati strategiju, koja će se sastojati od tri ključne i međusobno nezavisne komponente.

Prva uključuje liberalizaciju ekonomije i decentralizaciju donošenja odluka. To znači da praksa kontrole cijena prestaje i cijene se počinju formirati slobodno na tržištu, te se trgovina u potpunosti liberalizira i regulira u skladu s principima međunarodne konkurenčije.

Drugi komponenta MMF-a obuhvata stabiliziranje ekonomije. Bitno je uz pomoć striktne fiskalne i monetarne politike obezbijediti napredak ka niskoj stopi inflacije, te samoodrživom vanjskom i budžetskom balansu. Početna makroekomska stabilizacija je od ogromnog značaja. Naravno, nakon "odmrzavanja" cijena, doći će do njihovog velikog porasta, ali ne smije se dozvoliti da preraste u samoodrživu inflaciju.

Još jedan razlog je povećanje nesigurnosti, gubitak povjerenja u domaću valutu i tokove kapitala. Naravno, bilo kakav dodatni teret će negativno uticati na kompletan proces tranzicije. Dakle, pravac promjena mora biti jasan i povjerenje javnosti je od ključnog značaja.

Treća glavna komponenta strategije, odnosi se na restrukturiranje, gdje je potrebno uspostavljanje i osnivanje institucija i tržišta neophodnih za uspješno uspostavljanje otvorenou-tržišne ekonomije.

Navedene reforme uključuju:

- izmjene neophodne za uspješnu implementaciju fiskalnih i monetarnih politika, što naravno uključuje nove porezne sisteme, te moćne i nezavisne centralne banke;
- promjene neophodne da osiguraju sposobnost preduzeća da odgovore tržišnim silama uključujući i legislativu bankrota, komercijalizaciju i privatizaciju firmi u državnom vlasništvu, te reguliranje i eliminiranje monopola; i
- uspostavljanje efikasnih socijalnih programa usmjerenih ka pomoći najugroženijim kategorijama.

Međutim, zemlje se tu uglavnom susreću s velikim problemima. Da bi se provele strukturne promjene, potrebno je vrijeme. Ovo nalaže zemljama, da krenu u proces strukturnog prilagođavanja u što kraćem vremenskom roku. To znači da će otvorenou-tržišna ekonomija uzeti maha i prije nego sve potrebne institucije budu uspostavljene i sve neophodne reforme provedene.

MMF smatra, da ključ uspješne transformacije leži u političkoj strategiji, koja ima tri osnovne komponente: liberalizaciju, stabilizaciju i restrukturiranje. Naravno, svaka zemlja će u okviru ove tri komponente oblikovati svoj ekonomski sistem, ali neophodno je pristupiti provođenju ove tri komponente istovremeno. Ovaj proces mora uključiti međunarodnu saradnju, koja podrazumjeva otvoreno tržište industrijski razvijenih zemalja; dovoljne količine eksternih finansijskih sredstava moraju biti obezbijeđene; i mora se pružiti sva potrebna tehnička podrška.

S obzirom da se procedure i način djelovanja MMF-a vrlo često dovode u pitanje, osvrnimo se nakratko na neke aspekte provedenja reformi u zemljama u tranziciji.

MMF smatra da je najbitniji prvi korak, koji zemlje u tranziciji moraju napraviti; bezuslovno prihvatanje strategije. Veliki broj malih otvorenih privreda, a bivših zemalja u tranziciji, je dokaz da su mjere progresivne privatizacije, liberalizacije i strukturalnih reformi donijele pozitivne rezultate. Ove mjere su se pokazale ključnim u uspješnoj tranziciji i ekonomskom oporavku. Zemlje, koje su ubrzano provodile ove tri ključne mjere, su ostvarile najveći napredak.

Liberalizacija ekonomije, tržišta i uspostavljanje privatnog sektora, pokazalo se vrlo uspješnim. Ukoliko se ostvare makroekonomska stabilizacija i pravovremeno se provedu strukturalne reforme, ekonomija će se početi oporavljati. Ponovo se vraćamo na komponente Vašingtonskog konsenzusa, koje kroz svoje programe provodi MMF. U biti, zemlje u razvoju provode reforme. Dakle, MMF je svojim angažmanom i davanjem kredita, uslovio zemlje u razvoju da provedu reforme iz propisanog paketa.

Stručnjaci MMF-a ne podržavaju postupno provođenje reformi. Oni promoviraju ubrzano provođenje reformi, jer vjeruju, da bi postupno provođenje reformi uzelo previše vremena, te bi na taj način onemogućilo nesmetan razvoj otvoreno-tržišne ekonomije. Sistem postupnosti nosi mnoge rizike sa sobom. Stoga, stručnjaci MMF-a promoviraju brzo provođenje svih neophodnih reformi i brzo uspostavljanje neophodnih institucija. Naravno, u jednom od poglavlja ovog rada razmatrane su i kritike rada, odnosno aktivnosti MMF-a. Međutim, moramo se složiti da je, u odsustvu svjetske vlade, postojanje ove finansijske institucije neophodno.

Bilo je bitno reći par riječi i o ovom aspektu djelovanja MMF-a da bismo bolje razumjeli trenutne teškoće u provođenju samog stand by aranžmana, odnosno u nemogućnosti ostvarivanja makroekonomske stabilnosti.

3. BOSNA I HERCEGOVINA: MAKROEKONOMSKI POKAZATELJI

Osnovna karakteristika BiH, kao i drugih zemalja u razvoju, je nizak nivo povjerenja u institucije sistema, te nedovoljno stabilna politička,

ekonomski i socijalna situacija. Sve je to rezultat nedovoljno izgrađene i neefikasne državne strukture. Zemlje u razvoju čine, koliko je u njihovoј moći, da privuku direktnе strane investicije, kao temelj ekonomskog rasta. Nivo direktnih stranih investicija direktno zavisi od izgrađenosti državnih institucija, te ekonomski i političke stabilnosti.

Makroekonomski pokazatelji u BiH su progresivno, počevši sa drugim polugodištem 2008. godine, počeli ukazivati na negativna dešavanja u privredi, odnosno pad ekonomski aktivnosti. Privreda je jako usporila, stopa nezaposlenosti se povećala, a samim tim došlo je do usporavanja i smanjenja rasta bruto društvenog proizvoda. Naravno, negativni efekti globalne recesije su u velikoj mjeri uticali na negativna dešavanja na ekonomskom planu, što se počelo manifestovati sve većom nejednakostju u raspodjeli dohotka, što je, svjedoci smo, počeli poprimati i osobine socijalnih nemira.

BiH je u periodu od 1998-2004. godine imala „stand by“ aranžman sa MMF-om u dva navrata, putem kojeg je povukla 162 miliona u specijalnim pravima vučenja.²⁴

Kakav je bio efekat tih aranžmana možemo ilustrovati i navođenjem osnovnih makroekonomskih pokazatelja za BiH?

Npr. Nominalni GDP je, (u milionima KM), 2000. godine iznosio 10,054; 2001. - 10,959; 2002. – 11,627; 2003. – 12,173; dok je 2004. iznosio 12,911. Realni GDP je, (u procentima) iznosio, za 2000. – 5,5%; 2001. – 4,4%; 2002. – 5,5%; 2003. – 3,5% i 2004. – 5,1%.²⁵

Što se tiče nominalnog GDP-ja, isti je progresivno rastao svake godine tokom „stand by“ aranžmana. Realni GDP je svake godine, osim 2001. i 2003. bilježio progresivan rast. Naravno, ne možemo sve ove pozitivne ekonomski pokazatelje direktno pripisati „stand by“ aranžmanima, ali s obzirom na striktan princip „uslovljavanja“, kojim se MMF vodi kod odobravanja kreditnih sredstava, dobar dio ovog uspjeha se može povezati sa djelovanjem ove međunarodne finansijske institucije. Zadržali smo se na nominalnom i realnom GDP-ju iz razloga što nas inflacija ne brine.²⁶ A, ne brine nas, jer nemamo instrumenata za vođenje efikasne monetarne politike (osim stope obaveznih rezervi), a postojanje Valutnog odbora i „sidro“ valute u okviru Centralne banke samo dodatno ograničava sposobnost Centralne banke, da aktivnim mjerama monetarne politike, utiče na makroekonomski kretanja, što će se pokazati kao jednim od glavnih nedostataka u „borbi“ protiv recesije. Dakle, efekte recesije jednim dijelom amortizujemo mjerama štednje i mjerama fiskalne politike, ali bez adekvatnih mjera monetarne politike, koje će biti usmjerene na stimuliranje privrednih aktivnosti s ciljem povećanja zaposlenosti

²⁴ www.imf.org, World Fact Book

²⁵ Odabrani ekonomski indikatori za Bosnu i Hercegovinu, www.imf.org

²⁶ Zbornik radova, Ekonomski fakultet, UNTZ, str. 258-271, 2009.

i naravno bruto društvenog rasta, vrlo teško čemo, bez većih finansijskih podsticaja, nažalost, u vidu kredita moći iznijeti taj teret. Ali, na našu nesreću opredjelili smo se sa uzimanje kredita, odnosno dodatno zaduživanje.

Ekonomski situacija u BiH se u posljednje vrijeme jako pogoršala, a kulminirala je u drugom i trećem kvartalu 2009. godine na način da je FBiH prijetio potencijalni finansijski krah. Na našu nesreću, jedini izlaz predstavljalo je sklapanje „stand by“ aranžmana sa MMF-om. Naravno, postojale su i neke druge alternative, ali trenutno ekonomsko okruženje nije dozvoljavalo nikakve radikalne promjene u kontekstu privlačenja stranih investicija ili rasterećenja privrede i stimuliranja poslovne aktivnosti. Stopa nezaposlenosti nastavila je dramatično rasti, te je na kraju 2009. godine iznosila 24,1%, naravno isključujući sivu ekonomiju. U tom vremenskom razdoblju skoro pa da nije bilo nikakve nove vrijednosti. Naravno, moramo imati na umu da ni države u okruženju nisu u posegno zavidnoj poziciji.

Centralna banka i Valutni odbor imaju veliki značaj i odigrali su vrlo važnu ulogu, ali u iznalaženju mjera izlaska iz krize, neophodne su nam i mjere monetarne politike. Centralna banka i Currency Board su nam omogućili stabilnost valute, ali možda smo dovoljno ojačali da možemo početi voditi samostalnu monetarnu politiku. Sidro valuta i Valutni odbor nam omogućavaju prilično nisku stopu inflacije, ali ova recesija nam je ukazala na nemogućnost naše Centralne banke da svojim instrumetima utiče na stimuliranje privrednih tokova, isključujući instrument propisivanja nivoa obaveznih rezervi, koji je Centralna banka BiH iskoristila te snizila stopu obaveznih rezervi sa 18 and 14%.

Šta su poduzele industrijski razvijene zemlje?

Europska centralna banka (ECB) je samo u drugom kvartalu 2009. godine, čak dva puta smanjivala referentnu kamatu stopu te je iznosila 1%. Naravno, sve je to činjeno s ciljem da se stimulišu privredne aktivnosti. ECB je čak kupila i obveznice u vrijednosti 60 milijardi eura, kao dodatnu „injekciju“ za oživljavanje posrnulih pirvreda eurozone.

Američki FED je snizio referentnu kamatu stopu na 0,25%. Bez obzira što privreda SAD-a pokazuje znake oporavka (neznatno smanjenje stope nezaposlenosti), FED još uvijek održava referentnu kamatu stopu na nivou od 0,25%. Američka vlada je posegnula za dodatnim paketom stimulansa u vrijednosti od preko 900 milijardi dolara, da bi se pokrenula poslovna aktivnost. Svjedoci smo, da se u svim zemljama poduzimaju kako mjere fiskalne politike, tako i mjere monetarne politike. Samo kombinacija ovih mjeri može dovesti do eliminacije, odnosno amortizovanja neželjenih negativnih efekata i stvaranja pogodne klime za razvoj ekonomsko aktivnosti.

4. AKUMULIRANJE PROBLEMA

Finansijski problemi su se akumulirali, a tome su najviše doprinijela finansijski nerealna zakonska rješenja, te nedovoljan nivo sredstava u razvojnoj komponenti budžeta svih nivoa vlasti. Nedovoljna razvojna komponenta budžeta je rezultat preuzimanja dodatnih obaveza i sektora socijalne i boračke zaštite, te nepostojanje razvojnih projekata koji bi rezultirali novonastalom vrijednošću. Bez obzira što je u posljednje vrijeme došlo do poboljšanja u načinu prikupljanja prihoda, još uvijek ima dosta mjesta za napredak, posebno u aspektu eliminiranja tzv. „sive“ ekonomije. Nikako da shvatimo da bez ulaganja i otvaranja novih radnih mjesta, odnosno stvaranja nove vrijednosti, problemi će se samo produbljivati i nastaviti čemo tonuti u sve veću dubiozu.²⁷

Međutim, već neko vrijeme se nalazimo na dnu, odnosno na rubu smo socijalnih nemira. Reforme u svim sektorima, a posebno sektoru socijalne zaštite se pod hitno moraju sprovesti, ali izgleda da za to još uvijek nema dovoljno političke volje. Ovdje se ne misli samo na linearno smanjivanje naknada onim najugroženijim slojevima društva, ali sve se to mora dovesti u red. Bitno je da socijalnom i boračko-invalidskom zaštitom budu obuhvaćeni oni kojima je to najpotrebnije. Pod ovim podrazumjevamo reviziju svih rješenja, tako da će naknade i pomoći biti usmjereni tamu gdje su najpotrebniji, a doći će i do rasterećenja rashodovne strane budžeta. Odnosno, možemo govoriti o ravnomjernoj rasподјeli dohotka.

BiH ima isuviše kompleksan i skup državni aparat. Previše nivoa vlasti, te podijeljene nadležnosti između kantona i entiteta doprinose akumuliranju problema. U BiH nema jedinstvenog ekonomskog prostora iz prostog razloga, jer entiteti (RS i FBiH) imaju neusklađene fiskalne politike, a i ekonomske politike se u mnogome razlikuju. To ide do tih razmjera da se osim stopa doprinosa za PIO i zdravstveno osiguranje, razlikuju i stope direktnih poreza. U RS porez na dohodak iznosi 8% i obaveza je poslodavca, dok je u FBiH stopa 10% i obaveza je uposlenika. Dakle, i na ovom primjeru vidimo prilično velike disproporcije, koje određene dijelove stanovništva dovode u podređen položaj. Pogrešnom politikom razvoja, te neadekvatnim i finansijski nerealnim zakonskim propisima dovedeni smo u poziciju da bez finansijske injekcije MMF-a vrlo teško možemo uspostaviti fiskalnu stabilnost, koja je preduslov makroekonomskoj stabilnosti. Deficiti u budžetima svih nivoa vlasti se više ne mogu pokriti. U prvom polugodištu 2009. godine zabilježen je pad prihoda od 18,5% u odnosu na projektovani budžet za 2009. godinu. Da nismo stupili u aranžman sa MMF-om, samo deficit u budžetu FBiH bi do kraja prošle, fiskalne 2009. godine iznosio preko 700 miliona KM. Imali smo ogromnu disproporciju između prihodovne i rashodovne strane, posebno u budžetu FBiH

²⁷ Zbornik radova, Ekonomski fakultet, UNTZ, str. 258-271, 2009.

u prošloj, 2009. godini, međutim to se djelimično pokušalo otkloniti mjerama štednje i reformama u svim sektorima socijalne zaštite i naravno tranšama MMF-a. U toj nakani se dobrim dijelom uspjelo. Ali, to nam je pružilo samo kratkoročnu likvidnost, dok su strukturni poremećaji uglavnom ostali neuklonjeni, odnosno prenijeli su se i u tekuću, fiskalnu 2010. godinu, te predstavljaju dodatan teret za budžete na svim nivoima vlasti.

Stoga su se FBiH (414 mil. KM), Republika Srpska (168 mil. KM) i Vijeće ministara (40 mil. KM), obavezali da će, prema dogovoru s MMF-om, kumulativno sprovesti mjere štednje u iznosu od 622 miliona KM. Vlade na svim nivoima vlasti su ispunile zadane uslove i rebalansirale svoje budžete, te nam je to omogućilo dobijanje prve tranše u okviru stand by aranžmana sa MMF-om u iznosu od 182,63 miliona specijalnih prava vučenja.

5. NAČIN DOBIJANJA KREDITA I IMPLEMENTACIJA PISAMA O NAMJERAMA

Bitno je istaći i neke osnovne odrednice kod dobijanja kredita od strane MMF-a, te provođenja mjera iz pisma namjere, odnosno proisteklih iz programa prilagođavanja. Poseban osvrt će biti na Pismo namjere BiH i njegove određene dijelove, a sve to u cilju boljeg razumijevanja trenutnih dešavanja u BiH.

Što se Pisima namjere tiče, radi se o dokumentu koji je Fiskalno vijeće BiH, jedini odgovoran organ za donošenje makroekonomskog okvira, uputilo u sjedište MMF-a u Vašington. Pismo namjere se mora u potpunosti ispoštovati da bi se zemlja kvalifikovala za dobijanje kredita. Pregovori su dali pozitivne rezultate i MMF je odobrio Bosni i Hercegovini iznos do 1.014.600.000 SDR (specijalnih prava vučenja) (cca 1.200.000.000 eura) na period od 3 godine, od čega se na FBiH odnosi 2/3, odnosno (cca 800 miliona eura), a na RS 1/3, odnosno (cca 400 miliona eura). Ukupan iznos stand-by aranžmana je 600% od kvote BiH u MMF -u, koja iznosi 169.100.000 SDR.

Tokom pregovora sa MMF-om sačinjeno je Pismo namjere kojim se prezentuje kompletan ekonomski program i kojim se definiraju sve obaveze u toku trajanja aranžmana. U toku trajanja aranžmana, MMF će kvartalno pratiti izvršenje dogovorenih kriterija dok će se ciljevi za naredni kvartal dogovorati tokom svakog pregleda programa. Sredstva kredita koristiće se za podršku budžetima, odnosno za servisiranje vanjskog duga. Naravno, sredstva su odobrena u cilju ublažavanja negativnih efekata ekonomske krize uz istovremeno usvajanje politika za rješavanje fiskalnog debalansa i jačanja finansijskog sektora.

Sredstva kredita doznačena su Centralnoj banci u periodu od tri godine u dogovorenim tranšama, koje reflektuju provođenje reformi, odnosno ispunjavanje zacrtanih ciljeva.

Kredit se odobrava pod sljedećim uslovima:

- rok otplate: pet godina;
- grace period: tri godine, uračunat u rok otplate, počev od dana doznačavanja svake tranše;
- svaka tranša se otplaćuje u osam jednakih kvartalnih rata nakon isteka grace perioda, i
- kamatna stopa: promjenjiva, koju određuje MMF za SDR, trenutno 1,45% na godišnjem nivou.²⁸

Uslov za povlačenje prve tranše bilo je usvajanje konsolidiranih (FBiH) rebalansiranih budžeta, te upućivanje istih u parlamentarne procedure.

6. ZAKLJUČAK: „STAND BY“ ARANŽMAN I IMPLIKACIJE PO BOSNU I HERCEGOVINU

Sredstva MMF-a mogu značiti spas za BiH, međutim, po mnogima najvažniji efekat aranžmana s MMF-om predstavlja uspostavljanje fiskalne ravnoteže/stabilnosti. MMF-ova uslovljavanja će uticati na štednju na svim nivoima i svim segmentima, odnosno doći će do uspostave fiskalne stabilnosti. Naravno, ove mjere imaju svoje pozitivne i negativne strane. Pozitivnu stranu predstavlja uspostavljanje fiskalne stabilnosti, koja prethodi makroekonomskoj stabilnosti, dok negativnu stranu ovih mjera predstavlja smanjenje potrošnje, što će direktno uticati na usporavanje privredne aktivnosti. Međutim, da bi mjere štednje donijele pozitivne rezultate, sredstva oslobođena na taj način se moraju iskoristiti za rasterećenje privrede kroz smanjenje doprinosa i naravno za subvencioniranje određenih privrednih grana. Već smo povukli oko polovinu sredstava iz stand by aranžmana i ta sredstva su nam omogućila održavanje likvidnosti, ali ono najvažnije nije još uvijek ispunjeno. Radi se o temeljitim reformama u sektoru socijalne i boračko-invalidske zaštite. Ovi segmenti čine najveći dio javne potrošnje i to se mora podhitno smanjiti. To se prije svega mora učiniti, jer finansijskih sredstava više nema, ne samo za servisiranje novonastalih obaveza, već i za servisiranje već preuzetih obaveza. Međutim, moramo postaviti prioritete i sagledati šta je ono najvažnije. Doznačena sredstva ne smijemo samo koristiti za popunjavanje budžetskih „rupa“, već ih moramo usmjeriti na način da rasteretimo privredu, da bismo omogućili otvaranje novih radnih mesta.

Do sada smo povukli tri tranše i to: prvu u iznosu od 182,63 miliona SPV-a u 2009.-oj godini, dok smo drugu i treću tranšu povukli u martu 2010. godine u iznosima od 87,93 i 33,82 miliona SPV-a.

Bitno je istaći i da je Fiskalno vijeće BiH u decembru 2009. godine donijelo odluku o podjeli 150 miliona specijalnih prava vučenja u okviru generalne i specijalne alokacije od strane MMF-a na način da je FBiH dobila 2/3, a RS 1/3

²⁸ Pismo namjere, BiH, 2009.

ukupnih sredstava, ali ova sredstva nisu vezana za stand by aranžman. Četvrta tranša u iznosu od 38 miliona eura je stopirana jer nisu ispunjeni kriteriji za njeno povlačenje, a odnose se na: donošenje Zakona o platama u organima i institucijama vlasti, reviziju boračko-invalidske zaštite, donošenje strategije za reformu PIO/MIO-a, te izmjenu propisa koja se tiče prijevremenog/povoljnijeg penzionisanja pripadnika oružanih snaga.

Međutim, u okviru Fiskalnog vijeća BiH, nedavno smo naišli na novi problem. Naime, da bi se nesmetano kretali ka evropskim integracijama, država mora osnovati određen broj novih agencija i institucija za koje je potrebno dodatnih 200 miliona KM. Naravno, s obzirom na sigurnost prihoda od indirektnih poreza (PDV), država je stava da taj novac treba povući s računa UIO-e, za potrebe državnog budžeta za narednu godinu.

Naravno, država mora jačati i ovlasti se moraju prenositi na državni nivo, ali postavlja se pitanje opstanka entitetskih budžeta za narednu godinu. Ukoliko se nastavi ovaj trend, samo budžet FBiH će u narednoj godini dostići deficit od oko 600 miliona KM.

Da li, prije svega, imamo dovoljno političke volje i mudrosti, da izvršimo neophodne reforme, te na taj način obezbjedimo makroekonomsku stabilnost i stvorimo prepostavke za nesmetan privredni rast i za otvaranje novih radnih mesta?

Nastavimo li sa dalnjim zaduživanjima bez konkrentih razvojnih projekata, naša zamišljena „kula od karata“ će se uskoro srušiti.

Literatura:

1. Centralna banka BiH, *Bilten* 2, 2009.
2. Bordo, D. & Eichengreen, B. *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform* (National Bureau of Economic Research Project Report), Columbia University Press, New York, 1993.
3. Miraščić, G. *Potencijalni rizici globalizacije u zemljama bez institucionalnih kapaciteta i MMF*, Zbornik radova sa naučnog skupa u sklopu XIV Ljetnog univerziteta, Ekonomski fakultet, UNTZ, str. 258-271, 2009.
4. *Pismo namjere*, Bosna i Hercegovina, 2009.
5. *Statut Međunarodnog monetarnog fonda sa amandmanima*
6. Stiglitz, J. *Globalization and Its Discontents*, W.W. Norton & Company, New York, 2003.
7. Transition report, *Transition in crisis?*, EBRD, 2009.
8. Internet stranica: www.imf.org

UTICAJ SPORAZUMA CEFTA-2006 NA VANJSKOTRGOVINSKU RAZMJENU BOSNE I HERCEGOVINE U PERIODU RECESIJE

**Doc dr. Ferhat Ćejvanović,
Ekonomski fakultet Univerzitet u Tuzli**

SAŽETAK

Ekonomska politika u Bosni i Hercegovini mora se uklapati u opće globalne procese liberalizacije trgovine koji se odvijaju u dva osnovna smjera: višestrana liberalizacija i dvostrani ugovori o liberalizaciji. Osnovni okvir za višestransku liberalizaciju je Svjetska trgovinska organizacija (WTO). Od početka 90-ih godina dvadesetog stoljeća posebno se intenzivno odvijaju procesi regionalnih liberalizacija trgovine na svim kontinentima.

U decembru 2006. godine u Bukureštu je potpisana sporazum o izmjeni i pristupanju centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA-2006) i Bosna i Hercegovina je potpisnica tog sporazuma.

Sporazum je podljeđao ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju sukladno sa zahtjevima predviđenim domaćim zakonodavstvom. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja su deponovani kod Depozitara. Sporazum je stupio na snagu u drugoj polovici 2007. godine.

Ubrzo nakon stupanja na snagu sporazuma CEFTA-2006, nastupa i svjetska finansijska kriza, koja je ostavila traga u cjelokupnoj svjetskoj ekonomiji i samim tim ostavila traga na Bosnu i Hercegovinu i zemlje regiona. Vrlo teško je procjeniti učinke sporazuma CEFTA-2006, ako imamo na umu da baš u to vrijeme nastupa svjetska finansijska kriza. No, pored toga u ovom radu smo postavili osnovni cilj, koji se ogleda u sagledavanju učinaka CEFTA-2006 sporazuma na vanjskotrgovinsku razmjenu Bosne i Hercegovine s članicama CEFTA-2006 sporazuma, kao i dprinos svjetske ekonomske krize na učinke sporazuma CEFTA-2006.

Ključne riječi: Ekonomska politika, CEFTA-2006, Bosna i Hercegovina, vanjskotrgovinska razmjena, WTO

UVOD

Mreža ugovora o liberalizaciji trgovine danas je iznimno razgranata i taj proces se nezaustavljivo širi. Praksa sklapanja takvih ugovora pokazuje da se izbjegavanje eventualnih negativnih učinaka uređuje putem odredbi o postupnom snižavanju carina za osjetljive proizvode tokom prijelaznog razdoblja. Ukoliko se liberalizacija provodi putem carinskih kvota, tada se i

one mogu postupno povećavati i poslije određenog razdoblja u potpunosti ukinuti. Pravilo je da se pregovarački proces liberalizacije vodi potpuno odvojeno iako ima izuzetaka. Ti pregovori su metodološki i sadržajno puno zahtjevniji, traju znatno duže i najčešće u konačnici ne označuju visok stupanj liberalizacije. Većina zemalja nastoji u sklapanju navedenih ugovora osigurati uravnoteženost trgovinske razmjene proizvoda na način da imaju približno iste izvozne mogućnosti kao i partner s kojim sklapaju sporazum. Konkurentnije i razvijenije zemlje često odobravaju asimetrične ustupke u korist slabijeg partnera, a one nerijetko ostaju neiskorišćene. U svakom slučaju, ugovorima o liberalizaciji trgovine stvaraju se pretpostavke za promociju uzajamne trgovine, što pridonosi rastu privrednih aktivnosti i jačanju uloge tržišta.

Prilikom sklapanja ugovora o liberalizaciji trgovine važno je voditi računa o osiguravanju ravnopravnih uvjeta domaćim privrednicima u takvim sporazumima, kao i voditi brigu da se ne ugroze vitalni privredni i državni interesi.

METODE I MATERIJAL

U radu je korištena literarna građa ekonomskе politike i publicirani znanstveni i stručni radovi koji tretiraju ovu problematiku. Zatim su korišteni izvori podatka Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH. Na osnovu prikupljenih podataka korištene su odredjene statističke metode, metode analize i sinteze, kao i komparativna metoda analize. Kontrolim uzorkom korištena su statistička izvješća drugih zemelja članica CEFTA-2006 sporazuma.

REZULTATI I RASPRAVA

Republika Albanija, Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska, Republika Moldova, Republika Crna Gora, Makedonija, Republika Srbija i Misija privremene uprave Ujedinjenih naroda na Kosovu, u ime Kosova, skladno s Rezolucijom 1244 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, pristupile su sporazu Centralnoeuropskom sporazu o slobodnoj trgovini (CEFTA-2006). U decembru 2006. godine u Bukureštu je potpisana sporazum o izmjeni i pristupanju centralnoeuropskom sporazu o slobodnoj trgovini (CEFTA-2006).

Sporazum je podlijegao ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju skladno s zahtjevima predviđenim domaćim zakonodavstvom. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja su deponirani kod Depozitara. Sporazum je stupio na snagu u drugoj polovici 2007. godine.

Bilateralni sporazumi koji su do tada potpisani otkazani su na dan stupanja na snagu ovog Sporazuma.

Ukoliko ustavni zahtjevi dozvoljavaju, svaka Strana može primjenjivati Sporazum (CEFTA-2006) privremeno. O privremenoj primjeni Sporazuma prema ovom stavu izvijestit će se Depozitar.

Ciljevi navedeni u sporazumu (CEFTA-2006) su:

1. Konsolidovati u jedan sporazum postojeći nivo liberalizacije trgovine postignut kroz mrežu bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini koji su već zaključeni između strana;
2. Poboljšati uslove za dalje podsticanje ulaganja, uključujući direktna strana ulaganja;
3. Širiti trgovinu robama i uslugama, te unapređivati ulaganja kroz pravična, jasna, stabilna i predvidiva pravila;
4. Ukinuti barijere i poremećaje u trgovini, te olakšati kretanje roba u tranzitu i prekogranično kretanje roba i usluga između teritorija odnosnih Strana;
5. Osigurati fer uslove konkurenkcije koji utiču na trgovinu i ulaganja i postepeno otvoriti tržišta javnih nabavki Strana;
6. Osigurati odgovarajuću zaštitu prava intelektualnog vlasništva u skladu sa međunarodnim standardima;
7. Osigurati efikasne procedure za provođenje i primjenu ovog Sporazuma; i
8. Time doprinijeti harmoničnom razvoju i proširenju svjetske trgovine.

Temeljom potписанog sporazuma zemlje članice CEFTA-2006 su počele primjenjivati navedeni sporazum. Rezultati i učinci sporazuma su prikazani u narednim tablicama.

U tablici 1. je prikazana vanjskotrgovinska bilanca BiH i drugih članica CEFTA-2006 sporazuma.

Tablica 1. Vrijednost trgovinske razmjene BiH sa članicama CEFTA-2006 sporazuma u 007 i 2008 god (000 EUR)

	2007		2008	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
Albanija	3.534,85	7.627,71	1.793,55	8.455,74
Hrvatska	1.252.167,77	557.348,70	1.420.928,51	591.430,79
Makedonija	70.830,12	24.895,38	77.195,26	33.789,88
Moldova	1.525,45	587,65	1.797,08	1.061,40
Crna Gora	14.496,94	79.608,03	20.241,95	118.332,98
Srbija	666.308,11	355.790,12	882.440,09	481.649,28
UNMIK/Kosovo	3.452,68	22.723,23	4.445,67	39.087,83
Ukupno CEFTA	2.012.315,92	1.048.580,83	2.408.842,13	1.273.807,8
Ukupno svijet	7.099.939,14	3.035.291,03	8.326.563,00	3.431.404,5

Izvor: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (2009)

Iz tablice 1. možemo konstatirati da je uvoz iz CEFTA-2006 zemalja povećan u 2008 godini u odnosu na 2007. godinu, ali isto tako da je izvoz povećan iz BiH u 2008. godini u odnosu na 2007. godinu. Isti tako može se uočiti da najveći obujam vanjskotrgovinske razmjene je s Republikom Hrvatskom, zatim s Republikom Srbijom.

U tablici 2. je prikazano učešće uvoza u BiH iz članica CEFTA-2006 sporazuma.

Tablica 2. Učešće uvoza u BIH iz članica CEFTA u 2007 i 2008 god

	2007			2008		
	Uvoz (EUR)	Učešće- uvoz CEFTA (%)	Učešće u ukup. uvozu (%)	Uvoz (EUR)	Učešće- Uvoz CEFTA (%)	Učeš- će uvoz (%)
Albanija	3.534,85	0,18%	0,05%	1.793,55	0,07%	0,02%
Hrvatska	1.252.167,70	62,23%	17,64%	1.420.928,	58,99%	17,07
Makedonija	70.830,12	3,52%	1,00%	77.195,26	3,20%	0,93%
Moldova	1.525,45	0,08%	0,02%	1.797,08	0,07%	0,02%
Crna Gora	14.496,94	0,72%	0,20%	20.241,95	0,84%	0,24%
Srbija	666.308,11	33,11%	9,38%	882.440,0	36,63%	10,60
UNKosovo	3.452,68	0,17%	0,05%	4.445,67	0,18%	0,05%
Ukupno-svijet	7.099.939,14	/	100,00%	8.326.563,	/	100,0

Izvor: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (2009)

Iz tablice 2. se vidi da je učešće uvoza najviše zastupljeno u trgovinskoj razmjeni s Republikom Hrvatskom (62,23% u 2007 godini i 58,99% u 2008. godini), zatim s Republokom Srbijom (33,11% u 2007.godini i 36,63% u 2008.godini)

Tablica 3. Učešće izvoza iz BiH u CEFTA-2006 u 2007 i 2008 god

	2007			2008		
	Izvoz (EUR)	Učešće- izvoz (%)	Učešće u ukup. izvozu (%)	Izvoz (EUR)	Učešće- Izvoz (%)	Učešće u ukup. izvozu (%)
Albanija	7.627,71	0,73%	0,25%	8.455,74	0,66%	0,25%
Hrvatska	557.348,70	53,15%	18,36%	591.430,79	46,43%	17,24%
Makedonija	24.895,38	2,37%	0,82%	33.789,88	2,65%	0,98%
Moldova	587,65	0,06%	0,02%	1.061,40	0,08%	0,03%
Crna Gora	79.608,03	7,59%	2,62%	118.332,98	9,29%	3,45%
Srbija	355.790,12	33,93%	11,72%	481.649,28	37,81%	14,04%

UNMIK/Kos	22.723,23	2,17%	0,75%	39.087,83	3,07%	1,14%
UkupnoCEF	1.048.580,83	100,00%	34,55%	1.273.807,	100,00%	37,12%
Ukupno-	3.035.291,03	/	100,00%	3.431.404,	/	100,00%

Izvor: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (2009)

Može se uočiti (tablica 3.) da BiH najveći udio u izvozu ima s Republikom Hrvatskom, s tim da je izvoz sa 53,15% u 2007. godini opao na 46,43% u 2008. godini u odnosu na ukupni izvoz u okviru CEFTA-2006 sporazuma. Udio izvoza u Srbiju je sa 33,93% u 2007. godini povećan na 37,81% u 2008. godini u odnosu na ukupan izvoz u okviru CEFTA-2006 članica.

Kada govorimo o učincima sporazuma CEFTA-2006 za 2009. godinu, možemo reći da je ukupan obim vanjskotrgovinske razmjene Bosne i Hercegovine smanjen i sa članicama sporazuma CEFTA-2006 (za 24,08 %), ali je struktura značajno poboljšana–uvoz i deficit su smanjeni, pokrivenost uvoza izvozom povećana. Teško je procijeniti da je pad vanjskotrgovinske razmjene Bosne i Hercegovine i drugih članica sporazuma CEFTA-2006 odraz svjetske ekonomske krize-recesije ili je to ne dovoljna i ne adekvatna vanjskotrgovinska politika zemlja članica sporazuma CEFTA-2006. Sigurno je i to da je svjetska finansijska kriza-recesija uticala na vanjski trgovinski bilans unutar članica sporazuma CEFTA-2006.

Ono što posebno ohrabruje Bosnu i Hercegovinu je činjenica da se poboljšala trgovinska struktura u agroindustrijskom sektoru, s ukupnim smanjenjem uvoza poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda za 8,35 %, uz istovremeno povećanje izvoza za oko 9,75 %. Ova pozitivna kretanja se velikim dijelom odnose upravo na članice sporazuma CEFTA-2006, a osim uticaja recesije u zemljama iz kojih Bosna i Hercegovina uvozi, uzrokovanu su povećanjem proizvodnje ranije uvoženih proizvoda u našoj zemlji, koji sada kao domaći proizvodi smanjuju uvoz i povećavaju izvoz. Pozitivan primjer je značajan deficit u trgovini mljekom i mlijecnim prerađevinama, kao i nekim mesnim prerađevinama i pojedinim vrstama povrća, što je još prije nekoliko godina bilo nezamislivo. Istovremeno je uočljivo i povećanje učešća domaćih proizvođača na našem tržištu, čemu doprinosi i povećanje svijesti potrošača o značaju korištenja domaćih proizvoda, ali prije svega o njihovom nespornom kvalitetu.

Uočljivo je za period kraj 2009. i početak 2010. godine da je vanjskotrgovinska razmjena Bosne i Hercegovine značajno poboljšana prema zemljama Europske unije u komparaciji sa članicama sporazuma CEFTA-2006.

Brzina i način izlaska iz recesije brži je u razvijenim zemljama Europske unije poput Njemačke i Italije, nego u zemljama regionala koje su članice sporazuma CEFTA-2006. U zemaljama poput Hrvatske i Srbije, koje su

naša značajna izvozna tržišta, oporavak je mnogo sporiji i stanje je slično kao u Bosni i Hercegovini, što onemogućava rast izvoza. Plasman proizvoda u susjedne zemlje (Hrvatsku i Srbiju) usporen i zbog pada životnog standarda građana u tim zemljama, što se odrazilo na smanjenje kupovine proizvoda široke potrošnje. Osim toga, treba naglasiti da Bosna i Hercegovina ima velikih problema u necarinskim barijerama, koje su još jedan od faktora slabog izvoza prije svega u Hrvatsku i Srbiju. Na osnovu izrečenog može se pretpostaviti da će tempo izlaska iz recesije vodećih vanjskotrgovinskih partnera Bosne i Hercegovine unutar članica sporazuma CEFTA-2006 (Hrvatska i Srbija), znatno uticati i na brzinu i način izlaska iz recesije i Bosne i Hercegovine.

ZAKLJUČAK

Svrha ekonomске i trgovinske politike je da se mjerama trajno osigura određena politika privrednog položaja u državnom sistemu, a zatim da osigura razvojne politike.

Ekonomска i tregovinska politika mora se voditi neovisno o utjecaju svjetskog tržišta s jedne strane, a s druge strane, utjecaj svjetskih cijena.

Ekonomска i trgovinska politika u Bosni i Hercegovini mora se uklapati u opće globalizacijske procese liberalizacije trgovine

Sporazum CEFTA-2006 je imao utjecaja na strukturu i obim vanjskotrgovinske razmjene BiH i ostalih članica unutar CEFTA sporazuma u analiziranom razdoblju i u vrijeme nastanka i djelovanja svjetske finansijske krize-recesije.

Iz prikazanih rezultata vidljivo je da se trgovina obavlja najviše sa Republikom Hrvatskom, zatim sa Republikom Srbijom. Sporazum je u određenim segmentima pozitivno utjecao na trgovinsku bilancu BiH, a u nekim segmentima je negativno utjecao.

Općenito se može zaključiti da CEFTA-2006 sporazum ima utjecaja na vanjskotrgovinsku razmjenu BiH i ostalih članica CEFTA-2006 sporazuma. Brzina i način izlaska Bosne i Hercegovine iz recesije ne ovisi samo o nama, već ovisi i od tempa izlaska iz recesije i drugih članica sporazuma CEFTA-2006, prije svega glavnih bosanskohercegovačkih vanjskotrgovinskih partnera Hrvatske i Srbije.

LITERATURA

- 1) Ćejvanović Ferhat, Kadrija Hodžić, Lejla Terzić, Utjecaj CEFTA sporazuma na vanjskotrgovinsku razmjenu poljoprivrednih proizvoda u Bosni i Hercegovini”Tranzicija broj 23-24, 2009.
- 2) Ćejvanović, F., Hodžić K., Rozman Č., Ivanković, M. (2008), Agrarna politika i sporazumi o slobodnoj trgovini kroz uticaj na poljoprivredu

Bosne i Hercegovine, Institut za ekonomiku poljoprivrede Beograd, Medjunarodni naučni skup, Beograd 4. i 5. 12. 2008.

- 3) Ćeđanović, F. i dr. (2006), Efekti primjenjenih subvencijskih mjera proizvodnje jabuke u Bosni i Hercegovini' (Effects of Applied Subsidizing Measures in B&H Apple Production, XIX Scientific Symposium of Agriculture and Food Processing Industry, Neum – Sarajevo.
- 4) Ćeđanović F., Franić, R., Rozman Č. (2005). *Transition in agriculture - review on subsidy and custom rates effects in apple production in Bosnia and Herzegovina*, Journal of central european agriculture. Sofija-Bulgaria, [Online ed.], letn. 6, št. 3.
- 5) Ćeđanović F. (2008), Mjere agrarne politike u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na voćarsku proizvodnju, Tranzicija, vol. IX, broj 19-20. ,2008, str. 49-62.
- 6) Ćeđanović, F., Hodžić, K., Rozman, Č., Manasievska-Simić, S., (2009), Mjere podrške poljoprivrednom i ruralnom razvoju u Bosni i Hercegovini-slučaj Brčko distrikta BiH, Tranzicija, vol. X, broj 21-22.
- 7) Hodžić, K., (2008), Zakašnjelost reforme i izazovi liberalizacije bosanskohercegovačke poljoprivrede, Tranzicija, vol. IX, broj 19-20.
- 8) Hodžić Kadrija i Ćeđanović Ferhat, Ekonomski politika: Institut za ekonomiku poljoprivrede Beograd, Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli, Otvoreni Univerzitet „Apeiron“ Travnik.

REFORMA PORESKE POOLITIKE EU U SVJETLU GLOBALNE RECESIJE

**Doc dr Jugoslav Jovičić
Fakultet poslovne ekonomije
Sveučilište/Univerzitet "VITEZ" Travnik**

1. UPRAVLJANJE POREZIMA I PORESKOM POLITIKOM EVROPSKE UNIJE

Upravljanje porezima i poreskom politikom je važan segment fiskalnog menadžmenta. U EU se poreskom upravljanju izuzetna pažnja. Komisija EU je u "prvoj fazi" nastojala da usmjerava nacionalne poreske sisteme ka zajedničkim ciljevima. Tadašnje smjernice su, prema sporazumu, postavljale samo pravne okvire, koji su za zakonodavstvo članica EU, kao cilj, bili obavezni da se uključe u svaki nacionalni poreski sistem, ponaosob bez izuzetka. Nove poreske smjernice Komisija EU je nedavno izradila da bi načinila zaokret i insistirala na "takmičenju poreskih sistema", koje treba da oslobode snage za poresko-pravno zbližavanje. Radi se u osnovi o procesu unifikacije i integracije poreskih sistema zemalja članica.²⁹

Do sada je ujednačavanje poreza na promet (poreza na dodatu vrijednost) već postiglo relativno zapažene rezultate u politici poreske harmonizacije EU. No, na području direktnih poreza sve je u mirovanju već više od dvije decenije, uglavnom zbog sasvim izvjesnog ograničavanja manevarskog prostora za slobodno djelovanje nacionalnih poreskih politika. Iskustva sa ujednačavanjem sistema posrednih poreza su dovela do mišljenja da kod oporezivanja prihoda od rada i privatnih zarada nacionalne različitosti na nivou Evropske unije ne mogu biti ujednačene iz prostog razloga što sloboda seljenja na evropskom tržištu radne snage očigledno ne može biti garantovana sve dok poreske razlike budu imale dejstvo privlačenja ka privlačnijim radnim mjestima. Međutim, tendencije smanjenja poreskih stopa kod korporacijskog poreza (odnosno oporezivanja dobiti, profita, biznisa) u okviru poreskih reformi zemalja OECD i EU, prirodno, daju nove fiskalne signale relevantne za poresku harmonizaciju i unifikaciju fiskalnih parametara. To se, pak, danas smatra "posljedicom" operacionalizacije bazičnih postulata fiskalne politike "ekonomike ponude" i Laferove krive (tzv. fiskalna kontrarevolucija). Smjernice za koncerne odnose se na tekuće oporezivanje, odnosno impliciraju ugrađivanje "zajedničkog" poreskog sistema za matična preduzeća i kćerke (ogranci) u zemljama EU. "Tradicionalno rešenje jeste da se

²⁹Drucker, P.: „Management. Heper Collins Publishers. New York. 1985.

dividende u zemlje vlasnika učešća (akcija) moraju oporezovati, dok država, u kojoj se nalazi firma koja isplaćuje dividende, može da naplati izvorni porez (porez na prihod kapitala). Stopa poreza utvrđena je na 15 procenata".³⁰ No, ako se radi o poreskom zahvatanju iznosa isplaćenih dividendi u zemlji primaoca, onda primanje dividendi ostaje oslobođeno od oporezivanja, bez obzira na kvantum posjedovanja portfelja akcija. Limit ovakve olakšice bio je, najpijre, utvrđen na nivou od 25% da bi se, zatim, sveo na svega 10% (npr. u Njemačkoj). A da bi "preduprijedilo" višestruko oporezivanje oticanja dobiti od filijala ka matičnim društвima i od ovih društava ka akcionarima u Smjernicama EU je poreska stopa ovog izvornog poreza snižena na 15%, s tim što svako opterećenje izvornim porezom (bez obzira na odobreno poresko oslobođenje u zemlji matičnog društva) sadrži određeno poresko dopunsko opterećenje prihoda od dividendi. Konačno, za sve članice EU je važno i pitanje kako tretirati učešća u inostranim filijalama (kćerima), koje ne podliježu regularnom porezu na dobit korporacije. Odgovor na ovo pitanje daju Smjernice tako što "korporacije, koje pod njih spadaju, pošto su bez mogućnosti izbora, podliježu pod regularne poreze na korporacije, koji su ustanovljeni u zemlji u kojoj imaju sjedište".³¹

Danas postoji dosta izraženo "šarenilo" poreskih stopa i poreskog nivoa opterećenja društvenog proizvoda, što bitno utiče na konkurentnost i konačnu cijenu proizvoda i usluga. Posle uvođenja jedinstvene valute u državama EU postala je vrlo aktuelna ideja i inicijativa da se usaglase poreske politike, a posebno porez na višak vrijednosti. U razvijenim tržišnim privredama reforma finansijskog sektora rezultat je radikalnih promjena privrednog mehanizma, što inkorporira:

- 1) Internacionalizaciju finansija i bankarstva,
- 2) Liberalizaciju i deregulaciju,
- 3) Tehnološke inovacije i globalizaciju,
- 4) Sveobuhvatan proces privatizacije i ograničavanje javnog sektora, i
- 5) Integralan pristup poreskim reformama.

Privatizacija je samo jedan od načina deetatizacije privrednog života (uz deregulaciju tržišta rada i kapitala) i uz istovremeno insistiranje na sve većoj rentabilnosti (komercijalizaciji) javnog sektora. Međutim, u savremenoj ekonomskoj praksi značaj javnog sektora ostaje i dalje dominantan, ako se posmatra preko učešća osnovnih agregata ovog sektora u društvenom proizvodu.

³⁰ Higgins, R.C.: Analysis for Financial Management, Irvin. Homewood. 1989.

³¹ Higgins, R.C.: Analysis for Financial Management, Irvin. Homewood. 1989. str. 346.

Tabela 1. Javni sektor u razvijenim privredama - učešće u GDP u %³²

Država	Javni prihodi	Javni rashodi	Javna finalna potrošnja	Javne investicije i transferi	Neto potrošnja javnog finansiranja	Zaposlenost u javnom sektoru
Australia	33.5	36.9	18.2	18.7	-3.4	16.6
Austrija	47.3	47.8	19.0	28.8	-0.5	22.4
Belgija	59.0	54.6	16.8	37.8	-3.7	16.3
Kanada	-2.2	146.5	18.4	-8.1	-4.3	20.4
Danska	58.3	61.1	26.3	34.8	-2.9	31.8
Finska	52.5	58.9	23.3	35.6	-6.3	29.8
Francuska	46.8	51.0	17.9	33.1	-4.2	24.8
Njemačka	45.7	145.7	18.3	-7.4	0.0	14.9
Grčka	140.2	51.2	19.8	31.4	-1.1	19.6
Irska	35.9	34.9	20.6	14.3	1.0	19.4
Italija	-4.9	50.9	17.8	33.1	-6.0	16.2
Luksemburg	52.9	45.0	19.8	25.2	-7.9	10.8
Holandija	52.0	53.1	25.3	37.8	-1.2	12.7
Norveška	55.3	52.9	21.5	31.4	2.4	28.7
Portugal	36.0	34.7	15.1	19.6	1.3	14.7
Španija	40.1	43.7	15.6	-8.1	-3.6	15.1
Švedska	59.0	67.3	27.9	39.4	-8.3	32.6
Švajcarska	36.9	36.7	16.9	19.8	-0.7	14.1

Prihodi i rashodi u društvenom proizvodu razvijenih privreda kreću se između 33% i 59%. Učešće u tekućim finalnim rashodima kreće se od 16% do 28%, dok u javnim investicijama i transferima i znatno više. Javni sektor u ukupnoj zaposlenosti učestvuje od 6% do 33%. Značaj javnog sektora je porastao da prelazi sa javnim dugom i visinu društvenog proizvoda. Drastično smanjenje državnog aparata i javnih rashoda, privatizacija javnog sektora, liberalizacija tržišta i trgovine i deregulacije ekonomskog života su novi ciljevi makroekonomске politike, uz puno uvažavanje privatnog sektora. Izvršenje procesa privatizacije većine nerentabilnih preduzeća ogromnog javnog sektora i izgrađena stimulativna poreska - zakonska regulativa i zaštitne mere privatne svojine. Privatizacija je otvorila trend repatrijacije matičnog kapitala i kontinuelnog prestrukturiranja svježeg kapitala u korist investicija. Stabilizacija spoljnog duga upravo je ostvarena snažnim pretvaranjem duga u dolarski kapital u preduzećima, koja se privatizuju stoje povuklo nacionalne fondove (Country Fynds), koji su se specijalizovali za nastup internacionalnih portfolio investitora.³³

³² Izvor: National account. OECD. Paris 2006.

³³ Seldman, J.: Public Finance, Mc Graw-Hill, N York, 2009

Rastuće uplitanje vlade, monopol, potčinjenost malih kompanija, porast poreske presije, dominantan etatizam vlasništva su aveti prošlosti, koje fiskalni menadžment, budžetski inžinjering i poreski konsalting sistemski uklanjaju.

Uloga države slabi, a to je osnovni cilj privatizacije, deregulacije i liberalizacije. Uloga privatne inicijative ima rastući trend, a uloga države slabi u ekonomskom životu, industriji i biznisu. Zbog toga se pristupilo poreskim reformama u EU. U periodu od 1996.-2006. sve zapadnoevropske zemlje su apsolvirale svoje poreske reforme. One daju već očekivane rezultate. "Poreske promjene koje su institucionalno sprovedene, uglavnom su tangirale direktnе poreze (poreze na dobit korporacija i porez na dohodak fizičkih lica) putem sužavanja lepeze fiskalnih podsticaja, uklanjanje poreskih olakšica (i privilegija) proširenja poreskih osnovica i povećanja poreskih stopa. Doduše, poreske promjene u fiskalnom segmentu neposrednih poreza slijedile su poreske promene u oblasti posrednih (indirektnih) poreza.³⁴ Fiskalne promjene bile su rukovođene principom poreske neutralnosti u cilju neremećenja tržišne alokacije resursa i tržišne konkurenčije. Praktično su podržavane strukturne promjene i malog biznisa, ostvarivanja socijalnih ciljeva, podsticanje štednje i podsticanje ekološke strane proizvodnje i potrošnje.

Reformu poreskog sistema, nije moguće sprovesti bez dodatnog reduciranja javne potrošnje i prestrukturiranja sveukupnog javnog sektora, utvrđivanje prioriteta u zadovoljenju javnih potreba, uvođenja kofinansiranja i privatizacije određenih javnih službi i korištenje alternativnih metoda ponude javnih dobara u procesu savremene privatizacije (koja inkorporira mјere koje jednu kompaniju tako strukturiraju, da ona može najmanje 50% svojih akcija da proda fizičkim licima; mјere, koje određuju daje to proces prelaska vlasništva u državnim industrijskim preduzećima ka privatnoj inicijativi, i mјere za neprekidan transfer proizvodnih aktivnosti, roba i usluga, ka privatnim firmama.).

Svojom makroekonomskom regulativom država bi trebala da podrži nabrojane faze koncepta transformacije vlasničkih odnosa i svojinske pluralizacije. U ukupnim poreskim prihodima, značaj pojedinih oblika poreza razvijenih privreda EU, pokazuje ne samo značaj poreza kao instrumenta za prikupljanje sredstava za finansiranje javne potrošnje, već i instrumenta za vođenje uspješne fiskalne politike na planu privatizacije i deregulacije, zašto je "odgovorna" poreska reforma. Poreska reforma može se usmjeriti na globalna usklađivanja poreskih tereta i sinhronizacije poreza, ali i na dubinsku izmjenu poreske strukture. Smatramo da je usklađivanje poreske strukture, a ne samo globalno usmjeravanje, bitna odrednica kvaliteta poreske i ukupne fiskalne reforme.

³⁴ Hagemann, R., Jones, B. and Montandon B.: Tax reform in OECD countries. OECD Economic Studies. No 10. 2003

Tabela 2. Učešće prihoda od poreza u ukupnim prihodima država članica EU³⁵

Država	Porez na dohodak	Porez na dobit korporac.	Doprinos na socijalno osiguranje	Porezi na imovinu	Opšti porez na potrošnju	Porezi na pojed. dobra
Austrija	21.6	4.1	33.0	2.7	19.5	9.1
Belgija	31.2	4.5	36.0	2.5	15.6	7.9
Danska	53.6	3.3	3.1	4.0	20.0	10.7
Finska	40.2	2.6	23.2	2.2	18.9	12.3
Francuska	13.8	3.5	44.6	5.0	17.6	8.2
Njemačka	28.0	4.0	38.4	2.7	16.5	9.3
Grčka	10.2	4.6	30.7	4.4	25.2	19.0
Irska	32.0	6.8	15.3	4.4	20.1	18.1
Italija	27.2	11.6	31.3	2.4	13.2	10.7
Luksemburg	22.2	13.1	28.4	7.9	15.9	12.0
Holandija	24.8	6.6	38.8	3.6	15.4	8.1
Portugal	20.4	8.1	25.4	2.3	20.5	21.8
Španija	23.6	6.4	36.6	4.7	16.5	10.1
Švedska	36.0	2.4	28.8	3.7	15.9	9.6
Švajcarska	34.6	6.4	34.9	7.1	9.0	6.7
V.Britanija	28.4	7.8	17.8	7.9	19.7	13.3

Predočena poreska struktura iz koje su uočene slabosti pojedinih poreza, koje impliciraju reformu poreskih sistema su pokretači promjena poreskih struktura razvijenih privreda. Provedene poreske reforme daju očekivane ekonomске i socijalne rezultate. Poreske promjene su tangirale direktnе poreze (porez na dohodak fizičkih lica i porez na dobit korporacija), ukidanjem fiskalnih olakšica, proširenje poreskih osnovica, povećanja poreskih stopa i ukidanja lepeze fiskalnih podsticaja. Doduše, poreske promjene u fiskalnom segmentu neposrednih poreza slijedile su i promjene u oblasti posebnih (indirektnih poreza).³⁶

Principom poreske neutralnosti bili su motivisani osnivači fiskalnih promjena, u smislu neremećenja tržišne konkurenциje i tržišne alokacije resursa. Neutralnost kao cilj poreske reforme, fiktivno je funkcionalisala sve dok vlade nisu progurale svoje namjene. Cilj neutralnosti poreske reforme izaziva rastuće učešće poreskih prihoda u društvenom proizvodu. Poreska reforma ima u principu unaprijed postavljena dva osnovna cilja:¹⁻³³

- a) podsticanje i
- b) pravednu raspodjelu stvorenog bogatstva.

Kao takva, ona treba, prvo, da doprinese deetatizaciji u privrednim aktivnostima, podsticanju rasta kapitala i akumulacije, stimulisanju inovacija i

³⁵ Izvor: Revenue statistics of OECD member countries 2006.. Paris.

³⁶ Jelčić, B.: Javne finansije, Informator, Zagreb, 2006. str. 40-45.

smanjenju ukupnog poreskog opterećenja, i drugo, da preuredi, na najbolji način, datu strukturu ukupnog poreskog sistema imajući u vidu značaj i ulogu direktnih i indirektnih poreza u ukupnom oporezivanju.

Tabela 3. Odnos direktnih i indirektnih poreza u zemljama članicama EU (2005.g)³⁷

Zemlja	Indirektni	Direktni	Zemlja	Indirektni	Direktni
Grčka	71.7	28.3	Španija	50.2	49.8
Francuska	64.1	35.9	Holandija	49.4	50.6
Portugalija	60.9	39.1	Finska	46.2	53.8
Luksemburg	56.4	43.6	Italija	44.3	55.7
V. Britanija	55.5	44.5	Belgija	41.8	58.2
Austrija	53.5	46.5	Švajcarska	39.7	60.3
Njemačka	53.4	46.6	Danska	36.9	63.1
Irska	51.8	48.2	Prosjek EU	52.1	47.9

Raspon u učešću indirektnih poreza u strukturi ukupnih poreskih prihoda kreće se od 71,7% (Grčka) do 36,9% (Danska). Suprotno tome je učešće direktnih poreza. Zbog različitog djelovanja ove dvije vrste poreza na troškove, cijene, dohodak, proizvodnju i dr., na ovom području mora doći do značajnih poteza u pravcu harmonizacije i unifikacije. Teorijski posmatrano oporezivanje po definiciji kosi rast na tri načina:³⁸

- 1) Pretjerano oporezivanje može da iskrivi izbor između rada i dokolice i između oporezovanih i neoporezovanih djelatnosti,
- 2) Previsoko oporezivanje dohotka isključuje izbor između sadašnje i buduće potrošnje, favorizujući sadašnju potrošnju i smanjujući štednju (a preko povećanja kamatne stope i investicije i tehnološki napredak), i
- 3) Preoštvo oporezivanje dohotka obuzdava sklonost ka preuzimanju rizika i slabu međunarodnu konkureniju. Tako nastupa kumulativni proces, koji implicira povećanje subvencija (kao zaštitni instrument), koje se moraju finansirati ili direktnim povećanjem poreza ili stvaranjem sve većeg budžetskog deficit-a, koji dovodi do anticipacije viših poreza u budućnosti. Prema mišljenju prof. Neumann-a, treba ići u poresku reformu koja podstiče rast i zaposlenost. Prilikom preraspodjele poreskog opterećenja ono je prenijeto na porez na dodanu vrijednost, što implicira da je poreski teret sa dohotka prenijet na potrošnju. Promjeni poreske strukture najviše je doprinijela redukcija poreskih stopa na dobit korporacije i dohodak građana.

Kod korporativnih poreza politika kontinuirane redukcije poreskih stopa, krenula je 1984. u Velikoj Britaniji. Ta radikalna reforma je nazvana "tačerizam". Poreskom reformom otvorio se proces eliminisanja poreskih investicionih podsticaja, smanjenje poreskih beneficija i olakšica, proširenje

³⁷ Izvor: Evropska unija www.eur-lex.europa

³⁸ Neumann, M.: Changes in reenue structures from the point to vievv of political economv Intemacional institute of public finance, 42 nd congress, Atheness, 20-25 august 1986. str. 5-7.

poreske osnovice i obaranja poreske stope. Obaranje efektivne poreske stope rezultiralo je zadržavanje domaćeg kapitala u zemlji. Izvoz kapitala je poreski blokiran. Ekonomска nagrada je niža poreska stopa za odustajanje od odliva kapitala. Strani ulagači su beneficirani, jer oslobođanjem uvoznog korporativnog kapitala od plaćanja poreza stimuliše ih na nova ulaganja. Prelazak sa klasičnog sistema oporezivanja na tzv. imputacioni sistem (u gotovo svim zemljama, osim Luksemburga, Švedske i Holandije jeste refleksija institucionalnog izbjegavanja dvostrukog oporezivanja dividendi (na personalnom i korporacijskom nivou dioničara).³⁹

Tabela 4. Poreske stope u razvijenim zemljama za 2006. god.⁴⁰

DRŽAVA	Porez na dobit	Porez na dohodak
Belgija	33.99	50
Danska	25	50
Francuska	33.33	40
Grčka	29	40
Nemačka	25	42
Holandija	25.5	52
Irska	12.5	41
V Britanija	19/30	22/40
Španija	35	45

Iz tabelarnog prikaza se vidi da poreske stope za korporacijske poreze kreću između 12,5% i 35%, a personalni porez između 22 i 50%. Najniža stopa korporacijskog poreza je 12,5% u Irskoj, a kod personalnog poreza u Velikoj Britaniji 24%, i to pokazuje da su stope jako niske. U Španiji je najviša stopa korporacijskog poreza 35% i u Holandiji personalnog poreza stopa je 52%. Direktnim porezima (korporacijski i personalni porez) zahvata se preko 50% nacionalnog dohotka, što pokazuje visok stepen izdašnosti tih poreza. "Promjena fiskalne strukture u formi prestrukturiranja poreskih tereta tangirala je prvo i oporezivanje dohotka fizičkih lica odnosno personalnih poreza. To se prvenstveno odnosi na redukciju poreskih stopa.

Sa stanovišta efekata na ukupnu masu prihoda, snižena poreska stopa kod personalnih poreza, po pravilu je u praksi rekompenzirana sužavanjem spektra poreskih olakšica i proširenjem poreske osnovice. Poreske olakšice su smanjene, ili ukinute za tačno specificirane izdatke (kao standardni izdaci poreskih obveznika, koji se odbijaju od poreske osnove). Savremeni poreski kritičari smatraju da se porez na dohodak građana približava porezu na dobit korporacija, što nije cilj ni jedne zemlje EU. Porasla zavisnost i povezanost svjetske privrede negira ulogu poreza na profit u globalnoj ekonomskoj

³⁹ Dr Ilić Popov, G.: Poresko pravo Evropske unije, Službeni glasnik, Beograd, 2004 i Dr Stojanović, S.: Finansije Evropske unije, Službeni glasnik, Beograd, 2008.

⁴⁰ Izvor:www.en.wikipedia.org/wiki/tax_rates_of_Europe

politici. Povezanost nacionalnih sistema i kooperativnost regionalnih politika, treba da dovedu do međunarodne poreske homogenizacije i svjetske unifikacije poreskih parametara.

Porez na dobit je relativno efikasan instrument ekonomске politike koji utiče na alokaciju resursa privatnog sektora. Korporacijski porez je još uvek prikladan instrument za oporezivanje profita sa relativno značajnim ekonomskim implikacijama na planu distribucije dividendi. Dalje, porez na dobit jeste dohodak porezu na dohodak građana putem obustavnih poreza, koji bi se mogli izbjegavati u oporezivanju na personalnom nivou.⁴¹ Ogroman značaj ima oporezivanje dobiti korporacija za ujednačavanje uslova privređivanja za čuvanje jedinstvenog tržišta i podržavanje zdrave tržišne konkurenčije. U strukturi krupnih javnih prihoda (direktni i indirektni porezi) efektivni socijalni prihodi rapidno zaostaju. Posljedica toga je pad % učešća socijalnih prihoda u strukturi javnih prihoda. Paralelno dolazi do rasta socijalnih davanja u društvenom proizvodu, javljaju se teškoće u izvršavanju ovih obaveza države, nastaju krize socijalnog sistema (socijalna zaštita, socijalna davanja), odnosno generisanje sve većeg deficitu u ovom segmentu javnih finansija.

Novi poreski planovi se pripremaju na porez na dodanu vrijednost na porez na naftu, na novouvedena ekološka davanja, na nove poreze socijalnog osiguranja, naknade za korištenje autoputeva i slično. Dolazi vrijeme imperativne racionalizacije poreskih sistema EU, koja je tek juče okončala poreske reforme, jer političari žive u ubjedjenju da se poreski prihodi mogu izjednačiti sa opterećenjem privrede. Evropski političari sa tzv. desnim porezima i ne znaju da žrtve opterećenih poreskih obveznika (preduzeća i zaposleni) u suštini mnogo veće od onoga što oni plaćaju.

Prilikom poreskih reformi, akcent se stavlja na redukciji poreskih stopa direktnih poreza (porez na dohodak građana) i na rastućoj ulozi poreza na dodanu vrijednost (VAT). TVA pritiska poreskog obveznika relativno slabo, mjereno zaradama. Lansirana je politika fiskalne harmonije graduelističkog tipa u cilju zajedničke osnovice poreza na dodanu vrijednost (TVA), unificiranje poreza iz dohotka, harmonizacije akciza i ujednačavanje fiskalnih franšiza.

U suštini preduzete fiskalne akcije unutar EU tangirale su uklanjanje fiskalnih barijera, harmonizovanje poreskih struktura i unificiranje fiskalnih parametara na principima tzv. fiskalnog graduelizma. Harmonizaciju poreskih prava država članica Evropske Unije obavljaju njeni organi, na osnovu procedura komunitarnog prava i to na nadnacionalnom nivou. Uloga država članica je odlučujuća kod implementacije i promjene pozitivnih propisa, koji nalažu harmonizaciju nacionalnih zakonodavstava. Najnovije izmjene odnose se na projektovanje standardne poreske stope u rasponu od 14% do 20%.

⁴¹ Ekonomski politika, br. 2.113-2.114. od 5. oktobra 1992. str. 47.

Jednom direktivom uveden je novi pojam sticanja roba umjesto nabavke robe, ukinute su fiskalne granice između članica i uvedena su prelazna rješenja. Tada na scenu stupa princip oporezivanja po principu zemlje porijekla sa primjenom jedinstvene poreske stope.

Proces harmonizacije i uslovljavanje poreskih sistema u razvijenim državama je dosta uspješno proveden, to se posebno odnosi na direktne poreze (bez socijalnog osiguranja), i indirektne poreze i posebno na porez na dodanu vrijednost (TVA). Porez na dodanu vrijednost postao je u osnovi zajednički fiskalitet na obilježjima "evropskog poreza" i jezgro jedinstvene fiskalne politike EU. Unificirana stopa TVA zajedno sa akcizama modifikovala bi strukturu potrošnje i iznudila promjene navika potrošača. Harmonizacija poreske strukture ide veoma polako iz slijedećih razloga:⁴²

- 1) Koncepti fiskalne politike su različiti među zemljama,
- 2) Poreske strukture su različite u pojedinim zemljama,
- 3) Stabilizacioni i razvojni ciljevi fiskalnih politika su neuskladeni (u pojedinim La comission des communautés. Paris. 1998.

Ostvareni visok nivo državne intervencije i tržišni i privredni mehanizam i dosegnuti nivo fiskalnog opterećenja, nezaobilazni suštinski test provjere u vrednovanju efekata javnog sektora. Zbog toga, u prvi plan izbijaju problemi i dileme:⁴³

- 1) Da li porezi guše podsticaje za radom, štednjom i investicijama?
- 2) Kako i koliko porezi utiču na sveukupnu alokaciju privrednih resursa iredistribuciju dohotka?
- 3) Kakve i kolike su koristi od državnih ulaganja?
- 4) Kakvi efekti proističu iz vladinih programa izdataka?
- 5) Koliko je privredni sektor istisnut sa tržišta hartije od vrijednosti?
- 6) Koje su perspektive javnog sektora u budućnosti, koji traže decendirane i nove alternative?

Tabela 5. Članice Evropske unije: Pregled stopa PDV januar 2008.

Zemlja	Stopa	
	■ Osnovna	Umanjena
Austrija	20%	12% i 10%
Belgija	21%	12% i 6%
Bugarska	20%	Nema
Češka	19%	9%
Republika		
Danska	25%	Nema
Estonija	18%	5%

⁴² Taylor, I.: Structuralist macroeconomics, BASIC books, N. York. 1982.

⁴³ Razina, A. I Slemro J.d (Ed.): Taxation in the global economy, Chicago/London, University of Chicago Press

Finska	22%	17% i 8%
Francuska	19,6%	5,5% i 2,1%
Grčka	19%	9% i 4,5%
Holandija	19%	6%
Irska	21%	13,5%, 4,8% i 0%
Italija	20%	10%, 6% i 4%
Kipar	15%	8% i 5%
Latvija	18%	5%
Litvanija	18%	9% i 5%
Luksemburg	15%	12%, 6% i 3%
Mađarska	20%	5%
Malta	18%	5%
Njemačka	19%	7%
Poljska	22%	7% i 3%
Portugalija	20%	12% i 5%
Rumunija	19%	9%
Slovenija	20%	8,5%
Španija	16%	7% i 4%
Švedska	25%	12%, 6% i 0 %
V.Britanija	17,5%	5% i 0%

Tabela 6. Pregled stopa PDV januar 2008: Ostale zemlje

Zemlja	Stopa	
	• Osnovna	•Umanjena
Argentina	21%	10.5% i 0%
Australija	10%	nema
Bosna i Hercegovina	17%	<i>nema</i>
Crna Gora	17%	7% i 0%
Kanada	6% i 14%	4.5%
Čile	19%	nema
Portoriko	17%	6% i 3%
Kolumbija	16%	nema
Hrvatska	22%	0%
Dominikanska Republika	6%	12% i 0%
Ekvador	12%	nema
El Salvador	13%	nema
Island	24.5%	14%
Indija	12.5%	4%, 1% i 0%
Izrael	15.5%	nema
Jersey (UK)	3%	nema
Japan	5%	nema
Kazahstan	15%	nema
Kenija	16%	nema
Kosovo	15%	nema

Liban	10%	nema
Makedonija	19%	nema
Malezija	5%	nema
Meksiko	15%	10% i 0%
Novi Zeland	12.5%	nema
Norveška	25%	13% i 8%
Paragvaj	10%	5%
Peru	19%	nema
Filipini	12%	nema
Rusija	18%	10% i 0%
Srbija	18%	8% i 0%
Singapur	5%	nema
Južna Afrika	14%	7% i 4%
Republika Koreja	10%	nema
Šri Lanka	15%	nema
Švajcarska	7.6%	3.6% i 2.4%
Tajland	7%	nema
Turska	18%	8% i 1%
Ukrajina	20%	0%
Venecuela	14%	8%

2. FISKALNA HARMONIZACIJA PORESKE STRUKTURE

Harmonizacija poreske strukture reprezentuje usklađivanje pojedinih poreskih oblika, poreskih sistema i mjera poreske politike među zemljama članicama ekonomskih asocijacija, ali i zemljama koje ne pripadaju tim interesnim zajednicama. Harmonizacija poreske strukture u okviru ekonomski integrisanih zemalja EU provodi se organizovano i predstavlja rezultat međusobno sklopljenih ugovora, dogovora i odluka, dok zemlje van ekonomskih integracija preduzimaju mjere tzv. tihe harmonizacije poreske strukture, kao izraz potrebe da svoje strukture usklade sa onima koje se primjenjuju u zemljama koje su njihovi značajniji spoljnotrgovinski partneri. Potrebu i zahtjev za harmonizacijom poreskih struktura ne smijemo shvatiti kao nastojanje ili želju da se apsolutno uklone razlike između poreskih struktura i mjera poreske politike u savremenim državama. Zahtjev za harmonizacijom apostrofira potrebu za usklađivanjem poreza tako da sistem oporezivanja ne bude barijera za nesmetano kretanje proizvoda, usluga, ljudi, kapitala, itd. O potrebi harmonizacije poreskih struktura intenzivnije se govori poslije Drugog svjetskog rata, a naročito nakon osnivanja Evropske ekonomiske zajednice. Da bi se ostvarili neki od ciljeva zbog kojih je Zajednica (Unija) osnovana, kao što su stalan i stabilan ekonomski razvoj i brži rast životnog standarda.

Bilo je potrebno, između ostalog, uskladiti i sisteme oporezivanja koji,⁴⁴ su bili u primjeni u zemljama članicama. Novi zamah harmonizaciji poreske strukture dale su promjene do kojih je došlo na političkoj sceni Evrope krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, kao što su: Pad Berlinskog zida i ujedinjenje Njemačke, raspad Sovjetskog Saveza, SFR Jugoslavije i Čehoslovačke, kao i formiranje brojnih samostalnih država na njihovoj teritoriji.

Iskustva su nedvosmisleno pokazala daje proces harmonizacije vrlo složen, ali i veoma osjetljiv politički zadatak. Tako, na primjer, Njemačka, koja graniči sa šest zemalja članica Evropske unije, pokazuje daleko veći interes za harmonizaciju oporezivanja potrošnje od Velike Britanije, kojoj je kanal La Manš prirodna prepreka za nekontrolisan uvoz manje oporezovanih proizvoda iz zemalja članica Unije. Isti slučaj imamo i sa Luksemburgom. Naime, ova zemlja, neće insistirati na harmonizaciji oporezivanja kamata, dividendi i slično sa svojim komšijama, jer joj postojeće razlike obezbjeđuju status poreske oaze među zemljama članicama Unije. U harmonizaciji fiskalnih struktura najdalje se ipak otislo u oblasti indirektnih poreza, a naročito kada je u pitanju opšti porez na promet, odnosno porez na dodatu vrijednost. U 1979. godini donijeta je direktiva⁴⁵ o rambusiranju PDV na osnovicu nerezidenta, dok je u 1984. godini donijeta odluka o "nepojavljivanju PDV za trgovinu i transport na granici", čime je praktično izvršena ekonomska neutralizacija nacionalnih fiskaliteta u oblasti prometa roba i usluga (izvoz-uvoz). Na taj način, porez na dodatu vrijednost postao je u osnovi zajednički fiskalitet sa karakterom "evropskog poreza" i jezgro jedinstvene fiskalne politike EEZ, odnosno Evropske unije.

Za razliku od poreza na dodanu vrijednost, gdje su, da ponovimo, ostvareni zavidni rezultati u pogledu harmonizacije, kada je u pitanju pojedinačni porez na promet ili akciza, rezultati su vrlo skromni. Međutim, činjenica da akcize u savremenim poreskim sistemima ne zauzimaju tako beznačajno mjesto, ukazuje da bi o tim porezima, takođe, valjalo voditi računa, a naročito o nekim od njih, kao što su: akcize na promet nafte, duvana i alkoholnih pića. Koliko se sredstava ubere po tim osnovama možda najbolje ilustruje primjer Njemačke gde se 1994. godine od oporezivanja prometa nafte ubralo 63,8 milijardi DEM, od duvana 20,3 milijarde DEM, a od

⁴⁴ Jelčić, B.: op. ciL, str. 94.

⁴⁵ Direktive su pravni instrument Evropske zajednice koji su obavezujući u odnosu na rezultat koji treba da se ostvari, s tim što se vlastima država članica prepusta da odrede način njihove primene. Međutim, direktiva se neposredno primenjuje u zemlji članici: (1) ako zemlja propusti da primeni do određenog roka i (2) ako su odredbe direktive bezuslovne i dovoljno jasne. Uredbe su pravni instrumenti generalne primene, koji su obavezujući i direktno primenjivi u svakoj zemlji članici.

alkoholnih pića oko 5 milijardi DEM.⁴⁶ Pored toga, velika pokretljivost ljudi, relativna jednostavnost transporta i visok skok cijena proizvoda koji podliježu obavezi plaćanja akciza, neznatna kontrola na graničnim prelazima, sve više aktuelizuje potrebu preduzimanja adekvatnih mjera u cilju harmonizacije akciza.

U uslovima sve prisutnije i izrazitije liberalizacije spoljnotrgovinske razmjene, širenja internacionalizacije proizvodnje i povećanja mobilnosti kapitala, smanjenja razlika između domaćeg i stranog tržišta, veće internacionalizacije nacionalnih tržišta, sve više se aktuelizuje pitanje harmonizacije poreza na dobit preduzeća - korporacija. O potrebi harmonizacije poreza na dobit u okviru Evropske ekonomske zajednice počelo se govoriti još početkom šesdesetih godina.

Razlozi koji otežavaju ostvarivanje većih rezultata u pogledu usklađivanja oporezivanja dobiti su brojni, i to: ekonomski, finansijski, socijalni, poreskotehnički, istorijski i politički. Postojeće razlike u oporezivanju dobiti u poreskim sistemima savremenih država izražavaju se na različite načine, na primjer: u primjenjenom poreskom obliku, odnosno poreskom tretmanu raspoređene dobiti, visini stope poreza na dobit, poreskom tretmanu gubitaka, primjenjenoj metodi amortizacije, učešću poreza na dobit u ukupnim javnim prihodima i društvenom proizvodu, itd. Ako analiziramo razlike sa stanovišta oblika oporezivanja dobiti moguće je primjetiti da je: u periodu 90-ih godina klasičan sistem oporezivanja dobiti koristila Belgija, Danska, Holandija, Švedska: sistem pune integracije primjenjivan je u Italiji, Francuskoj, Finskoj; a sistem djelimične integracije u Islandu, Portugaliji, Španiji i Velikoj Britaniji. Poreske reforme provedene krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina bile su usmjerene i na smanjenje visine stope poreza na dobit.

Do smanjenja poreskih stopa došlo je i u drugim razvijenim zemljama, što ni malo ne čudi, ako se ima na umu da je kapital u otvorenim privredama faktor proizvodnje sa najvećom elastičnošću ponude. Porast ekonomskih integracija snažno je djelovao na sniženje stopa poreza na dobit, ali i na njihovo ujednačavanje. Poresko opterećenje, naravno, nije isključivo determinisano visinom poreske stope, već ono zavisi o poreskoj osnovici, odnosno oslobođenjima i olakšicama koje se daju prema različitim kriterijumima (na primer: prema vrsti djelatnosti, prema mjestu obavljanja djelatnosti i slično), u cilju podsticanja i unapređenja poslovnih rezultata obveznika ovog poreskog oblika. Broj, vrste, trajanje i druge elemente u kontekstu poreskih podsticaja određuje pojedina država, respektujući, pri tome socio-političke i ekonomske činjenice, da li se nalazi u institucionalizovanoj ekonomskoj integraciji i koliki je stepen otvorenosti tržišta i slično.

⁴⁶ Jelčić, B.: op. cit, str. 104.

U oblasti oporezivanja ličnog dohotka Evropska komisija je podijnela Savjetu ministara pozicije o ukidanju fiskalnih diskriminacija, čije su obično žrtve lica koja rade u drugoj zemlji članici EEZ (EU) ili lica koja rade u pograničnim mjestima. Međutim, harmonizacija u toj oblasti direktnog oporezivanja nije mnogo poodmakla iz razloga što se porezi iz ličnog dohotka smatraju instrumentom nacionalnih fiskalnih politika, koje ne može kreirati i provoditi Unija. Sve u svemu, harmonizacija poreskih struktura ide vrlo sporo iz razloga: (1) što su poreske strukture različite od zemlje do zemlje, (2) što su koncepcije fiskalne politike izuzetno različite među zemljama članicama Evropske unije, (3) što su stabilizacioni i razvojni ciljevi fiskalnih politika neusklađeni, (4) što su poreske strukture fundamentalni prerogativi nacionalnih parlamenta i suvereniteta, i (5) što su odnosi posrednih i neposrednih poreza sazdani na različitim ekonomskim strukturama.

Najznačajniji doprinos uključivanju poreza na dodanu vrijednost u poreske strukture savremenih država dala je Evropska ekomska zajednica. Naime, Rimskim ugovorom iz 1957. godine kojim je osnovana Evropska ekomska zajednica, njene članice su preuzele obavezu (član 99. Ugovora) da će u interesu nesmetanog kretanja roba, usluga, ljudi, kapitala i boljeg korišćenja komparativnih prednosti pojedinih zemalja članica Zajednice (Unije) izvršiti harmonizaciju svojih pravnih propisa, koji tangiraju porez na promet i druge posredne poreze. Već 1963. godine Komisija finansijskih stručnjaka na čelu sa poznatim njemačkim finansijskim teoretičarem prof. F. von Neumarkom, predložila je da sve članice Evropske ekomske zajednice napuste dotadašnje kaskadne poreze na promet i prijeđu na oporezivanje prometa primjenom neto svefaznog poreza na promet. Predlog Neumarkove komisije bio je prihvaćen, pa su Njemačka i Francuska 1968., Holandija 1969., Luksemburg 1970., Belgija 1997. i Italija 1973. godine ranije primjenjivani bruto porez na promet supstituisale porezom na dodatu vrijednost.⁴⁷

Imajući u vidu Ugovor Evropske zajednice, predloge Komisije i mišljenje Evropskog parlamenta, kao i stav Ekonomskog i socijalnog komiteta, Savjet EZ je usvojio više direktiva o harmonizaciji zakona o porezu na promet zemalja članica. U 1970. godini je donijeta i Odluka o zamjeni finansijskog doprinosa zemalja članica sopstvenim izvorima finansiranja Zajednice. Jedan od izvora finansiranja budžeta EZ je i prihod od poreza na dodanu vrijednost, primjenjujući stopu od 1,25% na jedinstveno utvrđenu poresku osnovicu. Ta stopa od 1,25% je 1986. godine povećana na 1,4%, a 1988. godine na 1,6%. Od 1. januara 1995. godine Odlukom Savjeta predviđena je visina stope za 1995. godinu od 1,32%, za 1996. 1,24%, za 1997. 1,16%, za 1998. 1,08%, a za 1999.

⁴⁷ Dr Popović, D.: Poresko pravo, Pravni fakultet, Beograd, 2008 i Dr. Radičić, M. i Dr Raičević, B. Javne finansije, Ekonomski fakultet. Subotica, 2005.

godinu i nadalje stopa od 1% koja je ostala ista i u 2006. godini.⁴⁸ Na osnovu provođenja jedinstvenog načina naplate prihoda poreza na dodatu vrijednost, u zemljama članicama se obezbeđuje direktno prikupljanje budžetskih sredstava Zajednice. Usvojenim direktivama o harmonizaciji poreza na dodanu vrijednost su definisani zajednički stavovi u pogledu teritorije primjene, predmeta oporezivanja, lica-poreskih obveznika, poreske osnovice, broja i minimalne visine stopa, vrsta oslobođanja, poreskog odbitka, specijalnih režima oporezivanja, i dr.

Usvajanje pravnih normi u Maastrichtu krajem 1991. godine o privremenom regulisanju oporezivanja prometa od 1. januara 1993. godine, kao i ustanovljavanje svestranije saradnje između poreskih organa zemalja članica, je predstavljalo odlučujući korak u pravcu odstranjivanja poreskih ograničenja i graničnih kontrola u okviru stvaranja evropskog unutrašnjeg tržišta.⁴⁹ Privatnim fizičkim licima je omogućeno da u svoju zemlju unose proizvode koje su nabavili u drugoj zemlji članici, uz plaćanje poreza na dodanu vrijednost u zemlji članici u kojoj je kupljen proizvod (princip porekla), izuzev nabavki novih prevoznih sredstava, plovnih objekata, aviona i helikoptera, kao i kupovina pouzećem do određene vrijednosti kada se primjenjuje princip odredišta. Za profesionalnu trgovinu u unutrašnjim okvirima Zajednice dogovoren je prelazno rješenje prema kome se naplata poreza vrši po principu odredišta.

Porez na dodanu vrijednost je, kao oblik oporezivanja potrošnje, potvrdio svoju prednost u mnogim zemljama EU, i to:⁵⁰

(1) odsustvo kumuliranja poreza. Naime, porez na dodatu vrijednost reprezentacija takvu varijantu poreza na promet koji se naplaćuje u svim fazama proizvodnje i prometa, ali osnovicu predstavlja dodata vrijednost u svakoj fazi, što onemogućava kumuliranje poreza. U principu, iznos plaćenog poreza na dodanu vrijednost treba da bude identičan onom iznosu poreza koji bi se naplatio da se samo oporezuje maloprodajna cijena.

(2) širina poreske osnovice. Porez na dodanu vrijednost izjednačava usluge sa tretmanom proizvoda u prometu. Oko 70% izdataka za usluge, koje nisu obuhvaćene porezom na promet u trgovini na malo, se oporezuje putem poreza na dodanu vrijednost. Na taj način se obezbeđuje širina poreske osnovice, ali i neutralnost ove varijante poreza na promet. Sve ovo u krajnjoj konsekvenci rezultira boljim korištenjem fiskalnih kapaciteta, kao rezultat kako širenja poreske osnovice tako i povećanja broja poreskih obveznika.

(3) smanjenje poreske evazije.

⁴⁸ "Introduction to European value Added Tax", Value Added Taxation in Europe, 2007., IBFD, Amsterdam, str. 9.

⁴⁹ Lee C. Pearson M., Swith S., 1990, "Fiscal Harmonization: analysis of The European Commissions Proposals", Report series No. 28, The Institute for fiscal Studies, Bruxelles, str. 7-8.

⁵⁰ Bruce, N.: Public Finance, Addison, S. Francisco, 2001. str. 101.

Ova argumentacija rezultat je činjenice da se u režimu poreza na dodanu vrijednost prilikom izvoza proizvoda iz izvozne cijene mogu da izdvoje troškovi na ime poreza i refundiraju obveznicama.

Važno je i pitanje, o kojem se mora voditi računa, prilikom uvođenja i primjene neto svefaznog poreza na promet, odnosi se na izbor najadekvatnijeg, odnosno najprihvatljivijeg modela poreza na dodanu vrijednost i strukture poreza.⁵¹ U pogledu izbora modela poreza na dodanu vrijednost stojimo na stanovištu daje za naše prilike najprihvatljivije da to bude EZ-model potrošnog tipa, sa fakturnim metodom poreskog odbitka i primjenom principa odredišta. Pri utvrđivanju strukture poreza na dodanu vrijednost, bitno je da ovaj porez ima široko postavljenu poresku osnovicu i da bude alokativno neutralan. To drugim riječima znači, što manji broj poreskih stopa i pažljivo odabrana vrsta poreskih oslobođenja.⁵²

3. OPERATIVNA PORESKA POLIKA EU

Osnovna tendencija u protekle dvije decenije u većini zemalja bila je prihvatanje i uvođenje poreza na dodanu vrijednost u okviru provođenja programa fiskalnih reformi. Razlozi za pokretanje fiskalnih reformi bili su brojni: porast učešća javne potrošnje i budžetskog deficitu u bruto domaćem proizvodu; uticaj globalizacije ekonomije i poreske konkurenkcije na svjetskom tržištu pri većoj pokretljivosti kapitala i rada; porast poreske utage; zahtjevi za poboljšanjem efikasnosti rada poreske administracije; rasprostranjeno vjerovanje da porezi nisu u dovoljnoj meri progresivni i ne zadovoljavaju socijalne i ekonomske ciljeve; visoke poreske stope. Dakle fiskalne reforme nisu bile isključivo usmjerene na povećanje poreskih prihoda. Međunarodne institucije su takođe podsticale pokretanje fiskalnih reformi, pogotovo MMF i Svjetska banka.⁵³

Zemlje članice OECD su u okviru fiskalne reforme u proteklom periodu snizile visinu stopa i proširile poresku osnovicu u sistemu oporezivanja dohotka. Rezultat provedenih reformi bile su promjene u poreskoj strukturi nastale uslijed prebacivanja poreskog opterećenja sa dohotka na potrošnju.

U jednom broju zemalja gubitak poreskih prihoda prouzrokovani smanjenjem stopa u oporezivanju dohotka je nadomešten povećanjem prihoda proširenjem poreske osnovice, povećanjem visine stopa i smanjenjem broja oslobođanja u oblasti oporezivanja prometa proizvoda i usluga. U drugim zemljama, taj gubitak je nadoknađen *povećanjem* poreskih prihoda prelaskom na *sistem* poreza na dodanu vrijednost, čime je povećano učešće poreza na

⁵¹ Tomljenović, D.: Porez na dodatu vrijednost i fiskalna reforma Jugoslavije, Finansije, Beograd, 3-4/92. str. 105- 111.

⁵² Bruce, N.: Public Finance, Addison, S. Francisco, 2001. str. 247.

⁵³ Rosen, H.S.: Public Finance. Mc Graw-Hill. N. York. 2002. str. 216.

proizvode i usluge u ukupnim poreskim prihodima i u BDP. Mada je kao cilj dosadašnjih fiskalnih *reformi bilo* istaknuto postizanje alokativne neutralnosti poreza, neke zemlje su koristile i intervencionistički prilaz u pravcu ostvarenja strukturnih i socijalnih ciljeva. Plan o kontinuiranom smanjenju javne potrošnje u *gotovo* svim zemljama članicama vrši pritisak na sniženje poreza. Pritisak za provođenje reformi naročito je bio izražen u zahtjevima za poreskom harmonizacijom, pod uticajem povećanja evropske integracije i funkcionalisanja zajedničkog tržišta.⁵⁴ Prema OECD procjenama, poreske reforme su imale pozitivan efekt tako daje BDP u 1999. godini porastao za 3,5%.

Porezi na dohodak su u zemljama članicama EU bili najvažniji izvor poreskih prihoda do 90-tih. godina. Međutim, od tada taj izvor poreskih prihoda postepeno gubi na relativnom značaju tako da su u protekloj deceniji porezi na dohodak i porezi na proizvode i usluge postali manje-više podjednako značajni. Do povećanja učešća prihoda od poreza na proizvode i usluge u ukupnim poreskim prihodima je *najvećim dijelom* došlo uslijed uvođenja poreza na dodanu vrijednost, a i većina zemalja je posljednjih godina povećala visinu opšte stope ovog poreza.

Povećanje tržišne integracije je uticalo na pokretanje brojnih diskusija o potrebi sveobuhvatnije poreske harmonizacije. Pristalice procesa poreske harmonizacije smatraju da bi harmonizacija, bez sumnje, uticala na veću mobilnost kapitala. Poreski sistemi bi bili manje složeni, a ekološko *oporezivanje* bi imalo veće efekte ukoliko bi se odluke donosile *zajednički*. Nedavne poreske reforme su pomirile dva cilja koja se nadmeću u poreskom sistemu: sniženje *stopa* poreza na dohodak i *obezbjedenje neophodnog nivoa poreskih* prihoda za finansiranje javne potrošnje. *Pošlo se od toga da bi sniženje marginalne stope poreza na dohodak građana moglo da utiče na smanjenje destimulacije ka radu.* Visoka marginalna poreska *stopa na rad i na kapital* nepovoljno utiče na investicije (otvaranje preduzeća) i štednju, te je smanjenje *visoke marginalne stope* postalo prioritetan zadatak.⁵⁵

Što se tiče poreza na dodatu vrijednost, opšta karakteristika je da su sve zemlje članice EU izuzev Grčke, povećavale visinu opšte stope, počevši od godine uvođenja ovog poraza do danas. Razlozi su, od zemlje do zemlje, različiti, a najčešći je bio povećanje obima javne potrošnje i budžetskih sredstava za pokriće rashoda javnog penzijskog osiguranja.⁵⁶ U kreiranju poreske politike čiji ciljevi i kriterijumi su ugrađeni u odredbe zakona o porezu na dodanu vrijednost svaka zemlja polazi od svojih individualnih zahtjeva i

⁵⁴ "OECD Urges Governments to Focus on More Efficiency in Tax Policies", 2003, *OECD's Economic Outlook*, No. 69, *OECD*; str. 52-59.

⁵⁵ Rosen, H.S.: *Public Finance*. Mc Graw-Hill. N. York. 2002. str. 321.

⁵⁶ Rosen, H.S.: *Public Finance*. Mc Graw-Hill. N. York. 2002. str. 323.

društveno-ekonomskih mogućnosti. Opšte smjernice poreske politike koje se tiču osnovnog pravca u pogledu strukture poreza trebalo bi da budu:⁵⁷

- 1) postizanje veće neutralnosti poreza na način da pojedini privredni sektori, vrste svojine ili vrste poreskih obveznika nemaju povoljniji tretman;
- 2) postizanje veće pravičnosti u smislu ublažavanja regresivnog delovanja poreza na dodatu vrijednost pomoću selektivnih poreza u sistemu indirektnog oporezivanja;
- 3) obezbjeđenje stabilnih poreskih prihoda;
- 4) obezbjeđenje cjenovne stabilnosti pri primjeni poreza na dodanu vrijednost na način kojim se ne podržava inflacija; i
- 5) postizanje administrativne jednostavnosti, što povlači sa sobom i minimiziranje troškova, kako za poresku administraciju, tako i za poreske obveznike.

Praksa u primjeni poreza na dodanu vrijednost u vezi sa odgovarajućim brojem stopa uglavnom upućuje na slijedeće zaključke.⁵⁸

- 1) sa administrativno-tehničkog aspekta daleko jednostavnije je primjenjivati porez sa manjim brojem stopa. Primjena većeg broja stopa direktno utiče na odluke potrošača i proizvođača, čime se smanjuje neutralnost ovog poreza i otvara prostor za moguće pritiske od strane pojedinih sektora i lobija;
- 2) porez na dodatu vrijednost sa velikim brojem stopa je nedovoljan i neadekvatan instrument za ublažavanje socijalnih razlika, jer se istovremeno štiti potrošnja i siromašnih i bogatih. Kompromis koji se praktično može ostvariti između administrativne prednosti u primjeni jedne ili dvije stope i želje da se umanji regresivnost poreza je da sistem poreza na dodanu vrijednost istovremeno funkcioniše sa selektivnim oporezivanjem potrošnje određenih proizvoda i usluga i sistemom progresivnog oporezivanja dohotka građana.

Broj i visina stopa poreza na dodanu vrijednost regulisani su odredbom člana 12 u poglavlju 9. Šeste direktive.⁵⁹ Kada se pogleda legislativna istorija Šeste direktive, u odredbi člana 12, u početku, u godinama nakon donošenja ove direktive, malo je spominjana harmonizacija stopa poreza. Pretpostavlja se da je harmonizacija ostavljena za posljednju fazu usklađivanja, čiji krajnji cilj je standardizacija.⁶⁰ Prvo je bilo neophodno harmonizovati poresku osnovicu radi primjene stope poreza kojom su se određivali prihodi budžeta Zajednice kako bi rezultati doprinosa zemalja članica bili usporedivi. Odluka o zamjeni finansijskog doprinosa zemalja članica sopstvenim izvorima finansiranja

⁵⁷ Hvman, D.N.: *Public Finance*, The Dryden Press, N. York, 1999. str. 136-141.

⁵⁸ The Role of Tax Reform in Central and Eastern European Countries, OECD, 199L Paris, str. 213.

⁵⁹ Guide A to the European VAT directives, Commentary on the Value Added Tax of the European Community, Volume V, IBFD, Amsterdam, str. 1-6S.

⁶⁰ Europen Vat directives, Commentary on the Value Added Tax of the Europen Community, 2001, Volume II, IBFD, str. 13-32.

Zajednice donijeta je 1970. godine. Jedan od glavnih izvora finansiranja budžeta EU je prihod od poreza na dodanu vrijednost.⁶¹ Sprovodenjem jedinstvenog načina naplate prihoda od poreza na dodanu vrijednost u zemljama članicama se obezbeđuje direktno prikupljanje budžetskih sredstava Unije. Imajući u vidu da postupak harmonizacije stopa poreza zadire i u strukturu budžeta u svakoj zemlji članici, ovaj postupak zahtjeva i određeni period prilagođavanja.

Tabela 7. Stopi poreza na dodanu vrijednost u zemljama EU⁶²

Zemlja članica	Pri uvođenju poreza			1. januar 2007. godine			
	Niža	Opšta	Viša	Niža	Super niža	Opšta	Prelazna
Austrija		8	16	10;12		20	
Belgija	6; 14	18		6		21	12
Danska		10				25	
Finska		17		8; 17		22	
Francuska	6; 4	13.6	20; 25	5.5	2.1	19.6	
Nemačka	5 '	10		7		19	
Grčka	6	18	36	8	4	19	
Irska	5.26	16.37	30; 26	13.5	0;4.8	21	
Italija	6	12	18	10;6	4	20	
Luksemburg	2; 4	8		9;6	3	15	12
Holandija	4	12		6		19	
Portugalija	8	16	30	5; 12	4	21	15;8
Spanija	6	12	33	7	4	16	
Švedska	2.04; 6.38	11.11		6; 12	0	25	
V. Britanija		10		5	0	17.5	

Od perioda uvođenja poreza na dodatu vrijednost do 2007. godine, visina opšte stope g poreza se u svim zemljama članicama povećala. Razlozi su, od zemlje do zemlje, različiti, a najčešći je povećanje obima javne potrošnje i povećanje budžetskih sredstava za pokriće rashoda javnog penzijskog osiguranja.⁶³ Odredbom člana 12 Šeste direktive predviđene su dvije vrste stopa poreza koje se primjenjuju na oporezive transakcije u vrijeme nastanka

⁶¹ Stopa od 1.25% za finansiranje budžeta EZ uvedena 1970. godine, povećana je 1986. godine na 1.4%, a 1988. godine na 1.6%. Od 1. januara 1995. godine Odlukom Saveta predviđena visina stope za 1995. godinu je 1.32%. za 1996.-1.24%, za 1997.-1.16%, za 1998.-1.08%, a za 1999. godinu i nadalje stopa od 1%. Videti detaljnije: "Council Decision of 31 October 1994 on the sistem of the European Communities own resources (94/728/EĆ Euratom)". Official Journal, L. 293 of 12 November 1994, str. 9; "Introduction to European Value Added Tax", u: Value Added Taxation in Europe, Guides to European Taxation, 2000, Volume IV, IBFD. Amsterdam.

⁶² Izvor: www. wikipedia. com

⁶³ Hrastić, H.: "Stopi poreza na dodatu vrednost u EU", Računovodstvo, br. 3/2002, SRRS, Beograd, str. 30-38

poreske obaveze: opšta ili standardna stopa i niža stopa. Od 1. januara 2001. minimalna visina opšte stope ne može biti niža od 15%.⁶⁴ Na prijedlog Komisije i posle konsultovanja sa Evropskim parlamentom i Ekonomskim i socijalnim komitetom.

Zemlja članica može primjenjivati jednu ili niže stope, čija visina ne može biti niža od 5%. Niža stopa se primjenjuje samo na promet određenih kategorija proizvoda i usluga navedenih u Aneksu H Šeste direktive. Usprkos usvojenoj direktivi i listi proizvoda i usluga, predmet niže stope poreza na dodatu vrijednost u pojedinim zemljama članicama promet hrane je, sa izuzetkom Danske, predmet oslobođanja sa pravom na poreski odbitak ili je predmet niže stope. Javni prijevoz, knjige, periodika i novine su u svim zemljama neoporezovani ili su predmet oporezivanja nižom stopom. U nekim zemljama članicama primjenjuje se i nulta stopa, prelazna stopa i super snižena stopa, koje je niža od propisane minimalne visine od 5%.⁶⁵

U savremenim fiskalnim sistemima⁶⁶ sve više se naglašava postizanje alokativne neutralnosti fiskalne politike. To znači nastojanje da se izbjegne diferenciran tretman pojedinih privrednih sektora ili intersektorske selektivnosti da bi se uvažili uspostavljeni odnosi kroz racionalno funkcionisanje tržišnog mehanizma. Aktivan odnos u alokativnoj sferi se ostvaruje kroz podsticaje i stimulanse na bazi kriterij um (na primer: zapošljavanje, zaštita životne sredine, izvoz, investicije, i sl.). Polazeći od prirode i karakteristika poreza na dodanu vrijednost očito je da ovaj poreski oblik ne pruža mnogo mogućnosti za ostvarenje nefiskalnih ciljeva. Usled te ograničenosti i zahtjeva za efikasnim funkcionisanjem kod primjene poreza na dodatu vrijednost se insistira na oblikovanju što jednostavnije strukture i na potrebi kombinovanog djelovanja tog poreza sa komplementarnim djelovanjem drugih vrsta poreza u okviru fiskalnog sistema. Pri tome se ističe potreba dopune djelovanja poreza na dodatu vrijednost sa selektivnim porezima na potrošnju proizvoda i usluga i porezima na dohodak/dobit u okviru fiskalnog sistema da bi se potpunije zadovoljili alokativni i redistributivni zahtjevi.

Akcize kao vrsta selektivnih poreza na potrošnju proizvoda se pojavljuju sa potrebom većeg oporezivanja određenih ili specifičnih proizvoda. Zato je većina zemalja pri uređenju strukture poreza na dodatu vrijednost eliminisala višu stopu prebacivanjem višeg oporezivanja pojedinih proizvoda na akcize. To su najčešće monopolski proizvodi - nafta i naftni derivati, duvan i duvanske prerađevine, alkohol i alkoholna pića.

⁶⁴ Council directive 2001/41/EC of 19 Japiagy 2001 amending the Sixth Directive (77/388/EEC) on the common sistem of value added tax, with regard to the length of time during which the minimum standard rate is to be applied, 24 Japiagy2001, Official Journal L 22, str. 17.

⁶⁵ Andel, N.: Finanzwissenschaft, Mohr (tie beck), Tübingen, 1999. str. 376.

⁶⁶ Wolfson, S.: Public Finance and Development Strategy, The John Hopkins University Press. Baltimore-London 1979. str. 37.

Najvažniji i najčešće isticani razlozi za veće oporezivanje navedenih vrsta proizvoda su:

- 1) povećano oporezivanje određenih proizvoda akcizama donosi državama velike i lako naplative poreske prihode uz niske administrativne troškove;
- 2) tražnja proizvoda koji su predmet oporezivanja akciza je neelastična, nemaju blisku zamjenu, a njihova potrošnja omogućava preciznost u određivanju poreske obaveze;
- 3) ekonomisanje tražnje za energijom;
- 4) ekološki razlozi;
- 5) preraspodjela dohotka putem višeg oporezivanja luksuznih proizvoda, kao što su krvno, nakit, dragi kamenje i sl.

Akcize kao indirektan porez se razlikuju od poreza na dodatu vrijednost po obuhvatu, strukturi i tehnički obračuna i naplate. Obuhvat akciza je daleko manji, u pitanju su samo određene grupe proizvoda i to puštanje ovih proizvoda u potrošnju na proizvođačko-uvoznom nivou. Istovremeno, promet tih proizvoda je i predmet oporezivanja poreza na dodatu vrijednost. U pogledu tehničke obračuna i naplate poreske obaveze, za razliku od poreza na dodatu vrijednost, akcize se obračunavaju prema težini, količini ili drugim kvantitativnim mjerama i/ili u procentu od vrijednosti proizvoda. Mechanizam naplate akciza je odvojen od poreza na dodatu vrijednost, a kontrola obračuna i naplate podrazumijeva i fizičko-računovodstvenu kontrolu. Pored mineralnih ulja, alkohola i alkoholnih pića i duvanskih prerađevina, u pojedinim evropskim zemljama akcizama se oporezuju i slijedeći proizvodi:⁶⁷

- u Danskoj, mineralna voda, kafa i čaj, čokolada, sladoled, papir za duvan, električne sijalice i osigurači, električna struja, ugalj, prirodni i gradski gas, osiguranje trećeg lica u motornim vozilima, osiguranje jahti, aerodromski porezi, registracija motornih vozila, porez na korištenje puteva za teretna vozila preko 12 tona i ekološki porezi;
- Francuskoj, neka bezalkoholna pića, mineralna voda, šibice i upaljači;
- Irskoj, porez na korištenje puteva za motorna vozila, putnički porezi na izlazak iz zemlje, porez na upotrebu kreditnih kartica;
- Luksemburgu, ugalj;
- Portugaliji, automobili; i
- Španiji, putnička motorna vozila, motori, brodovi i jahte dužine preko 7,5 m, avioni i helikopteri.

Akcize su u kombinaciji sa porezom na dodatu vrijednost vrlo važan izvor poreskih prihoda u mnogim zemljama. Osim alokativno-redistributivne

⁶⁷ Jelčić, B.: op. cit, str. 517-519.

funkcije, kao dodatak porezu na dodatu vrijednost, akcize imaju važan prihodni značaj.

Pored te dopune poreza na dodatu vrijednost sa akcizama kao vrstom indirektnih poreza, ublažavanje negativnih redistributivnih efekata ovog poreza se može vršiti unutar fiskalnog sistema pomoću progresivnog oporezivanja dohotka građana, kao i putem socijalnih budžetskih transfera domaćinstvima sa niskim dohocima. Na primer, fiskalni instrumenti politike preraspodele mogu se ostvarivati pomoću poreskog transfera u kombinaciji sa progresivnim oporezivanjem višeg dohotka domaćinstava i subvencijama nižih dohodaka domaćinstava; ili, alternativno, putem:⁶⁸

1) progresivnog poreza na dohodak građana, i

2) kombinacije višeg oporezivanja potrošnje određenih proizvoda, koje koriste potrošači sa visokim dohotkom sa subvencionisanjem proizvoda, koje koriste potrošači sa nižim dohotkom.

U pogledu podsticaja za povećanje zaposlenosti, za razvoj nekih regionalnih ili razvoj pojedinih ekonomskih aktivnosti, porez na dohodak/dobit korporacija pruža šire mogućnosti od poreza na dodatu vrijednost za mikroekonomsko djelovanje na kriterijumskoj osnovi korišćenjem direktnih poreskih olakšica za te namjene. U krajnjoj instanci može se zaključiti da se samo primjenom poreza na dodatu vrijednost bez drugih tržišnih poreskih oblika i njihove međusobne povezanosti teško može očekivati postizanje odgovarajućih efekata i, s tim u vezi, cjelishodan fiskalni doprinos u ostvarivanju makro i mikroekonomskih ciljeva.

LITERATURA

- 1) Andel, N.: Finanzwissenschaft, Mohr (tie beck), Tübingen, 1999.
- 2) Bruce, N.: Public Finance, Addison, S. Francisco, 2001.
- 3) Ilić Popov, G.: Poresko pravo EU, Službeni glasnik, Beograd, 2004.
- 4) Popović, D.: Poresko pravo, Pravni fakultet, Beograd, 2008.
- 5) Radičić, M. i Raičević, B. Javne finansije, Ekonomski fakultet. Subotica, 2005.
- 6) Stojanović, S.: Finansije EU, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- 7) Drucker, P.: „Management. Heper Collins Publishers. New York. 1985.
- 8) Hagemann, R., Jones, B. and Montandon B.: Tax reform in OECD countries. OECD Economic Studies. No 10. 2003.
- 9) Higgins, R.C.: Analysis for Financial Management, Irvin. Homewood. 1989.
- 10) Hrustić, H.: Poreske reforme u EU, Računovodstvo, br. 10/2002.

⁶⁸ Musgrave, R. A., Musgrave P. B., *Public Finance in Theory and Practice*. Mc. Graw-Hill Book Company New York. 2005. str. 13.

- 11) Hrustić, H.: "Stopa poreza na dodatu vrednost u EU", Računovodstvo, br. 3/2002, SRRS, Beograd.
- 12) Hvman, D.N.: Public Finance, The Dryden Press, N. York, 1999.
- 13) Jelčić, B.: Javne finansije, Informator, Zagreb, 2006.
- 14) Lee C. Pearson M., Swith S., 1990, "Fiscal Harmonization: analvsis of The European Commissions Proposals", Report series No. 28, The Institute for fiscal Studies, Bruxelles.
- 15) Musgrave, R. A., Musgrave P. B., *Public Finance in Theory and Practice*. Mc. Graw-Hill Book Company New York.2005.
- 16) Neumann, M.: Changes in reenue structures from the point to view of political economv Intemacional institute of public finance, 42 nd congress, Atheness, 20-25 august 1986.
- 17) Razina, A. I Slemro J.d (Ed.): Taxation in the global economy, Chicago/London, University of Chicago Press.Rosen, H.S.: Public Finance. Mc Graw-Hill. N. York. 2002.
- 18) Seldman, J.: Public Finance, Mc Graw-Hill, N York, 2009.
- 19) Taylor, I.: Structuralist macroeconomics, BASIC books, N. York. 19S2.
- 20) Tomljenović, D.: Porez na dodatu vrijednost i fiskalna reforma Jugoslavije, Finansije, Beograd, 3-4/92.
- 21) Wolfson, S.: Public Finance and Development Strategy, The John Hopkins University Press. Baltimore-London 1979.
- 22) Council directive 2001/41/EC of 19 Japiagy 2001 amending the Sixth Directive (77/388/EEC) on the common sistem of value added tax, with regard to the length of time during which the minimum standard rate is to be applied, 24 Japiagy 2001, Official Journal L 22.
- 23) Ekonomkska politika, br. 2.113-2.114. od 5 oktobra 1992.
- 24) Europen Vat directives, Commentary on the Value Added Tax of the Europen Community, 2001, Volume II, IBFD.
- 25) Guide A to the European VAT directives, Commentary on the Value Added Tax of the European Community, Volume V, IBFD, Amsterdam.
- 26) "Introduction to European value Added Tax", Value Added Taxation in Europe, 2007., IBFD, Amsterdam.
- 27) National account. OECD. Paris 2006.
- 28) "OECD Urges Govemments to Focus on More *Efficiency* in Tax Policies", 2003, *OECD's Economic Outlook*, No. 69, *OECD*;
- 29) Revenue statistics of OECD member countries 2006. Paris.
- 30) The Role of Tax Reform in Central and Eastern European Countries, OECD, 199L Paris

Dodatni izvori:

www.eur-lex.europa
www.en.wikipedija.org/wiki/tax_rates_of_Europe
www.wikipedia.com

ULOGA INDIREKTNIH POREZA, KONTROLNIH ORGANA I INSTITUCIJA DRŽAVE, TE PRIMJENE ZAKONSKE REGULATIVE U RAZVOJU DOMAĆE PRIVREDE I ULAZA STRANIH INVESTICIJA

Doc. dr.sci. ABID HODŽIĆ
Fakultet poslovne ekonomije
Sveučilište/Univerzitet "VITEZ" Travnik

Porezi se mogu definisati kao oblik javnih prihoda koje svaka država kao svoj prihod naplaćuje od poreskih obveznika bilo pravnih ili fizičkih lica, koji predstavljaju nepovratna davanja u svrhu finansiranja opštih i zajedničkih društvenih potreba.

Prema mnogim kriterijima izvršena je klasifikacija poreza, tako da imamo veliki broj i poreza i vrsti poreza. U odnosu na teoriju i postojeće zakonodavstvo, porezi se mogu podijeliti na direktne i indirektne poreze, koji su predmetom pažnje, analize i refleksije u svom izvršenju.

U indirektne poreze spadaju: uvozne dažbine (carina i carinsko evidentiranje), akcize ili poznate i kao prelevmani, do 01.07.2005 godine porez na promet proizvoda i usluga, koji se naplaćuje za izvršeni promet proizvoda i usluga, bilo proizvedenih dobara u zemlji i puštenih u promet ili uvezenih dobara i puštenih u promet, te od 01.07.2005 godine porez na dodatnu vrijednost PDV, gdje imamo ulazni PDV koji se plaća pri nabavci dobara, što ustvari predstavlja kreditiranje buduće obaveze i izlazni PDV, koji se obračunava po realizaciji nabavljenih dobara u daljem lancu prodaje.

Carina i ostale uvozne dažbine - pristojbe (carinsko evidentiranje i akcize) je porez na uvezeno dobro i naplačuju se na robu koja se uvozi, unosi ili prima u carinsko područje Bosne i Hercegovine po stopama određenim u Carinskoj tarifi, prije na nivou entiteta, sada na nivou države. Određene uvozne dažbine, kao npr. akcize-prelevmani, po svom donošenju imaju istorijat, donošenjem konkretno po Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, a kasnije preko Visokog predstavnika, tako da se danas donose na nivou države putem Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

Radi pomoći u razvoju domaće proizvodnje, pri obračunu i naplati carina pojavljuju se i uvozne kvote, koje predstavljaju količine dobara (roba i usluga) koje se mogu uvesti. Da bi jedna zemlja zadržala cijene proizvoda na svom domaćem tržištu iznad svjetskih nivoa i da bi domaćoj proizvodnji omogućila više profita od onog koji bi bio moguć u uslovima slobodne trgovine, koristi uvozne kvote i carine. Ukoliko zemlja ne koristi uvozne kvote i carine, onda uvozi dobra kada se njihova cijena na svjetskom tržištu spusti ispod tržišne cijene, koja odgovara stanju kada nema uvoza. Sadašnja stvarnost u zemlji je sasvim drugačija.

Porez na dodatnu vrijednost (PDV) je jedan od indirektnih višefaznih poreza, koji se ubire – naplačuje postepeno u svakoj fazi proizvodnje. Porez na dodatnu vrijednost se više od tri decenije primjenjuje, te kao oblik poreza nije nepoznat ni za teoriju, ni za praksu. Svoju ekspanziju u uvođenju i primjeni, porez na dodatnu vrijednost su uvele i prihvatile u primjenu mnoge zemlje u dvadesetom vijeku. Ova vrsta poreza predstavlja ključni izvor budžetskih prihoda u više od 100-nu zemalja u svijetu.

Obračun poreza na dodatnu vrijednost, kao opšte prihvaćenog oblika oporezive potrošnje, vrši se sada u našoj zemlji po jedinstvenoj stopi od 17% na nabavnu osnovicu svih dobara, koja predstavlja vrijednost tih dobara u skladu sa carinskim propisima, u koju osnovicu se uračunavaju: carina i carinsko evidentiranje, akcize, troškovi transporta i ostali zavisni troškovi (troškovi provizije, troškovi pakovanja, troškovi osiguranja) do ulazne granice u zemlju, kako je to regulisano odredbama Zakona o porezu na dodatnu vrijednost i Pravilnikom o primjeni Zakona o porezu na dodatnu vrijednost. Porezna stopa je jedinstvena, dok u drugim zemljama u primjeni su i diferencirane stope.

Prava i ovlaštenja kontrolnih organa u obračunu i naplata carina i ostali uvozni dažbina, akciza, te poreza na dodatnu vrijednost, regulisano je Carinskim zakonom, Odlukama o plaćanju takse i visine takse, odnosno Zakonom o carinskoj politici Bosne i Hercegovine, Zakonom o akcizama u Bosni i Hercegovini, Pravilnicima o primjeni zakona, Zakonom o carinskoj tarifi Bosne i Hercegovine i Carinskoj tarifi Bosne i Hercegovine, Zakonom o porezu na dodatnu vrijednost, Pravilnikom o primjeni Zakona o porezu na dodatnu vrijednost, Zakonom o postupku indirektnog oporezivanja, Zakonom o postupku prisilne naplate neizravnih poreza, Pravilnikom o provedbi zakona o postupku prinudne naplate indirektnih poreza. U praksi se to ne izvršava kako je to pozitivnim zakonskim propisima regulisano.

Da bi se pojasnila neprimjena u potpunosti, a time i odgovornost ovlaštenih lica carine, porezne uprave, odnosno danas ovlaštenih lica Uprave za indirektno – neizravno oporezivanje, potrebno je pojasniti zakonske odredbe koje reguliraju carinski postupak kao posebni postupak koji je u potpunosti u skladu sa Zakonom o upravnom postupku («Službene Novine F BiH» broj:2/98) i pri tome se pozvati na odrebe Zakona o carinskoj politici u BiH («Službeni Glasnik BiH» broj:21/98) od člana 75 do člana 101, odnosno istog zakona («Službeni Glasnik B iH» broj:57/04) od člana 55 do 81, kao i na odredbe Carinskog zakona («Službene Novine F BiH» broj:2/95) čiji članovi od 228 do 246 govore o carinjenju robe i prijemu deklaracija i nisu u suprotnosti sa Zakonom o carinskoj politici u BiH, pa se mogu uzeti kao važeći.

Poreski organi u obavljanju svojih radnih obaveza moraju u potpunosti primjenjivati odredbe Zakona o porezu na dodatnu vrijednost, Pravilnika o

primjeni Zakona o porezu na dodatnu vrijednost, Zakona o postupku indirektnog oporezivanja, Zakona o postupku prisilne naplate neizravnih poreza, Pravilnika o provedbi zakona o postupku prinudne naplate indirektnih poreza, te normativnih akata Uprave za indirektno – neizravno oporezivanje.

Zakonska regulativa je jedno, a u stvarnosti je drugo, jer se propisi u potpunosti ne provode, što za rezultat ima : umanjenje budžetskih prihoda, naknadno razrezivanje poreza bez osnova, saučešća u pomaganju i činjenja krivičnih djela carinskih prevara i porezne utaje, negativan uticaj na razvoj proizvodnje i potrošnje domaćih proizvoda, direktni uticaj na konkurenčiju, korist uvozniku, a i kontrolnim organima, te putem podnošenja krivičnih prijava, prenošenja svojih obaveza na drugog ili tačnije na kantonalna tužilaštva-tužiteljstva i Tužilaštvo-tužiteljstvo Bosne i Hercegovine, da tužilaštva-tužiteljstva praktično utjeruje prihode u budžet države, umjesto da to radi nadležni organi Uprave za indirektno-neizravno oporezivanje iz svoje nadležnosti, koji su za obavljanje tih poslova i formirani i za koje poslove preko plata, naknada i materijalnih troškova troše budžetska sredstva, odnosno sredstva poreskih obveznika, svakako uz primjenu zakonske regulative i dozvoljenim sredstvima propisanim naprijed navedenim propisima.U dosta slučajeva kod obavljanja povjereni im poslova, ovlaštena lica kontrolnih organa pri uvozu dobara ili kontrole obračuna poreza, prisutna je zakonom nedozvoljena interesna dogovorna ekonomija između uvoznika i carinskog organa, pa i lica granične policije, a isti je slučaj i sa ovlaštenim licima poreskog organa i obveznika poreza kod kontrole istih. Zbog ovakvog pristupa, istražuje se i vodi veći broj krivičnih postupaka na Tužilaštvu-tužiteljstvu Bosne i Hercegovine i Sudu Bosne i Hercegovine, kao i tužiteljstvima-tužilaštвima i sudovima na nižim nivoima, odnosno krivični postupci iz ove oblasti, usmjereni između ostalog i na naplatu poreskih obaveza.

Da bi pojasnio stvarnost, a u cilju uticaja kontrolnih organa na razvoj domaće proizvodnje, te naplatu pripadajućih, a ne umanjenih prihoda u budžet, dajem pojašnjenje obaveze carinskih organa pri uvozu dobara u zemlju.

Podvrgavanje robe određenoj carinskoj proceduri prolazi kroz određene faze, gdje podnijeta carinska prijava u formi podneska-zahtjeva dobija karakter rješenja.Podvrgavanje robe određenoj proceduri sastoji se od:

- prihvatanje carinske prijave,
- provjera carinske prijave,
- svrstavanje robe po carinskoj i drugim tarifama,
- utvrđivanje carinske vrijednosti,
- utvrđivanje uvoznih dažbina koje terete robu, i
- naplata obračunatih dažbina.

Pismena carinska prijava podnosi se na obrascu propisanom Pravilnikom o sadržini, popunjavanju i podnošenju isprave u carinskom

postupku («Službeni Glasnik BiH» broj: 16/98). To je **jedinstvena carinska isprava** (skraćeno **JCI**). Po prijemu popunjene prijave, carinski radnik na prijemu utvrđuje:

- da li je prijava pravilno popunjena u skladu sa Pravilnikom,
- da li su uz prijavu priloženi svi potrebni dokumenti,
- da li se podaci popunjeni u prijavi slažu sa priloženom dokumentacijom,
- ispravnost priloženih dokumenata, i
- da li je uvoz ili izvoz robe zabranjen.

Podaci unijeti u JCI u potpunosti moraju odgovarati podacima iz priloženih dokumenata. Ukoliko ovi podaci nisu usaglašeni, prijava se mora vratiti kao neispravna, a ukoliko su podaci tačni, prijava se zavodi u kontrolnik i slijedi određivanje puta i pregled robe.

Na osnovu primljene i registrirane JCI-e obavlja se pregled robe i utvrđuje:

- da li su podaci navedeni u JCI-i odgovaraju stvarnom stanju robe u pogledu količine, vrste, kvaliteta, vrijednosti i porijekla.,
- da li se prema stvarnom stanju, svrstava u tarifni stav koji je naznačen.

Ukoliko vrijednost robe ne odgovara prikazanoj po fakturi, carina postupa po odredbama Zakona o carinskoj politici u BiH shodno članu od 24 do 33 Zakona («Službeni Glasnik BiH» broj:21/98), odnosno od člana 25 do 34 Zakona («Službeni Glasnik BiH» broj:57/2004).

Roba koja se uvozi po prijavi za carinjenje po referentu koji vrši prijem zahtjeva sa pratećom dokumentacijom uz pošiljku za carinjenje, može se radi pregleda pošiljka uputiti na zeleni, žuti i crveni put. Rijetki su slučajevi upućivanja dobara na pregled na crveni put, po kom se vrši detaljan pregled kako dokumentacije, tako i fizički pregled robe, uvid i popis robe na licu mjesta sa sačinjavanjem zapisnika i evidentiranja robe kako po nazivu i količini i sravnjenje sa dokumentacijom, te utvrđivanje i carinske vrijednosti dobara – carinske osnovice za obračun uvoznih dažbina, za dobra koja se uvoze.Upravo se ovdje nastavlja činjenje propusta, jer pri ulazu na ulazni granični prelaz u dosta slučajeva sačinjavani su obrasci tzv.laufzetteli za kamione, koji popunjava vozač, granična služba i carinski organi, koji su verifikovali da kamioni sa prikolicom ulaze na granični prelaz u zemlju prazni ili da npr. vozi blok ciglu, a u stvari vozio je visokotarifnu robu - sirovu kafu, koja je pošiljka kao stvarno takva iz Kopra - Republika Slovenija tranzitirala kroz Republiku Hrvatsku bez bilo kakvog usputnog istovara i bez povrede plombi iz polazne destinacije i kao takva ušla na područje Bosne i Hercegovine, a po sačinjenim ulaznim dokumentima (laufzettel, prijavi za carinjenje) sasvim je nešto drugo ili bolje rečeno neistinito stanje, tako da se zbog interesne dogovorene ekonomije, ti organi direktno vrše umanjenje budžetskih sredstava ili manje zaračunavanje i naplate prihoda po osnovu uvoznih dažbina u budžet države, a time se omogućuju i korist uvozniku na teret budžeta države, omogućuje mu se uvozniku da bude konkurentniji na

domaćem tržitu u odnosu na robe iz domaće proizvodnje, što ima direktni negativan uticaj na domaću proizvodnju i njen razvoj radi ličnih interesa kontrolnih organa.

Po izvršenom pregledu i utvrđivanju ispravnosti kako popunjene prijave, priložene dokumentacije sa stvarnim stanjem robe, **mora se obračunati carina i sve carinske pristojbe, a zatim iste naplatiti.**

Nakon prihvatanja prijave kao ispravne **stavljanjem potpisa od strane carinskog radnika** koji vrši prijem prijave, zavođenja u kontrolnik-evidentiranje i **potpisivanjem od strane radnika** koji vrši pregled robe, **prijava gubi status podneska zahtjeva i postaje rješenje.**

Jedinstvena carinska isprava ili prije deklaracija potpisana i ovjerena smatra se rješenjem, iako nema oblik niti sve sastavne dijelove rješenja (nema obrazloženja niti pouku o pravnom lijeku) prema Zakonu o upravnom postupku, pošto je carinski organi donose u skladu sa zakonskim ovlaštenjem u posebnom postupku i na posebnom obrascu, a na zahtjev stranke.

Dužnost carinskih organa pri donošenju rješenja je da se u skladu sa Zakonom o upravnom postupku rukovodi osnovnim načelima upravnog postupka, a posebno načelima: zakonitosti, efikasnosti, načelom materijalne istine, načelom slobodne ocjene dokaza, načelo samostalnosti i pravo žalbe.

Carinski organ kod utvrđivanja činjeničnog stanja mora postupiti po pravilima upravnog postupka, a samo rješenje donosi primjenom odgovarajućih materijalnih propisa.

U carinskom postupku najviše dolazi do izražaja **načelo slobodne ocjene dokaza** i to u onim slučajevima kada nisu zakonom propisana pravila odnosno uslovi pod kojim se izvjesna činjenica može uzeti kao istina.

Carinski organi su samostalni u okviru svojih ovlaštenja u granicama zakona ili podzakonskih propisa, što znači **da granice ovlaštenja predstavljaju granice samostalnosti.** Samostalnost se sastoji u tome što carinskom organu ne može naređivati nijedan organ kakvo će rješenje donijeti. Samostalnost carinskih organa u rješavanju može biti ograničeno samo zakonom. Samostalnost carinskih organa kao i ovlaštene osobe koja vodi postupak podrazumjeva i odgovornost za pravilno vođenje postupka i rješavanje. Sve su ove radnje koje carinski organi moraju da izvrše.

U posljednjih pet šest godina gdje se vrši uvoz robe iz Republike Kine, bilo po državljanima Republike Kine, kojima se odobrava registracija društava polaganjem samo iznosa osnivačkog kapitala od 2.000,00KM u skladu odredaba člana 314 Zakona o privrednim društvima ili po domaćim uvoznicima, vrši se direktno umanjenje obračuna i naplate budžetskih prihoda, te direktni negativan uticaj na cijene i uopšte razvoj uglavnom domaće tekstilne proizvodnje, jer cijene domaće proizvodnje su veće od cijena uvozne robe, a to za rezultat nema realizacije domaće proizvodnje.

Uvoz robe iz Republike Kine u našu zemlju, vrši se u kontejnerima preko luke Rijeka i u zemlju ulazi uglavnom preko graničnog prelaza Izačić,

svakako sa preusmjerenjem za carinjenje u neku od carinskih ispostava u zemlji. Šta se dešava?. Uvoznu pošiljku prati uobićajena dokumentacija: faktura dobavljača, međunarodni tovarni list (CMR) i druga prateća uobićajena dokumentacija. U devedeset i više posto slučajeva, roba u kontejneru ne odgovara navedenoj ni količini ni vrijednosti robe navedenoj u fakturi.Uglavnom u kontejneru je veća količina robe sa manjim cijenama. Zašto je to tako ? Stvar je jasna, jer uvoznik jedan dio ili čak i preko 50% robe plati u gotovini, a ostalo putem računa na uobićajeni način, tako da mu pošiljalac robe dostavlja plaćenu količinu robe, s tim što mu fakturu ispostavlja samo na iznos plaćene robe putem računa. Pri uvozu robe i prijavi pošiljke za carinjenje, prijavljuje se roba sa umanjenom carinskom osnovicom, koja ukoliko ne bude podvrgnuta kontroli upućivanjem na crveni put, te kao tako prijavljena izade po izvršenoj proceduri ispod carinskog nadzora, za krajnji rezultat ima umanjeni obračun i plaćanje carine i carinskog evidentiranja, a od dana primjene Zakona o porezu na dodatnu vrijednost, gdje se pri uvozu dobara u zemlju sa carinom i carinskim evidentiranjem vrši obračun i plaćanje ulaznog PDV-a, automatski se vrši obračun i plaćanje manjeg iznosa i PDV-a, a to je umanjenje prihoda u budžetu Bosne i Hercegovine, ali u odnosu na temu, direktni uticaj na razvoj domaće proizvodnje. Ovi slučajevi su česti i uglavnom to čine državljanji Republike Kine, a i naši uvoznici.

U stvarnosti, kontrolni organi, koji troše budžetska sredstva, ne obavljaju radne obaveze koje su preuzeli, a to je obračun i naplata prihoda u budžet.Imamo sada mnogo slučajeva, gdje tužilaštva-tužiteljstva preko sudova na nižim nivoima, a više zbog nadležnosti po vrsti krivičnog djela, Tužilaštvo-tužiteljstvo Bosne i Hercegovine i Sud Bosne i Hercegovine u ime carinskih i poreznih organa, odnosno Uprave za indirektno-neizravno oporezivanje vrši praktično naplatu prihoda u budžet, umjesto da to rade organi pri obavljanju svojih poslova za što primaju platu i troše budžetska sredstva, a to im je omogućeno naprijed navedenim zakonima.Nelogično je da jedan uvoznik vrši uvoz robe za dalju prodaju, a toga ima više i naročito to čine državljanji Republike Kine, tako da za izvršeni uvoz robe, već kako prođe proceduru carinjenja, koju sam pojasnio, plati sve uvozne dažbine, s što se više uopšte ne pojavljuje kroz podnošenje PDV prijava za izlazni PDV ili čak podnosi PDV prijave za povrat plaćenog ulaznog PDV, što je nelogično, jer nabavna cijena uvozne robe iz Republike Kine na nažem tržištu se prodaje po cijeni za 3 do 4 puta većoj od nabavne cijene, pa u tom slučaju izlazni PDV je mnogo veći od ulaznog PDV-a, a to znači da mora postojati obaveza za plaćanje, a nikako za povrat. Po ovakovom pristupu, imamo u stvarnosti slučajeva da je takav uvoznik utajio po više stotina hiljada poreza na dodatnu vrijednost, koji nije kontrolisan po poreskim organima i po proteku od dvije i tri godine, gdje čak imamo da su lica napustila područje Bosne i Hercegovine, novac za prodatu robu i prisvojenim porezom putem otvorenih vlastitih računa kod poslovnih banaka transferisali u Republiku Kinu, gdje su pri otvaranju vlastitih računa dobili

potvrde porezne uprave da nisu porezni obveznici, Uprava za indirektno-neizravno oporezivanje podnosi krivičnu prijavu Tužilaštvu-tužiteljstvu Bosne i Hercegovine ili bolje rečeno prenosi na Tužilaštvo-tužiteljstvo da vrši utjerivanje dugovanja, koje je rezultat ipak njihovog ne provođenja propisa i obavljanja povjerenih poslova.

U stvarnosti danas postoji dosta slučajeva da društva obračunavaju PDV-e, podnose PDV-e prijave, ali i ne plaćaju obaveze po osnovu PDV-a, a onda Uprava za indirektno-neizravno oporezivanje naplatu neplaćenih obaveza po osnovu PDV-a i drugih, iako ima i nadležnost i propisan način naplate, prenosi na Tužilaštvo – tužiteljstvo Bosne i Hercegovine, podnošenjem krivičnih prijava. Isti su slučajevi, kojih ima dosta, kada društva obračunavaju PDV-e, podnose PDV prijave, imaju obaveze za upлатu poreza a i za povrat poreza. Uprava za indirektno – neizravno oporezivanje ne vrši sređenje tih odnosa u vremenskom periodu zakonom dozvoljenim, već podnosi krivičnu prijavu za dugovanje, a povrat kao potraživanje društva od Uprave za indirektno-neizravno oporezivanje ne uzima u obzir, što time nanosi štetu društву u materijalnom smislu, ali i ugledu društva.

Isti je slučaj i sa prokrijumčarenom robom, koja se unosi u zemlju zaslugom nepravilnog rada kontrolnih organa, pri čemu se roba unosi u prodajne objekte, ne zavodi u poslovne knjige, odnosno ne zadužuju poslovni objekti, a time se ne prikazuje i njihova realizacija, što za krajnji rezultat ima neobračun i neplaćanje pripadajućeg poreza na dodatnu vrijednost, a time i umanjenje prihoda u budžet i direktni negativan uticaj na prodaju domaćih proizvoda, čije su cijene veća od cijena uvoznih dobara, a time ima i negatovan uticaj na razvoj domaće proizvodnje.

Korgani države Bosne i Hercegovine vrše pogrešnu primjenu materijalnih propisa, što za posljedicu imaju direktno nanošenje štete domaćim društvima.

Članom 91 tačka 1 Zakona o postupku indirektnog oporezivanja je regulisano – citiram : „Nakon što je utvrđen konačan razrez u okviru ograničene provjere, Uprava za indirektno-neizravno oporezivanje ne može novim postupkom ograničene provjere vršiti novo utvrđivanje iste obaveze po indirektnom porezu za isti poreski period, ako je u postupku ograničene provjere za kasniji period utvrđeno da je prethodni razrez netačan“ – završen citat.

Članom 87 istog zakona je između ostalog regulisano da je okončanje postupka provjere izvršeno i **razrezom poreske obaveze**, a kako sam naprijed i pojasnio, obračun po JCI sa potpisom i ovjerom carinskog organa, kao donesenom dokumentu po Upravi za indirektno-neizravno oporezivanje (član 84 Zakona) smatra se da je izvršen i konačan obračun, odnosno da je okončan postupak.

U sadašnjoj praksi se dešava da carinski organi nakon dvije i više godina po izvršenom konačnom carinjenju vrše ponovno carinjenje robe koja je

ocarinjenja, puštena ispod carinskog nadzora, po vlasniku robe puštena u promet i realizovana i praktično je nema, tako što donosi rješenja za plaćanje dodatnih uvoznih dažbina, bez uvida u robu, koja u momentu donošenja rješenja i ne postoji, jer je prodata, pa čak naplatu vrši blokadom računa društva, što za posljedicu ima praktično uništenje društva, vođenje sudskih sporova i na kraju traženje društva povrat prinudnom naplatom uzetih sredstava sa naplatom kamata, što ima opet štetu za budžet preko plaćanja kamata.

Slični su slučajevi u izvršnim postupcima na općinskim sudovima, gdje je danas u odnosu na visinu zatezne kamate i plaćanja kamata na sredstva banke, za korištenje njenih sredstva putem kredita, puno bolje i ekonomičnije biti dužnik iz dužničko-povjerilačkih odnosa, tj. dugovati povjeriocu, a uticati na neizvršenje izvršnih prijedloga – rješenja. Na žalost, danas je vrlo teško naplatiti neko svoje potraživanje putem izvršenja. To dugo traje i izvršenje zavisi hoće li neko intervenisati da se izvrši i ne izvrši, a uglavnom se interveniše kod banke po dužniku lično ili preko nekog, da ne pušta izvršenje. Posebno su kako nepoznata u izvršenju, tako i primjena odredaba Zakona o visini stope zatezne kamate, odnosno odredaba izmjena i dopune zakona o visini stope zatezne kamate na neizmirena dugovanja kada je u pitanu naplata dugovanja u stranoj valuti, npr, američkom dolaru (USD \$), pa sud dosudi zakonsku kamatu ili na žalost neprimjenjivu zakonsku zateznu kamatu, a dugovanje se odnosi npr. iz 1990 godine (zarade u Iraku i drugim zemljama). Iako je tu jasno, u izvršenjima je nejasno.

Ovakva primjena i bolje rečeno neprimjena donesenih zakonskih propisa, stvarno vrijeme izvršenja rješenja o naplati potraživanja putem sudova, moralni kvaliteti uposlenih u kontrolnim državnim organima i njihov direktni uticaj i saradnju na umanjenju budžeta Bosne i Hercegovine, ima direktni uticaj na razvoj domaće proizvodnje, ali u svijet šalje i negativnu sliku zemlje, što ima uticaj na ulaz stranog kapitala. Rješenja ovih pitanjima u pozitivnom smislu imalo bi velike pozitivne efekte kako na razvoj i sadašnje stanje privrede, ali i na budžet države, na eliminisanje kredita, odnosno manji zahvat po kreditima od MMF-a.

KRIZA ČOVJEKOVOG ODNOSA PREMA OKOLINI

Doc. dr Krsto Mijanović
Međunarodni forum "Bosna", Sarajevo
Ekološki fakultet Internacionallnog univerziteta Travnik

UVOD

Značajan dio civilizacijske istorije je okarakterisan kao eksploatacija, destrukcija i nebriga o okolini. Koncept vrednovanja prirodnih vrijednosti je novijeg datuma. Živimo u različitim kriterijumima moralnih vrijednosti. Ako bi se sve životne situacije svele na činjenicu gdje ne poreći saznanje o objektivnoj stvarnosti, a gdje ga poreći tada se ne može govoriti o etici čovjekovog odnosa prema okolini.

Kao što je poznato, antropogena erozija izazvana mjerama „Rimskog kluba“ a odnosi se na prekomjernu eksploatacije u područje Sredozemlja izazvala je "geo-ekološku inverziju" i dalekosežno stvaranje krševitih područja. Prof. Mensching je, na primjerima iz različitih epoha, veoma plastično prikazao kako ljudski zahvati u izvjesna područja i u ekosisteme dovode do degradacije tih područja, a u vezi s tim i društvenih sistema. Danas u svijest posebno snažno prodire okolinska problematika s katastrofalnim posljedicama po čovjeka, druga živa bića i okolinu. Ekstremna antopocentrična rješenja izgleda da su se dugoročno pokazala isto onako pogrešna kao i utopiskske ili barem nerealne skice rješenja koncentrisana isključivo na prirodu.

Čovječanstvo je danas zaista prinuđeno da više nego ranije u obzir uzima isprepleteneosti, uzajamna djelovanja u većim povezanostima i između mnogo više sistema. Što više svijet postaje vještački, sačinjen kao svijet sistema, to su veće mogućnosti zahvatanja, veći su synergizmi koji se moraju imati u vidu a više je i ponekad samo djelimično predvidivih nus efekata koji, sa svoje strane, mogu međusobno uzajamno djelovati.

Prema mišljenju istraživača Klaus M. Meyer-Abich⁶⁹ sistemske perspektive su neminovne, međutim, sistemske metode se, s jedne strane, prihvataju, a s druge strane njihove pristalice često previše očekuju od njihove naučnosti. No one zahtijevaju interdisciplinarni okvir, one u primjeni izlaze iz granica prirodnih i socijalnih nauka, premašuju povezanost između spoznajne nauke i primjenjene tehnike. Sistemska analiza većih dosega se neizbjježno stapa sa sistemskom i socijalnom tehnikom. Ona se mora svrstati kao dio problematike političkog odlučivanja.

U koliko se konstatuje sistemska degradacija dijelova okoline onda se zahtijeva analiza kauzalnih faktora i isprepleteneosti djelovanja. Ovo posebno

⁶⁹ Meyer. K. Putevi ka miru s prirodom, Wien 1984.

važi za sinergetičke i kumulativne efekte kod kojih odgovornost ne može pasti samo na jednog pojedinačnog uzročnika. Ponekas se koristi princip zajedničke odgovornosti za krivicu, na jednu vrstu kolektivne odgovornosti svih sličnih zagađivača u okviru odgovarajućeg industrijskog kompleksa. No time je samo stvoren novi problem, koji zahtijeva odgovore na pitanja: Kako podijeliti odgovornost, kako naplaćivati eventualnu odštetu i kako redukovati djelimičnim emisijama? Okolinski certifikati za emisiona prava (prema H. Bonusu) mogu, doduše, dati ekonomski podstrek za jedan modificirani, prema tržištu orijentisani model, mogu od slučaja do slučaja biti i praktično djelotvorni čim je i dokle god je propisana neka akceptibilna najveća ukupna emisija, ali oni ipak izgledaju neozbiljni utoliko se nakon plaćanja može po volji "griješiti". U svakom slučaju ne može se zanemarivati monetarni podsticaj za daljnju redukciju emisija u okolini.

Našem svijetu neosporno velikim dijelom čovjek daje svoj pečat, koji on oblikuje i za koji je on odgovoran. Umjesto neke prirodne ravnoteže, koja je narušena pred čovjeka se postavlja zadaća kako uspostaviti jednu akceptabilnu globalnu, pa i regionalnu ili lokalnu ravnotežu, uz pretpostavku da je ona dijelom proizvedena pod čovjekovim uticajem. Čovjek kao biće sposobno za moralnu odgovornost ima ovdje o čemu da razmišlja. Kako preuzeti jednu skoro čuvarsku odgovornost za prirodne sisteme i prirodne vrste u onoj mjeri u kojoj nad ovim zadobija tehničku moć. Jer priroda nije tu samo da bi bila eksploatisana, kako se pogrešno kaže u jednostranom tumačenju, već je čovjeku povjerena i da je on njeguje i održava.

U ovom prilogu bit će razmatrani važni segmenti čovjekove uloge u ostvarenju mnogotematziranog dostojanstva i vrhunskog mjestu u evoluciji, gdje on svjesno prihvata odgovornost za prirodne sisteme i vrste pored odgovornosti za buduće naraštaje.

1. KRATAK OSVRT NA FILOZOFIJU EKOLOŠKE KRIZE

Ekološka kriza je nametnula modernoj nauci čitav niz zadaća. Ako se krene hrestomatskim pristupom, izlaganjem tuđih tekstova, dolazimo do pojedinca, korisnika prirode i njegovih potreba. Kako utvrditi individualnu potrebu i dali može biti potreba pojedinca nasilje nad prirodom? Odmah dolazimo do principa odgovornosti, a nas ovdje zanima odgovornost nženjera, tehnologa i menadžera za upotrebu znanja za proizvodnju proizvoda. Princip odgovornosti za upotrebu proizvoda vezan je isključivo za proizvođača. On takođe odgovara i za adekvatnu potrošnju i reciklažu.

Napredak je stvaranje inovacije i integracije, a samo analiza i sinteza čine inovaciju i integraciju. „Swot“ analiza je samo dio priprema, a ne zamjena strategije. Tako nastaje evropska matrica swot analize. Politika i privreda, u mnogome i nauka i tehnika, postali su nerazumni. Zbog toga mnogi imaju osjećaj da je njihovo djelo razumno i u funkciji društvenog progresa, premda

nisu do u detalje promislili argumente. Slijedeće teze su posvećene tim argumentima:

(1) Okolina je čovjekov životni prostor u kosmosu. Industrijsko društvo je to pogrešno shvatilo kao da je cijeli kosmos samo čovjekov životni prostor. Jer mi se u prirodi ponašamo kao da ostatak svijeta nije tu ni zbog čega drugog već zbog nas. U toj antropocentričkoj slici cijeli svijet je samo čovjekova okolina i ništa više.

(2) Antropocentrička slika svijeta je samo jedna od mnogih mogućnosti među onima koje uzimamo u obzir prilikom našeg djelovanja samo zbog njih samih i onih koje u obzir uzimamo samo zbog onih drugih, da bismo povukli granicu. No moguća su i sasvim druga etička razgraničenja:

- a) Svako u obzir uzima samo sebe;
- b) Svako, pored toga što u obzir uzima samog sebe, uzima u obzir svoju porodicu, svoje prijatelje i poznanike kao i njihove neposredne pretke;
- c) Svako, pored sebe samog, uzima u obzir sebi bliske i svoje sugrađane odn. narod kojem pripada uključujući i neposrednu baštinu prošlosti;
- d) Svako, pored sebe, uzima u obzir sebi bliske, sopstveni narod i generacije cijelog čovječanstva koje danas žive;
- e) Svako, pored sebe, uzima u obzir sebi bliske, sopstveni narod, današnje čovječanstvo, sve pretke i one koji će se tek roditi, dakle cijelo čovječanstvo;
- f) Svako u obzir uzima cijelo čovječanstvo i sva svjesna živa bića (individue i vrste);
- g) Svako uzima u obzir sve živo (individue i vrste);
- h) Svako uzima u obzir sve.

Svako od ovih različitih gledanja prepostavlja drugu sliku čovjeka, jer naše djelovanje je izraz našeg samoshvatanja. Antropocentrička slika svijeta od strane čovjeka je pogrešna, jer on nije mjera svih stvari. Skupa sa životinjama i biljkama, zemljom, vodom, vazduhom i vatrom čovječanstvo je proisteklo iz prirode kao jedan rod među milionima rodova na drvetu života. Svi ti rodovi ne postoje zbog nas već s nama, nisu samo okolina već naš *zajednički svijet*. Sa našim prirodnim zajedničkim svijetom, sa životinjama, biljkama i elementima mi smo čak u prirodnoistorijskom srodstvu. Zato u miru s prirodom mi zajednički svijet moramo respektovati ne samo zbog nas već i zbog drugih. Prirodni zajednički svijet nije nikakav resurs.

2. USLOVI MIRA S PRIRODOM

U oblasti okoline dosad je, u suštini, bilo samo politički oblikovanog uprvnog djelovanja, a nije bilo samostalne i priznate političke akcije. Međutim, politika prema okolnom svijetu mora sama postati nova osovina svakog djelovanja. Dokle god ona to nije kriza okoline je kriza vrednovanja. Sopstvenu težinu bi, međutim, politika prema okolini mogla dobiti mandatom

da prirodni zajednički svijet uzima u obzir ne samo zbog nas već zbog njega samog. U politici prema okolini otvoreno se mora postaviti moralno pitanje, koliko su tehnološke prednosti industrijskog društva odgovorne za patnje prirodnog zajedničkog svijeta.

Današnji zakoni su prema zajedničkom svjetu u velikoj mjeri antropocentrički zamišljeni, tj. prirodni zajednički svijet je u suštini pravno zaštićen samo onoliko koliko ljudi na njega imaju pravo. No ima i suprotnih primjera, tako da su već i uz sadašnji pravni položaj mogući prodori u tu antropocentričnu sliku svijeta samo ako postoji politička volja za to. Ljudsko dostojanstvo mi gubimo naročito ako živimo tako kao da ostatak svijeta nije tu ni zbog čega drugog nego zbog nas. Tretirati prirodni zajednički svijet samo kao materijal isto je tako nedostojno čovjeka kao i lični egoizam. U antropocentričkoj slici svijeta čovjekova pripadnost prirodi se ne može zamišljati samo tako da se čovjek kao prirodni zajednički svijet pojavljuje još samo kao materija ili resurs. Nakon što je Kant pokušao da slobodu spasi od prirode (odn. od determinisanosti njezinog događanja) danas se radi o tome da se priroda misli pod odredbenicama slobode. Uzročni odnosi u čulnom svijetu se onda ukazuju kao oblik u kojem se čulno stiče iskustvo o nadčulnoj slobodi. I u kvantnoj teoriji fakti su se pokazali kao djelo-stvari, tj. čovjekovo djelovanje je dio fizikalnog realiteta. Pribavljanje moći nad prirodnim zajedničkim svijetom, što je učinilo industrijsko društvo, dospjelo je u krizu zato što u našem samoshvatanju nije uzeto u obzir da čovjek spada u prirodu.

Prvobitna povezanost čovječanstva sa ostalim svijetom je prirodno-istorijska. Čovjek je *zōon lógon échon*: živo biće u čiji fizički sistem spada da ono ima logos, moć mišljenja i moć govora. To prirodno-istorijski znači: u čovjeku progovara priroda. Mišljenje je proces u prirodi. Priroda s nama ide dalje tako što u nama dolazi do riječi i do umjetnosti. Od nas zavisi da li će priroda tu šansu slobode koju ima u čovjeku iskoristiti ili zapostaviti. Ako se odrekнемo uobraženja da sebe osjećamo centrom svijeta mi ćemo sebe oslobođiti za to da u sebi osjetimo centar svijeta i da tako budemo povezani s cjelinom. Na mjesto geocentričke slike svijeta antike neće doći antropocentrička već fiziocentrička slika svijeta. Ona kazuje da ljudsko društvo nije nikakvo zatvoreno društvo već da je samo kao dio prirodne životne zajednice ono što jeste. Čovjek može biti istinski čovjek ne već u ljudskom društvu nego samo u prirodnoj zajednici sa životnjama i biljkama, vazduhom i vodom, nebom i zemljom.

U današnjem svakodnevnom govoru pod prirodom se, po pravilu, podrazumijeva zeleni svijet koji nam je pod prozorom ili nam tamo nedostaje, dakle, predmetna oblast stvari i živih bića. Ovo shvatanje je nedovoljno jer se procesi i produkti industrijske privrede po tome ne mogu prosuđivati kao više ili manje prirodi primjereni ili za okolinu podnošljivi. S druge strane mnogih stvari i živih bića postoji priroda koja stvaralački povezuje cjelinu, zahvaljujući kojoj je sve u prirodi prirodno. Ako u čovjeku djeluje stvaralačka snaga koja je

također dio cjeline, umjetni produkti postaju prirodni. Ne radi se o ukidanju već o naturalizaciji industrijske privrede, tako da politika prema okolini započinje tek tamo gdje oblici života industrijskog društva budu principijelno akceptirani i uz ovu prepostavku ponovno stavljeni u povezanost čovjekovog života s prirodom. Ono što čovjeka treba da interesuje nije kako da se najbolje uzdržimo od komunikacije s prirodnim zajedničkim svijetom, već kako da se ponašamo pravilno u ovom saobraćaju.

Mir s prirodom je političko-prirodnofilozofski koncept za dovođenje političke i privredne organizacije industrijskog društva u sklad s poretkom prirode. Ako je mir, generalno, onaj politički poredak u kojem se konflikti koliko god je to moguće ne rješavaju silom, onda je i osnovni uslov mira s prirodom da su interesi čovječanstva, sučeljeni s interesom zajedničkog svijeta, ne realizuju nasilno. No, mir s prirodom je, zapravo, mir dijela (čovječanstva) s cjelinom iznalaženjem prostor tehničkim i administrativnim mogućnostima za zaštitu okoline. Mir s prirodom bi trebalo inicirati jednom vrstom čovjekove sabranosti u kojem važe slijedeći uslovi:

1) Ljudski interesi i interesi zajedničkog svijeta bi, do dalnjeg, trebalo da budu međusobno tako izbalansirani da se razaranje okoline vrati na onu mjeru razorenosti kakva je postojala prije otprilike jednog vijeka. Smisaoni cilj ne može biti ni održavanje postojećeg stanja ni netaknuta priroda;

2) Razaranje okoline uzrokovano industrijskim društvom biće još dugo manje u poređenju s radikalnom politikom prema okolini zbog koje bi propala industrijska privreda;

3) Izokrenuta je obaveza dokazivanja: ne treba više da bude zabranjeno samo ono što je po mjeri savjesti štetno, već dopušteno treba da bude samo ono što po najkorektnijem saznanju nema negativne posljedice.

4) U ustav treba unijeti ustavno pravo na domovinu koje uspostavlja kulturnu granicu odnosa na ovom nivou razaranja čiji uzrok je dinamika industrijske privrede. Ako prirodni zajednički svijet bude spadao u domovinu on se više neće moći smatrati materijalom i resursom. Tako bi, na primjer, seljak koji svoja polja obrađuje samo zbog njihove tržišne vrijednosti izgubio svoju domovinu.

Dugoročni uslovi mira s prirodom u pravu i nauci su:

1) Ljudske interese treba odmjeriti prema interesima prirodnog zajedničkog svijeta. Pri tom se u principu ni jednoj od tih dviju strana ne smije davati prednost;

2) Premda zahtjev za odmjeravanjem po pravilu neće voditi do nekih jasnih odluka, politička situacija će se ipak izmijeniti već i time što je s tim zahtjevom povezana obaveza opravdanja;

3) Mir s prirodom, osim toga, znači da će ponašanje čovječanstva prema prirodnom zajedničkom svijetu biti ustavno regulisano u jednoj prirodnoj pravnoj zajednici koja prevzailazi čovječanstvo. Nije dovoljno da naša država bude samo socijalna država;

4) U mir s prirodom spadaju privredni razvoji u smislu organskog rasta koji se kreću po krvuljama zasićenosti i čija je granica interes cjeline;

5) Treba razvijati saosjećanje s prirodnim zajedničkim svijetom, jer mu time omogućavamo da ima vrijednost zbog sebe samog;

6) Vlast se u svijetu ne može sasvim prevazići ni s prirodnim zajedničkim svijetom. Ipak, nesavršeno bezvlašće u miru s prirodom oblik je postojanja našeg nastojanja ka savršenom;

7) Tehnički dobro je samo ono što je lijepo. Lijepe su one stvari s kojima živimo bolje nego bez njih. Umjetnost je oslobođenje prirode, pa ako i neki predmet izgleda ne estetički dopadljivo on ne smije biti akceptabilan ako šteti prirodnoj povezanosti.

U čovječanstvu priroda postaje politička pojavnost, a mir s prirodom bi bio oblik života odraslog čovječanstva. Okolinska politika industrijskog društva može zauzeti stav protiv razornih snaga tako što će u obliku sopstvenog prava priznati sopstvenu vrijednost prirodnog zajedničkog svijeta da ne bude samo resurs za čovjekove ciljeve. To da nisu samo ljudi ti koji mogu imati prava u skladu je s već važećim pravnim stanjem. Pravni propisi o mirnom rješavanju postojećih konflikata spadaju u istoriju čovječanstva u najveće napretke političke kulture. To posebno vrijedi za modernu pravnu državu. Proširenjem ovog na prirodnu i pravnu zajednicu povezalo bi pravne i prirodne zakone u poretku prirode.

Osnov prirodne pravne zajednice treba da bude princip jednakosti tako da dvojako, u skladu sa svojom jednakosću, bude jednak, a u skladu sa svojom različitošću bude različito tretirano. Jednakosti između čovječanstva i prirodnog zajedničkog svijeta, koje pri tom treba uzimati u obzir, počivaju na uzajamnoj prirodnoj srodnosti. Pravne konsekvensije proizilaze naročito iz jednakosti interesa i iz jednakosti sposobnosti podnošenja.

3. NENASILNO SHVATANJE PRIRODE

Nauka je društveni akt, djelo i sinonim za traganje za novim i boljim, koje se dokazuje kroz zadobijenu moć. Nauka i tehnika znatno pouzdanije mogu garantovati moć ljudi nad ljudima i država nad državama nego sva čisto politička nastojanja u uobičajenom smislu. U skladu s tim naučno-tehnička dostignuća se mogu i zloupotrijebiti. Motiv za zloupotrebu je u tome što ona mijenjaju mogućnost razrješenja svakog postojećeg konflikta. Naučno-tehnički razvoj, nije politički neutralan, on utiče na društveni poredak, te je u skladu s tim više ili manje socijalno podnošljiv. Ovaj momenat postoji već u osnovi istraživanja i zato naučnici, inženjeri i menadžeri snose zajedničku odgovornost. Osnovno pravo naučne slobode se odgovorno shvata ako je prema objektivnom saznanju, naučna djelatnost u opštem interesu. Zadatak naučnog političkog savjetovanja je da ono što je naučno pravilno ili pogrešno,

pa mu u skladu s tim nije potrebno nikakvo političko objašnjenje, odvoji od onoga što naučno nije ni pravilno ni pogrešno već zahtijeva političko vrednovanje. U tome naučnici ne smiju igrati neku istaknutu ulogu. U skladu s tim moraju naučiti da razlikuju šta znaju i šta ne znaju. Izazov jedne „alternativne“ nauke može doprinijeti da do ovoga dođe.⁷⁰

Razdvajanje prirodnih i socijalnih nauka odgovara jednom neprirodnom iskustvu čovjekovom. Ovakva organizacija nauka suodgovorna je za razaranje osnova života. Suštinski zadatak filozofije je danas da prevaziđe to razdvajanje jer u njoj su obje strane istorijski povezane. Vrijedno je znanje kako održavati ne kako razarati. U proširenom shvatanju zdravlja i prava čovjeka medicina i pravna nauka mogu poslužiti kao uzor novoj nauci u budućnosti. Mir s prirodom bi trebalo da bude spoznajno vodeća norma proširene pravne, pa i biomedicinske nauke. Nije vrijedno znanja traganje za odgovorom: Kako se zajedničkom svijetu i ubuduće može nanositi nasilje?

Čovječanstvu danas prijeti opasnost da izgubi sposobnost shvatanja prirodnog zajedničkog svijeta. Okret prema životu može započeti ponovnim oživljavanjem čula, čime ćemo ponovo otkriti našu sopstvenu pripadnost prirodi. Ključno mjesto tu ima čulo dodira. Kako ja doticem, tako sam dotaknut. Tako se iskustvo onoga o čemu stičemo iskustvo povezuje s iskustvom o nama samima. Zakržljavanje čula dodira i čula kretanja usko je povezano s modernim sistemom energija. Atomska energija je posljednja mogućnost da se zatvore još preostale praznine. Tehnika bi umjesto toga za uzor trebalo da uzme prirodu, kako ona s malo energije stvara mnogo života. Dobre šanse za to daju mikroelektronika i biotehnologija. Najvažniji način školovanja čula je školovanje putem doživljavanja umjetnosti. Zakržljavanje čula uzrokovano industrijskim sistemom može se prevazići i produbljivanjem čulnog doživljavanja u kontaktu s biljkama, životinjama, dakle, van umjetnosti, na primjer hodanjem i jedrenjem ili kultivisanjem vrtova. Vrt se smatra osnovnom ciljom obnavljanja naše kulture. Ovdje to znači da ponovo treba jesti s drveta saznanja koje onda postaje drvo života. Obnovljeno shvatanje prirode u vrtu može dobiti svoje obliče u jednoj novoj estetici svakaodnevnicice i ono industrijskom sistemu može ukazati na put okreta prema životu.

U obrazovnom sistemu i u našoj drugoj socijalizaciji ne smijemo zanemarivati obrazovanje onih čula bez kojih ni akademsko obrazovanje ne doprinosi tome da s naukom i tehnikom živimo bolje nego bez njih. Estetičko obrazovanje, shvaćeno kao obrazovanje sposobnosti razumijevanja i doživljavanja, odlučujuća je prepostavka za razumijevajuću odgovornost i za odgovorno razumijevanje prirodnog zajedničkog svijeta oko nas. Da naša estetička snaga prosuđivanja nije zakržljala zbog degeneracije sposobnosti razumijevanja i doživljavanja ne bi moglo u sadašnjem obimu doći do onih silnih razaranja koja je prouzrokovao industrijski sistem.

⁷⁰ Meyer. K.M. Putevi ka miru s prirodom, Wien 1984.

Ako čovječanstvo ima političkih problema prilikom traženja mogućnosti za povećanje onoga što zemlja daje i za ekonomičnu i pravičnu raspodjelu tih dobara, to još ne znači da i dalje treba privređivati na račun prirode. Međunarodna privreda, isto kao i nacionalne ekonomije industrijskog društva, ne zasluzuju da se zbog njihovog sadašnjeg poretku jedna nemoralna politika kompenzira i produžava razaranjem osnova života. Čovjek je dopustio jedan potpuno neopravedan primat privrede nad politikom i kulturom. Već sada bi sile privrede, koje su od slobode dospjele do autonomije, samo jednim političkim aktom prinude mogле opet biti tako obuzdane kako bi to bilo u interesu opšte dobrobiti. No naše političko ustrojstvo daje mogućnost za to. Ako javnost želi i ako se pobrine da reaguje u skladu sa svojom voljom može se u okviru postojećeg poretku postići mir s prirodom. Nauka i tehnika su potrebne da bi se riješili probleme kojih bez njih ne bi bilo, a potrebna nam je i industrijska privreda da bi se suprotstavili problemima do kojih je zbog nje došlo. No pri tom se privredi moraju postaviti novi ciljevi koji se, s njihove strane, ne mogu obrazlagati ekonomikom. Takav cilj je mir s prirodom. Nakon što se sloboda privrede izrodila u autonomiju treba sada ekonomizaciji kulture postaviti granice rekultivizacijom ekonomije. Da bi se socijalna privreda povezala sa tržišnom privredom koja će odgovarati zajedništvu prirode i tako industrijska privreda uvela u prirodni poredak, potrebno je stvoriti novi stil privređivanja. Zahtjev za sposobnošću uopštavanja danas se u politici mora dopuniti zahtjevom za sposobnošću selekcije. Jer sve više se radi o tome da uopštene, po pravilu centralističke političke odluke razaraju uslove života kad se lokalno primjenjuju. U interesu cjeline ne može biti realizovana uopštena odluka koja se nigdje u zemlji ne može realizovati na zadovoljavajući način.

4. ODGOVORNOST NAUKE

Čini se da je suvišna sumnja u nauku i tehnologiju, jer se od nje očekuje samo napredak u kulturi, u industriji, u obrazovanju. Danas se očekuje da nauka postane osnova savladavanja ekonomske, kulturne, i moralne krize. Potrebno je uvažavanje nauke, jer vjera da ona ima monopol na istinu i napredak postala je univerzalna. Scijentizam shvaćen kao vjera u nauku kao osnovu naše stvarnosti postao je ego našeg razdoblja. Osjeća se već da je vjera u nauku i naučni napredak osnova svakog preporoda, napretka društva savladavanjem svih zapreka.

Postoji li onda odgovornost nauke? Ako je ona jedino istinsko znanje, ako samo ona vlastitom snagom ostvaruje dobro a uklanja zlo i svaku oskudicu, zar bi trebalo moralno opravdanje onome što je po sebi moralno i dobro, što je osnova svakog moralnog opravdanja. Da bi se praktično odgovorilo na ta pitanja potrebno je kritički promisliti narav i faktografiju ekološke katastrofe. Ugroženi su svi elementi okoline. Naučni i tehnološki potencijali nisu ispunili nekadašnje i današnje utopije o stvaranju ljudske

slobode, blagostanja i sreće. Čini se da prirodne nauke, one na koje se oslanjaju nove tehnologije, dovode u pitanje biosveru, u teškoj borbi da uspostave anonimno carstvo naučnog znanja i napretka.

Čovječanstvo više nema absolutno mjerilo za ono što je dobro za zajednički opstanak čovjeka sa prirodom. Henri Poincaré⁷¹ je tvrdio da nauka nije samo sposobnost da se klasifikuju fenomeni. Ona nije samo sposobnost posmatranja i istraživanja raznovrsnih fenomena prirode i istorije. Ona duboko zadire u sve svere kosmosa i konstruiše ih pretpostavljene praktičnom filozofijom prirode. Potrebno je nešto više od odricanja, od pragmatike scientizma da bi se otkrilo značenje nauke po svom porijeklu, i ustvrdila njena agresivnost po svom načelu, jer je njen razvoj napredak koji nema granice. To sve više služenje čovjeku je spoznaja porijekla jedne epistemologije koja je na vrhu ljestvice u modernoj nauci, u njenoj vrlini da pobijeđuje i to na duge staze. To je rekonstrukcija uslova mogućnosti u kojima se čovjek odlučio za naučnu spoznaju koja znači moć, aktivnu kontrolu i svjesno potčinjavanje procesa u prirodi i društvu.

Istorija ljudskog roda, međutim, znatno posreduje i mijenja istoriju prirode: sve do duboke promjene biosfere i eko-sistema. „Faktor čovjek“, očito, djeluje dalekosežnije no što su nekada pomišljali filozofi, teolozi i književnici. On izaziva povišeni rizik kada se posmatra priroda ili naš zajednički život, kao i osjećaj prijatnosti kada se pomišlja na lakoću rada i proizvodnje, na visoke tehnologije. Naime, „čovjek je obdaren snagom, autoritetom, pravičnošću, vlašću, pouzdanjem i opreznošću da bi napravio i ograničio neumjerenosti i okrutnosti divljih životinja, da bi štitio i branio dobro i korisno, da bi štitio i branio razne vrste biljaka, da bi ih oplemenjivao, no isto tako da bi ispravio obilje nekorisnog bilja, da bi lice zemlje sačuvao u ljepoti, korisnosti i plodnosti“.⁷² U današnje vrijeme niko čovjeka ne može navesti da povjeruje u tu svoju antropocentručnu sliku, jer je lišio sebe svakog autoriteta; nema osjećanje blagonaklonosti i pravičnosti. „Šutke čovjek prelazi preko svih moralnih obzira prema drugom čovjeku, drugoj kulturi, drugom mišljenju, prema prirodi u njenim prijatnim i neprijatnim dimenzijama. Gubitak pouzdanja prikriva ritualiziranjem vlastite tehničke i tehnološke moći. Opreznost je samo bojažljivo izbjegavanje vidljivih prepreka. Nema ništa zajedničko sa razboritošću i razumijevanjem svijeta. U današnje vrijeme čovjek je poremetio prirodnu ravnotežu do trajno kobnih razmjera. Uništava biljni i životinjski svijet sa okrutnošću koja graniči sa bezumljem. Postoji struktorna nesrazmjerost između čovjeka i zemlje. Ugrožene su ljpoti, korisnost i plodnost zemlje i prirode uopšte.“⁷³

⁷¹ La Valuere de la science, Paris 1920.

⁷² Hale M., The Primitive Origination of Manakind, London 1677, 370.

⁷³ Šarčević.A. Ekološki problemi u kulturnoj mijeni, Biblioteka Polis, Sarajevo 1990.

Prodrla je duboka sumnja u čovjekovo djelovanje na ekosistem – posredstvom nauke i tehnike. Tehnološka euforija samo prikriva ekološke probleme, opasnosti, odsustvo etike nauke i odgovornosti za nauku kaja se danas pojavljuje kao jedina sila, ona koja u sebi sjedinjuje sve druge sile: legislativnu, egzekutivnu i jurisdikciju. Zadatak čovjekov je da se umno ponaša, da brine da se održi poredak u prirodi, dinamično uzajamno djelovanje između prirodnih i kulturnih sistema. U ovom pogledu moderna iskustva dokazuju da je ta ideja neosnovana, da pripada onim velikim pričama tradicionalne metafizike. Kad bi se istorija modernosti čitala unatrag moglo bi se doznati koliko je za današnje ekološke i etičke, kulturne probleme bila presudna epistemiologija koja je podstakla i intezivirala bezgranično i bezkrupljeno iskorištavanje prirodnih resursa. Preuranjeno je tvrditi da se zna sve što je potrebno o novoj ekološki orijentisanoj epistemiologiji, nauci, civilizaciji. U doba kada se primjećuje instrumentalizacija i funkcionalizacija uma, koje sebe predstavlja kao napredak, čovjekom vlada jedna građanska epistemologija, apologija iskorištavanja prirodnih resursa u degradiranju ekosistema. Prihvatanjem bez ograničenja te epistemologije, čovjek se odriče mogućnosti da prihvati odgovornost za ono što čini i što mu se događa. A događa se da čovjek postaje neosjetljiv na okolinske probleme, na uzajamni odnos između ljudskih načina postupanja, djelovanja institucija i prirodnog sistema. Čovjek neće sebi da postavi pitanje o tome šta je vrijedno da se spoznaje, ali zna da posjeduje znanje za koje bi mogao poželjeti da ga nije pronašao i da se o njemu nije prosvijetlio.⁷⁴ Neka znanja izazivaju svakovrsna razaranja, smrt čovjeka ili svega živog na zemlji. Neka znanja izazivaju strah, jer „ako je znanje moć, onda nas ono susreće u obliku spoznaje, transparencije i prirodnih povezanosti“.⁷⁵ Ekološka katastrofa je, prema tome, anticipirana u epistemološko-metafizičkoj matrici. Ona nije proizvod samo zloupotrebe nauke i tehnike, već je povezana s principima organizacije ljudskih društava i principima razumijevanja svijeta.

Istorijska svijest otkriva više značnost nauke, koja otkriva da se u modernoj epistemologiji kriju opasnosti i veliki rizici. Ona nema mjerila za razlikovanje dobrog od zlog, jer je podjednako upletena u stvaranje i razaranje. „Nauka nema rješenja za moralne i humane probleme. Ona je u službi rada, napretka i katastrofe, ekološke, nuklearne, demografske, političke, ekonomskе i tehničke. Zato se dramatiziranje naučne spoznaje odvija u više pravaca. Najznačajniji je svakako onaj u modernoj epistemologiji, kao i onaj u modernoj ekologiji. Pravac u modernoj epistemologiji nije dovoljno istražen. Drugi pravac koji predstavlja osmišljavanje ekoloških problema u kulturnoj mijeni,

⁷⁴ Sloterdijk

⁷⁵ Ibid

svjedoči o nezaobilaznosti savremenog pitanja o društvenim promjenama koje degradiraju biosveru.“⁷⁶

„Okolina već predstavlja normativ za jednu opštu problematiku koja se tiče zajednice života, mogućnosti života i potreba za životom čovjeka i prirode u kulturnom prostoru zajedničke istorije“.⁷⁷ Danas se s pravom govori o ekologiji slobode i ekologiji patnje. Nažalost filozofski orijentisana ekologija, odnosno ekologija u sveobuhvatnom smislu, nije privukla pažnju javnosti, političke prije svega. Ponašanje političara pokazuje da više od jednog vijeka čovječanstvo potiskuje pitanja ekologije, da je briga za budućnost i pokoljenja potpuno potisнута u interesu modernog čovjeka.

ZAKLJUČAK

Empirijska istraživanja govore da moderna industrijska društva sa svojom strategijom tehnološkog razvoja i iskorištavanja prekoračuju prag prirodnih i ljudskih struktura supstancije. Poremećaj prirodne ravnoteže dostiže tačku na kojoj se čovjek opršta od svih nada i iluzija da je može ponovo uspostaviti. Industrijska društva su ponudila gigantomansku filozofiju. Ona postaje teorijski model za politiku i ekonomiju, za nauku i tehnologiju. Iz njene perspektive ne može se postaviti pitanje o ekologiji, ni istinsito i logički pojmiti njena objektivna stvarnost. To bi značilo rađanje savremenog poziva da se oformi odgovornost naučnika, a da nauka predstavlja ne samo novi etički imperativ. Ako je moguća etika nauka, onda ona ne nastaje samo iz nevolje (nauke bliske praksi). Ona nije „očajnička osveta životu“⁷⁸. Za to čovjeku nije dovoljna odgovornost znanja nekih naučnih disciplina, već kulturna zaštita biosvere. Sve živo ne postoji tu radi čovjeka da bi mu bilo na raspolaganju, nego sa njim. Sa njim čine zajednički svijet: biljke i životinje, vodai zrak, zemlja i vatra. Taj stav međutim nije dovoljan. Potrebno je kulturno zaštititi i čovjeka sa druge strane razvale „ljubav – mržnja“. Moglo bi se reći da je zaštita okoline neophodna, ne samo za ravnotežu prirode, nego i za kulturu, posebno onog vremena koje atakuje na sve moderno. Postoji i drugačije čitanje ekološke krize. Pokazalo se korisnim razumijevanje okoline u smislu traženja jedne filozofske politike mira, u smislu pitanja o sposobnosti ili nesposobnosti ljudskog duha da svijet učini podnošljivim. Zatim razumijevanje okoline u smislu pitanja da li struktura našeg mišljenja uopšte odgovara strukturi svijeta u kojem čovjek živi. Dokle god vlada ubjedjenje da nauka prakticira primat subjekta i um kao agresivnost i osvajanje, čovjek će biti njen zaljubljenik u politici, ekonomiji, nauci i tehnologiji. Neće se doći do iskustva da nema

⁷⁶ Šarčević, A. Ekološki problemi u kulturnoj mijeni, sarajevo 1990. (str. 13)

⁷⁷ H. Lubbe

⁷⁸ Horkheimer, Adorno

iskorištavanja prirode bez iskorištavanja i oštećenja čovjeka.⁷⁹ Može se ustvrditi da to više nije stvar domišljanja, nego djelatnosti slobodnih ljudi koji će se izboriti za stvaranje nove ekološki utemeljene civilizacije.

Interdisciplinarna istraživanja koja u obzir uzimaju povezanosti sistema važna su i u okolinskoj problematici. Štete nanijete okolini koje u posljednje vrijeme rastu poput lavine pokazuju da se povezanosti moraju shvatiti pravovremeno, a to znači dovoljno rano. Oštećenja se, zavisno od okolnosti, pojavljuju veoma sporo, skoro neprimjetno, pa nakon dostizanja određenih pragova često rastu eksponencijalno. Razmjer narušavanja ravnoteže tokom posljednjih godina pokazao je da se ne može osloniti na strategiju "Reagovanje na kraju procesa" i da nešto preduzimamo kad je problematika već dostigla stadijum široke javne rasprave. I informaciona politika relevantnih stručnih udruženja mora biti uobličena u smislu aktivnog rada, rada na prosvjećivanju. Do ovoga je, vjerovatno, moralo doći mnogo ranije. Problem često tek onda postaje relevantan za javnost kad je već skoro suviše kasno da se (bez velikog troška i zahvata) preduzmu primjereni koraci. Zato javnost mora biti obaviještena o tome kako eksperti shvataju poremećaj, jer samo to može doprinijeti uobličavanju razumno izbalansiranih kataloga mjera u kolini. Naravno, ti poticaji se ne mogu ograničiti na jednu disciplinu, već se mora odgovorno sarađivati u sklopu mjera koje premašuju jednu struku. Prijedlozi za zajednički rad ekologa, biologa, hemičara i inženjera dolaze i naučno se iniciraju kad je već skoro suviše kasno.

U sopstvenom interesu čovjek bi trebalo da napusti pretjerani antropocentrički šovinizam i neograničeno eksploatatorsko držanje i da dospije do razboritih, uravnoteženih i umjerenih rješenja, koja će dovesti do održivog razvoja.

LITERATURA

1. Meyer, K.: Putevi ka miru s prirodom, Wien 1984.
2. Pijaže, Ž.: Poreklo saznanja, Nolit, Beograd 1983.
3. Mijanović, K.: Okolinska etika za inženjere i menadžere, UNMO, Mostar 2010.
4. Šarčević, A.: Filozofija u moderni, izdanje "OKO" i Međunarodni centar za mir, Sarajevo 1999.
5. Šarčević Abdulah (2000): Odvažnost slobode (Etika ljudskih prava), izdanje Pravni Centar FOD BiH, Sarajevo 2000.

⁷⁹ Georg Picht

PREPREKE RAZVOJU DOMAĆE POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE I PREHRAMBENO-PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE

**Mr. sc. Adis Ćesić
UniCredit Leasing d.o.o., Sarajevo,
Hakija Porobić, dipl. ing. tehnologije**

SAŽETAK

Po važećim ISO normama, kvalitet proizvoda definisan je kao skup svih svojstava i karakteristika proizvoda ili usluga koje se odnose na njihovu mogućnost da zadovolje utvrđene ili izražene potrebe. To je mjeru ispunjenja svih pojedinačnih svojstava kvaliteta proizvoda koje proizvođač nudi potrošaču u proizvodno-uslužnom lancu od samog početka proizvodnje do trenutka njegovog plasmana i realizacije na tržištu. Dakle u svim granama savremene industrijske proizvodnje mjeru za kvalitetu proizvoda je stupanj ispunjenja postavljenih zahtjeva izraženih kroz njegove stvarne karakteristike i svojstva, a sama kvaliteta je zbir svih pojedinačnih svojstava kvalitete. U svakoj granskoj oblasti proizvodnje najveći dio pojedinačnih svojstava kvaliteta definisan je putem odgovarajućih pravilnika ili zakona u kojima su naznačeni odgovarajući parametri pojedinačnih svojstava kvaliteta proizvoda. Shodno tome u savremenoj poljoprivrednoj proizvodnji i prehrambeno-prerađivačkoj industriji jedan dio tih svojstava kvaliteta proizvoda treba da čine i neki od parametara kvaliteta pomoći kojih su definisane njihove vrijednosti u odgovarajućem nominalnom ili opisnom obliku. Njima su obuhvaćena osnovna biološka, fizičko-kemijska, nutritivna, mikrobiološka i organoleptička svojstva proizvoda. Pri tome poseban značaj se daje onom pojedinačnom svojsvu kvaliteta proizvoda koji se odnosi na način informisanja kupca o kvalitetu proizvoda koji se obično naziva deklaracija proizvoda.

Ključne riječi: Pravilnik, voćni sok, voćni nektar, kvalitet sirovina, deklaracija proizvoda, prehrambeno-prerađivačka industrija

WHY OFFICIAL INSTITUTIONS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA PREVENT DEVELOPMENT OF OWN AGRICULTURAL PRODUCTION AND FOOD-PROCESSING INDUSTRY?

ABSTRACT

According to valid ISO standards, product quality is defined as the set of properties and characteristics of products or services related to their ability to

meet determined and expressed needs. It is a measure of fulfillment of all individual characteristics of quality products that the manufacturer provides the consumer in production-service chain from the very beginning of production to the moment of placement and realization in the market. So in all branches of modern industrial production, measures for product quality are a degree of meet the demands expressed through its real characteristics, and the total quality is the sum of all the individual characteristics of quality. In each branch of production the most of the individual characteristics of quality is defined by the relevant rule books or laws in which the corresponding parameters of the individual features of the product quality are stated. Accordingly, in agricultural production and food processing industry, one of these product quality characteristics needs to involve some of the quality parameters by which their values are defined in relevant nominal or descriptive form. This includes the basic biological, physical-chemical, nutritional, microbiological and organoleptic characteristics of products. A particular importance is given to the individual feature of quality products that is related to the method of informing customers about product quality, which is commonly called a Product label.

Key words: Rule book, fruit juice, fruit nectar, quality of raw material, product label, food-processing industry.

UVOD

Neke prerađivačko-proizvodne industrijske grane kao što su vunarska ili kožarska na deklaraciji proizvoda koriste jedinstvene i vrlo prepoznatljive simbole ovih grana industrijske proizvodnje. Pomoću tih simbola potrošačima se garantuje sigurnost izvornog porijekla osnovne sirovine proizvoda. Na žalost, za razliku od takvih grana industrijske proizvodnje, u ovom segmentu prehrambeno prerađivačke industrije taj problem nikad nije riješen na sličan način. Zbog toga je, po uzoru na druge vrste industrijske proizvodnje, prilikom izrade Pravilnika iz ovog dijela oblasti prehrambeno prerađivačke industrije, usvojen jedan vrlo značajan princip. Po njemu je strogo zabranjeno pomoću deklaracije na proizvodu koristeći se slikom, znakom, nazivom ili neodgovarajućim tekstom po pitanju kvalitata proizvoda kupca dovesti u zabludu.

Posljednja detaljna i opsežna izrada ovih pravilnika na ovim prostorima vršena je tokom sedamdesetih godina prošlog vijeka. Tada su oni rađeni po uzoru na odgovarajuće engleske pravilnike iz oblasti poljoprivredne i prehrambeno prerađivačke industrije. Ključnim odredbama pojedinačnih svojstava kvaliteta, definisanim u ovim Pravilnicima, u veoma značajnoj mjeri povećano je učešće mase voćne komponente u voćnom soku kao i ostalim prerađevinama od voća. Za uzvrat tome, samo onim proizvodima koji su po

svim svojim pojedinačnim svojstvima kvaliteta ispunjavali zahtjeve kvaliteta definisane u „Pravilnik o kvalitetu proizvoda od voća povrća i pečurki i pektinskih preparata“, bilo je dozvoljeno da na deklaraciji originalnog pakovanja proizvoda, u svrhu garancija kvaliteta proizvoda, mogu imati sliku plodova odgovarajućih vrsta voća kao i naziv proizvoda dat po nazivu vrste voća prisutnog u proizvodu samo ako je voćna komponenta suhe materije u proizvodu sadržana u količini koja je definisana ovim Pravilnikom.

Suprotno tome, sve vrste proizvoda iz kategorije kvaliteta proizvoda pojedinačnih svojstava kvaliteta definisanih u „Pravilniku o kvalitetu osvježavajućih bezalkoholnih pića“, kao i sve druge vrste proizvoda koje u sebi sadrže kemijske konzervanse, vještačku aromu ili vještačku boju, u svom osnovnom nazivu proizvoda na deklaraciji ne smiju da sadrže naziv, sliku ili crtež ploda bilo koje vrste voća ili povrća. Uz to, u osnovnom nazivu imena tih vrsta proizvoda na njihovoj deklaraciji nije dozvoljeno da sadrže riječi „voćni sok“ ili „sok“. Tada činom usvajanja ovakvih Pravilnika, po pitanju kvaliteta ovih vrsta prehrambenih proizvoda, krenusmo koracima od sedam milja ispred većine evropskih zemalja.

1. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Početkom 1992. godine donesena je uredba sa zakonskom snagom o preuzimanja i primjeni svih saveznih zakona koji se ubuduće u Republici BiH preuzimaju kao republički zakoni. Tako se ista odnosila i na relevantne pravilnike u oblasti prehrambeno-prerađivačke industrije. Svaku eventualnu dopunu ili izmjenu ovih pravilnika, shodno državnom Zakonu o hrani, na prijedlog državne Agencije za sigurnost hrane, razmatra i usvaja Savjet ministara Bosne i Hercegovine. Po toj proceduri, u oktobru 2008. godine, od strane državne Agencije za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine Savjetu ministara Bosne i Hercegovine predložena su na donošenje i usvajanje te su na kraju i usvojena i dva Pravilnika pod slijedećim nazivima:

- Pravilnik o voćnim sokovima, voćnim nektarima i sličnim proizvodima.
- Pravilnik o osvježavajućim bezalkoholnim pićima i sličnim proizvodima.

2. DISKUSIJA

Afera što se ne tako davno desila izazvana „slučajnom greškom“ prilikom deklarisanja jestivog ulja samo je vidljivi dio sante leda što pluta u vodi u odnosu na veličinu i širinu spektra mogućnosti raznih vrsta obmana potrošača i države BiH koje u budućnosti treba da omogućavaju ova dva Pravilnika. Formulacije nekih pojedinačnih svojstava kvaliteta proizvoda u njima obiluju pogrešnom i nedopustivo nestručnom upotrebom ili zloupotrebljeno tehničkim pojmovima. Koristeći se manipulacijom i

zloupotrebom pojmljivača koji se odnose na nazive nekih vrsta sirovina, ili na nazive nekih tehnoloških detalja ili tehnoloških rješenja, predlagač Pravilnika predloženim formulacijama nekih pojedinačnih svojstava kvaliteta, na više načina, nudi proizvođačima ovih vrsta proizvoda mogućnost obmane potrošača. Zbog velikog broja takvih primjera navedenim u tekstuallnim dijelovima Pravilnika, kao i nedostatka prostora i vremena potrebnog da se svi takvi primjeri ovdje elaboriraju, u nastavku koji slijedi dat je odgovarajući komentar samo na dva takva primjera koji su sadržani još u zvaničnim nazivima pomenutih Pravilnika.

Prvi upečatljiv primjer pokušaja legalizacije obmane potrošača i države BiH putem ovih pravilnika sadržan u zvaničnom nazivu pomenutih pravilnika je pojava novog termina za neki novoizmišljeni proizvod, odnosno za neku nepostojeću prirodnu sirovinu pod nazivom „**voćni nektar**“. U kontekstu u kome se taj naziv koristi neupućenom izgleda da je taj voćni nektar neka specijalna vrsta voćnog soka sadržana u plodovima svih vrsta voća čiji produkt prerade se nudi tržištu sa deklaracijom istaknutom na originalnom pakovanju proizvoda kao „**Voćni nektar od neke određene vrste voća**“. Očigledno ovo je ciljano smišljen naziv, koji kao takav treba da označava neku novu vrstu proizvoda, koji se po svojim osnovnim svojstvima kvaliteta može nazvati samo **patvoreni voćni sok**. Dakle i u zakonsku terminologiju Pravilnika odnosno nomenklaturu naziva sirovina, pokušava se uvesti novoizmišljeni pojam pod nazivom „voćni nektar“ sa isključivom namjerom obmane potrošača i države BiH. Predlagač, svjestan činjenice da vrlo mali broj potrošača zna šta je nektar, izmisli naziv voćni nektar i još ga htjede zakonskim putem ozvaničiti! Naučno poznata činjenica je da voćni nektar kao sastavni dio plodova bilo koje vrste voća uopšte ne postoji. Nektar postoji ali ne u plodovima voća. Naš domaći izraz za nektar je mednik. To je, u stvari, voden rastvor šećera koji luče biljne žlijezde nazvane nektarije. Tačnije: „*Nektarje izlučuju voden rastvor šećera sa nešto azotnih i fosfornih materija. Nektarije mogu biti dvojake: ako se nalaze u okviru cveta (na cvetnoj loži, pri osnovi plodnika ili prašnika) nazivaju se floralne, a ako se nalaze izvan cveta onda se nazivaju ekstrafloralne nektarije. Ekstrafloralne nektarije se mogu javiti na raznim biljnim organima-na lisnoj dršci (*Prunus, Acacija*), na zalistima (*Vicia*), u uglovima lisnih nerava (*Catalpa*) i imaju različitu građu. U svakom slučaju nektarije, pre svega floralne, izlučivanjem sekreta koji sadrži dosta šećera (nekter), doprinose sigurnijem opršivanju biljaka putem insekata*“⁸⁰.

Dio korištenih podataka, rađenih prema knjizi „Pčelarstvo“ od autora dr. Radoslav Savića i prof. dr. Husnije Ćerimagića, dobiven je na osnovu objavljenih rezultata istraživanja naučnika Betjus koja su izvršena u svrhu

⁸⁰ Citat iz knjige Dr. Momčilo Kojić. „Botanika“, Naučna knjiga Beograd- novembar 1987. Udžbenik namijenjen za izvođenje nastave botanike na Poljoprivrednom fakultetu u Beogradu).

ustanovljavanja načina i mogućnosti prikupljanja određenih količina nektara kod različitih vrsta medonosnog bilja. Navedeni podaci odnose se na produkciju cvijeta i mogućnost prikupljanja cvijetnog nektara iz cvijeta jabuke. Preostali dio korištenih podataka dobiven je iz stručne literature i prospektnih materijala na Poljorivrednom institutu u Butmiru i oni se odnose na gusti zasad jabučnog voćnjaka.

Dakle na osnovu tih podataka u nastavku teksta ilustriramo kalkulaciju koja vrlo zorno pokazuje kompleksnost i dimenzionalnost prikupljanja nektara: Na površini od 1000m² obradivog zemljišta moguće je zasaditi 255 komada sadnica jabuka po sistemu gustog zasada. Jedno stablo jabuke iz takvog zasada u dobu pune rodnosti na sebi ima cca 870 komada cvjetova. To znači da u voćnjaku pomenute površine ukupno ima oko 221850 komada cvjetova. Po rezultatima koje je dobio istraživač Betjus, jedan cvijet jabuke tokom 24 sata izluči od 0,03 mg do 1,94 mg nektara što količinski u prosjeku po jednom cvijetu iznosi 1,0 mg/24 h nektara. Procenat šećera u tom nektaru kreće se od 9,0 % do 59,0 %. Period cvijetanja jabuke iznosi cca 10 dana godišnje. Pod pretpostavkom da insekti uspiju pokupiti svu izlučenu količinu nektara iz svih cvjetova sa svih stabala jabuke zasađenih na površini od 1000m² tokom cjelokupnog perioda cvijetanja jabuke, moguće je dobiti maksimalno 2,22 kg nektara nastalog lučenjem biljnih žlijezda floranih nektarija tokom godine. Ovaj sok (nekter) pčele transportuju u košnice, kojeg kasnije na odgovarajući način prerade u med.

Za obezbjeđenje potrebnih količina dijela sirovine samo jedne punionice voćnog soka ili nektara čiji radni kapacitet iznosi 4000 l/h voćnog soka, odnosno 4920 kg/h cvijetnog nektara suhe materije SM=59,0%, kao i za njen prosječno potrebni efektivni rad od stotinu osmočasovnih radnih smjena godišnje, bilo bi potrebno obezbjediti količinu od 3.936.000 kg cvijetnog nektara. Srazmjerno potrebama obezbjeđenja odgovarajućih količina cvijetnog nektara potrebno je obezbjediti zasad voćnjaka pomenutog tipa i vrste voća radno obradive površine koja treba da iznosi 1790000 dunuma.

Da bi opravdao zvanično uvođenje do sada nepostojećeg pojma „voćni nektar“ u Pravilnik o kvalitetu odgovarajućih vrsta proizvoda, autor prijedloga pomenutih Pravilnika trebao bi predhodno po odgovarajućoj svjetski priznatoj naučnoj metodologiji i proceduri taj pojam uvrstiti u naučno stručnu terminologiju i nomenklaturu sirovina, poluproizvoda i gotovih proizvoda. Tek nakon završetka verifikacije pojma „voćni nektar“ kao svjetski priznate vrste sirovine pod tim imenom, autor prijedloga pomenutih Pravilnika mora da se obrati Institutu za standardizaciju Bosne i Hercegovine sa zahtjevom upućenom odgovarajućem Komitetu Instituta za standardizaciju Bosne i Hercegovine da isti izvrši certifikaciju sirovine pod nazivom „voćni nektar“. Nakon izdavanja ovog certifikata izrađenog u obliku BAS-standarda, moguć je početak razgovara o definisanju kvaliteta novih vrsta proizvoda sa predznakom „voćni nektar“ u odgovarajućim vrstama pravilnika o kvalitetu.

Do tada bilo kakav pokušaj uvođenja nove vrste proizvoda sa predznakom u nazivu „voćni nektar“ po svim mogućim zakonskim kriterijima treba smatrati neosnovanim.

Ipak da bismo autora prijedloga novih pravilnika lišili svih ovih dilema predlažemo da prethodno pokuša dati odgovor na slijedeća tri vrlo jednostavna pitanja:

- Koje su to vrste voća u čijim plodovima se kao sirovina uz voćni sok nalazi i voćni nektar?
- Koji je to tehnološki postupak ili koja je to tehnološka oprema koja omogućava fizičko odvajanje voćnog soka od voćnog nektara iz plodova takve vrste voća?
- Kojim načinom ubiranja nektara iz cvijeta jabuke je moguće prikupiti odgovarajuće količine nektara za potrebe navedene punionice nektara?

U slučaju da na jedno od tri postavljena pitanja autor prijedloga pomenutih pravilnika uspije dati pozitivan odgovor trebao bi biti kandidovan za dobitnika najviše moguće nagrade iz oblasti tehnološko-tehničkih nauka.

Drugi flagrantan primjer pokušaja obmane potrošača putem ovih Pravilnika, sadržan takođe u samim nazivima oba Pravilnika, odnosi se na završne dijelove rečenica naslova oba Pravilnika koji glase: „i sličnim proizvodima“.

Samo laiku predloženi nazivi ovih Pravilnika mogu izgledati bezazleno. Osim toga ovako površne, konfuzne, nedorečene i nejasne formulacije naziva tako značajnih akata kao što su ova dva Pravilnika su nedopustive. Osnovna obilježja nutritivnih svojstava kvaliteta ovih dviju grupa nesporno različitim vrsta proizvoda posjeduju dijametralno suprotne vrijednosti. Zbog toga i postoji opravdana potreba da se definiše kvalitet dvije kategorije proizvoda bitno različitih ukupnih i pojedinačnih svojstava kvaliteta u dva različita Pravilnika. Kao prvo prilikom definisanja naziva ovih pravilnika moralo je biti tačno navedeno ko je sa kime, zašto i koliko sličan. Da su kojim slučajem ove dvije vrste proizvoda po nekim pojedinačnim svojstvima kvaliteta međusobno i slične, a nisu, tada bi u tekstualnom dijelu oba Pravilnika moralo biti tačno naznačeno o kojim međusobno sličnim vrstama proizvoda i kojim njihovim međusobno sličnim pojedinačnim svojstvima kvaliteta je riječ. Isto tako moralo bi biti naznačeno u odgovarajućim nominalnim vrijednostima koliko iznosi dozvoljen stepen odstupanja pojedinačnih svojstava kvaliteta jedne kategorije proizvoda u odnosu na drugu. Ukoliko tako razjašnjeno definisanih detalja nema u pomenutim Pravilnicima, a nema ih, tada je logično pretpostaviti da se radi o proizvodima istovjetnog kvaliteta. U slučaju da je tako, tada dva Pravilnika nisu potrebna, nego je dovoljan samo jedan. Međutim, očigledno se ukazala „opravdana“ potreba za postojanjem i drugog Pravilnika, ali samo toliko koliko je potrebno da se time u javnosti nekome zamažu oči.

Jedan od osnovnih zadataka ovih Pravilnika je tačno i korektno definisanje pojedinačnih svojstava kvaliteta proizvoda sa njihovom isključivom namjenom zaštite kvaliteta proizvoda kao i zaštite potrošača od raznih vrsta obmana. Suprotno tome, na osnovu formulacija nekih vrlo značajnih pojedinačnih svojstava kvaliteta datih u ovim prijedlozima, vidljivo je da predloženi nazivi Pravilnika nisu štamparska greška. Očigledno, to je vrlo jasan pokušaj zlouporebe dosadašnje spoznaje javnosti o pravom kvalitetu i pravim nutritivnim vrijednostima voćnih sokova. Štoviše, to je vrlo jasna namjera i pokušaj da se postepeno grupa proizvoda kategorije kvaliteta osvježavajućih bezalkoholnih pića u svijesti potrošača izjednači sa kvalitetnom grupom proizvoda pravih voćnih sokova. Očigledno da je neko zamislio da taj proces u vidu prijedloga novih Pravilnika učini po sistemu korak po korak i to na slijedeći način:

- 1) Prvi takav korak očitovao bi se u prijedlogu kojim se uvodi nepostojeća vrsta prirodne sirovine pod nazivom voćni nektar u zvaničnu nomenklaturu prirodnih voćnih sirovina;
- 2) Drugi učinjeni korak u tom smislu je dovođenje u istu kvalitetnu ravan izmišljene kategorije patvorenog pića pod nazivom voćni nektar sa pravim voćnim sokom.
- 3) Treći učinjeni korak sadržan je u prijedlogu po kome treba da se potpuno neopravdano dozvoli isticanje slike ploda voća na deklaraciji originalnog pakovanja nekih vrsta osvježavajućih bezalkoholnih pića.

Tri teža udarca u leđa jednoj perspektivnoj poljoprivrednoj grani u BiH kao što je voćarstvo i preprerađivačko-proizvodna industrija voća u voćne sokove, nisu mogla biti zadata. Zbog toga kao i zbog najmanje tri slijedeća razloga ovakvi prijedlozi novih Pravilnika po bilo koju cijenu nisu smjeli biti zakonski legalizovani.

Prvi od tih razloga sadržan je u činjenici da se vrlo jasnim načinom formulacija nekih od osnovnih svojstava kvaliteta određenih vrsta proizvoda omogućava obmana potrošača i države BiH.

Drugi razlog sadržan je u činjenici da se nestručnim načinom formulacija nekih bitno različitih pojedinačnih svojstava kvaliteta ovih dviju različitih grupa proizvoda ta svojstva neopravdano i suprotno stručnim i naučnim činjenicama međusobno izjednačavaju. Na taj način vrši se ničim opravdano legalizovanje izjednačavanja pojedinačnih svojstava kvaliteta patvorenih vrsta voćnih sokova i osvježavajućih bezalkoholnih pića sa jedne strane, sa pojedinačnim svojstvima kvaliteta pravih voćnih sokova sa druge strane.

Treći razlog sadržan je u činjenici da se za potrebe proizvodnje voćnih sokova kao osnovna sirovina koristi isključivo domaće voće. Za razliku od toga u proizvodnji osvježavajućih bezalkoholnih pića i patvorenih vrsta voćnih sokova sirovinsku osnovu čine isključivo sirovine uvezene u obliku

poluproizvoda. Ove vrste sirovina obično uvozimo pod trivijalnim nazivima kao što su „bazna sirovina“, „essenza“, „essenza emulsio“, „succo emulsio“ aroma ili boja sa deklaracijom „natur indentisch“, zatim sirovina pod nazivom „šumska jagoda namjenjena za proizvodnju sirupa od biljnih ekstrakata pod nazivom - šumska jagoda“ ili „siz biljnih ekstrakata sa okusom šumske jagode“ itd. Po svome osnovnom kemijskom sastavu te sirovine su najvećim dijelom vodeni rastvori šećera namirisani i obojeni vještačkim aromama i bojama odgovarajućih vrsta voća. Zbog toga je sasvim opravdana tvrdnja da su ovako definisani prijedlozi pomenutih Pravilnika predstavljeni direktni atak na razvoj voćarstva u BiH. Zbog toga greške što ih učini u prijedlozima ovih Pravilnika njihov autor nisu imale ni stručnog ni moralnog opravdanja. Nije to samo zbog toga što se na ovaj način legalizuje mogućnost obmane potrošača i države BiH, nego i zbog toga što takve „greške“ isključuju potrebu razvoja i izgradnju (domaćih) prerađivačkih kapaciteta za preradu voća.

Zbog toga se moramo upitati šta bi se desilo sa razvojem vinogradarstva da se na identičan način isključi potreba za industrijskom preradom grožđa? Šta bi se desilo sa prijedlozima i pokušajem legalizovanja patvorenja vina ili rakije na način na koji se stvaraju normalni uslovi za legalizovanje proizvodnje i plasmana patvorenog voćnog soka? Sigurno bi tada digli glas u znak protivljenja svi stručnjaci iz oblasti uzgoja vinove loze i vinogradarstva. Međutim, naši stručnjaci iz oblasti uzgoja voća i razvoja voćarstva se ne javljaju. Kao da se ne radi o prijedlozima koji kao takvi direktno idu na štetu razvoja voćarstva i prerađivačko proizvodne industrije pravih voćnih sokova, koji u takvim uslovima tržišne konkurencije moraju da gube tržišnu utakmicu na terenu u kojoj im se kao protivnik suprostavlja proizvodnja patvorenih voćnih sokova ili tzv. „voćnog nektara“!

Kao da se ne radi o Pravilnicima koji po pitanju načina i mogućnosti uvoza ovakvih vrsta poluproizvoda i gotovih prizvoda sasvim nepotrebno dovode Bosnu i Hercegovinu u tipično podređeni kolonijalni položaj u odnosu na zemlje izvoznike tih vrsta proizvoda.

Konačno sada bi trebalo biti potpuno jasno da su prijedlozi formulacija nekih od osnovnih svojstava kvaliteta pojedinih kategorija i vrsta poluproizvoda i gotovih proizvoda, koji su definirani od strane Agencije za sigurnost hrane BiH u obliku pomenuta dva Pravilnika, upravo u funkciji nečijih sitnosopstveničkih interesa koje je moguće legalno ostvariti tek nakon što su zvanično ukinuti prethodni vrlo kvalitetni Pravilnici. Sada možemo s pravom konstatovati da, između ostalog, ovakve i slične izmjene odgovarajućih pravilnika o kvalitetu proizvoda predstavljaju jedan od načina nagacije pravne države. Zatim, da ovakvo demonstriranje negacije pravne države predstavlja novu savremenu formu kolonizacije koju savremeni teoretičari ekonomskih nauka nazivaju globalizacijom. Očito da zvanično zakonsko usvajanje pomenutih Pravilnika predstavlja prvi uslov za stvaranje legalnih uslova za

nastajanje općeg haosa po pitanju kvaliteta ovih vrsta proizvoda koji se, na žalost, treba da sprovode u režiji zvaničnih državnih institucija.

Obično prilikom izrade ovakvih i sličnih pravilnika posebna pažnja obraća se onom pojedinačnom svojstvu kvaliteta proizvoda koje nazivamo deklaracija ili deklarisanje proizvoda. Pri tome sasvim opravdano zahjeva se perfekcija u definisanju i saopštavanju odgovarajućih informacija iznesenih na deklaraciji originalno pakovanog proizvoda do najsitnijih detalja. Za razliku od toga jedan drugi mnogo moćniji i na potrošača uticajniji način saopštavanja informacija o nekim pojedinačnim svojstvima kvaliteta proizvoda potpuno zanemarujemo. To je reklamna poruka saopštena putem velikih plakata ili raznih vrsta masmedija. Dugogodišnja praksa je pokazala da ni jedan od dosadašnjih pravilnika nije ni pokušao obavezati proizvođače na poštivanja osnovnih načela za davanje korektnih informacija o pojedinačnim svojstvima kvaliteta proizvoda saopštenih putem raznih vrsta reklamnih poruka.

Često informacija koja se odnosi na neko od pojedinačnih svojstava kvaliteta proizvoda, saopštena potrošaču u obliku reklamne poruke o nekom proizvodu putem raznih vrsta masmedija, suštinski se vrlo bitno razlikuje od informacije o istovjetnom pojedinačnom svojstvu kvaliteta proizvoda saopštene putem deklaracije na originalnom pakovanju proizvoda iste vrste. Takva reklamna poruka koncipirana je sa jasnom namjerom da kupca dovede u zabludu. Za pogrešno datu informaciju o nekom od pojedinačnih svojstava kvaliteta proizvoda putem deklaracije prikazane na omotu, sudu, ili etiketi originalno pakovanog proizvoda, protiv njegovog proizvođača inspekcijske službe imaju zakonskog osnova za prekršajno procesuiranje i dužne su podnijeti odgovarajuću prekršajnu prijavu. Za istu takvu informaciju, datu na odgovarajući način u vidu reklamnih poruka, putem raznih vrsta masmedija, zbog nedostatka odgovarajuće zakonske regulative, inspekcijske službe protiv istog proizvođača ne mogu podnijeti istovjetnu prekršajnu prijavu.

U namjeri da se ubuduće spriječi ovakav vid obmane potrošača, predlažemo da se prilikom izrade novih pravilnika o kvalitetu proizvoda uvede jedan novi termin za obilježavanje jednog od pojedinačnih svojstava kvaliteta pod nazivom „Informacija o proizvodu“. Ovaj pojam, kao novodefinisano pojedinačno svojstvo kvaliteta proizvoda u Pravilniku, svojim značenjem poistovjetio bi i objedinio odgovornost proizvođača za sve informacije saopštene o bilo kojem od pojedinačnih svojstava kvaliteta proizvoda putem deklaracije istaknute na originalnom pakovanju proizvoda sa informacijama datim u obliku reklamnih poruka upućenih putem masmedija.

3. EFEKTI USVOJENIH PRAVILNIKA

Oba pravilnika zajedno s Pravilnikom o općem deklariranju i označavanju upakovane hrane su usvojena od strane Vijeća ministara BiH i objavljena u Službenom listu BiH u oktobru 2008. godine čime je BiH:

- 1) zadala udarac razvoju voćarstva, vjerojatno najperspektivnijoj i najprofitabilnijoj grane agro-sektora u BiH,
- 2) potpuno zastavila razvoj prehrambeno-prerađivačkih kapaciteta za potrebe domaće proizvodnje voćnih sokova,
- 3) svjesno omogućila uvoznim lobijima neograničen uvoz voćnih sokova sumnjivog kvaliteta,
- 4) dovela u zabludu potrošače tako što misle da konzumiraju proizvode koji se deklarišu kao voćni sokovi, a de facto predstavljaju patvorevinu voćnog soka; da zlo bude još veće inspekcijske službe neobavljanjem inspekcijskih aktivnosti pomažu u sprovođenju obmane.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Ovaj rad je sačinjen s ciljem da se ovim putem ukaže na negativne efekte, koji su generirani usvajanjem navedenih Pravilnika i koji dugoročno nanose neizmjernu štetu razvoju poljoprivrede, a posebno razvoju voćarstva kao najperspektivnijoj grani poljoprivrede kao i razvoju prehrambeno-prerađivačke industrije voća i povrća u BiH. Prema tome, želimo ukazati na potrebu izrade strategije razvoja poljoprivrede u BiH, a kvalitetna strategija razvoja poljoprivrede je nezamisliva bez kvalitetnih pravilnika, koji se međusobno moraju nadopunjavati i nadograđivati. Kako BiH nema definiranu strategiju razvoja poljoprivrede neminovno je hitno izvršiti korekciju važećih, opet naglašavamo nekvalitetnih Pravilnika, kako bi se potom moglo pristupiti izradi dotične strategije i na taj način BiH poljoprivrednicima ponuditi sigurna perspektiva.

KAKO EKONOMSKA KRIZA UTJEĆE NA DOHODAK U PROIZVODNJI MLJEKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

**Dr. Z.Grgić, Agronomski fakultet Zagreb
F. Ćejvanović, Ekonomski fakultet Tuzla
Mr.sc. Danijela Bićanić, Mr.sc. A. Maksimović,
Agronomski fakultet Zagreb**

KAKO MJERE POTPORE UZ OTKUPNU CIJENU IZRAVNO ODREĐUJU DOHODAK PROIZVODNJE MLJEKA?

O kalkulacijama do nedavno prozvođači nisu previše ozbiljno razmišljali. Okvirno bi prebrojali svoje izdatke (troškove koje trebaju platiti u novcu), s druge strane bi stavili prihode od mlijeka i gotovo u pravilu zadovoljno ustvrdili da su „na dobitku“. Nije to obilježje samo naše nedavne proizvodnje, nego se vuče u sada već dalju povijest proizvodnje mlijeka iz 70-ih godina prošlog stoljeća. Onako kako je veliki dio proizvođača morao zaboraviti stanje kad su u današnjim vrijednostima njihove prodajne cijene bile po današnjim cijenama preko 5 kuna i kad se od 5 krava moglo živjeti, tako današnji proizvođači moraju zaboraviti stanje iz 2005. i 2006. godine kad su prodajne cijene mlijeka u prosjeku bile 15-ak centi iznad europskih po čijem prosjeku danas određujemo cijene.

Sustav potpore hrvatskog mliječnog govedarstva, pa kasnije i Operativni program napravili su određeni „nered“ stvorivši sliku o mljekarstvu kao visoko profitabilnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Na početku se činilo vrlo jednostavnim i opravdanim iz „čiste nule“, znači iz ničega ući u proizvodnju s 20, 30 ili 50 krava. Korištenjem povoljne cijene i pogodnosti kreditiranja dobili smo na početku puno novih proizvođača, koji nisu nikad imali tradiciju i znanje proizvodnje mlijeka. Bile su to godine „debelih krava“. Na žalost, moralо je uslijediti razdoblje „mršavih krava“, koje je danas zbog našeg uobičajenog nepostojanja jasnog i dugoročno održivog sustava potpore – koliko poljoprivrede, toliko i sela.

U provedbi Operativnog programa došlo je do značajnog odstupanja stvarne visine investicije od planirane i realne, koje je ublaženo uvođenjem povrata kapitalnih ulaganja, te već navedene za 15-ak centi više otkupne cijene mlijeka. Troškovi izgradnje i opremanja farme su vrlo često neopravdano povećavani, a troškovi nabavke poljoprivredne mehanizacije i kupnje zemljišta su izdvojeni iz troškova ulaganja u govedarsku farmu. Investitori su se odlučivali taj dio investicije provesti iz drugih, komercijalnih izvora. Uvjeti nisu bili tako pogodni, ali i to su amortizirali povratom kapitalnih ulaganja i visokom prodajnom cijenom mlijeka. To je u praksi i funkcionalo dok nije došao prvi slom prodajnih cijena. Djelomično je ublažen činjenicom što

proizvođači mlijeka i inače ne računaju troškove vlastitog rada i amortizacije osnovnih sredstava (objekti, oprema, poljoprivedna mehanizacija, stoka), a u prve dvije godine nema ni većih troškova otplate kredita.

Danas kada je prodajna cijena mlijeka proizvođačima na razini tromjesečnog prosjeka u EU-25 u tom području nema prostora za povećanje dohotka proizvođača. Mljekarska industrija se već davno izborila za instituciju premiranja proizvodnje mlijeka sukladno svojim pravilima, neovisno o osnovnoj cijeni mlijeka. Tu također nema prostora za veće pomake. Treća sastavnica cijene mlijeka je državna premija. Ona je već davno prije dosegla svoj vrhunac, pogotovo s institucijom više premije u području posebne državne skrbi ili strateškog interesa ili otežanog gospodarenja. Ove tri komponente su najvažniji odrednice dohotka u proizvodnji mlijeka, a zamrzнуте su na svom „plafonu“ u današnjim uvjetima. Što dalje? Resorno ministarstvo je do sada uvijek bilo ona „stranka“ koja je na prigovore ili prosvjede reagiralo jednokratnim ili kratkoročnim finansijskim injekcijama u mljekarski sektor. Danas je i ono u situaciji u kojoj prostora za dodatnu finansijsku potporu nema.

Što preostaje u granicama realnog? Što se ekonomskih analitičara tiče, jedino realno je za cijeli mljekarski sektor prikazati kalkulacije cijene koštanja i prodajnih cijena na tri razine – proizvodnje mlijeka, transporta mlijeka do mljekare i prerade mlijeka u mljekarskoj industriji. Kad se tako prikažu pojedine vrste kalkulacija (ciljana koštanja i prodajna cijena), treba ih za svakog u lancu subjekata mljekarskog sektora usporediti s onima u zemljama E-25 i tako utvrditi gdje su točno odstupanja. Tako možemo usklađivati navedene cijene i opravdano zahtjevati da se u svakom od dijelova lanca provodi određena potpora ili poticanje, kako bi postali i ostali konkurentni ili barem gubili što manje u odnosu na uloženo. U konačnici, da barem znamo koliko nas košta što održavamo ili podržavamo neku proizvodnju, u ovom slučaju proizvodnju mlijeka, te koliko od toga je potpora proizvodnji, a koliko zadržavanju i održavanju pučanstva u ruralnim sredinama. Oboje nam je jednako važno, ali treba jasno razdvojiti izvore i visinu potpora, i kad podupiremo „jednu kravicu“, onda ne smijemo toj jednoj kravici dati više od 2 jutra zemljišta, jer ta kravica koliko god debela bila, mlijeko daje „mršavo“.

U dijelu izravne proizvodnje najveći utjecaj na dohodak danas osim visine i kvalitete proizvedenog mlijeka imaju troškovi stočne hrane. Upravo u tome području nismo riješili najvažnije ograničavajuće činitelje proizvodnje mlijeka. Jedno je problem poljoprivrednog zemljišta koji se svako malo podiže na najvišu razinu stručnog zanimanja, pa onda opet bez rješenja zapostavlja. Pretvrđ orah od kojeg svi odustaju, čim se naleti na tvrdo ili gorko. Drugo je neorganizirano tržište stočne hrane. Nikad ga nismo razvili do te mjere da se proizvođač bar djelomice može osloniti na kupovanje stočne hrane koju nije u stanju privremeno ili trajno proizvoditi na svojoj farmi. I u razvijenim europskim zemljama preporučuje se što veći dio hrane, pogotovo kabaste, proizvoditi na svojoj farmi. Slično je i u svijetu, posebice Sjevernoj Americi i

Australiji. Slično treba biti i kod nas, tako da utopija (neostvarivo, iluzija) trebaju biti farme s 50 krava i samo 5 ha zemljišta prema izraelskom modelu, što nikako ne smije isključiti mogućnost kupnje dijela hrane na tržištu. Samo, ne tako da naši proizvođači moraju danas kupovati u Italiji ili Madžarskoj gdje nam je, iako nismo još u EU, jeftinije nego kod nas. U proizvodnju stočne hrane je izravno poticajima za kukuruz, pšenicu, ječam, zob, djetelinu i slično uloženo previše državnog novca, da bi se samo tako trebalo i moglo slijegati ramenima kad su kolebanja cijena stočne hrane u pitanju, te reći na sve kako je to tržište, ponuda i potražnja.

U oba slučaja, odgađanje rješenja je privremeno, a imat će jače posljedice što se kasnije kreće s konkretnim rješavanjem problema. U poljoprivredi nije i neće biti tržište rješenje svih problema, jer nema države koja ne upravlja određenim mjerama održavanjem i razvojem svoje poljoprivrede. Politika je to, često šireg obuhvata od samo agrarne.

KALKULACIJE PROIZVODNJI MLIJEKA 2004. I DANAS RH I EU

Dosta toga se promjenilo u ekonomskim odnosima proizvodnje mlijeka u zadnjih 5 godina, što obuhvata i razdoblje najnovije recesije. Dobar pokazatelj toga su i kalkulacije koje su objavljene krajem 2004 godine u Mljekarskom listu uspoređene s kalkulacijama za 2008. godinu. Još bolju sliku dobijemo kad koristimo usporedne kalkulacije stanje kod nas i u zemljama EU. Kod usporedbe je vrlo važno da se koristi ista metodologija, jer se u našoj praksi često zainteresirane strane (udruge proizvođača, mljekare, resorno ministarstvo...) koriste metodama i vrstama kalkulacija koje bolje dokazuju neke njihove interese i zastupanja. Osnovni preduvjet je ista metodologija i isti način prikazivanja kalkulacije cijene koštanja, nabavne cijene i prodajne cijene, kao najčešće vrsta kalkulacija.

U Mljekarskom listu sam tijekom 2005. objavio kalkulaciju top 10% i zadnjih 10% proizvođača mlijeka u EU s obzirom na količinu proizvedenog mlijeka na farmama.

Tablica 1. Kalkulacije i dohodak proizvodnje mlijeka u EU zemljama 2004. u EUR-a po litri mlijeka

	Top 10%	Zadnjih 10%
Proizvodnja mlijeka po grlu	7200	5700
Prihod	0,59	0,47
Varijabilni troškovi (hrana)	0,21	0,26
Financijski rezultat ili Doprinos pokrića (prihod-vrijednost trošaka)	0,38	0,21
Plaće (nadnice)	0,06	0,04
Energija i strojevi	0,04	0,07
Ostali troškovi	0,03	0,04

Vlasnički troškovi (udjeli)	0,04	0,03
Financijske obveze	0,01	0,06
Amortizacija	0,03	0,03
<i>Ukupno fiksni troškovi</i>	<i>0,21</i>	<i>0,27</i>
Sveukupni troškovi	0,41	0,53
Dohodak farme (Prihodi-sveukupni troškovi)	0,18	-0,06

Tako je prosječna proizvodnja top 10 bila 7 200 litara mlijeka po grlu, a zadnjih 10% 5.700 litara po grlu. Radi se o uzorku s od 45 do 95 grla u osnovnom stadu. Najbolje farme ostvarivale su s bruto prihodom od 0,59 EUR-a po litri mlijeka (cijena mlijeka plus poticaji i subvencije) doprinos pokrića od 0,38 EUR-a i dohodak od 0,18 EUR-a. Najlošijih 10% proizvođača ostvarivalo je doprinos pokrića ili kako se kod nas zvalo financijski rezultat od 0,21 EUR-a, a gubitak od 0,06 EUR-a po litri. Znači da je točka pokrića svih troškova u proizvodnji mlijeka u EU tada za farme s navedenim brojem grla bila nešto preko 6 tisuća litara mlijeka po grlu.

U našim uvjetima se u uvjetima sa 30-40 grla i muznošću od 4,5 do 6,0 litara po grlu ostvarivalo bruto prihoda od 0,43 do 0,46 EUR-a po litri. Vidljivo je da su sve usporedbe po litrama, jer tako se tada u nas izražavala vrijednost proizvoda.

U to vrijeme prije vrlo dobrog razdoblja (2005-2006.) nismo imali tako dobre bruto prihode po litri mlijeka, ali naši proizvođači su zbog nižih varijabilnih troškova mogli računati s 0,29, odnosno 0,30 EUR-a doprinosa pokrića po litri mlijeka što otprilike odgovara vrijednostima u EU za značajnije višu proizvodnju mlijeka po grlu.

Tablica 2. Kalkulacija proizvodnje mlijeka u RH 2004. u EUR-a po litri mlijeka

Proizvodnja po grlu litara	4500	6000
Prihod	0,46	0,44
Varijabilni troškovi (hrana)	0,17	0,14
Doprinos pokrića	0,29	0,30
Plaće (nadnice)	0,03	0,02
Energija i strojevi	0,02	0,01
Ostali troškovi	0,01	0,01
Financijske obveze	0,03	0,03
Amortizacija	0,15	0,14
Fiksni troškovi	0,23	0,21
Ukupni troškovi	0,40	0,35
Dobitak/Gubitak	0,06	0,10

Dobitak u proizvodnji mlijeka tada je bio nešto manji nego u EU, kad se govorи o prosječnoj proizvodnji kod nas i u njih, s opet napomenom, imali smo tada, kao i sada, značajno niži prosjek proizvodnje. Granica rentabilnosti za manje stado nego što je kod njih, kod nas je bila niža za preko 2 tisuće litara po muznom grlu, što je bila dobra osnova za ekonomski razvoj mljekarskog sektora, što se izravne proizvodnje tiče.

Tablica 3. Kalkulacija proizvodnje mlijeka u RH i EU 2006. godine u EUR/tona

	Hrvatska	EU-15	EU-10 (n. države)	EU-25
Broj krava	45	50	20	40
Proizvodnja po kravi kg	6135	7000	5600	6800
Prihodi - mlijeko	431	307	268	303
Prihodi - ostali	95	8	8	8
Prihodi ukupno	526	315	276	311
Troškovi	379	305	227	297
<i>Varijabilni (Promjenjivi) troškovi</i>	239	192	160	189
Kupljena hrana	91	39	44	39
Vlastita hrana	111	115	88	112
Ostali promjenjivi troškovi	37	38	28	38
<i>Fiksni (Stalni) troškovi</i>	140	113	67	108
Bruto marža (financ.rezultat)	292	123	116	122
Neto marža (dohodak)	152	10	49	14
Obveze	133	60	51	60
Bruto marža s kreditom	159	63	65	62
Neto marža s kreditom	19	-50	-2	-46

U tablici 3. za 2006. godinu su vidljiva značajna odstupanja proizvodnje mlijeka po grlu, kao i ekonomskih učinaka po kilogramu mlijeka. Ovo je jedna od zadnjih godina "debelih" krava za našu zemlju, kada su s nižom proizvodnjom samo od prodajne cijene mlijeka ostvareni za 42% veći prihodi po kg mlijeka nego u EU-25 prema kojoj sada uređujemo naše cijene mlijeka. Još su veća odstupanja u odnosu na EU-10, što znači 10 novih zemalja koje su zadnje ušle u EU (60% veći prihod po kg). Ovo su odstupanja koja proizilaze iz razlike u prodajnoj cijeni mlijeka. Odstupanja su još veća kad se zaračunaju preko 11 puta veći ostali prihodi po muznom grlu kod nas u odnosu na EU, pa tada za EU-25 imamo ukupno gotovo 70% veći prihod po kilogramu mlijeka, a prihodi u odnosu na E-10 su čak 90% veći..

Troškovi su nam ukupno gledano 24% veći od onih u EU-25, te 67% u odnosu na EU-10 s kojima smo i po gospodarskim uvjetima više usporedivi. U strukturi troškova koja je podjednaka u nas i u sve tri razine EU-a treba istaći kako su nam varijabilni troškovi od 24 do 49% veći prema ispitivanim razinama EU zemalja. Slične su promjene i u strukturi troškova (varijabilni i

fiksni), gdje su nam troškovi opet značajno viši u odnosu na EU-10 - varijabilni 49%, fiksni 100%, a ukupni 67%.

Unatoč takvom kretanju troškova bruto marža ili finansijski rezultat u nas je preko 290 EUR-a po toni mlijeka, dok je u EU-25 i EU-15 nešto preko 120 EUR-a, a u EU-10 tek 116 EUR-a po toni. Kod usporedbe neto marže ili dohotka u punoj smo boljoj situaciji jer je dohodak gotovo 15 puta bolji nego u promatranim razinama EU-15 i EU-25, te 5 puta bolji nego u EU-10.

Što se tiče finansijskih obveza na ime kreditiranja Operativnim programom, već je navedeno kako su kod nas tehnološki neopravdano podignuti troškovi ulaganja, pa su nam obveze nekoliko puta veće nego u EU. Unatoč tome, bruto marža u uvjetima poslovanja s kreditom je gotovo 3 puta veća nego kod zemalja EU-a, isto tako, neto dohodak u uvjetima otplate kredita je pozitivan - 19 EUR-a po toni mlijeka, dok su kod EU-25 proračunati gubitci od 46 EUR-a, sličan je gubitak kod EU-15, dok je u uvjetima EU-10 zabilježen neznatni gubitak (2 EUR-a po toni).

Nakon 2006. godine stvari se mijenjaju na gore za hratske proizvođače mlijeka. U 2009. godini su kalkulacije prema dostupnim podacima napravljene po kilogramu mlijeka i za rezultate ostvarene na farmi od 40 krava u nas i 40 krava u EU-25. Naravno da to smanjuje pogreške u usporedbi na najmanju mjeru. Usporedba je svakako više nego ilustrativan pokazatelj, kako su se tijekom posljednjih 5 godina mijenjali uvjeti poslovanja u mljekarskoj proizvodnji kod nas u odnosu na EU.

Tablica 4. Kalkulacije proizvodnje mlijeka u RH i EU 2009. godine U EUR/tona

	EU-25	RH
Prihodi	302	307
Varijabilni troškovi	152	199
Hrana	83	137
Gnojivo	22	32
Veterinarski troškovi	11	7
Ugovorne usluge	15	0
Ostali varijabilni troškovi	21	23
Fiksni troškovi	102	140
Radna snaga (plaćena)	12	16
Strojevi	13	7
Troškovi gospodarstva	13	9
Amortizacija	20	56
Najamnina	10	3
Ostali fiksni troškovi	34	49
Ukupni troškovi	254	339
Trošak vlastitog rada	80	48
Sveukupni troškovi	334	387
Bruto marža (financ.rezultat)	150	108
Neto marža (dohodak)	-32	-80

Prema podatcima u tablici 4. vidljivo je da u 2009. godini (što je uveliko razdoblje recesije) naši proizvođači ostvaruju nešto veće prihode od onih u zemljama EU-a, ali su im i varijabilni i fiksni troškovi veći nego u EU.

Zaključak

Općenito pomatrano za razdoblje 2004.- 2009. godina troškovi su ukupno gledano veći za 33%, a veći je utjecaj varijabilnih troškova koji čine i veći udio u ukupnim troškovima. Zbog niske cijene nadnica kod nas u odnosu na EU sveukupni troškovi poslovanja su ipak samo 15% veći nego u EU. Za sličan odnos su i bruto marže manje nego u EU, dok je neto marža 50 EUR-a po toni manja, odnosno predstavlja veći gubitak nego u EU. Pridodamo li tome odnose troškova financiranja, može se pretpostaviti kako u uvjetima otplate kredita naši proizvođači imaju gubitak od 209 EUR-a po toni, a europski oko 92 EUR-a po toni. Europski proizvođači taj iznos mogu amortizirati na uštrb troškova vlastitog rada i amortizacije, što je moguće tijekom jedne ili ne više od nekoliko godina, dok u našem primjeru proizvođači i dalje imaju gubitke od 100 EUR-a po toni. Dakle, rade badava, ne vraćaju kredit, ne zaračunavaju otpis svoje imovine i opet su na gubitku.

Amortizacija u fiksnim troškovima je značajno veća kod nas, što znači da imamo prekapacitirane farme. Niži troškovi vlastitog rada ukazuju na slabiju nadnicu ili satnicu. U situaciji kad će se morati plaćati rad na farmi, s pretpostavkom porasta nadnice, kako je to bilo u svim zemljama novoprdošlim u EU efikasnost poslovanja farme u nas bit će dodatno ugrožena.

Na taj način, upitno je otplaćivanje finansijskih obveza i daljnje poslovanje farme. U praksi to vidimo kao posustajanje u proizvodnji ne samo onih proizvođača koji imaju prosječne, nego i vrlo dobre prinose po jednom grlu (preko 6 000 kg). Tako ćemo vrlo teško održati sadašnju relativno visoku ukupnu proizvodnju na državnoj razini, koja je vrlo dobra u zadnje dvije tri godine, bez obzira što smo izgubili jedan dio proizvođača, pa i muznih grla.

Temeljem svega navedenog i analiziranog može se reći da u razdoblju 2004. -2009. godina je došlo do promjena u poslovanju proizvodnje mlijeka i da je u posljednje dvije godine nevedenog razdoblja svjetska finansijska kriza.recesija znatno utjecala na poslovanje proizvodjača mlijeka u Republici Hrvatskoj.

Literatura

- 1) Ćejvanović ferhat, Zorica Vasiljević, Zoran Grgić, Influence of Supporting Agrarian Policy Measures onto Increase of Cattle Production in Bosnia and Herzegovina, ACS,73, 2008.
- 2) Grgić, Zoran, Model ocjene poslovanja gospodarstva s govedarskom proizvodnjom, Mljekarstvo, Vol. 51 br. 3/2001, str. 247-262.
- 3) Grgić, Zoran, Gospodarsko promišljanje o proizvodnji mlijeka u nas - što smo htjeli, što imamo i što nas čeka. // Mljekarski list. 9 (2007) ; 2-4, Hrvatska mlijekarska udruga, Zagreb.
- 4). Grgić, Zoran, Osnovni ekonomski zakoni, prag i granica rentabilnosti u proizvodnji mlijeka. // Mljekarski list. 4 (2009) ; 24-28, Hrvatska mlijekarska udruga, Zagreb.
- 5) Šakić Bobić, Branka, Grgić, Z., Njavro, M., Djelovanje politike EU na mljekarstvo u Republici Hrvatskoj, Mljekarstvo, 2009, Vol. 59, No. 2 (125-132)

*Program vlade
Federacije BiH za 2010.
godinu*

Premijer Vlade Federacije BiH Mujazinović Mustafa

Uz podršku raspravi o stanju privrede i predloženim mjerama anticiklične ekonomske politike datu od strane izlagača, Premijer je u svom izlaganju obrazložio program i rad Vlade F BiH, a također je dao i procjenu ekonomske i socijalne situacije u Federacije BiH. „Pitanje je ukupnog ambijenta je li moguće neke mjere provesti“, ustvrdio je premijer Mujezinović, naglašavajući kako su predložene mjere dobrodošle, ali iza njih mora stajati ogroman rad ljudi u ministarstvu kako bi konačan rezultat bio najbolji mogući za privredu. Premijer je istakao da su „u našoj svijesti ranija vremena kada su se radna mjesta otvarala dekretom, a kada Vlada to čini, onda to nije dobro“, uvjерavajući kako nijedna izravna mjera ne može dovesti do zapošljavanja, ali neizravne mogu, poput izgradnje putova i infrastrukture generalno, ili ovo što sada imamo da ponudimo izgradnju tri i pol hiljade MW elektroenergetskih kapaciteta od čega je najmanje hiljadu obnovljive energije, koja je iznimno tražena u našem okruženju. Mujezinović je još naglasio kako svi ovise o izvozu, pa tako i BiH. „Na žalost, mi još uvijek više uvozimo nego što izvozimo“, istaknuo je premijer, opetujući šansu koju BiH ima s proizvodnjom električne

Premijer je, uz predhodno, dao osvrt na :

- okruženje u Federacije BiH,
- deficit platnog bilansa,
- privatizaciju,
- zapošljavanje,
- plaće,
- strana ulaganja,
- javne dugove,
- socijalno stanje.

Obzirom da je u prilogu dat Program Vlade kao i ministarstava Premijer je izrazio optimizam u privrednom i socijalnom poslovanju, pri čemu je diskusija bila kraći presjek pa navedenim oblastima.

Iz tog razloga uredništvo ovog *Zbornika radova* smatra da se diskusija premijera u izvornom obliku ne objavi jer je prepričavala Vladin Program za 2010. godinu, koji u nastavku u potpunosti objavljujemo u integralnoj verziji zvaničnog akta Vlade Federacije BiH.

*Autorizovana izlaganja
poduzetnika*

OSNOVE ZA ISTUPANJE PREDSJEDNIKA UO UDRUŽENJA POSLODAVACA KANTONA SARAJEVO

**Mr. sc. Čengić Safudin
Sarajevo**

1. Kriza privrede u BiH odnosno FBiH nije nastala kao posljedica globalne ekonomske krize, već je ona prisutna od završetka ratnih zbivanja u BiH.
Mi smo i prije pojave globalne ekonomske krize imali:
 - enormno učešće javne potrošnje u Bruto društvenom proizvodu FBiH, odnosno budžetsku potrošnju koju ni privreda EU ne bi pokrila,
 - enormnu nezaposlenost od preko 40%,
 - enorman uvoz bez realnog pokrića izvozom, itd.....
2. Kriza ima dva moguća djelovanja i to: razorno ili razvojno. Mnogi svjetski analitičari ukazuju na činjenicu da kriza nije propast, već da ona može biti i šansa za razvoj privrednih subjekata ali i privrede u cjelini. Iskreno sam očekivao da će se to desiti u BiH.
3. Svjesni smo činjenice da je u prethodnih skoro 15 godina učinjeno bezbroj poteza koji su doveli do stanja u kojem se trenutno nalazimo. Ali globalna ekonomska kriza, uvjeti MMF i Svjetske banke pa i zahtjevi poslodavaca trebali su aktivnosti vlasti usmjeriti na pospremanje vlastitog dvorišta, odnosno eliminiranja svega onog što produbljuje nastalu krizu.
 - zbog ratnih zbivanja, ali i velikog pritiska, stranačkih obećanja stvoren je ogroman broj korisnika socijalne skrbi pa ispada da svaki drugi stanovnik FBiH ostvaruje pravo na neku vrstu socijalnih ili drugih primanja koja se pokrivaju iz budžeta (*prilika u krizi: revidirati broj korisnika i ušteđena sredstva usmjeriti prema privredi*),
 - jedanaest vlada sa enormnom administracijom troše više sredstava nego što ih slabašna privreda FBiH može zaraditi (*prilika u krizi: smanjiti broj uposlenih u administraciji i stvoriti uvjete za efikasan državni aparat - loš primjer Općina Stari Grad u Sarajevu – Načelnik naglašava da je višak 80 radnika ali zbog toga biva kritikovan i od smanjenja administracije nema ništa*),
 - u svim Kantonima imamo masu javnih preduzeća koja se u najvećem dijelu finansiraju iz budžeta i u kojima su zapošljavani podobni (*prilika u krizi: revidirati broj zaposlenih i djelatnost JKKP svesti na poslove zbog kojih su i formirana – vodovod da*

proizvodi, distribuira i kontroliše kvalitet vode – ne da izvodi građevinske radove...),

- potpisivanje nerealnih i neprovodivih kolektivnih ugovora. Kolektivni ugovori se realiziraju od 63% - 90% - i pored oga, plaće uposlenika u JKKP su veće za 70%-120% od plaća koje primaju zaposleni u sličnim organizacijama u privredi, (*prilika u krizi: stavljanje van snage potpisane ugovore – potpisati realne ugovore kojima će se rasteretiti budžet – Primjer: ZE-DO Kanton su tužili uposlenici na budžetu i trenutno ima 20 miliona KM pravosnažnih presuda*),
 - evidentno je da velik broj «nezaposlenih» radi na crno. Ko i kako može promijeniti ovo stanje. Strategija Vlade F BiH u periodu 2009-2013 - pročitati segment koji se odnosi na zapošljavanje (*prilika u krizi: Jakim inspekcijskim nadzorom i visokim kaznama sprovesti primjenu zakonske regulative – ovo podrazumijeva da su kadrovi u inspekcijama stručni, odgovorni, moralni*),
 - neuravnoteženost plaća – u privredi prosjek = manje od 500,00 KM – vanprivreda prosjek = više od 1.000,00 KM. Ovo se mora mjenjati.
 - otvaranje javnih radova – izgradnja kapitalnih objekata (autoputevi, energetskih objekata, stanogradnja...),
 - izmirenje obaveza prema privredi – veliki broj privrednih subjekata, zbog nagomilanih dugova stvorenih od strane države (općine, kantoni, federacija, razne institucije, fondovi i dr ...), nalazi se u iznimno teškom položaju i pred stečajem je. Na drugoj strani svaki privredni subjekt je obaveza da do 10-og plati sve poreze u suprotnom slijede prekršajne prijave i visoke novčane kazne (*prilika: obavezati državne organe da bez ikakvih odlaganja izmire svoje obaveze prema privrednim subjektima*),
 - ukidanje poreza na gorivo za gradsko prigradski prijevoz – ovim se stvaraju uvjeti za masovno korištenje gradsko-prigradskog prijevopza kao osnovne potrebe najugroženijih kategorija (đaci, studenti, penzioneri, uposlenici realnog sektora)
4. Odnos države prema javnim (državnim) preduzećima u odnosu na privatna preduzeća. Primjeri:
- Država subvencionira Željeznice F BiH. Iste ostvaruju ogromne gubitke, ne uplaćuju poreze niti doprinose na plate radnika – država omogućava Ž FBiH da formiraju damping cijene u prijevozu putnika koje su i do 80% niže od cijena koje primjenjuju u cestovnom prijevozu,
 - Javna komunalna preduzeća registrirana su za sve vrste poslova. Zbog toga većinu poslova dobivaju bez tendera i time ugrožavaju

privatni sektor ali i znatno povećavaju cijene usluga koje JKP obavljaju,

- Inspekcija nema isti tretman za nezakonitosti u radu državnih preduzeća u odnosu na privatni sektor. Ako privatna kompanija učini prekršaj odmah se sankcionira. Nasuprot tome, u pojedinim slučajevima inspekcija u saradnji sa državnim organima toleriraju nezakonit rad ržavnih preduzeća.

5. Nesrazmjer broja uposlenih u privredi i vanprivredi – Primjer Kanton Sarajevo.

- Krajem 2008. u PRIVREDI bilo je zaposленo 70.494 lica ili 58,8% - povećanje u odnosu na 2007 godinu za 1.972 lica ili 2,8%,
- u VANPRIVREDI bilo je zaposleno 49.387 lica ili 41,2% – povećanje u odnosu na 2007. godinu za 2.340 lica 4,7%,
- u drugoj polovini 2008 (početak krize) u PRIVREDI zaposleno 185 lica a u VANPRIVREDI zaposleno 668 lica - što je za 3,6 puta više.

STANJE PRIVREDE OPĆINE VITEZ I MJERE EKONOMSKE POLITIKE U 2010. GODINI

**Muhamed Rebinić,
Služba za poduzetništvo i lokalni razvoj općine Vitez**

Prije ratnih dejstava privredni subjekti koji su bitno uticali na privredni život općine Vitez su bili: PS Vitezit, koji je 1991. godine zapošljavao oko 3.000 radnika , Impreganacija sa oko 650 zaposlenih, Kalvarija sa oko 150 zaposlenih, IGM sa oko 150, Šumarstvo sa 110 zaposlenih.

Nekoliko malih privatnih zanatskih radnji za poduzetnim vlasnicima koji su imali jasne vizije razvoja i dobre poslovne planove, tražili su svoje mjesto u nemilosrdnoj tržišnoj utakmici. Neke od značajnijih zanatskih radnji sa općine Vitez bile su: FIS, PP RAJKOVIĆ koje prerasta u poznato i renomirano preduzeće ECONOMIC, HORIZONT, MLAKIĆ, KALEN, PP BOR, JAŠAREVIĆ, KREHIĆ, itd .

Nakon rata privredni subjekti pogotovo državna preduzeća poslovali su sa smanjenim kapacitetom, angažovanjem manjeg broja radnika. Nekad veliki gigant PS «VITEZIT» preživljavao je najteže trenutka od svoga osnivanja. Devastirana i uništena imovina, pokidane poslovne veze, izgubljena tržišta, nesređene ekonomke i tržišne prilike, izgubljeni kadrovi bili su nepremostiva prepreka za pokretanje značajnije proizvodnje u PS «VITEZIT»-u.

U takvim ekonomskim prilikama kada je nastupilo poslijeratno vrijeme sa devastiranom infrastrukturom, sa uništenim kadrovskim potencijalom, uslovima života na niskom stupnju, općinska administracija općine Vitez, donosi istorijsku i sudbonosnu odluku o formiranju poslovne zone na tadašnjem poljoprivrednom zemljištu. Kreatori odnosno vizionari koji su napravili sudbonosni iskorak za tadašnje prilike nisu mogli ni slutiti koliki će značaj imati PC 96, kako na ekonomске prilike u samom Vitezu, tako i u širem okruženju.

Nakon provođenja potrebnih procedura od strane općinske administracije Viteško polje postaje veliko gradilište gdje započinje izgradnja modernih objekata, koji svojim izgledom podsjećaju na objekte u velikim industrijskim centrima u Zapadnoj Evropi.

Nekoliko godina nakon početka radova na realizaciji projekta Poslovnog centra male zanatske radnje prerastaju u preduzeća i postaju značajniji privredni subjekti na općini Vitez. Isto tako u pozitivnom poslovnom okruženju, i novonastalim pozitivnim ekonomskim prilikama formiraju se novi privredni subjekti koji se ravnopravno uključuju u tržišnu utakmicu.

Nedugo nakon formiranja poslovne zone PC 96 nikli su moderni poslovni objekti preduzeća FIS, EKONOMIK, ECOS, GRAND MS, KRISTAL, OVNAK, KESTEN, BUBA KOMERC ITD. Uporedo sa

izgradnjom modernih objekata mala preduzeća rade na transformaciji i prilagođavaju se novim uslovima tržišta.

Formiranje Poslovne zone te ulaganje sredstava u poduzetničku infrastrukturu imalo je za cilj konstantno povećanje ekonomskih pokazatelja poslovanja privrednih subjekata i svrstavalo je Općinu Vitez u red razvijenijih općina u BiH. Iz godine u godinu povećavani su ukupni prihodi privrednih subjekata, dobit privrednih subjekata, broj zaposlenih u privatnom sektoru, i ukupne investicije na općini.

Pored toga što je povećanje učešća navedenih subjekata u ukupnim prihodima ostvarenim na općini Vitez rezultat individualne sposobnosti i kreativnosti vlasnika privatnih preduzeća, nesporno je da je i općinska administracija prateći razvojne projekte navedenih subjekata i donoseći odgovarajuće odluke doprinijela ostvarivanju ovakvih rezultata.

Ovako ubrzan privredni razvoj na općini Vitez imao je za posljedicu nedostatak kvalitetnog odgovarajućeg prostora za daljni razvoj privatnih preduzeća. Prvi privredni subjekat koji je dostigao stepen razvoja da su mu bile potrebne nove lokacije za realizaciju poslovnih planova bilo je G D «FIS». Veoma bitna predpostavka za nastavak pozitivnih trendova na polju poduzetničke infrastrukture jest partnerski odnos privatnog sektora i javne administracije. Zajedničkim djelovanjem Udruge poslodavaca općine Vitez i biznis klub «LAŠVA», te općinske administracije stvaraju se pretpostavke i usvaja se regulacioni plan PC 96-2 kojim se proširuje Poslovna zona.

Nakon uloženog ogromnog napora konačno je usvojen Regulacioni plan PC 96-2 krajem 2003. godine. Usvajanjem Regulacionog plana PC 96-2 stvorana su nove mogućnosti za daljnji nastavak razvoja privatnih tvrtki na općini Vitez, na novih 58 parcela različitih površina uz magistralni put Lašva-Donji Vakuf. Nakon usvajanja Regulacionog plana PC 96-2 raspisani je Konkurs za dodjelu parcela uz naknadu u PC 96-2. Do momenta raspisivanja konkursa za prodaju lokacija općinska administracija je usvojila 33 razna potrebna dokumenta.

Tabela 1. Tabelarni prikaz povećanja parametara poslovanja za period 2001-2008

GODINA	2008	2001	IDEKS
Ukupan prihod	875.296.040 KM	271.903.470,00KM	321%
Ukupan rashod	850.826.051 KM	275.557.204,00KM	308%
Dobit	28.828.163 KM	11.927.024,00KM	241%
Gubitak	4.358.174 KM	7.580.758,00KM	57,4%
Uposlenih	5.216	2242	232,5%

Analizirajući poslovanje privrednih subjekata može se zaključiti da u posljednjih osam godina porast svih pokazatelja poslovanja što rezultat pozitivnog poslovnog ambijenata, i prema mišljenju autora ovog teksta velike zasluge pripadaju i općinskoj administraciji koja je u datom trenutku

prepoznala potrebe privrednika i poduzela odgovarajuće mjere kako bi se pozitivan trend poslovanja nastavio u razdoblju od pet godina.

U slijedećoj tabeli prikazan je ukupan broj zaposlenih na općini Vitez i ukupan broj zaposlenih u privrednim subjektima. Iz izloženih podataka vidljivo je da broj zaposlenih u privredi konstantno povećavao što je najznačajniji pokazatelj uspjašnosti privrede općine Vitez.

Tabela 2. Ukuilan broj zaposlenih u općini Vitez 2001-2008

GODINA	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ukupan broj zaposlenih	4.083	4.344	4.240	4.473	4.679	4888	5468	6533
Broj zaposlenih u privredi	2.242	2.571	2.785	2.819	2.995	3889	4617	5216

Podaci o ukupnom broju uposleni preuzeti su od zavoda PIO/MIO, što znači da broj uposleni od 6.533 je broj uposlenih koji rade na području općine Vitez. Broj zaposleniu preduzećima koja rade na području općine Vitez nadmašuje broj zaposlenih iz perioda 1991. godine.

Kad je u pitanju zapošljavanje bitno je spomenuti da je općina Vitez odnosno Poslovni centar u pravom smislu postao centar za širu regiju, obzirom na činjenicu da Poslovnom centru radi veći broj radnika koji ne žive ne općini Vitez. Posebno je bitno spomenuti da se postigao zacrtani cilj, da Vitez postane ugodno mjesto za raditi i živiti.

Jedan od značajnijih efekata formiranja PC jeste povećanje investicija u privatnim preduzećima. Također, bitno je napomenuti da se većim dijelom investicije odnose na izgradnju proizvodnih pogona. Tačan podatak o ukupnim investicijama u ovom trenutku se ne može dati ali je izvjesno da je od 1996 u objekte u PC uloženo blizu 200 miliona KM. Do 2008. godine PC 96-2 je bio veliko gradilište, a poslovne objekte gradili su: FIS, ECONOMIC, MHE I, KESTEN, KIMTEK, SOFA M, HMB, TURBO PROM, REAL KOMERC, UKRAS, EKOS, IVA, BEST, VUJOVIĆ COMPANY. Svi investitori koji su kupili parcele u PC 96-2 su viteške firme i uglavnom su nastala nakon ratnih dejstava.

Sve navedeno dešavalo se prije recesije i kako je naglašeno svi pokazatelji poslovanja imali su uzlaznu putanju, za značajnim rastom svake godine.

Pokazatelji poslovanja privrednih subjekata na općini Vitez za 2009. godinu još uvijek nisu konačno obrađeni, ali na osnovu kontakata sa predstavnicima velikih privrednih subjekata može se konstatirati da je i privreda općine Vitez itekako pogodjena recesijom. Obzirom da je u strukturi privrede općine Vitez trgovina zastupljena sa procentom od 70 %, smanjenje potrošnje stanovništva direktno se odražavala poslovanje velikih trgovačkih

preduzeća. Također za proizvodna preduzeća je bitno naglasiti da je smanjena potražnja za robama. Kad su u pitanju investicije prije dolaska recesije, postojao je interes domaćih i nekih stranih firmi za investiranje u PC 96, ali obzirom da se kasnilo sa pripremom dokumentacije za drugo proširenje poslovne zone neki od zainteresiranih ulagača su odustali od kupovine parcela i novih investicija.

Najveće posljedice recesije osjetile su se u prihodima općinskog buџeta koji je u 2009. godini bio manji za cca 2,5 miliona KM od planiranih sredstava.

Što se tiče povećanja broja nezaposlenih prema podacima Zavoda za zapošljavanje SBK u Vitezu je krajem 2008. godine bilo 3740, a krajem 2009. godine ukupan broj nezaposlenih iznosio je 3859. Upoređujući podatke Zavoda za zapošljavanje može se konstatirati da nije bila alarmantnog povećanja broja nezaposlenih, međutim uzimajući u obzir činjenicu da se na evidenciji Zavoda za zapošljavanje nalaze i osobe kojima nije prioritet pronalazak posla ovi podaci nisu najmjerodavniji za utvrđivanje posljedica ekonomske krize.

Kako za općinu Vitez tako i za cijelokupno okruženje najvažniji zadatak u narednom periodu je zadržati postojeća radna mjesta. Postavlja se pitanje kako zadržati postojeća radna mjesta. Postojeća radna mjesta moguće je zadržati uz efikasno stimulisanje uspješnih privatnih preduzeća.

Stimulisanje uspješnih privatnih preduzeća nejlakše je realizirati kroz politiku davanja podsticaja i osiguravanje prihvatljivih kreditnih sredstava. Iz dosadašnjih iskustava može se konstatirati da su poticajna sredstva iz raznih budžeta bila zanemarljiva i da su dijeljena bez odgovarajućih kriterija. Sve navedeno prouzrokovalo je stvaranje klime nepovjerenja i izdvojena poticajna sredstva ni približno nisu dala željeni efekat.

Pokretanje velikih infrastrukturnih projekata koji bi se izvodili na području općine Vitez kao što su: plinifikacija područja SBK, izgradnja regionalnog vodovoda Plava voda, izgradnja brze ceste Lašva Travnik i izgradnja kanalizacione mreže u urbanom dijelu grada Viteza uz angažiranje domaćih građevinskih preduzeća pokrenulo bi građevinske firme te bi na taj način dalo zamaha i drugim preduzećima na općini Vitez.

Na kraju da kažem da općinska administracija općine Vitez s posebnom pozornošću analizira trenutno stanje uticaja ekonomske krize na privredu Vitezu, kako bi poduzela mjere u cilju ublažavanja posljedica globalne ekonomske krize. Sa žaljenjem mogu konstatirati, polazeći od činjenice koje su nadležnosti općine Vitez da se trenutno ne može učiniti mnogo. Mjere koje mogu ublažiti posljedice recesije su u nadležnosti viših organa vlasti.

ZABRINJAVAĆE STANJE PRIVREDE U BiH

**Mr sci Ramiz Kikanović, dipl. oec
Fakultet poslovne ekonomije
Sveučilište/Univerzitet “VITEZ” Travnik**

Za stručno – naučnu raspravu na temu „Stanje privrede i mjere ekonomske politike u 2010. godini,” koju organizuje **Sveučilište/Univerzitet “VITEZ” Travnik** za svaku pohvalu je prihvatanje organizacije i Privredne komore FBiH, koja ovim „gestom na samo da prepoznaće problem „života“ u FBiH, nego jasno se deklariše i daje podršku ideji kreatorima sličnog skupa na Vlašiću prošle godine, gdje je ponuđeno niz konkretnih mjera, a koje na veliku žalost, niti su podržale, niti su prihvatile Vlade FBiH i RS-a. Postavlja se pitanje u kojem pravcu mi to idemo? Da li uopšte imamo osjećaj nadolazećeg ekonomskega kolapsa? Odgovor na ova pitanja, kao i na mnoga druga, dat će nam buduće vrijeme kao i generacije koje dolaze. U svakom slučaju, za svaku pohvalu je još jedan pokušaj organizatora da okupi predstavnike privrednika, naučnih institucija, te predstavnike organa vlasti i da pokuša rješavati niz problema.

Sa ove distance gledajući na prošlogodišnji skup na Vlašiću, pripadam skupini razočaranih aktera i učesnika istog, na globalno stanje ekonomije i privrede u državi. Mnogo je činjenica koje dokazuju da zapravo nije došlo ni do kakvog poboljšanja, već naprotiv, stanje je svakim danom sve više haotično, sve je više otpuštenih radnika, mnogo firmi je u stečaju, standard je u padu i jednom riječju, sve je veća prisutnost bijede. Iz tog razloga, dat ću sebi slobodu i citirati svoj referat sa Vlašića od prošle godine, jer i danas sam istomišljenik da su navedene mjere zapravo moguća formula rješenja.

„U veoma sažetom referatu, u vrijeme globalne ekonomske krize i nadolazeće recesije u Bosni i Hercegovini, pokušat ću jednim običnim razumnim jezikom, fokusirati prioritete aktivnosti i dati prijedlog konkretnih mjera. Pretpostavljam da ću u iznesenim navodima imati istomišljenike kao i zabrinutost u pogledu vremenske distance da je alarm za uzbunu bio već davnih dana.

U košmaru kakav vlada u Bosni i Hercegovini, često možemo čuti pitanje, da li nam ima pomoći? Postojeća kriza, a i nadolazeća recesija s pravom ledi krv oko četiri miliona građana Bosne i Hercegovine. Posebnu zabrinutost daju činjenice da sve zemlje, ne samo u okruženju, nego i šire, pripremaju strategiju vladanja krizom, dok se utisak stiče da vlast u Bosni i Hercegovini igra „jalovu igranku“ koja nema konkretna i kvalitetna rješenja. Naravno, da sam mišljenja da u ovom tekstu nije cilj da kritikujem vlast koju

narod „voli“, jer ju je regularno izabrao, već da iznesem svoju viziju koja bi zasigurno dala pozitivne efekte.

S toga bih, svoj prijedlog konkretnih aktivnosti pojednostavio svrstavši ih u nekoliko koraka i predložio nekoliko mjera.

Prioritet svih aktivnosti bi bio u formiranju ekspertnog tima kog bi činili nestramački angažovani profesori (eksperti) i privrednici (biznismeni). Stavove ekspertnog tima bi morale primjenjivati vlasti na svim nivoima donošenjem privremenih mjera.

Prvi korak i ključ života po meni je zaposlenje. Politikom da bi obaveze poreza, doprinosa i drugih naknada za svakog zaposlenog u Bosni i Hercegovini smanjene na 30%, znači za najnižu plaću u ovom momentu obaveze bi bile slovom i brojem, oko stotinu KM / mjesечно. Siguran sam da bi ne samo ogroman broj zaposlenih radnika ostao pri poslu, nego bi velik broj istih bili stimulisani za nova zaposlenja. S druge strane duboko sam ubijedjen da bi se tom privremenom mjerom neutralisao „rad na crno“. Naravno, protivnici ovakvog mišljenja zaboravljuju da bi državna kasa bila punija nego sada i svakako da bi bio zaustavljen trend „odlaska radnika na ulicu“.

Drugi korak bi bio, mogućnost registracije firme u Bosni i Hercegovini uz minimalne troškove i u vremenu od par dana. Šta to znači? Pojednostavljena procedura registracije firme popraćena eventualnom kreditnom linijom, zatim povoljnijom politikom obaveza na plate i iz plata, stvorila bi glavni preduslov kao i mnogo povoljniji ambijent za život u Bosni i Hercegovini.

Treći korak se odnosi na zaštitu domaćih proizvoda. Bez obzira što smo potpisnici CEFT-e, smatram da se mora pronaći metod „spasa“ kroz carinsku i poreznu politiku. Ako ovdje dodamo uvođenje poticajnih mjera od strane države posebno za hranu, gdje u konačnici dobivamo vidnu razliku u cijeni proizvoda na strani domaćeg, potenciranje nacionalne svijesti da je domaće najpreće, sigurno bi išlo u prilog zaštite domaćeg proizvoda.

Četvrti korak se odnosi na poticaj izvoza. Država mora posebno da pronađe mogućnosti poticaja izvoza kao što to rade sve države u okruženju, a i šire.

Peti korak se odnosi na donošenje strategije dolaska do živog novca, brzom prodajom dijela državnih firmi. Pomenuta sredstva su prijeko nužna kako za poticaje, zatim investicije za nove proizvodne firme, tako i za nova zapošljavanja. Treba isto tako imati na umu da prije svega od jako lošeg trenutnog ambijenta u privredi Bosne i Hercegovine, ogroman broj privrednih subjekata je pred stečajem.

Šesti korak se odnosi na smanjenje javne potrošnje. Budžetskim korisnicima sa visokim primanjima smanjivati iste. Potrošnju bi trebalo prilagoditi budžetima, privremenim mjerama maksimalno ograničiti nabavke novih automobila, ograničiti nadoknade nadzornim i upravnim odborima u državnim firmama.

Na kraju, ovih šest koraka nije sve. Ovo je samo temelj za daljnju nadogradnju. Nadolazeća recesija nosi svoje neprilike i nepogode, te u što kraćem roku treba početi reagovati kako bi bar na neki način spriječili i ublažili katastrofalne posljedice. A imamo jako dobre preduvjete, prije svega u **proizvodnji zdrave hrane, energije, infrastrukture**. Investicije usmjerene na navedena polja mogu uprkos krizi otvoriti neograničen broj novih radnih mjesta. Znači, ostaje nam samo istinsko opredjeljenje i to u kom pravcu želimo da idemo, **pravcu haosa ili pravcu života**. Ako je ovo drugo moramo imati na umu da je vrijeme faktor koji se nemože zaustaviti. Danas ako ne zasučemo rukave, sutra je možda kasno. Duboko sam ubijedjen da gore navedenih šest koraka mogu biti odlična polazna osnova, naravno uz obaveznu daljnju nadgradnju."

Na kraju moram da istaknem prisutni zabrinjavajući absurd. **Ambijent, u kome mladost nema perspektivu zaposlenja do svoje rane starosti, zadužujemo raznim kreditima koje ona mora vratiti**. Uslove kredita da i ne komentarišem! Banke, sa **najvećim kamatama u okruženju**, i još **mnoge sa otetom deviznom štednjom građana, prkose kako građanima, tako i privredi, odnoseći milione KM iz BiH**. Takođe se može postaviti pitanje puteva? **Koliko je zadužena mladost Tuzlanskog Kantona koja i danas putuje do Sarajeva autobusom tri sata kao i prije 40 godina, znači istim putem; koja i danas ima istu neelektificiranu željeznicu kao i prije 40 godina?** Odgovor na ova, kao i na mnoga druga pitanja moraju se kad – tad dati. Jedno je sigurno, što prije, to bolje. **Vlasti koje uvaže pamet, proizvodnju, zaposlenje i mladost mogu imati sretnu budućnost a bez navedenih elemenata „aferimi“ će se sigurno platiti.** S toga i **ova stručno-naučna rasprava** je dobar signal za **alarm**.

RAZVOJ STANOGRADNJE U ZENICI (prilog rješenju krize na području općine Zenica)

**Iršam Omerspahić, dipl.inž.građ.,
direktor D.O.O. „Zenica-stan“ Zenica**

**Murad Omerspahić, dipl.iur.,
student Magistarskog studija Fakulteta pravnih nauka
Sveučilište/Univerzitet “VITEZ” Travnik**

UVOD

U posljednje vrijeme u Bosni i Hercegovini ali i drugim zemljama pogodjenim ekonomskom krizom vode se brojne rasprave čiji je osnovni cilj sagledati sve negativne posljedice krize i analizirajući ih ponuditi određene mjere za njihovo ublažavanje. U tom smislu, svrha i cilj ovoga rada jeste da ukažemo na pojedine mjere i ponudimo ideje čijom bi se realizacijom omogućilo građevinskoj industriji zaustavljanje stagnacije, koje nije zabilježeno ni u jednoj drugoj industrijskoj grani kao u građevinskoj.

Mnoge građevinske firme u Bosni i Hercegovini kao spas vide realizaciju velikih investicijskih projekata kao što su nastavak izgradnje dionica na autocesti 5C, početak izgradnje nekoliko hidro i termocentrala, a ono što se nastoji temom ovog rada - Razvoj stanogradnje u Zenici, ponuditi kao „spas“ i istaknuti je da izgradnja stanova podrazumjeva angažovanje cijelog građevinskog sektora i industrije građevinskog materijala, kao i aktiviranje sektora tržišta nekretnina. Ne treba posebno naglašavati šire društvene posljedice a koje se odnose ne samo na povećanje broja zaposlenih već i na spriječavanje odlaska mladih i obrazovanih ljudi koji nisu u mogućnosti riješiti svoje stambeno pitanje.

Gradnja stanova, poslovnih prostora, odnosno stambenih i stambeno-poslovnih zgrada, kao i pripadajuće infrastrukture, u svim društvima predstavlja značajan faktor i pokretač razvoja u ukupnom smislu. Jedan od važnih razloga za ovaku poziciju stanogradnje jeste stvaranje i nove vrijednosti (nekretnine) i novog kvaliteta življenja (primjena i promjena standarda u novim uslovima i novim zahtjevima društva).

U novije vrijeme primjenjuje se i ulaganje u postojeći stambeno-poslovni fond, model investiranja i povećavanja vrijednosti nekretnina, kao generator razvoja i radikalnije politike čuvanja i zaštite čovjekove okoline. Ovo je model gdje se značajno koristi postojeći resurs rasploživog prostora i izgrađene infrastrukture, da bi se uslovi života i korištenje novih tehnologija primijenili u stanovima i poslovnim prostorima.

1. NOVA GRADNJA

1.1. Nova gradnja na postojećim lokacijama

Trenutno u gradu Zenici je moguće obezbijediti nekoliko novih lokacija na kojima je moguće izgraditi nove objekte, naravno sa mogućnošću namjene poslovnih prostora u objektima za stanovanje ili pružanje raznih vrsta usluga. U posljednje dvije godine a i danas je aktuelno i vrlo intenzivno se pretvaraju prizemni i stanovi na nižim etažama u poslovne prostore. Urađene su dobre i loše improvizacije odvojenih i zajedničkih ulaza u postojeće stambene prostore i nove poslovne prostore. Ovo dokazuje da postoji očigledna potreba za novim poslovnim prostorima koja se rješava na hitan i mogući način a treba je riješiti na sistemski način. Nove lokacije koje je moguće napraviti na postojećim objektima moguće bi biti:

- *Centar grada - Talića brdo br. 10* - lokacija na kojoj je moguće postaviti 2000-3000 m² stambeno-poslovnog prostora za administrativne usluge ili zanatske djelatnosti;
- *Centar grada - Školska ulica* - na mjestu bivšeg Šahovskog kluba moguće je smjestiti novih 3000m² stambeno-poslovnog prostora;
- *Centar grada – Ulica Mejdančik* - na lokaciji postojećeg objekta uprave tržnice i na platou ispred stambenog kompleksa poznatog po nazivom „Kineski zid“ a prema već objavljenom i okončanom konkursu, moguće je u najstrožijem centru grada, izgraditi nove objekte sa nekoliko puta po 10 000 m² poslovnog i stambenog prostora. Za ostale lokacije moguća je jedna kratka analiza mogućnosti i izvodljivosti, ukoliko se pokaže daje ovakva ponuda nedovoljna ili nekompletna.

Ovakvo kratko nabranjanje predstavlja investiciju vrijednu od oko 20 miliona Eura, što je za sadašnje prilike vrlo ozbiljan projekat.

1.2. Nova gradnja na novim lokacijama

Veći standardi podrazumijevaju da je stanovanje, u načelu, sa tendencijom izmještanja iz strogog centra grada. Nove lokacije podrazumijevaju kompletну infrastrukturu kao što su saobraćajnice, kanalizacija, voda, elektro i PTT instalacije, plinski razvod, kablovsku televiziju, kolektivno grijanje kompleksa ili naselja, pošta, banka, škola i dr., što znači da je potrebno planiranje ulaganja u razvoj, ne samo općinskog budžeta (usmjeriti novčana sredstva naplaćena po osnovu naknade za korištenje građevinskog zemljišta i sl.) nego i usaglašen razvoj svih komunalnih preduzeća, na lokalitetu za novu gradnju. Gradnja po nahodenju pojedinaca ili male grupe zainteresiranih podrazumijeva i njihovu spremnost da plate ekskluzivitet lokacije ili da društvo ili komunalne organizacije ulože

sredstva za opremanje lokacije infrastrukturom. U ovakovom slučaju nije rijetko da se ne može na kvalitetan ili isplativ način izgraditi potrebna komunalna infrastruktura. Nove lokacije bimogle biti:

- Nova lokacija na području „Kamberovića ravni“, ali je očigledno nepripremljeno na odgovarajući način i nije podržano u punom smislu na društveno opredijeljen način.
- Nova lokacija u *Drivuši*. Ovdje je riječ o potpuno novoj lokaciji, koja otvara puni kapacitet utvrđivanja politike podrške od samog početka.
- Nova gradnja može da bude i na lokacijama već započete gradnje u naselju „*Klopče*“ gdje je već izgrađen jedan broj stanova prema usvojenom regulacionom planu.

Na ovih nekoliko lokacija otvaraju se mogućnosti novih investiranja u vrijednosti od oko 30-50 miliona Eura, što zahtijeva ozbiljan i usaglašen pristup u planiranju svih učesnika u razvoju. Ovim su označeni primjeri koji su poznati, mogućnosti su očigledne, ali oni ne isključuju mogućnosti koje mogu da pruže druge lokacije koje se mogu pronaći ili planirati sa vrlo skromnom analizom raspoloživog prostora u urbanom prostoru Zenice.

2. INVESTIRANJE U POSTOJEĆI STAMBENI FOND

Postojeći stambeni fond u Zenici, prema orijentacionim podacima snimanja iz 1991. godine ima oko 20 000 stanova izgrađenih u kolektivnom stanovanju i oko 30 000 stanova u individualnom stanovanju. Starost stambenog fonda je u prosječnim veličinama, od oko 35 godina. Ovo je jedan podatak koji u jednostavnim obrazloženjima kaže da je u postojeći stambeni fond potrebno uložiti značajna sredstva, u sanaciju, rekonstrukciju ili primjenu novih zahtijeva standarda korištenja stanova-objekata, dakle nove elektro instalacije, vodovod, kanalizacija, plin, nova termička zaštita objekata i slično. Ovdje su okolnosti takve da je teško očekivati bez jasnog stava i podrške društva, da će pojedinci-vlasnici stanova (posebno u kolektivnom stanovanju) moći sami organizirati zadovoljenje vlastitih potreba i primjenu politike, kao što je štednja energije i slično. Vlasnici stanova u kolektivnom stanovanju, u fazi su konsolidovanja vlasništva, nemaju preciznih zakona o pravima i obavezama zajedničkog vlasništva. Poseban problem kolektivnog vlasništva koji još uvijek nije riješen na primjerjen način (ili nikako) je socijalna politika, gdje novi vlasnici stanova sa vrlo skromnim ili nikakvim primanjima ne učestvuju u paticipiranju bilo kakvih zajedničkih ili komunalnih troškova u zgradji (čišćenje, opravka instalacija, održavanje postrojenja, lifta i ostalo).

2.1. Sanacija i opravka fasada

Ovaj posao je investicija koja može da bude sa nekoliko značajnih efekata kao što su: nove estetske vrijednosti, sigurnost zbog opadanja dijelova fasade na prolaznike, obezbjeđenje nove termičke zaštite u zgradi sa novim materijalima. Investicije ovakve vrste imaju podršku i u finansijskom smislu, najšire zajednice zbog efekata koje obezbjeđuju, a na svaki način nekretninama se povećava vrijednost, uz novi kvalitet življenja.

2.2. Rekonstrukcija i opravka vodovodnih instalacija

Ovakvi poslovi, posebno kada je riječ o kolektivnom vlasništvu, ne mogu se uraditi bez „uređenih pravila i procedura“ a to znači da se zajednica (ili lokalna uprava) mora odrediti koja je njena podrška i na koji način. Primjer je primjena Zakona o zaštiti potrošača, gdje se uvođenje mjerila za potrošnju vode i toplotne energije ili plina, ne može uraditi pojedinačno-parcijalno. Razlog je jednostavan, a to je da su postojeći objekti urađeni isključivo za mjerjenje potrošnje na zajedničkim mijernim mjestima. Karikatura je mjerjenje potrošnje toplotne energije za cijeli grad samo na „jednom mjestu“ sa raspoređivanjem učešća na jedan potpuno improvizovan način. Starost instalacija i potreba za novim standardom, otvaraju mogućnost da se na organizovan način obezbijede u postojećim objektima povećanje vrijednosti nekretnina i novi komfor stanovnika u stambenim zgradama u Zenici.

2.3. Sanacija postojećih postrojenja ili zamjena u zgradama

U konkretnom slučaju najinteresantniji su liftovi koji zbog sumnjive ili potpune neispravnosti predstavljaju stalnu opasnost po život korisnika na najdirektniji način. Poznate su tragedije sa smrtnim posljedicama ne samo u našem gradu nego i u drugim gradovima, što podrazumijeva da je neophodno učešće zajednice u načinu sanacije, dovođenja u ispravno stanje i praćenje i kontrola korištenja (kao što je primjerena kontrola automobila) uređaja u zgradama sa kolektivnim vlasništvom. Prema trenutno raspoloživim informacijama od 326 liftova u stambenim zgradama pod kontrolom je oko 200. Ostali liftovi su ili u upotrebi bez ikakve kontrole ili su potpuno isključeni. U ovom slučaju riječ je o investicijama vrijednim najmanje oko 1 milion Eura.

Grubo snimljena situacija i stanje potrebnih ulaganja u postojeći stambeni fond, sada u velikoj većini u privatnom vlasništvu, jeste između 5-7 miliona Eura. Ovakva ulaganja podrazumijevaju da se odrede pravila, tj. donesu odgovarajuće odluke i zakoni, zatim obezbjedi učešće pojedinih subjekata (interesnih grupa, razvoj komunalnih preduzeća), posebne stimulacije i podsticaji (za socijalne slučajeve ili posebne grupe u zajednici), a

naravno i obaveza vlasnika stanova u stvaranju nove vrijednosti na postojećim zgradama.

3. KAKO DO RJEŠENJA ?

Rješenja ni u jednoj zajednici nisu pronađena odmah i jednostavno. Primjerena rješenja podrazumijevaju analizu lokalnih mogućnosti i potreba „svih strana“ odnosno, vlasnika stanova (postojećih i budućih), lokalne i šire zajednice ali i potencijalnih investitora. Rješenja koja su eventualno moguća, prema primjerima iz drugih sredina su sljedeći:

- Potrebno je da zajednica obezbijedi sredstva iz budžeta za rekonstrukciju kompletnih kupatila sa vodovodnom i elektro instalacijom, na nekoliko stambenih zgrada. Način vraćanja sredstava u budžet bio je utvrđivanje nove „kirije“ stanara u narednih 10 godina, ali sa malom kamatom i ratom primjerom primanjima porodice (ovo je primjer iz Mađarske a odnosi se na ulaganje za socijalne stanove u vlasništvu općine);
- Za sanaciju stanova ili kupovinu novih stanova, budžet zajednice (općine) garantuje banchi koja daje kredite, kod dugoročne otplate (10 i više godina) kako bi banka odredila najmanje kamate za plasman kapitala (primjer u Švedskoj). Garancija za ozbiljnost i povrat sredstava i za banku i za (općinski) budžet zajednice jeste predmetna nekretnina, koja ne može ići u promet dok se ne izmire sve obaveze po datim kreditima;
- Komunalne organizacije su zainteresovane da ulaganjem u razvoj i modernizovanje instalacija obezbijede smanjenje troškova poslovanja ili zadovoljnijeg klijenta-potrošača. Ovo je model gdje komunalna preduzeća moraju imati odgovarajuću sigurnost naplate potraživanja-usluge (98-100% od zaduženja). Garancija za ovakav model najčešće je da (općina) zajednica obezbjeđuje privremeni fond za naplatu komunalnih obaveza, ali ima pravo da nekretninu (stan ili objekat) zaplijeni ili proda na aukciji radi namirenja troškova u cjelini. Naravno da su kod ovakvih modela sankcije za neuredne platije vrlo oštре, ali je istovremeno jasna i socijalna kategorija korisnika-vlasnika stanova (uređeno je i određeno ko je socijalni slučaj i ko ima pravo da dobije subvencije; primjeri za ovakve politike prisutni su u Češkoj, Austriji, Engleskoj).

ZAKLJUČAK

Sve gore navedeno ne znači da se može primijeniti odmah, a pogotovo da se može primijeniti sve odjedanput. Neophodno je poštovati lokalne potencijale, ali i sa jasnim procjenama rezultata i efekata primjenjene politike ulaganja tražiti podršku posebno grant sredstva iz različitih fondova u državi i Evropi.

Nema sumnje da će stanje privrede, odnosno građevinske industrije i mjere ekonomske politike podrazumjevati i izmjene i prilagođavanje zakonskih odredbi, te donošenje novih zakona, kojima će država tražiti načine za stimuliranje kako ulagača tako i krajnjih kupaca. Razvojem infrastrukture i stanogradnje direktno se utječe na razvoj građevinske industrije ali i na broj zaposlenih, razvoj trgovine i ostalo. U tom smislu posebno treba istaknuti nužnost izmjena Zakona o PDV-u, poreza na dobit, kantonalnih zakona o porezu na promet nekretnina i drugih. Država mora prilikom određivanje mjera ekonomske politike i strategije razvoja, imati status jemca kod poslovnih banaka građevinskim projektima, stanogradnjim, razvoju infrastrukture jer bi se na taj način omogućilo povoljnije kreditiranje i formiranje pristupačnije cijene za krajnje kupce.

*Izvršni sažetak i zaključci
stručno-naučne rasprave*

Privredna/Gospodarska komora Federacije BiH i **Sveučilište/Univerzitet "VITEZ" Travnik** je 27.03. 2010 godine organizirao stručno-naučnu raspravu "Stanje privrede i mjere ekonomске politika u 2010. godini", koja je polučila sljedeću ocjenu postojećeg ekonomskog stanja i artikulirala mjere za unapređenje ekonomске politike Federacije BiH.

EKONOMSKO STANJE

Opća ocjena: problem globalne recije u BiH je teži i može biti dugotrajniji u odnosu na druge zemlje

1.

I prije recesije izraženi strukturni poremećaji i "sporiji napredak strukturalnih reforme" znatno težim će učiniti ciklični oporavak BiH, te ga u prisustvu eksternih i internih insuficijencija učiniti bolnijim i dužim od drugih zemalja. Eksterne insuficijencije podrazumjevaju nametnuti neoliberalni obrazac razvoja i odsustvo kompletiranih instrumenata ekonomске politike koje uobičajeno imaju druge zemlje, a interne nedostatak političke volje i zajedničke političke vizije funkcioniranje države.

Krizom uslovljeno gubljenje radnih mesta i dotadašnje postojanje neravnoteže odnosno neusklađenosti ili nespojivosti između tražnje i ponude rada ukazuju, zapravo, na najtežu konsekvencu globalne krize u BiH – uporedno djelovanje dva krajnje negativna uzroka nezaposlenosti – strukturalnog i cikličnog. U situaciji nefleksibilnog prilagođavanja ponude i tražnje radne snage, moguće je da se nezaposlenost ne vrati na svoj početni nivo u vrijeme ekspanzije, već da bude zadržana na nivou iz perioda recesije. Rast i održavanje nezaposlenosti izaziva/izazivaće veliki pritisak na budžet zemlje, na znatno osiromašanje stanovništva, pri čemu su potencijalni sukobi između onih koji imaju posao i onih koji ga nemaju.

Ekonomске nejednakosti između zaposlenih i nezaposlenih, kao i među samim zaposlenim, produbljuju i podrivaju socijalnu koheziju. Visoka nejednakost rezultira povećanim kriminalom, povećanom korupcijom, većom makroekonomskom nestabilnošću i nižim očekivanim trajanjem života.

2.

Uticaj recesije je neupitan, ali ekonomска kriza u BiH nije uvežena i ciklična, ponajmanje je konjunktorna, ona je strukturalna i politička. Recesija je već izraženu domaću krizu samo dovela do usijanja. Kriza je dugo vremena bila amortizovana prihodima od privatizacije, sredstvima međunarodne ekonomski pomoći, a u zadnje vrijeme, od 2006., i prilivima od PDV-a. Tome treba dodati da su prve poratne godine, 1998.-2004., i obilježile stand by aranžman u dva navrata, kada je privučeno 162 miliona KM u specijalnim pravima vučenja, što je dalje pridonijela zamagljivanju stvarnih uzroka

permanentne budžetske neravnoteže. Procikličnost fiskalne politike u Federaciji BiH je izražena naročito u periodu 2006.-2008. sa: (a) rastom transfera pojedincima sa 11 % (590 mil. KM) na 18 % (1,1 miliardu KM) ukupnih prihoda, i (b) rastom potrošnje na plate i naknade sa 22 % na 24 % ukupnih javnih prihoda.

To je uslovilo da BiH u ovom vremenu troši 4 % svog GDP-a na novčane naknade kroz programe socijalne zaštite, „ali ta potrošnja nije posebno djelotvorna pri smanjivanju siromaštva... samo 17 % onih koji su u stanju potrebe su obuhvaćeni ovim programima“, „dok je preciznost usmjeravanja prilično slaba, pri čemu veći dio ide onima u bogatijim petinama.“ Strukturirana na ovaj način, javna potrošnja se približila nivou od 50 % GDP-a, što je vodilo problemu sa likvidnošću. Ovim je domaća tražnja preuzeala ulogu pokretača rasta, što je uz predhodne navedene impulse agregatne tražnje podržano od 2007. još i sa realnim rastom kredita (22 %). Maksima po kojoj „u trenutku krize krize svaka zemlja postaje talac svoje prošlosti“ biva u Federaciji BiH ocrta na dlanu: s nastupom globalne recesije izvori neodrživosti budžeta kompletiraju se u strukturne, političke i ciklične. Strukturni su konstantno izraženi u cijelom postratnom periodu, politički nastupa s setom transfernih proširenja od 2006., a ciklični nastupa s djelovanjem globalne recesije od 2008. godine.

U redoslijedu rješenja, pod pritiskom IMF i Svjetske banke prilazi se anuliranju prvo političkog izvora neodrživosti javnog budžeta. Usvojeni neophodni zakoni za ispunjavanje uslova iz stand by aranžmana s IMF-om i procedure ušteda po ovom osnovu (revizije statusa pojedinačnih transfernih primalaca, izjednačavanje naknada za nezaposlene borce, uvođenje imovinskog odnosno prihodovnog cenzusa) su kratkoročne uštede, koje još uvijek ne rješavaju dugoročnu (strukturnu) krizu.

3.

Od 2001. godine BiH ima stabilnu i dinamičnu putanju ekonomskog rasta (od 2001.-2007.). GDP je rastao s godišnjim prosjekom od nekih 6 %), ali s obzirom na nisku startnu osnovu i upitnu održivost ekonomskog rasta, još uvijek nedovoljnu da se uskladi sa članicama EU, čak ni u razdoblju buduće tri generacije. Pogotovo što je ovakav „dinamičan rast“ rezultat stranim donacijama i transferima iz inostranstva podržane ekonomije, a ne uspjeha u provođenju strukturalnih, institucionalnih i ekonomskih reformi. Prihodi od privatizacije, međunarodna ekomska pomoć i doznake iz inostranstva su, dakle, doprinijeli relativno visokom predrecesijskom „dinamičnim rastom“ Strana ulaganja su u predrecesijskom periodu imala neujednačeni trend rasta, sa izvjesnim opadanjem i nivoom koji je znatno ispod onih u zemljama u Regionu.

S recesijom, čiji se prvi uticaji počinju osjećati od kraja 2007. godine, dolazi do naglog pada izvoza i smanjenja inostranih novčanih priliva, i to

uporedo sa podizanjem bankarskih kamatnih stopa i time destimuliranih investicija, i potrošnje trajnih potrošačkih dobara. Scenarij ispoljavanja recesije u najkraćem se ispoljava na slijedeći način: pad proizvodnje, pad vrijednosti građevinskih radova, pad maloprodaje i zaposlenosti s jedne strane, drastično reducira raspoloživi dohodak i smanjuje domaću tražnju, a s druge, reduciranje poslovne aktivnosti kompanija smanjuje javne i privatne investicije, te javne prihode, čiji pad je u kombinaciji sa rastom tekućih rashoda doveo „do negativne štednje centralne vlade i na taj način znatno ugrozilo javne investicije koje su na kraju finansirane deficitom.“ Smanjena tražnja smanjila je i robni uvoz u okviru kojeg je najsnažniji pad uvoza kapitalnih dobara, i to brže nego se smanjivao izvoz.. Iako se bilježi snažno smanjenje uvoza, drastičan pad domaće tražnje i negativan trend rasta nezaposlenosti i smanjenja zaposlenosti rezultira znatnom obaranju stope ekonomskog rasta na (još uvijek procjenjenu) razinu od -3 % u 2009. godini.

BiH rapidno zaostaje u odnosu na zemlje iz regionala, pogotovo što i dosadašnje relativno visoke predrecesijske stope iznad prosjeka u regiji, nisu obezbjedile iole značajniju kompetitivnost BiH čak ni među zemljama u regiji Jugoistočne Evrope. Po indikatorima globalnih indeksa kompetitivnosti država i biznisa u njima primjetni su čak i divergencijski trendovi u odnosu na, npr., Bugarsku i Rumuniju (2007), a u zadnje vrijeme i u odnosu na Albaniju, Makedoniju (od 2009) i Kosovo (2010).

4.

Permanenta strukturna kriza učinila je domaći poslovni sektor najneorganizovanijim i najnekonkurentnijim u regiji Jugoistočne Evrope. BiH zaostaje za zemljama u Regionu u odnosu na većinu strukturalnih indikatora, a u određenim oblastima – pokretanje poslovanja, registracija, sproveđenje ugovora – zaostaje u znatnoj mjeri, otkrivajući da su dominirajuće prepreke poslovanju sistemsko-institucionalne prirode (neefikasna vladina birokratija, politička nestabilnost, korupcija i nestabilnost vlade). Napredak poslovnog ambijenta je (pre)spor, što pokazuje rangiranje BiH u posljednje tri godine: prema pokazateljima Svjetske banke *Doing Business* BiH od 2009. i bukvalno zauzima posljednje mjesto u Regiji: u posljednjoj godini (2010) pogoršani su indikatori zapošljavanja radnika, dobijanja kredita, zaštite investitora i trgovine sa inostranstvom; drugim zemljama u Regiji u prosjeku treba dva puta manje dana, a u razvijenim zemljama gotovo 5 puta manje vremena za osnivanje firme od osobe u BiH. Dakle, za nizak nivo stranog i domaćeg ulaganja nije kriva samo globalna kriza.

Po nekim istraživanjima, ne postoji korelacija između potencijalne poslovne konkurentnosti na srednji rok i tekuće produktivnosti. BiH ostvaruje, prema predhodnim izvještajima, veću produktivnost od one koju određuje njen kapacitet konkurentnosti, pa se otvara još i opasnost da nivo produktivnosti

bude na duži rok neodrživ prema njenim nepovoljnim mikroekonomskim osnovama konkurentnosti.

Kriza je doprinijela opadanju priliva direktnih stranih ulaganja (FDI) te smanjenju vanjskih kredita. Pa ipak, monetarna je stabilnost osigurala djelovanje valutnog odbora, kojim je konvertibilna marka fiksnim tečajem vezana za euro. Nasuprot tome, aprecirani tečaj konvertibilne marke bi mogao dalje produbljivati vanjskotrgovinski deficit, čemu doprinosi i liberalniji režim razmjene s EU nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, te nedovoljna iskorištenost mogućnosti koje pruža CEFTA. Takođe, nizak nivo nacionalne štednje kojom bi se mogle finansirati investicije je ugrožen s jedne strane, dosadašnjom procikličnom i ekspanzivnom fiskalnom politikom i destimulativnim poslovnim ambijentom, a s druge rastom kamatnih stopa, što ulagačima i SME otežava pristup kreditima.

Dakle, pokazatelji niskog GDP p.c., alarmantne stope nezaposlenosti, visokog vanjskotrgovinskog deficitu tekućeg računa, te krajnjeg zaostajanja u konkurentnosti i kompetitivnosti zemlje pokazuju čak i određene divergencijske trendove u odnosu na većinu zemalja iz okruženja, pa BiH ne samo da ni približno nije spremna za pridruživanje EU, već je, isključi li se efekt inostrane pomoći, u stanju *ekonomske destrukcije*.

ANTICIKLIČNA POLITIKA – KRATKOROČNA I SREDNJOROČNA

Anticikličnu politiku je potrebno sprovoditi: (1) redukcijom javne potrošnje i (2) povećanjem javnih prihoda (mjere fiskalne i monetarne politike). U principu, radi se komplementarnoj strategiji provođenja anticiklične (kratkoročne) politike, sa kratkoročnim/srednjoročnim strukturalnim reformama poboljšavanja poslovne okoline i politikama poticanja konkurentnosti domaćih kompanija. Uz ograničeni ekonomskosistemski manevar u provođenju anticiklične politike, s obzirom na ograničenja Valutnog odbora i fiskalnu politiku koju i prije izbijanja krize nije do kraja iskorišćenja u podršci ekonomskog rasta i zapošljavanja, anticiklična politika zahtijeva slijedeću izvedbu:

1) REDUKCIJA JAVNE POTROŠNJE (Kratkoročna fiskalna stabnilizacija kao preduslov makroekonomskog stabilizacije)

- Vraćanje rasta javnih rashoda sa 50 % u 2009. na nivo od 40 % GDP
- Racionalizacija transfera privatnim licima
- Smanjivanje i/ili kontrola udjela plata
- Ograničavanje menadžerskih plaća

- Smanjenje budžetskih materijalnih troškova
- Poboljšavanje ciljanja socijalno najugroženijih kategorija

Redukciju javne potrošnje treba da prati socijalni dijalog između svih relevantnih faktora (sindikata, poslodavaca, vlade, političkih stranaka, nevladinih organizacija), koji može pripomoći učvršćivanju socijalne kohezije društva.

2) MJERE FISKALNE I MONETARNE POLITIKE (kratkoročne i srednjoročne)

- Brzo prilagođavanje fiskalne politike krizi izmjenom (snižavanjem) stopa direktnih (npr. poreza na dohodak) i indirektnih poreza (PDV) za neluksuzne robe, posebno životne namirnice i komunalne usluge
 - Emitovanje javnog duga (dugoročne obveznice) s ciljem konkretnog preduzimanja mjera finansiranja kapitalnih izdataka
 - Uvođenje progresivnog oporezivanja i oslobođanja poreza na dobit poduzetnika koji reinvestiraju dobit
 - Proširenje poreske osnovice poreza na dohodak kroz ukidanje poreskih oslobođenja toplog obroka i prevoza, u ime čega je potrebna hitna izmjena propisa koji reguliraju porez na dohodak
 - Uvođenje fleksibilnog mehanizma upotrebe obaveznih rezervi Centralne banke BiH kroz emisiju vrijednosnih papira u funkciji primjene instrumenata selektivne kreditne politike, kao kvalitativne monetarne politike, iobaranja kamatne stope kroz ponudu novca razvojem finansijskog sektora.

Napomena: *Težnja za poreskim rasterećenjem privrede ne može biti ostvarena u kratkom roku, s obzirom na visoku rashodnu stranu budžeta. Provodenje razvojno djelotvornije fiskalne politike vjerovatno da je primjernije u srednjem roku.*

3) STRUKTURALNE REFORME I POLITIKE POBOLJŠAVANJA POSLOVNE OKOLINE

Za ostvarivanje povoljnijeg ambijenta za razvijanje domaćih biznisa i za ulazak stranih ulaganja neophodne su slijedeće reforme:

- Pravne reforme – pojednostavljinjanje procedura za vođenje poslova
- Giljotinja propisa
- Reforme tržišta rada
- Daljna privatizacija: usklađenost zakona i propisa, i donošenje novih zakonskih rješenja
- Smanjivanje/ujednačavanje poreza i doprinosa

BOSNA I HERCEGOVINA,
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE,
VLADA

✓

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
PARLAMENT FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
PREDSJAVNIČKI - MAMTIĆIĆI DOM
22.01.2010.

01	02-145/10	360X
----	-----------	------

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
PARLAMENT FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
DOM NAKODA
SARAJEVO

Primljeno:	22-01-2010		
Org. jed.	Broj	Prijava	Vrijednost
02-02-145/10			360X

PROGRAM RADA VLADE FEDERACIJE BIH ZA 2010. GODINU

Sarajevo, januar 2010. godine

Obradivač
Federalni zavod za programiranje razvoja

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
VLADA

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
GOVERNMENT

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ФЕДЕРАЦИЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
ВЛАДА

Broj: 03/05-02-1310/09
Sarajevo, 22.01.2010. godine

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
PARLAMENT FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
ПРЕДСТАВНИЧКИ ДОМ У САДУ

03/05-02-1310/09	22.01.2010.
01-02-145/10	

**PARLAMENT FEDERACIJE
BOSNE I HERCEGOVINE**

- Predstavnički / Zastupnički dom -
n/r gosp. Safetu Sofiću, predsjedavajućem
- Dom naroda -
n/r gosp. Stjepanu Krešiću, predsjedavajućem

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
PARLAMENT FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
ДОМ НАРОДА
САРАЈЕВО

Priredjeno:	22.01.2010.
Org. jed.	Broj Redba Vrlo
02-02	-145/10

U skladu sa članom IV. B. 7. c) (III) Ustava Federacije BiH,
razmatranja i usvajanja, dostavljam **PROGRAM RADA VLADE FEDERACIJE BIH ZA 2010. GODINU**, koji je utvrdila Vlada Federacije BiH.

Planirano je da se na nastavku 28. sjednice Predstavničkog/Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH zakazanog za 26.01.2010. godine razmatra Program.

S poštovanjem,

SADRŽAJ

UVOD	3
1. OKRUŽENJE.....	5
2. PRIVATIZACIJA.....	6
3. ZAPOŠLJAVANJE	8
4. PLAĆE	9
5. MONETARNO-KREDITNA POLITIKA.....	10
6. CIJENE I INFLACIJA	10
7. ROBNA RAZMJENA S INOZEMSTVOM	11
8. STRANA ULAGANJA.....	12
9. JAVNI DUG	13
FEDERALNA MINISTARSTVA.....	14
1. UNUTRAŠNJI POSLOVI.....	14
2. PRAVDA.....	16
3. FINANSIJE	18
4. ENERGIJA, RUDARSTVO I INDUSTRIJA	21
5. PROMET I KOMUNIKACIJE.....	27
6. RAD I SOCIJALNA POLITIKE	32
7. RASELJENE OSOBE I IZBJEGLICE	37
8. BORAČKO – INVALIDSKA ZAŠTITA	40
9. ZDRAVSTVO	42
10. OBRAZOVANJE I NAUKA	44
11. KULTURA I SPORT	49
12. TRGOVINA	51
13. PROSTORNO UREĐENJE	53
14. POLJOPRIVREDA, VODOPRIVREDA I ŠUMARSTVO	55
15. RAZVOJ, PODUZETNIŠTVO I OBRT	59
16. OKOLIŠ I TURIZAM	62
NAJAVAŽNIJE MJERE, AKTIVNOSTI I PROJEKTI KOJI OPREDIJELJUJU RAD VLADE	68
FORMIRANJE I RASPODJELA BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA (GDP-a)	70
INDIKATORI EKONOMSKOG RAZVOJA FEDERACIJE BiH	71

UVOD

Kao osnova za izradu Programa rada Vlade FBiH za 2010. godinu korišten je materijal „Politika djelovanja i osnovne strategije Vlade FBiH u mandatnom periodu 2007. – 2010. godina i operativni planovi rada nadležnih ministarstava za 2010. godinu.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine će svoj rad u 2010. godini temeljiti na svojim ustavnim i zakonskim nadležnostima, kao i usvojenoj Politici djelovanja Vlade u mandatnom periodu koju je verificirao Parlament Federacije Bosne i Hercegovine. U skladu s tim, strateški pravci djelovanja Vlade biće usmjereni na:

- Intenziviranje privrednog razvoja u uslovima svjetske ekonomske krize i zaustavljanje negativnih trendova s posebnim fokusom na: privatizaciju i restrukturiranje preduzeća; povećanje investicija i izvoza, uz povećanje konkurentnosti privrede; povećanje zaposlenosti; rasterećenje privrede; smanjenje stope sive ekonomije; povećanje životnog standarda i smanjenje siromaštva.
- Jačanje unutrašnje društvene stabilnosti Federacije Bosne i Hercegovine, što će se postići prvenstveno: jačanjem demokratskih odnosa, vladavinom prava, gradanskim i vjerskim slobodama, jednakošću i ravноправnošću naroda i građana, jačanjem mehanizama sigurnosti i zaštite građana, jačanjem državnih institucija i povjerenja građana, zatim borborom protiv korupcije i kriminala, osiguranjem socijalnih prava, poticajima mladim generacijama i dr;
- Iniciranje i provođenje reformi uskladijenih sa potrebama Bosne i Hercegovine na putu pridruživanja Evropskoj Uniji.

U 2010. godini, Vlada FBiH će aktivno raditi na izradi razvojnih dokumenata na nivou BiH, Strategije razvoja i Strategije socijalnog uključivanja za period od 2008. – 2013. godine. Koordinator ispred Vlade FBiH je Federalni zavod za programiranje razvoja. Aktivnim učešćem u izradi državnih strategija, obezbjedit će se adekvatna zastupljenost interesa FBiH.

Pored razvojnih dokumenata na državnom nivou, u 2010. godini Vlada FBiH će donijeti i Strategiju (Viziju) razvoja FBiH za period od 2010. do 2020. godine koja će biti u skladu sa strategijama na državnom nivou, ali će biti znatno operativnija jer će sadržati akcione planove federalnih ministarstava kako bi FBiH dala puni doprinos realizaciji strategija na nivou BiH.

Vlada će preuzimati mjere i predlagati cijelovita zakonska i druga rješenja u cilju obezbjedenja ambijenta za privredni rast društva, kao i stabilnih i predvidivih uslova poslovanja.

Glavna zadaća Vlade FBiH je vraćanje stabilnosti društvenog života svima i osiguranje predvidivosti sistema domaćim i stranim poduzetnicima, čime će se osigurati pouzdanost i planiranje u realnim i ostvarivim okvirima.

U radu ministarstava Vladini strateški projekti će biti i prioriteti ministarstava uz njihove redovne poslove resorne nadležnosti. Ovi projekti će jačati osjećaj pripadnosti timu, što treba da bude jedno od glavnih obilježja rada ove Vlade.

U Programu rada Vlade FBiH za 2010. godinu, u kratkim crtama je prezentirana problematika u oblastima: okruženja, privatizacije, zapošljavanja, plaća, monetarno-kreditne politike, cijena i inflacija, robne razmjene s inozemstvom, stranih ulaganja, vanjskog duga, te ostvarenja i raspodjelje bruto domaćeg proizvoda (GDP).

Prilikom pripreme ovog programa rada imala se u vidu globalna ekonomska, odnosno finansijska kriza koja ima negativni odraz na ekonomiju BiH, odnosno FBiH. Koliki je uticaj globalne ekonomske krize, a koliki je uticaj vlastitih slabosti u ovom trenutku teško je reći bez dubljih analiza.

U situaciji kada se u okruženju ništa bitnije ne mijenja, sa neizvjesnošću dokle će trajati svjetska ekonomska kriza, vrlo je otežano planirati stope rasta makroekonomskih pokazatelja u 2010. godini. Analize pokazuju da u 2009. godini, skoro svi makroekonomski pokazatelji, osim stope inflacije i prosječnih plaća imaju negativne tendencije.

Sa stanovišta privređivanja 2010. godinu smatramo vrlo složenom, te se zahtijeva da se na svim razinama od općinskog nivoa pa nadalje poduzmu sve mјere da se započete reforme završe, za reforme koje su već završene da se dosljedno sprovode i da se štednja i finansijska disciplina podigne na znatno viši nivo.

I pored izuzetno teških uslova privređivanja, procjena je da će ključni makroekonomski pokazatelji razvoja u 2010. godini imati tendenciju zaustavljanja, čak i blagog rasta.

Na ovakav zaključak navode nas programi, projekti i aktivnosti federalnih ministarstava koji su predviđeni da se realizuju u 2010. godini.

1. OKRUŽENJE

Ekonomski ambijent Bosne i Hercegovine, odnosno Federacije BiH karakterizira prije svega malo i nerazvijeno tržište, neadekvatna zakonska regulativa, usporen proces privatizacije, dominantno državno vlasništvo, niska konkurentnost proizvoda, nizak nivo obrtnog kapitala, veliki broj pravnih lica sa gubicima u poslovanju, niska pokrivenost uvoza izvozom sa deficitom u trgovinskoj razmjeni.

Nastala finansijska kriza na globalnom nivou veoma loše se odrazila na privredu naše zemlje. Došlo je do slabljenja privrednih aktivnosti. Ekomska recesija u eurozoni ima nepredvidiv kraj iako neke razvijenije zemlje u drugoj polovini 2009. godine pokazuju izvjesne elemente oporavka, dok će oporavak zemalja u tranziciji biti znatno sporiji. Kriza je uticala na manje kreditiranje privrede, smanjen dotok kapitala iz drugih privatnih izvora, kao što su direktna strana ulaganja, potražnja za proizvodima koje izvozi BiH, prije svega u EU i regiju, je smanjena, trend rasta doznaka iz dijaspore je usporen, ili čak smanjen. Došlo je do smanjenja stope rasta GDP-a, stope rasta poreskih prihoda, kao i povećanja rasta stope nazaposlenosti.

Potpisanim Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) između Evropske unije i Bosne i Hercegovine uspostavljen je prvi ugovorni odnos između naše zemlje i Evropske unije. Ovaj sporazum treba pridonijeti političkoj i ekonomskoj stabilizaciji Bosne i Hercegovine. Ovo je zapravo prva faza Procesa stabilizacije i pridruživanja koja potvrđuje status potencijalnog kandidata za članstvo u EU i sa sobom nosi niz obaveza koje moraju biti ispoštovane u zadatim rokovima. Treba podsjetiti da je nakon parafiranja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju kreditni rejting Bosne i Hercegovine porastao.

Članstvo u WTO (Svjetska trgovinska organizacija) bi predstavljalo snažan pozitivan signal procesu tranzicije i privlačenja estranog kapitala. BiH se nalazi u posljednjoj fazi pregovora, i tehnički dio pregovora bi trebao biti završen u prvoj polovini 2010 godine.

Suština Sporazuma CEFTA-a je osigurati slobodnu trgovinu, a dato je na volju zemljama da dogovore standarde. BiH najviše opterećuju necarinske barijere i potpuna liberalizacija trgovine.

Uspostavljanje jedinstvenog i stabilnog ekonomskog i pravnog okruženja, omogućiće Bosni i Hercegovini brži ekonomski i društveni razvoj, što je put za ulazak u EU. Aktivnosti u zemlji će se, prije svega, u narednom periodu poduzimati na ostvarivanju jedinstvenog ekonomskog prostora BiH i uspostavljanju privrednog i pravnog sistema uskladenog sa EU zakonodavstvom, a u cilju slobodnog protoka kapitala, roba, usluga i lica i stvaranja povoljnog poslovnog okruženja.

Povoljno poslovno okruženje podrazumjeva adekvatno pravno, političko, socijalno i sigurnosno okruženje za realizaciju poslovnih aktivnosti.

Nestabilni uvjeti u makrookruženju odražavaju se nepovoljno na poslovno okruženje pravnih subjekata. Sa početkom procesa restrukturiranja privrede, provođenja privatizacije, kao i obnove i rekonstrukcije došlo je do izvjesnih pomaka u pokretanju privrede, ali se ovaj proces ne odvija očekivanim tempom. Izostala su potrebna strana ulaganja u industrijske kapacitete. Sve je izraženja nelikvidnost privrednih subjekata, nedostatak obrtnih sredstava, gubici iz tekućeg poslovanja itd. Problemi u privredi ogledaju se i u velikom broju viška radnika, zastarjeloj tehnologiji, dugovima i skupoj proizvodnji. Nivo stranih ulaganja uslovijen je povjerenjem investitora i direktno je povezan sa stabilnošću i atraktivnošću poslovnog okruženja, odnosno, stabilnom poslovnom klimom.

Od momenta izvršene agresije na Bosnu i Hercegovinu do danas stabilnog političkog okruženja nema. Dejtonski mirovni sporazum donio je prekid ratnih dejstava i složenu državu bez sličnih rješenja u svijetu (država i dva entiteta čije se ustavno uređenje i organizacija vlasti u njima međusobno razlikuju). U Federaciji BiH postoji četiri vertikalna nivoa vlasti (općina, grad, kanton i Federacija), a u Republici Srpskoj postoje samo dva nivoa (općina i nivo entiteta).

U proteklom periodu bilo je prisutno opstruiranje i usporavanje provođenja započetih reformi što se i sada čini. Osim toga, politička situacija u bližem okruženju, odnosno u svijetu negativno se odražava na stanje u Bosni i Hercegovini.

Stvaranje stabilnog i efikasnog pravnog okruženja u BiH, omogućit će njen brži ekonomski i društveni razvoj, što će ujedno biti put za njen ulazak u evropske integracione procese. Obzirom da je Parlamentarna skupština kao najviše zakonodavno tijelo BiH pokazala, uslijed različitih opstrukcija, neefikasnost u svome radu, veliki broj zakona donio je, shodno svojim ingerencijama, Ured Visokog predstavnika za BiH. Osim toga, na prostoru BiH još uvijek imamo segmente više različitih pravnih sistema, od preuzetih zakona iz vremena bivše Jugoslavije pa do trenutno važećih zakona u FBiH i RS. Implementacija „Projekta regulatorne reforme u FBiH”, tzv. „Giljotine propisa“, ima za cilj poboljšanje i pojednostavljenje propisa u FBiH, te ukidanje neefikasnih ili nepotrebnih propisa.

Potpisanim Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, pored ostalog, se uređuju pravosude i unutarnji poslovi. Naravno, kompletna legislativa mora biti uskladena sa standardima i praksom međunarodnog prava. Činjenica je da su zemlje u tranziciji posebno osjetljive na pojavu korupcije zbog toga što prolaze fazu institucionalnog restrukturiranja. Kada se govori o pravnom okruženju ne možemo a da ne kažemo o vladavini prava i funkcionisanju pravne države. Posebno zabrinjava sporost u rješavanju predmeta koji se nalaze na sudovima. Efikasnost pravnog sistema je daleko od potrebnog nivoa.

Socijalno okruženje već duži period je nepovoljno. Sistem socijalne zaštite u BiH treba urgentnu reformu. Ekonomski rast i efikasan sistem socijalne zaštite su, prema tome, dva ključna elementa razvoja. BiH je visoko pozicionirana na listi najsiromašnjih zemalja u Evropi.

Siromaštvo je značajan socijalni destabilizirajući faktor i prioritetsna preokupacija humanog razvoja. U socijalnom sektoru koncentrisane su najteže posljedice ekonomskog stanja u kome se nalazi FBiH, odnosno BiH. Skoro jedna petina BiH stanovništva nalazi se ispod linije siromaštva, a jedna trećina odmah iznad linije siromaštva. Veliki broj nezaposlenih, od čega je veći procenat među mlađim, dok je znatan broj stanovnika u neformalnom sektoru, gdje radi «na crno».

Veliki broj ekonomski neaktivnog, odnosno izdržavanog stanovništva predstavlja veliko opterećenje zaposlenim radnicima. Naime, u FBiH odnos broja zaposlenih radnika i izdržavanog stanovništva je veoma nepovoljan (1:4).

Rješavanje problema izbjeglica, raseljenih lica, te povratnika predstavlja svakako socijalno i politički najosjetljivija pitanja, koje istovremeno ima i veoma značajne ekonomske implikacije.

2. PRIVATIZACIJA

U okviru ukupnog procesa ekonomske tranzicije privatizacija državne imovine predstavlja najvažniji zadatak pridruživanja i uključivanja BiH u evropske integracije. Tekući proces privatizacije u BiH provodi se na nivou entiteta, uz zaseban proces koji se provodi za Distrikt Brčko.

Privatizacija (tranzicija vlasništva iz državnog u privatno) je preduslov za ukupnu ekonomsku, političku i društvenu tranziciju Bosne i Hercegovine i uslov za uključivanje Bosne i Hercegovine u političke, ekonomske i tržišne euroatlanske integracije.

Tranzicija vlasništva je jedan od najvažnijih, najdubljih i najkompleksnijih tranziciskih procesa koja zahtijeva liberalizaciju ekonomskog ambijenta, uspostavu novog finansijskog sistema i efikasne tržišne i vladine mehanizme i institucije.

Tranzicija vlasništva je, zbog specifičnosti i važnosti, uslovljena nizom pretpostavki zadovoljavajući politički ambijent, poboljšanje regulatornog ambijenta, definiranje važnih industrijskih i privrednih politika, reforma javnog sektora, definiranje nadležnosti u privatizaciji, upoznavanje šire javnosti sa značajem i neophodnosti privatizacije i nizu drugih njera).

Zbog toga je stvaranje povoljnih uslova, planiranje, praćenje i realizacija planova u oblasti privatizacije, važan i kontinuiran zadatak Vlade Federacije BiH i drugih subjekata uključenih u proces.

Obzirom na novi pristup Vlade Federacije BiH i značaj koji pridaje procesu tranzicije vlasništva, ocjena je da će značajan dio subjektivnih i dio objektivnih razloga, koji su do sada imitirali proces i rezultate procesa, biti otklonjeni ili manje uticajni, te da je za očekivati da će doći do ubrzanja procesa i poboljšanja rezultata u postprivatizacijskom periodu.

Jedan prilog ovome ide i činjenica da je međunarodna zajednica, u programu integrisanja Bosne i Hercegovine u EU, kao kratkoročan prioritet iz evropskog partnerstva, koji treba biti realiziran do februara 2010. godine, nametnula obavezu Federaciji Bosne i Hercegovine da "treba „Ubrzati proces privatizacije sa ciljem prenosa 5 – 10 % kapitala u javnom vlasništvu na privatni sektor, s tim da Federacija Bosne i Hercegovine treba da ide na gornji limit“. Ovo nači da, u Federaciji Bosne i Hercegovine, u kratkom roku od 15 mjeseci, treba privatizirati ca jednu milijardu KM državnog kapitala.

Globalna finansijska kriza i presija na budžet daju poseban značaj procesu privatizacije u srednjem periodu jer osim efikasnosti privredivanja prelaskom sa planske na tržišnu konomiju, privatizacijom se može ostvariti potrebno ublažavanje nepovoljnih trendova u konomsko-finansiskom stanju, koje se u Federaciji BiH ogleda u smanjenju GDP-a, načnjom budžetskom deficitu, dalnjem rastu budžetskih troškova, porastu zaduženja, padu industrijske proizvodnje i uvoza itd.

Dvoje opredjeljenja Vlade Federacije BiH su determinirali Plan i program rada Agencije za privatizaciju u Federaciji BiH za 2010. godinu.

Proces privatizacije je otpočeo prije agresije na Bosnu i Hercegovinu (1990. godine) kroz metod interne prodaje dionica radnicima zaposlenim u preduzećima (tzv. „Markovićeva privatizacija“).

Proces je zaustavljen otpočinjanjem ratnih dejstava u Bosni i Hercegovini a rezultirao je privatizacijom oko 8 % od ukupnog državnog kapitala odnosno, iznosom od oko 1,4 milijarde KM (iznos potvrđen i registriran na bazi obavezne revizije).

Niti stepen privatiziranosti niti struktura vlasnika nisu mogli polučiti značajnije efekte koji su očekivali od ove privatizacije.

Jakon rata ustanovljena je tražnja, odnosno obaveze države prema građanima (iskazane u certifikatima) u iznosu od 17,7 milijardi KM po ukupno pet (5) osnova:

- opća potraživanja (7 milijardi KM),
- plaće pripadnika OS BiH (7,682 milijarde KM),
- stara devizna štednja (kasnije osporeno potraživanje po ovom osnovu),
- potraživanja penzionera i
- restitucija (potraživanja po osnovu restitucije nisu nikada iskazana)

Dva potraživanja definirala su tok i karakter „masovne“ privatizacije metodom javne ponude dionica.

Proces privatizacije preduzeća i banaka odvija se od 1999. godine do danas. Do sada je privatizirano više od 41% državnog kapitala (od ukupno 13, mld KM) i oko 73% od ukupnog broja firmi predviđenih za privatizaciju (od ukupno 1450 preduzeća).

Iz navedenog proizlazi da je za privatizaciju ostao manji broj firmi sa značajnim iznosom državnog kapitala.

Dosadašnji rezultati, mjereni po obimu privatiziranosti državnog kapitala i po postprivatizacijskim rezultatima, zbog niza objektivnih i subjektivnih razloga, nisu zadovoljavajući.

Ostvareni prihodi od privatizacije u periodu 1999-31.10.2009. godine iznose 9,00 milijardi KM, od čega se na certifikate odnosi 8,48 milijardi KM i na gotovinu 517 miliona KM. Globalna finansijska kriza i zastoje u privredovanju uticali su i na odvijanje procesa privatizacije kroz smanjeni interes (tražnju) kupaca za ponuđena preduzeća. Zbog velikih obaveza prema radnicima (neispaćene plaće, neuvezani staž), te nagomilanih gubitaka u poslovanju, slab je interes kupaca za preduzeća koja se prodaju putem APP-a i kantonalnih agencija za privatizaciju.

Značajno je napomenuti da je u proceduri Zakon o reviziji privatizacije koji će dati odgovor na pitanje da li je bilo propusta i nezakonitosti u dosadašnjem toku privatizacije.

Planom privatizacije za 2010. godinu predviđena je prodaja „Aluminija“ d.d. Mostar, Fabrike duhana Mostar d.d. Mostar, „Hidrogradnje“ d.d. Sarajevo, Energoinvest“ d.d. Sarajevo, „Unis“ udružena-metalna industrija d.d. Sarajevo, „Bosnalijek“ d.d. Sarajevo, „Šipad“-export-import“ d.d. Sarajevo, Remontni zavod Travnik d.d. Travnik i KTK d.d. Visoko.

Planiran je nastavak male privatizacije i to u djelu preduzeća koja su za ovaku privatizaciju pokazala interes, a to su: „Željeznice BiH“, „Željezara Zenica“, KTK Visoko s tim da se u ovaj proces mogu uključiti i drugi zainteresovani subjekti. Napominjemo da je Plan privatizacije za 2010. godinu usvojen od strane Upravnog odbora Agencije za privatizaciju u FBiH, a na isti je dala saglasnost Vlada FBiH krajem 2009. godine.

Kad je u pitanju naplata prijeratnih potraživanja firmi iz FBiH, u 2010. godini završće se formiranje Direkcije za pasivni podbilans, nastaviće se sa aktivnostima po tužbama iz pasivnog podbilansa u domicilnim državama, a nakon toga će se pokrenuti postupci pred međunarodnim sudovima. Nastaviće se aktivnosti na naplati potraživanja iz pasivnog podbilansa, pri čemu se prvenstveno misli na potraživanja od Jugoimporta – SDPR-a po osnovnu poslova koje su preduzeća iz FBiH imala u Iraku.

3. ZAPOŠLJAVANJE

Zapošljavanje je isuviše kompleksan problem da bi se mogao tako brzo i jednostavno riješiti. Sve govori da će problem zapošljavanja i nezaposlenosti biti težak i dugotrajan proces. Ovu oblast usložnjava uticaj svjetske ekonomske krize.

U periodu januar-oktobar 2009. godine broj zaposlenih u FBiH iznosio je 426.650 radnika, što je u odnosu na isti period prethodne godine manje za 0,9% ili za 3731 uposlenika. Stepen zaposlenosti iznosi 18,3% (mjerjen brojem zaposlenih u odnosu na prisutno stanovništvo-2.327.000).

Nezaposlenost je trenutno jedan od najvećih problema sa kojima se suočava FBiH. Sve zemlje u tranziciji, susreću se sa problemom nezaposlenosti, koji je izraženiji što je zemlja na nižem stepenu razvoja. Broj nezaposlenih u FBiH u oktobru 2009. godine iznosio je 351.444 lica, što je više za 18.547 lica u odnosu na isti period prethodne godine. Stepen nezaposlenosti iznosi 45,2% (mjerjen brojem nezaposlenih u odnosu na radnu snagu u skladu sa evropskom

statistikom). Ovako visokoj stopi nezaposlenosti u znatnoj mjeri doprinosi veoma velika prisutnost rada na „crno“, pri čemu su, pored stvarno nezaposlenih u ovaj podatak uključeni i zaposleni koji rade u „sivoj“ (nelegalnoj) ekonomiji.

Ozbiljno shvaćajući problem rada u „sivoj“ ekonomiji, Vlada FBiH je u 2008. i 2009. godini kontinuirano vršila aktivnosti na suzbijanju rada na „crno“.

U cilju stvaranja uslova za veće i brže zapošljavanje, pripremljena je Strategija zapošljavanja u FBiH. Strategijom se utvrđuju prioriteti zapošljavanja u periodu od 2009-2013 godine a fokusirana je, prije svega, na mlade nezaposlene, žene, stariju radnu snagu, dugoročno nezaposlene i neaktivne, te osobe sa posebnim potrebama i Rome.

Značajan dio ove strategije upravo se bavi zapošljavanjem mladih, s akcentom na promoviranje lakšeg prelaza iz škole na posao, stručno usmjeravanje i podršku traženju posla. Dio strategije koji se odnosi na starije radnike promovira fleksibilnost, prekvalifikaciju, te samim tim povećanje zaposlenosti starijih radnika.

Imajući u vidu mjere i projekte koje će Vlada FBiH realizovati u 2010. godini, za očekivati je da će se zaustaviti pad zaposlenih i povećanje broja nezaposlenih.

U poglavljу „Indikatori ekonomskog razvoja FBiH“, iskazana je procjena da će rast zaposlenih u 2010. godini bilježiti blagi rast u procentu od 1%, a nezaposlenost pad u procentu od 2%.

U narednom periodu sve nadležne inspekcijske službe će se ozbiljnije uhvatiti u koštač sa radom na „crno“ kako bi što veći broj osoba iz ove kategorije prešao u formalni sektor. Što se tiče zakona i podzakonskih akata kao i informativno-analitičkih poslova koji se odnose na rad i zapošljavanje detaljnije je rečeno u aktivnostima Federalnog ministarstva rada i socijalne politike.

4. PLAĆE

U principu rast plaća trebao bi da prati rast bruto domaćeg proizvoda. U sadašnjim okolnostima kada je još neizvjesno dokle će trajati svjetska ekonomska kriza, vrlo je otežano planirati rast bilo kojeg ekonomskog indikatora, a time i rast plaća. Sve analize pokazuju, da će GDP na koncu 2009. godine zabilježiti pad. U situaciji kada ovaj makroekonomski pokazatelj kreira privredni sektor u procentu od oko 60%, rast i dinamika prosječnih plaća može se ograničavati samo na dio koji se odnosi na budžetske korisnike i preduzeća u pretežno državnom vlasništvu.

Zbog neostvarivanja planiranih budžetskih prihoda od općine do federalnog nivoa u 2009. godini donesen je Zakon o načinu ostvarivanja ušteda na plaćama i naknadama koje nemaju karakter plaća zaposlenih u institucijama FBiH, kantonima, gradovima, općinama, vanbudžetskim fondovima i institucijama čiji je osnivač FBiH. Njime se privremeno u vrijeme trajanja stand by aranžmana sa MMF-om, uređuje visina plaća i naknada zaposlenih na svim nivoima vlasti FBiH, čime se zadržava nivo plaća na decembarskom nivou 2008. godine uz smanjenje od 10%.

Prosječna neto plaća po zaposlenom radniku u FBiH za devet mjeseci 2009. godine iznosila je 790 KM, odnosno ostvaren je nominalni rast u odnosu na isti period 2008. godine od 6,1%.

Na osnovu podataka o prosječnim plaćama po područjima u periodu januar-oktobar 2009 godine uočavaju se znatne oscilacije u njihovoj visini. One se kreću od 508 KM u građevinarstvu do 1266 KM u finansijskom posredovanju.

Vlada FBiH će u 2010. godini predložiti dogradnju postojećih rješenja i inicirati izmjene i dopune Općeg kolektivnog ugovora i postojeća rješenja dograditi u skladu sa evropskom

praksom. Uz saglasnost sa Sindikatom zaposlenih u organima uprave FBiH, donijeće se novi Zakon o plaćama.

5. MONETARNO-KREDITNA POLITIKA

Jedina ovlaštena institucija za monetarnu politiku i emisiju novca u BiH je Centralna banka Bosne i Hercegovine. U saradnji sa Agencijom za bankarstvom FBiH i Agencijom RS obavlja kreiranje i provođenje monetarne politike.

Osnovni cilj CBBiH je postizanje i održavanje stabilnosti domaće valute, uspostavljanje i održavanje odgovarajućih platnih i obračunskih sistema i pružanje podrške razvoju cijelokupnog finansijskog sektora.

Stabilnost domaće valute već duže vrijeme održava se kroz sistem „Currency Boarda“ (Valutnog odbora) i doprinosi makroekonomskoj stabilnosti zemlje. Valutni odbor nije prepreka za evropske integracije. Naime, konzistentna monetarna politika i stabilan kurs su jedan od preduslova koji se traže Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Stabilnost domaće valute u BiH je neupitna.

Zakonski i podzakonski okviri za poslovanje banaka u FBiH su konzistentni međunarodnim standardima.

Kreditna politika je u nadležnosti komercijalnih banaka koje su u privatnom i većinskom stranom vlasništvu (66,7%). Šest (6) banaka, je sa većinskim domaćim kapitalom a u 12 banaka je većinski strani kapital. Bankarski sistem BiH 30.06.2009. godine, čine 30 banaka (FBiH 20 banaka, a RS 10 banaka). Prema strukturi vlasništva u FBiH u privatnom i pretežno privatnom vlasništvu je 18 banaka (90%). U državnom i pretežno državnom vlasništvu su dvije (2) banke.

Prema raspoloživim podacima sa stanjem 30.06.2009.godine, osnovni indikatori ekonomске snage banaka u FBiH su slijedeći:

- ukupna aktiva iznosi 15,07 milijardi KM.
- ukupan kapital iznosi 1,66 milijardi KM i veći je za oko 2% u odnosu na kraj 2008.godine.

Negativni efekti posljedica ekonomске krize u bankarskom sektoru ogledaju se kroz pogoršanje naplativosti dospjelih potraživanja i porast loših plasmana.

Smanjen priliv kreditnih sredstava koja se usmjeravaju preko banaka koje imaju osnivače u razvijenim zemljama uzrokovao je rast kamatnih stopa. U periodu krize kamate su povećane u sektoru privrede za 17%, a sektoru stanovništva za 0,6%.

Zbog nezakonitog povećanja kamata svojim klijentima neke su banke već dobole prvostepene presude za plaćanje odgovarajuće kazne.

U godini ekonomске krize banke su održale likvidnost i ostale finansijski stabilne. Profitabilnost banaka i dalje će najviše zavisiti od kvaliteta aktive, odnosno izloženosti banke kreditnom riziku, te efikasnog upravljanja operativnim troškovima.

6. CIJENE I INFLACIJA

Cijene su u poslijeratnom periodu veći broj godina pokazivale stabilnost. Izuzetak čine 2006. i 2008. godina kad su ostvarene inflacione stope u visini od 5,9% i 7,7%. U 2009.godini došlo je do smirivanja cijena, tako da za 11 mjeseci stopa inflacije iznosi -0,3%. Posmatrano po odjeljcima rast cijena registrovan je u odjeljku Prevoz za 1,3%, Stanovanje, voda , električna

energija, plin i drugi energetici za 0,6%, Zdravstvo i Rekreacija i kultura za 0,2% i Ostala dobra i usluge za 0,1%.

Pad cijena evidentiran je u odjeljku Restorani i hoteli za 0,7%, Hrana i bezalkoholna pića za 0,4%, Odjeća i obuća za 0,2%, Alkoholna pića i duhan i Namještaj, kućanski uređaji i redovno održavanje kuća za 0,1%. U odjelicima Komunikacije i Obrazovanje cijene se nisu mijenjale.

Do konca 2007. godine inflacija se mjerila indeksom cijena na malo. Od 2008. godine inflacija se mjeri indeksom potrošačkih cijena. Indeks potrošačkih cijena u BiH izračunava se na osnovu reprezentativne liste koju čine 626 proizvoda. Ovi proizvodi su svrstani u odjeljke kojih prema statistici ima 12. Svakog mjeseca se prikuplja oko 21000 cijena na unaprijed definiranom uzorku prodajnih mjesta na 12 geografskih lokacija.

Donešen je Zakon o izmjenama i dopunama zakona o kontroli cijena. Ovim zakonom je predviđeno osnivanje Savjeta za praćenje cijena na svim nivoima vlasti u FBiH. Savjet prati rast cijena i njihov uticaj na standard građana, na stabilnost tržišta i troškova života, analizira kretanje cijena, predlaže nadležnim organima mјere ukoliko je indeks rasta potrošačkih cijena veći od 5%.

U ovoj godini primjenom navedenog Zakona i kontrolom marži i dalje cijene treba držati pod kontrolom.

7. ROBNA RAZMJENA S INOZEMSTVOM

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Bosne i Hercegovine (SAA) uspostavljena je prva faza koja potvrđuje status potencijalnog kandidata za članstvo u EU i sa sobom nosi niz obaveza koje moraju biti ispoštovane u zadatim rokovima. Ovaj sporazum treba pridonijeti političkoj i ekonomskoj stabilizaciji Bosne i Hercegovine. Primjena SAA podrazumjeva liberalizaciju kretanja kapitala, roba i usluga, što donosi bojazan da će snažna konkurenčija negativno utjecati na domaće proizvođače. Može ih i potaknuti na poboljšanje poslovanja i jačanje vlastite konkurentnosti. Bezcarinski robni promet u regionu je jedan od uvjeta za ubrzanje procesa integracije. Trenutno je u implementaciji Sporazum o izmjeni i pristupanju centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA 2006)¹, koji je zamjenio dosadašnje bilateralne Sporazume o slobodnoj trgovini u regiji Jugoistočne Europe. Kao nedovoljno razvijenoj zemlji, Bosni i Hercegovini su unilateralno, tj. bez obaveze reciprociteta, odobreni preferencijski režimi izvoza u niz zemalja svijeta, što našoj zemlji pruža mogućnosti povoljnog izvoza i na najveća svjetska tržišta. EU je utvrdila precizne uslove i procedure po kojima može u svakom momentu ukinuti primjenu ovih olakšica.

Članstvo u WTO predstavlja snažan signal procesa tranzicije i privlačenja stranog kapitala. BiH je aplicirala za ulazak u WTO i nalazi se u grupi zemalja koje čekaju na ulazak u ovu organizaciju. Do sada je BiH dobrom dijelom uspostavila standarde bliske pravilima WTO. U poslijeratnom periodu BiH ostvaruje veoma veliki deficit robne razmjene². U toku 2009. godine (za 10 mjeseci) došlo je do smanjenja deficit-a ali to nije rezultat povećane izvozne aktivnosti, već drastičnog pada trgovinske razmjene BiH sa inozemstvom.

Najveći dio robne razmjene BiH, kao i FBiH obavlja sa zemljama EU, a zatim sa zemljama u okruženju potpisnicama CEFTA-e sporazuma. To su prije svih Hrvatska, Slovenija, Srbija i zemlje EU Njemačka, Italija, Austrija.

¹ Zemlje potpisnice Sporazuma CEFTA 2006 su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Srbija, Misija privremene uprave UN za Kosovo.

² U 1990 godini BiH je ostvarila trgovinski deficit od 323 miliona USD, a u 1991 godini deficit je iznosio 452,5 miliona USD. Pokrivenost uvoza je bila 114,4 % (1990) i 126,1% (1991).

Prema podacima DEP-a³ u svim zemljama Regiona došlo je do značajnog smanjenja kako uvoza tako i izvoza gdje prednjači Makedonija (smanjenje uvoza za 34% i izvoza 42%). Najmanje promjene u robnoj razmjeni je ostvarila Hrvatska. Daleko najbolju pokrivenost uvoza izvozom ostvaruje Slovenija (97%), dok najslabiju ima Crna Gora (18%).

Robni promet FBiH sa inozemstvom u periodu 2000-novembar 2009.god. (mil. KM)									
OPIS	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
Izvoz	1.430	1.645	1.514	1.802	2.137	2.580	3.540	4.150	4.647
Uvoz	4.852	5.383	5.610	5.781	6.425	7.813	8.108	9.907	11.356
Efekti	-3.422	-3.738	-4.096	-3.979	-4.288	-5.233	-4.568	-5.757	-6.709
Pokr. uvoza izvozom	29,5%	30,6%	27,0%	31,2%	33,3%	33,0%	43,7%	41,9%	40,9%
									45,1%

*Federalni zavod za statistiku

Deficit robne razmjene FBiH za 11 mjeseci 2009. godine iznosi 4,1 milijardi KM. Došlo je do smanjenja izvoza za 21,3%, a uvoza za 29,2% u odnosu na isti period prošle godine. U robnoj razmjeni sa inozemstvom znatan dio uvoza i izvoza je neregistriran. Pored većeg broja carinarnica, veliki broj puteva nije pokriven carinskom kontrolom preko kojih se vrši krijumčarenje raznih roba.

Osnovni problemi u robnoj razmjeni ostali su nizak nivo izvozno orijentirane proizvodnje, i loša struktura bh izvoza. U strukturi izvoza skoro 45% otpada na poslove dorade (lohn poslove). Fabrike tekstilne i kožarske industrije rade sa 30-40% kapaciteta, a od toga se 90% poslova odnosi na lohn poslove. U posljednjim godinama lohn poslovi su prisutni i u metalnoj industriji.

U okolnostima globalne krize otežano je planirati robnu razmjenu. Stopa pokrivenosti uvoza izvozom se zadnjih godina kreće od 40,9% u 2008. godini do 45,1% u 2009. godini. Bosna i Hercegovina je u pregovorima sa zemljama članicama CEFTA-e oko sklapanja Sporazuma o međusobnom priznavanju standarda, tako da se može očekivati povećanje izvoza u ove zemlje.

Većom zaštitom domaće proizvodnje kao i supstitucijom uvoza moguće je usporiti ili ograničiti rast uvoza. U svakom slučaju treba raditi na povećanju izvoza uz posebno stimulisano izvozno orijentirane privrede, kako bi se pokrivenost uvoza izvozom donekle povećala.

8. STRANA ULAGANJA

Privlačenje stranih ulaganja zavisi od obezbjeđenja ambijenta za strana ulaganja (politička, pravna i ekonomski stabilnost u zemlji i okruženju).

U periodu od maja 1994. do 30.09.2009. godine u BiH je uložen kapital u vrijednosti 7,35 milijardi KM. Ulaganja 11 zemalja⁴ čine 89,6% ukupnih stranih ulaganja u BiH. Registrovani strani kapital pretežno se odnosi na ulaganja u oblast proizvodnje 45,6%, bankarstvo 11,9%, trgovinu 9,5%, usluge 3,8%, saobraćaj 20,9%, turizam 1,1%, dok ostala ulaganja po sektorima učestvuju sa 7,2% u ukupnim stranim ulaganjima.

U prvih devet mjeseci 2009. godine u BiH registrovana su strana ulaganja u iznosu 288,6 miliona KM i manja su za 15,7% u odnosu na isti period prethodne godine. U toku 2009.

³ Vijeće ministara BiH- Direkcija za ekonomsko planiranje, „BiH ekonomski trendovi“, septembar 2009.g.

⁴ Srbija 22,5% ukupnih ulaganja u BiH, Austrija 12,9%, Hrvatska 12,4%, Slovenija 11,6%, Švajcarska 7,2%, Litvanija 6,7%, Rusija 5,3%, Njemačka 4%, Italija 2,9%, Turska 2,1%, i Holandija 2%.

godine ulaganja su manja od očekivanih, (svjetska ekonomska kriza, usporeno provođenje procesa privatizacije i dr.).

Direktna strana ulaganja u BiH i FBiH od maja 1994. do 30.09.2009. godine

Period	BiH u 000 KM	% učešća	FBiH u 000 KM	% učešća	% učešća FBiH u BiH
Maj 1994. do 31.12.1997.	83.330	1,1	45.797	1,3	55,0
1998.	117.436	1,6	92.713	2,6	78,9
1999.	324.533	4,4	236.749	7,5	81,3
2000.	310.098	4,2	179.041	5,1	57,7
2001.	274.198	3,7	219.632	6,3	80,1
2002.	604.319	8,2	326.000	9,3	54,0
2003.	330.812	4,5	285.808	8,1	86,4
2004.	1.209.348	16,5	592.027	16,8	48,9
2005.	474.752	6,5	208.922	5,9	44,0
2006.	356.815	4,9	247.337	7,0	69,3
2007.	2.393.804	32,6	447.961	12,7	18,7
2008.	577.792	7,9	417.696	11,9	72,3
30.9.2009.	288.579	3,9	192.939	5,5	66,8
Ukupno	7.345.816	100,0	3.519.622	100	47,9

* podaci MVTEO

Posmatrajući region jugoistočne Evrope u prvom kvartalu ove godine priliv direktnih stranih ulaganja manji je za 46% nego u istom periodu prošle godine⁵ što je u znatnom padu nakon osmogodišnjeg perioda rasta. Republika Hrvatska je u prvom kvartalu 2009. godine zabilježila više od 50% manji iznos direktnih stranih ulaganja nego u istom periodu prošle godine.

9. JAVNI DUG

Javni dug se sastoji od vanjskog i unutarnjeg duga. BiH je umjereno zadužena zemlja, po međunarodnim kriterijima⁶. Treba naglasiti da je većina zemalja suočena sa problemima vanjske zaduženosti. Regionalni prosjek javnog duga za 2008. godinu iznosio je 31% BDP-a (od 54% u Albaniji do 14% u Bugarskoj).

Zakonom o zaduživanju, dugu i garancijama Bosne i Hercegovine (Sl.glasnik BiH 52/05) entiteti i Distrikt Brčko mogu se zaduživati po osnovu vanjskog duga uz predhodnu saglasnost Parlamentarne skupštine BiH.

Vanjski dug Federacije BiH regulisan je Zakonom o dugu, zaduživanju i garancijama u Federaciji BiH (Službene novine FBiH 86/07), Zakonom o Budžetima u Federaciji BiH (Sl.novine FBiH 19/06) i Zakonom o trezoru u FBiH (Sl.novine FBiH 19/03 i 79/07). Bosna i Hercegovina je prema podacima Centralne banke BiH, na kraju prvog polugodišta 2009. godine još uvijek nisko zadužena zemlja. Vanjski dug iznosi 4,25 milijardi KM. U odnosu na GDP-a za 2008.god. učešće vanjskog duga iznosi 17,2%.

⁵ Konferencija UN za trgovinu i razvoj(UNC-TAD)- izvještaj o svjetskim investicijama za 2009.g

⁶ Odnos vanjskog duga BiH prema GDP-u : 2006.g.(21,33%); 2007.g.(18,2%); 2008.g.(17,1%) - podaci v.duga i

GDP-a Centralna banka BiH.2/09.

⁷ Podaci EBRD Transition Report 2008:Growth in Transition (DEP-referat Katarina Ott, Institut za javne finacije

Zagreb-seminar decembar 2009)

U vanjskom dugu najveći udio se odnosi na Svjetsku banku-IDA, (35%) i na Pariski klub (20,5%). U prvoj polovini 2009.godine BiH je servisirala 118,7 miliona KM obaveza na ime vanjskog duga.

Stanje duga (u mil. KM)

Godina	Stanje duga			Stanje duga	
	Vanjski dug	Unutarnji dug (Zakon)	Ukupno	Unutarnji dug (verificiranje obaveze)	Ukupno
30.06.2009.	2 2.962,71	3 1.742,50	4 (2+3) 4.705,21	5 767,28	6 (2+5) 3.729,99
31.12.2008.	2.901,64	1.589,41	4.491,05	860,30	3.761,94
31.03.2008.	2.456,71	1.629,73	4.086,44	872,32	3.329,03
31.03.2007.	2.553,00	2.031,60	4.584,60	2.031,60	4.584,60
31.03.2006.	2.643,00	2.089,00	4.732,00	2.089,00	4.732,00

Prema informaciji Federalnog ministarstva financija od 30.6.2009. godine, ukupan vanjski i unutarnji dug Federacije BiH iznosi 4,7 milijardi KM. Na vanjski dug se odnosi 2,96 milijardi KM. Od 1,7 milijardi KM procijenjenog unutarnjeg duga, 767,28 miliona KM predstavlja obaveze potvrđene u postupku verificiranja devizne štednje i ratnih potraživanja.

U 2010. godini je predviđena III tranša aranžmana Stand by aranžmana sa MMF-om u iznosu od 248 miliona KM, kao i kredit WB DPL u iznosu od 87 miliona KM⁸.

Zakonom o budžetu FBiH za 2010. godinu predviđena su sredstva za servisiranje ino kredita u iznosu od 92,3 miliona KM za kamate i 151,2 miliona KM za otplate.

U narednih 20 godina, dakle u periodu od 2009. do 2028. godine prosječna godišnja otplata vanjskog duga Federacije BiH iznosiće 266 mil KM.

FEDERALNA MINISTARSTVA

1. UNUTRAŠNJI POSLOVI

U okviru obavljanja poslova iz svoje nadležnosti Federalno ministarstvo će neposredno provoditi federalnu politiku i izvršavati federalne zakone iz okvira svoje nadležnosti i o tome blagovremeno izvještavati Vladu Federacije i Parlament FBiH.

Prioritet u radu Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova u 2010. godini bit će provođenje strateških aktivnosti na planu borbe protiv organizovanog kriminala, provođenja kriminalističkih obrada u vezi krivičnih djela sa elementom organizovanosti i međukontonalne povezanosti. Posebna pažnja biće posvećena izvršavanju zakonskih nadležnosti u smislu sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela organizovanog kriminala, terorizma, neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga i svih oblika kriminaliteta sa karakteristikom međukontonalne povezanosti. Preduzet će se sve potrebne aktivnosti na uspostavljanju boljih mehanizama suradnje policije i tužilaštva.

⁸ Zakon o budžetu FBiH za 2010 godinu (Sl.lovine FBiH 81/09).

Stalan zadatak je očuvanje stabilnog javnog reda i mira pri čemu je naglasak na mjerama prevencije i zaštite. Nastavit će se sa preduzimanjem strateških aktivnosti na polju sigurnosti drumskog saobraćaja kako bi u narednoj godini bio smanjen broj smrtno stradalih u saobraćaju.

U 2010. godini u oblasti unutrašnjih poslova predviđeni su slijedeći zadaci u oblasti normativnog dijela, podrške projektima, programima i ostale aktivnosti:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	ROK
1. ZAKONI	2010
<ul style="list-style-type: none"> • Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine • Zakon o privatnim detektivima u FBiH • Zakon o eksplozivnim materijama • Zakon o matičnim knjigama (u saradnji sa Federalnim ministarstvom pravde) • Zakon o ličnom imenu (u saradnji sa Federalnim ministarstvom pravde) • Izmjene i dopune Zakona o agencijama za zaštitu ljudi i imovine • Zakon o nabavljanju, držanju i nošenju oružja (ukoliko se nadležnosti prenesu sa kantona) 	<u>u proceduri.</u> <u>u proceduri.</u> <u>u proceduri</u> <u>u proceduri</u> <u>u proceduri.</u> <u>u proceduri.</u> <u>u proceduri</u>
INFORMACIJE, PROJEKTI I PROGRAMI	
<ul style="list-style-type: none"> • Planirani projekti FMUP-a za period 2009-2012 godine kojim se podržava implementacija Akcionog plana za provođenje mjera iz dokumenta "Polazne osnove strategije sigurnosti drumskog saobraćaja 2008-2013 godine" • Nastavak sa realizacijom Programa obnove, rekonstrukcije i razvoja Policijske akademije u skladu sa Planom i programom razvoja Policijske akademije za 2007.-2011. godina • Podrška projektu "uspstava boljih mehanizama saradnje policije i tužilaštva" • Dovršenje procesa uvođenja ISO standarda u Ministarstvu • Donošenje programa školovanja stručnog ospozobljavanja i usavršavanja Federalnog i kantonalnih ministarstava unutarnjih poslova • Provodenje Plana operativnih aktivnosti Federalne uprave policije i organizacionih jedinica za 2010. godinu u izvršavanju zakonskih obaveza: (stvaranje sigurnog okruženja, smanjenje stope kriminaliteta, jačanje zakonitosti u radu u cilju održavanja povjerenja javnosti u vladavinu zakona) • Analiza radnih mjesta uposlenika Federalnog ministarstva unutarnjih poslova radi uspostavljanja racionalne i efikasne organizacione strukture ministarstva • Provodenje federalne politike iz oblasti unutarnjih poslova kao i provođenje odluka koje donese Vlada FBiH i Vijeće ministara BiH • Sagledavanje sigurnosne situacije, predlaganje i donošenje mjera na njenom poboljšanju • Otvorenost i saradnja sa medijima i otvorenost i transparentnost svih segmenata sigurnosnih akcija prema građanima • Stvaranje povoljnijeg pravnog okvira za djelovanje organa unutarnjih 	

poslova kroz donošenje zakona i podzakonskih akata	
• Organizaciono, materijalno-tehničko i kadrovsko jačanje ministarstva za obavljanje svojih funkcija kao i policije u borbi protiv organiziranog kriminala 2010.-2012. godina, te stručno usavršavanje kadrova policijskih agencija i agencija za zaštitu imovine i ljudi	
• Jačanje instrumenata demokratske kontrole rada policije, praćenje realizacije, kao i kontrole nad radom agencija za zaštitu ljudi i imovine	
• Realizacija aktivnosti iz oblasti pristupnih pregovora sa EU iz oblasti unutarnjih poslova u cilju brže liberalizacije viznog režima	
• Stvaranje povoljnog sigurnosnog ambijenta za provodenje predizbornih i izbornih aktivnosti u 2010. godini	
• Aktivna saradnja na planu međunarodnih odnosa u oblasti saradnje policijskih agencija na planu sprečavanja transnacionalnog kriminala na području Balkana i šire, kao i saradnja sa predstavnicima međunarodne zajednice (EUPM,OHR, EUFOR, Evropske komisije itd)	
• Kontinuirana saradnja na području BiH između policijskih agencija (SIPA, OSA, Gr.policija, MUP RS, Distrikat Brčko, Kantonalni MUP-ovi) i ostalih nosioca provodenja zakona (tužilaštva, sudovi) i izvršne i zakonodavne vlasti	
• Praćenje funkcionisanja baze podataka o saobraćajnim nezgodama u PBiH i s tim u vezi ostvarivanje saradnje sa KMUP-ovima, Direkcijom za ceste FBiH i drugim nosiocima ove aktivnosti	
• Jačanje kontrole nad pravnim subjektima u kojima FBiH ima većinski kapital sa stanovišta zaštite i nadzora nad sprovodenjem Uredbe o minimalnim mjerama zaštite finansijskih institucija	
• Aktivnosti na osiguranju pravilne primjene zakona i drugih propisa iz oblasti računovodstva finansija i javnih nabavki, vođenje knjigovodstvene dokumentacije, i utrošku odobrenih budžetskih sredstava u Ministarstvu	
• Rad na unapređenju unutrašnje organizacije Federalne uprave policije u skladu sa Zakonom o policijskim službenicima FBiH i Zakonom o unutrašnjim poslovima FBiH u cilju stvaranja optimalnijih uslova rada	
• Obavljanje informaciono- dokumentacionih poslova za potrebe Ministarstva, kao i informatičko uvezivanje sa kantonalnim ministarstvima	
• Pružanje podrške u radu Ureda za pritužbe javnosti	

2. PRAVDA

U oblasti pravde u 2010. godini, Federalno ministarstvo pravde vršit će upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Federacije u oblastima, a osobito pravosudnim institucijama i upravama; upravni nadzor nad radom pravosudne uprave i federalnih tijela uprave; pružanje pomoći u edukaciji sudaca i tužitelja; udruživanje u političke organizacije i udruge građana; oblast uredskog poslovanja; upravni nadzor i izvršenje kaznenih sankcija. Federalno ministarstvo pravde vršit će upravne poslove koji ne spadaju u djelokrug drugog organa uprave Federacije. U sastavu Federalnog ministarstva pravde nalazi se Zavod za javnu upravu.

U 2010. godini u oblasti pravosuda donijet će se slijedeća zakonska i podzakonska regulativa:

NORMATIVNI DIO	OPIS	ROK
1. ZAKONI		
• Zakon o izmjenama i dopunama kaznenog zakona	mart	
• Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama zakona o izvršnom postupku	mart	
• Nacrt Zakona o izvršenju kaznenih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine	april	
• Nacrt zakona o stvarnim pravima	maj	
• Zakon o nasljedivanju	juni	
• Prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji	mart	
• Zakon o izmjenama i dopunama zakona o organizaciji organa uprave u FBiH	mart	
• Zakon o izmjenama i dopunama zakona o grbu i zastavi Federacije Bosne i Hercegovine	nakon usvajanja simbola u Parlamentu FBiH	
• Zakon o izmjenama i dopunama zakona o izboru, prestanku mandata, opozivu i zamjeni načelnika općina u Federaciji Bosne i Hercegovine	septembar	
• Zakon o inspekcijama u Federaciji Bosne i Hercegovine	januar	
• Zakon o izmjenama i dopunama zakona o udrušama i fondacijama u FBiH	juni	
• Zakon o matičnim knjigama	januar	
• Zakon o elektronskom dokumentu	februar	
• Zakon o osobnom imenu	februar	
• Zakon o statusu uposlenih u jedinicama lokalne samouprave	juni	
• Zakoni o proglašavanju gradova	ovisno o pristizanju zahtjeva	
• Zakon o ustanovama	maj	
• Zakon o izmjenama i dopunama zakona o ministarskim i vladinim imenovanjima	maj	
2. PODZAKONSKI AKTI		
• Uredba o izmjenama i dopunama uredbe o uredskom poslovanju organa uprave i službi za upravu u Federaciji Bosne i Hercegovine	septembar	
• Uskladivanje standarda i propisa koji uređuju izvršenje krivičnih sankcija u FBiH <ul style="list-style-type: none"> - Izrada podzakonskih akata nakon stupanja na snagu novog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija - Uskladivanje zakona o izvršenju krivičnih sankcija FBiH sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija BiH ukoliko dođe do izmjena istog 	kontinuirano	
• Prekategorizacija kazneno-popravnih zavoda i klasifikacija unutar ustanova <ul style="list-style-type: none"> - Analiza usklađenosti pravilnika o klasifikaciji osuđenih osoba u zavodima 	septembar	

U 2010. godini u oblasti pravosuđa preduzet će se slijedeće aktivnosti i radit će se na slijedećim strategijama i projektima:

OPIS	ROK
STRATEGIJE I AKCIJSKI PROGRAMI I AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> Nastavak rada na implementaciji Strategije reforme Sektora pravde u Bosni i Hercegovini za razdoblje od 2010. do 2012. godine Sudjelovanje u izradi akcijskih programa u 2010. godini na provedbi Strategije reforme sektora pravde Afirmacija izvršenja alternativnih kazni i provedba instituta rada za opće dobro, kao i uvodenje elektronskog nadzora osuđenih osoba <ul style="list-style-type: none"> Rad na koordinaciji sa sektorom pravosuđa i kantonalnim ministarstvima pravde na realizaciji navedenog programskega cilja Analiza opravdanosti i efikasnosti uvođenja elektronskog nadzora u sistem izvršenja krivičnih sankcija i početak primjene Izrada platforme za uvođenje integralnog informacijskog sustava zatvorske službe u Federaciji Bosne i Hercegovine. Poboljšanje uvjeta za izdržavanje kazne zatvora kroz rekonstrukciju postojećih objekata, početak izgradnje novog zatvora u Mostaru i odgojno-popravnog doma za maloljetnike u Orašju Unaprjeđenje sustava tretmana specifičnih kategorija zatvorske populacije Provedba koherentnog sustava edukacije i obuke zatvorskog osoblja u FBiH Analiza mjera za veću primjenu uvjetnog otpusta i pomilovanja Inspeksijski pregled Kazneno-popravnih zavoda tijekom redovitih i vanrednih posjeta, kao i izrada standarda za nadzor nad organizacijom i radom ustanova za izvršenje krivičnih sankcija Sudjelovanje u radnim grupama za izradu i provedbu Strategije protiv maloljetničke delikvencije, državnog akcijskog plana za borbu protiv zloupotrebe opojnih droga u BiH, Strategija reforme sektora pravde u BiH - izvršenje krivičnih sankcija, kao i na zajedničkom projektu Vijeća Evrope i Evropske unije "Efikasno upravljanje zatvorima u BiH" Opći inspeksijski pregledi federalnih i kantonalnih organa uprave Opći inspeksijski pregledi Kazneno-popravnih zavoda u FBiH Rad na pojedinačnim predstavkama 	2010. - 2012. kontinuirano kontinuirano kontinuirano kontinuirano kontinuirano kontinuirano kontinuirano kontinuirano kontinuirano kontinuirano juni kontinuirano

3. FINANSIJE

Federalno ministarstvo finacija/finansija, u okviru svoje zakonske nadležnosti i u skladu sa Politikom djelovanja Vlade Federacije BiH za mandatni period 2007-2010 godina u 2010. godini djelovat će u funkciji realizacije strateških projekata Vlade FBiH, koji se odnose na provođenje fiskalne politike i stvaranje povoljnog poslovnog ambijenta kroz slijedeće aktivnosti:

- vodenje odgovorne fiskalne politike koja uključuje i provođenje onih mjera koje su dogovorene sa MMF, Svjetskom bankom i usvojene u institucijama FBiH;
- realizaciju aktivnosti fiskalne koordinacije u skladu sa Zakonom o fiskalnom vijeću kojima se osigurava potrebna koordinacija u vođenju makroekonomske i budžetske

politike unutar BiH, kao i aktivnosti koje proističu iz Uredbe o fiskalnom koordinacionom tijelu u FBiH;

- realizaciju ciljeva fiskalne politike u pogledu izrade izbalansiranog budžeta, smanjenja učešća javnih rashoda u BDP-u i njihovo svodenje na prihvatljivu i podnošljivu mjeru, te postepeno povećanje učešća razvojne komponente u budžetu FBiH;
- efikasnu politiku financijske discipline koja će onemogućiti nekontrolisano zaduživanje, odnosno odrediti limite tog zaduživanja na svakoj razini;
- zakonski stvoriti takve mehanizme u zaduživanju čiji je osnovni princip: „obveznik vraćanja kredita je onaj subjekt koji te kredite i koristi“;
- davanje doprinosu u daljinoj implementaciji Zakona o tržištu vrijednosnih papira i Zakona o investicionim fondovima u cilju daljnog razvoja jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH;
- okončanja privatizacije banaka u vlasništvu FBiH, ako za to budu stvorenii svi neophodni uslovi (interes, adekvatna cijena i sl.);
- predlaganje Zakona i donošenje novih propisa iz oblasti registracije, kontrole i naplate doprinosu i poreza;
- daljnji rad na reformama u oblasti računovodstva i revizije kojim će se osigurati usklađenost sa zakonskom regulativom Evropske unije;
- nastavak ekonomskog dijaloga sa Evropskom komisijom u cilju promoviranja tržne ekonomije i ekonomskog razvoja i ispunjenja obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju;
- izgradnja i implementacija sistema izvještavanja koji će omogućiti praćenje ostvarenja javnih prihoda svih nivoa vlasti u Federaciji BiH;
- ostale aktivnosti i poslovi usmjereni na ispunjavanje osnovnih zadataka FMF.

U 2010. godini, Federalano ministarstvo finansija donijet će slijedeće zakonske i podzakonske akte i preduzet će slijedeće aktivnosti:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
• Priprema nacrta i prijedloga Zakona o izvršenju budžeta Federacije BiH na 2011.	decembar 2010.
• Priprema Nacrta i Prijedloga proračuna-budžeta Federacije BiH za 2011. godinu	decembar 2010.
• Izrada o Zakona o igrama na sreću	juni 2010.
• Izrada Zakona o porezu na dobit	juni 2010.
• Izrada Zakona o izmjenama Zakona o porezu na dohodak	februar 2010.
• Donošenje izmjena i dopuna Zakona o rezoru u Federaciji BiH i pratećih podzakonskih akata u cilju njihovog usklađivanja sa odredbama Zakona o računovodstvu i reviziji u Federaciji BiH	novembar 2010.
• Izmjene i dopune Zakona o dugu, zaduživanju i garancijama u FBiH	mart 2010.
2. PODZAKONSKI AKTI	
• Izrada Pravilnika o izdavanju, obnavljanju i oduzimanju licenci ovlaštenim revizorima i društvima za reviziju	februar 2010.
• Izrada Pravilnika o čuvanju i sigurnosti podataka jedinstvenog sistema	februar 2010
• Izrada Pravilnika o uspostavljanju baze podataka jedinstvenog sistema, razmjene podataka sa korisnicima, izvješt. i planu kontrole	mart 2010.

• Izrada Pravilnika o kontnom okviru i sadržaju računa u kontnom okviru za pravna lica	maj 2010.
• Izrada Pravilnika o sadržini i formi finansijskih izvještaja	maj 2010.
• Donošenje Odluke o izmirenju zaostalih obaveza po osnovu doprinosa za PIO/MIO uposlenika prijašnjeg FMO VFBiH	januar 2010.
• Donošenje Odluke o gotovinskim isplata verificiranih tražbina po osnovu stare devizne štednje	mart 2010.
• Donošenje Odluke o drugoj emisiji obveznica po osnovu stare devizne štednje	mart 2010.
• Donošenje Odluke o utvrđivanju i visini novih zaduženja i servisiranja duga u FBiH za 2011.godinu	decembar 2010.
• Izmjena propisa u vezi sa verifikacijom računa stare devizne štednje	januar 2010.
• Odluka o utvrđivanju i visini novih zaduženja i servisiranja duga u FBiH za 2011.godinu	decembar 2010.
ANALITIČKI DIO	
• Priprema srednjoročne makroekonomske projekcije za period 2011-2013.godine	juni 2010.
• Priprema i dostavljanje instrukcija proračunskim-budžetskim korisnicima za izradu proračuna-budžeta Federacije BiH za 2011.godinu	juli 2010.
• Priprema instrukcija proračunskim-budžetskim korisnicima za izradu dokumenta okvirnog proračuna-budžeta za 2011-2013.godinu	januar 2010.
• Donošenje Instrukcija i metodologije za kandidiranje projekata za program javnih investicija	juli 2010.
• Priprema, konsolidiranje i analiza izvještaja o izvršenju proračuna-budžeta Federacije BiH, kantona-županija, općina, kao i finansijskih planova vanbudžetskih fondova Federacije BiH za periode: 01.01.-31.03.2010.godine, 01.01.-30.06.2010.godine	50 dana po isteku kvartala
• Izrada potrebnih prijedloga Odluka o izdavanju sredstava iz Tekuće rezerve proračuna-budžeta Federacije BiH	kontinuirano
• Izrada rješenja o unutarnjoj preraspodjeli sredstava iz budžeta Federacije BiH, u okviru budžetskih korisnika, kao i sa jednog na drugog korisnika za 2010.godinu	kontinuirano
• Praćenje i analiza planova i programa budžetskih korisnika o kapitalnim zahtjevima za 2010.godinu	kvartalno
• Davanje mišljenja svih budžetskim korisnicima na zakone i druge propise koji tretiraju proračun-budžet	kontinuirano
• Analize i davanje prijedloga o mogućim ograničenjima budžetske potrošnje, a koja su u skladu sa Zakonom o budžetima Federacije BiH. Verificiranje procjene i probodenje analiza prioriteta, koji se odnose na upravljanje javnom potrošnjoj tj. tekućom budžetskom potrošnjom	po potrebi
• Kontrola nad izvršavanjem budžeta budžetskih korisnika, analiza i obrazloženje podataka u vezi sa izvršenjem budžeta budžetskih korisnika	kvartalno
• Izrada programa implementacije Zakona o fiskalnim sustavima i Pravilnika o primjeni Zakona o fiskalnim sustavima	januar-mart 2010.
• Priprema projekcije javnih prihoda u FBiH za tekući budžet i za srednjoročni period	maj-juni 2010.
• Izrada projekcije prihoda za Proračun-Budžet Federacije BiH i plana prihoda Proračuna-Budžeta Federacije BiH za 2011.	oktobar 2010.

• Obračun i isplata plaća i naknada za budžetske korisnike	kontinuirano mjesечно
• Implementacija novih modula u trezorskom poslovanju i modula za praćenje stalnih sredstava u okviru ISFU sistema	decembar 2010.
• Uspostavljanje ON-LINE sistema funkcionisanja trezorskog poslovanja za one korisnike koji nisu u njemu	decembar 2010.
• Vođenje i ažuriranje evidencija duga	kontinuirano
• Evidentiranje zaduženja i obaveza Federacije BiH	kontinuirano
• Plaćanje obaveza Federacije BiH i krajnjih korisnika	kontinuirano
• Usaglašavanje stanja vanjskog duga iz pomoćne evidencije sa evidencijom tih obaveza u glavnoj knjizi Trezora	kontinuirano
• Unos novih zaduženja u evidenciju vanjskog duga	kontinuirano
• Saradnja sa Registrom vrijednosnih papira po osnovu emisije obveznica stare devizne štednje i ratnih potraživanja	kontinuirano
• Ažuriranje evidencije po osnovu unutrašnjeg duga, kao i plaćanja po tom osnovu	kontinuirano
• Izrada plana razvojnih projekata kao Anexa Budžeta FBiH	u skladu sa budžetskim kalendarom
• Izrada procjene plana otplate obaveza Federacije BiH po vanjskom dugu i plana prihoda od krajnjih korisnika kredita za 2011. godinu	avgust 2010.
• Izrada programa javnih investicija 2011.-2013.godina	decembar 2010.
• Izrada konačnog plana otplate obaveza Federacije BiH po vanjskom dugu i plana prihoda od krajnjih korisnika kredita za 2011. godinu	oktobar 2010.

4. ENERGIJA, RUDARSTVO I INDUSTRIJA

U 2010. godini u skladu sa nadležnostima i ovlastima Federalno ministarstvo energije, rудarstva i industrije zajedno sa Vladom Federacije Bosne i Hercegovine poduzet će niz mjera i aktivnosti sa ciljem: zakonskog regulisanja i unapređenja propisa u oblasti rудarstva, industrijskog privredovanja i razvoja; vođenja upravnog postupka i rješavanja u upravnim stvarima iz nadležnosti; efikasnog upravljanja u privrednim društvima u okviru nadležnosti; podsticanja i ubrzanja procesa privatizacije; revizije privatizacije državnog kapitala u privrednim društvima i bankama; uređenja komorskog sistema u Federaciji BiH; podizanja nivoa kvaliteta tečnih energetskih resursa i gase; poduzimanja aktivnosti za iznalaženje alternativnih izvora za snabdijevanje gasom i proširenja gasne mreže; prestrukturiranja energetskog sektora uključujući potpuno pripajanje rudnika uglja JP EP BiH; aktiviranja i intenziviranja dogovora na entitetskoj i državnoj razini u smislu lakšeg regulisanja određenih oblasti iz nadležnosti; podizanja nivoa lične i kolektivne zaštite rudara u rudnicima uglja i preventivnog djelovanja; pomoći i podsticanja industrijske proizvodnje i proizvodnje energije odnosno i druge aktivnosti u smislu zacrtanog programa; stvaranja prepostavki i iznalaženja partnera za izgradnju objekata u energetskom sektoru; zakonskog regulisanja proizvodnje i prometa naoružanja i vojne opreme u Federaciji Bosne i Hercegovine kao i poduzimanje određenih

mjera i aktivnosti za ublažavanje efekata recesije, odnosno i druge zadatke iz svoje nadležnosti.

Federalno ministarstvo energije, rудarstva i industrije pokrenulo je kapitalne investicije u cilju dugoročnog osiguranja električne energije radi zadovoljavanja vlastitih potreba Federacije Bosne i Hercegovine, pokrivanja budućeg deficitita električne energije i snage koji će nastati uslijed gašenja postojećih termoblokova u TE Tuzla i TE Kakanj, te osiguranja pozicije Federacije Bosne i Hercegovine na unutrašnjem i regionalnom tržištu električne energije.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine početkom 2010. godine podržala je ove aktivnosti Federalnog ministarstva energije, rudarstva i industrije, te stim u vezi donjela odgovarajuće akte, sa ciljem otvaranja i ubrzanja procesa pripreme i izgradnje prioritetsnih elektroenergetskih objekata u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Ovi projekti uključeni su u Strateški plan i program razvoja energetskog sektora Federacije Bosne i Hercegovine koji je usvojen od strane oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, sa procjenjenom dinamikom izgradnje, koja će biti uslovljena mogućnostima i načinom osiguranja investicionih sredstava.

Također će se osigurati izgradnja i uspješno održavanje objekata po planu i odlukama „Elektroprijenos BiH“. Nadalje u 2010. godini Federalno ministarstvo energije rudarstva i industrije u skladu sa opredijeljenjem Vlade Federacije Bosne i Hercegovine u okviru svojih obaveza i nadležnosti, izraditi će tekst Dokumenta o politici dodjele koncesija uključujući i definisanje i utvrđivanje principa za donošenje novih Pravila o postupku dodjele koncesije i Pravila o utvrđivanju koncesione naknade. Projekti u gasnom sektoru bit će nastavljeni i u 2010. godini kao i uređenje i pokretanje projekata u naftnom sektoru.

U 2010. godini u oblasti energije, rudarstva i industrije donijet će se slijedeća zakonska i podzakonska regulativa:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
• Prijedlog zakona o rudarstvu (u postupku donošenja - izjašnjenje Doma naroda Parlamenta Federacije BiH)	januar
• Prijedlog zakona o geološkim istraživanjima u Federaciji Bosne i Hercegovine (u postupku donošenja - izjašnjenje Doma naroda Parlamenta Federacije BiH)	januar
• Nacrt zakona o reviziji privatizacije državnog kapitala u privrednim društvima i bankama (u postupku donošenja)	
• Zakon o finansijskoj konsolidaciji privrednih društava sa većinskim učešćem državnog kapitala u Federaciji Bosne i Hercegovine	januar
• Prednacrt zakona o privrednoj komorji Federacije Bosne i Hercegovine	februar
• Prednacrt zakona o električnoj energiji	februar
• Prednacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o privrednim društvima	februar
• Prijedlog zakona o eksplozivnim materijalima u Federaciji BiH	februar
• Uredba o korištenju obnovljivih izvora energije i kogeneracije	februar
• Izmjena i dopuna Uredbe o usavršavanju predsjednika i članova nadzornih odbora i uprava gospodarskih društava sa većinskim učešćem državnog kapitala	februar
• Prednacrt zakona o kontroli predmeta od plemenitih metala	mart

<ul style="list-style-type: none"> Prednacrt zakona o naftnim derivatima Federacije Bosne i Hercegovine Prijedlog zakona o reviziji privatizacije državnog kapitala u privrednim društvima i bankama Prednacrt Izmjena i dopuna Zakona o prikupljanju, proizvodnji i prometu sekundarnih sirovina i otpadnih materijala <u>Prijedlog zakona o privrednoj komori Federacije Bosne i Hercegovine</u> Prijedlog zakona o električnoj energiji Prijedlog zakona o kontroli predmeta od plemenitih metala Prijedlog zakona o naftnim derivatima Federacije Bosne i Hercegovine Prijedlog izmjena i dopuna Zakona o prikupljanju, proizvodnji i prometu sekundarnih sirovina i otpadnih materijala 	mart mart maj juli avgust septemb. novembar novembar
2. PODZAKONSKI AKTI	
<ul style="list-style-type: none"> Pravilnik o posebnim uslovima za vršenje kontrolnog ispitivanja aparata za gašenje početnog požara (zajedno sa Federalnom upravom civilne zaštite) 	mart
<ul style="list-style-type: none"> Pravilnik o minimalnim tehničkim uvjetima i načinu obavljanja registrirane djelatnosti industrijske proizvodnje 	juni
<ul style="list-style-type: none"> Pravilnik o izgradnji postrojenja za tečni naftni gas i uskladištenju i pretakanju tečnog naftnog gasa 	avgust
<ul style="list-style-type: none"> Pravilnik o stručnoj spremi i načinu provjere stručnog znanja lica koja mogu rukovati eksplozivnim materijama i lica koja mogu rukovati zapaljivim tečnostima i gasovima u prometu (zajedno sa Federalnom upravom civilne zaštite) 	septembar
<ul style="list-style-type: none"> Pravilnici i propisi koji će se raditi nakon usvajanja Zakona o rudarstvu i Zakona o geološkim istraživanjima u Federaciji BiH: <ul style="list-style-type: none"> - Pravilnik o sadržaju i načinu izrade Strategije upravljanja mineralnim sirovinama, - Pravilnik o sadržaju i načinu izrade Plana upravljanja mineralnim sirovinama, - Pravilnik o načinu organizovanja, minimumu stručne sposobljenosti i tehničke opremljenosti službe spašavanja, vatrogasne službe i službe prve pomoći, - Pravilnik o polaganju ispita za samostalno rukovanje eksplozivnim sredstvima, - Pravilnik o polaganju stručnog ispita za nadzor i tehničko rukovođenje u rudarstvu, - Pravilnik o polaganju stručnog ispita za nadzor i tehničko rukovođenje u geološkim poslovima, - Pravilnik o ispitivanjima ispravnosti otkopne metode, tehnologije i postrojenja, - Pravilnik o imenovanju komisije, obavljanju tehničkog pregleda, sadržaja zapisnika o izvršenom tehničkom pregledu te naknadama za rad članova komisije, - Pravilnik o načinu imenovanja komisije, postupak utvrđivanja zapisnik o ispunjavanju uslova za obavljanje periodičnih pregleda 	Rok za izradu pravilnika će biti utvrđen Zakonom o rudarstvu i Zakonom o geološkim istraživanjima u FBiH nakon njihovog usvajanja

<p>oruda za rad i uredaja i ispitivanje fizičkih, hemijskih i bioloških utjecaja i izdavanje odgovarajućih isprava u rudarstvu, te naknadama za rad članova komisije,</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pravilnik o načinu vođenja i evidenciji katastra istražnih prostora, - Pravilnik o načinu vođenja i evidenciji katastra eksploatacionih polja. - Pravilnik o sadržaju, redoslijedu izrade, sastavnim dijelovima i načinu izrade rudarskih projekata, - Pravilnik o nostrifikaciji rudarskih projekata, - Pravilnik o sadržaju elaborata, načinu i postupku kategorizacije ugljenog sloja i jame, razvrstavanje jamskih prostorija po stepenu opasnosti od metana i klasifikacije i kategorizacije jame odnosno jamskih prostorija po stepenu opasnosti od eksplozivne ugljene prašine, uslovima koje mora ispunjavati privredno društvo za izradu elaborata u pogledu sposobljenosti za potrebna ispitivanja, način imenovanja komisije i naknade za rad članova komisije, - Pravilnik o načinu vođenja, evidencije, čuvanja podataka, klasifikaciji i kategorizaciji rezervi, sadržaju elaborat o rezervama i pojavama mineralnih sirovina, postupak za ovjeru elaborata i način vođenja rezervi, - Pravilnik o načinu i uslovima za izvođenje rudarskih mjerena, izradu rudarskih planova i karata i vođenju rudarsko mjeračkih dokumenata; - Pravilnik o klasifikaciji, kategorizaciji i proračunu čvrstih mineralnih sirovina i vođenju evidencije o njima, - Pravilnik o klasifikaciji, kategorizaciji i proračunu podzemnih voda, - Pravilnik o klasifikaciji, kategorizaciji i proračunu nafte i zemnog gasa, - Pravilnik o izradi programa, projekata i elaborata o geološkim istraživanjima, - Uputstvo za izradu osnovne hidrogeološke karte, - Uputstvo za izradu osnovne inženjerskogeološke karte, - Uputstvo za izradu osnovne geološke karte, - Izrada zakonskog akta za usaglašavanje rezervi uglja sa UN klasifikacijom rezervi 	
<ul style="list-style-type: none"> • Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o utvrđivanju kvaliteta tečnih naftnih goriva za 2010. godinu – prvi dio (ljetna sezona) • Pravilnik izvedbe postupka utvrđivanja uskladenosti kvaliteta tečnih goriva za 2010. godinu – drugi dio (zimska sezona) • Nakon usvajanja Zakona o električnoj energiji radit će se na donošenju podzakonskih akata utvrđenih ovim zakonom • Prijedlog odluke o usvajanju Programa utroška dijela sredstava tekućih grantova za podsticaj proizvodnji i prestrukturiranje industrije i rudarstva, utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2010. godinu Federalnog ministarstva energije, rudarstva i industrije • Prijedlog odluke o usvajanju Programa utroška dijela sredstava tekućih grantova za podsticaj proizvodnji i prestrukturiranje industrije i rudarstva, utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2010. godinu Federalnog ministarstva energije, rudarstva i industrije 	april
	juni

U 2010. godini u oblasti energije, rudarstva i industrije radit će se na slijedećim analitičko-infomativnim dokumentima i projektima i preduzet će se slijedeće aktivnosti:

OPIS	ROK
INFORMACIJE, PROJEKTI I PROGRAMI	
• Prijedlog Bilansa energetskih potreba Federacije BiH za 2011.godinu;	decembar
• Izvještaj o realizaciji Bilansa energetskih potreba Federacije BiH za 2009.godinu	januar
• Izvještaj o radu Federalnog ministarstva energije, rudarstva i industrije za 2009. godinu	januar
• Izvještaj o realizaciji Bilansa energetskih potreba Federacije BiH za period januar-mart 2010.godine	maj
• Izvještaj o poslovanju privrednih društava iz oblasti energije u 2009. godini u kojima Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije ostvaruje upravljačka prava po osnovu državnog kapitala	juli
• Izvještaj o poslovanju privrednih društava iz oblasti namjenske industrije u 2009. godini u kojima Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije ostvaruje upravljačka prava temeljem državnog kapitala	juli
• Izvještaj o poslovanju privrednih društava iz oblasti rudarstva u 2009. godini u kojima Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije ostvaruje upravljačka prava temeljem državnog kapitala	juli
• Izvještaj o realizaciji Bilansa energetskih potreba Federacije BiH za period januar-juni 2010.godine	avgust
• Izvještaj o realizaciji Bilansa energetskih potreba Federacije BiH za period januar-septembar 2010.godine	novembar
• Preliminarni izvještaj o realizaciji Bilansa energetskih potreba Federacije BiH za 2010. godinu	decembar
• Izvještaj o radu Federalnog ministarstva energije, rudarstva i industrije za 2010. godinu	decembar
• Program rada Federalnog ministarstva energije, rudarstva i industrije za 2011. godinu	decembar
• Izvještaj o poslovanju privrednih društava iz oblasti industrije u 2009. godini u kojima Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije ostvaruje upravljačka prava temeljem državnog kapitala	avgust
• Projekat Razvoj industrijske politike u FBiH – Nacrt (za ovaj Projekat dobivene se recenzije – stručna mišljenja i on se nalazi na doradi kod Konzorcija koji je radio Projekat. U mjesecu februaru očekuje se da se Vlada Federacije Bosne i Hercegovine izjasni o ovom Projektu i nakon toga bi išao na Parlament Federacije BiH)	
• Izvještaj o implementaciji projekta Power 3 i Power 4, sa stanjem 31.12.2009. godine	februar
• Izvještaj o implementaciji projekta Power 3 i Power 4, sa stanjem 31.03.2010. godine	maj
• Izvještaj o implementaciji projekta Power 3 i Power 4, sa stanjem 30.06.2010. godine	august
• Kroz Program zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, definiranje i početak realizacije Projekata „Velike nesreće u rudnicima - Procjena resursa i mogućnosti odgovora centralnih stanica za spašavanje“. (Ova zadaća bit će interresorska)	april
• Kroz Program zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, definiranje i početak realizacije projekata „Zaštita od postojećeg opasnog industrijskog otpada“. (Ova zadaća bit će	juni

interresorska)	
<ul style="list-style-type: none"> • Izvještaj o implementaciji projekta iz domena sektora energije Power 3 i Power 4, sa stanjem 30.09.2010. godine 	novembar
<ul style="list-style-type: none"> • Izrada prijedloga projekata za Program javnih investicija 2011. do 2013. sa ažuriranim podacima 	novembar
<ul style="list-style-type: none"> • Nastavak aktivnosti na izgradnji 6 termoelektrana, 14 hidroelektrana i 6 vjetroelektrana (definisaće se način realizacije izgradnje, optimizacija finansiranja i pripremiti konkretan plan realizacije sa nosiocima obaveza, dinamikom izgradnje i rokovima realizacije) 	
<ul style="list-style-type: none"> • Učešće u radu izrade normativnih akata na razini države i komisijama imenovanim od Vlade FBiH: <ul style="list-style-type: none"> - Zakon o javnim nabavkama Bosne i Hercegovine, - Zakon o državnoj pomoći u Bosni i Hercegovini, - Zakon o gasu Bosne i Hercegovine, - Zakon o koncesijama u Federaciji Bosne i Hercegovine, - Zakon o izmjenama i dopunama zakona o proizvodnji naoružanja i vojne opreme Bosne i Hercegovine i Izmjene i dopune Zakona o uvozu i izvozu oružja i vojne opreme i kontroli uvoza i izvoza proizvoda dvojne namjene, (ukoliko dođe do izmjena ovih zakona radit će se usklađenje i federalnog zakona), - Zakon o izmjenama i dopunama zakona o prijenosu, regulatoru i operateru sistema električne energije Bosne i Hercegovine, - Aktivnosti na prilagodbi postojeće privredne regulative propisima i standardima tržišta EU i WTO, na smjernicama započetih aktivnosti o stabilizaciji i pridruživanju Bosne i Hercegovine EU, - Direktiva o sigurnosti strojeva u Bosni i Hercegovini. - Učešće u radu Federalnog stožera CZ, - Direktiva o električnoj opremi predviđenoj za upotrebu unutar određenih naponskih granica – LVD, - Direktiva o elektromagnetskoj kompatibilnosti, - Učešće u radu Državnog koordinacionog tijela za provedbu Konvencije o kemijskom oružju, - Pravilnik o rokovima u kojima se vrši verifikacija mjerila, (Institut za mjeriteljstvo BiH), - Pravilnik o određivanju mjerila za koje je obvezan nadzor, (Institut za mjeriteljstvo BiH), - Strategija razvoja energetike BiH, - Izjava o energetskoj politici BiH, - Učešće u radu Tehničkog komiteta za rудarstvo BAS/TC/27, - Realizacija sporazuma i praćenje efekata provođenja sporazuma susjednih zemalja i državama potpisnicama CEFTA-e sa ciljem zaštite domaće proizvodnje i poboljšanja ekonomskog bilansa izvoza-uvoza domaćih i ino proizvoda, - Nastavak aktivnosti kroz UNDP projekt „Reforma javne uprave“; - Nastavak aktivnosti u okviru programa Jačanja kapaciteta za strateško planiranje i razvoj politika djelovanja (SPPD) u BiH, - Aktivnosti vezane za praćenje i ažuriranje obaveza po osnovu Ugovora o formiranju Energetske zajednice zemalja Jugoistočne Evrope, - Nastavak aktivnosti vezane za transpoziciju direktiva novog pristupa, - Izrada prijedloga akcionog plana za implementaciju nove EU direktive OIE 2009/28/EC, - Rad na donošenju dijela podzakonskih akata utvrđenih članom 161. Zakona o zaštiti od požara i vatrogastvu 	

PROMET I KOMUNIKACIJE

osna i Hercegovina predstavlja značajan faktor u prometno-komunikacionom sistemu Južne Centralne Evrope. Neminovna je potreba za modernizacijom postojeće, ali i izgradnje nove rometne infrastrukture svih vidova prometa.

U oblasti prometa i komunikacija u 2010. godini Federalno ministarstvo prometa i komunikacija je opredjeljeno za nastavak aktivnosti na stvaranju uvjeta za uspostavljanje jedinstvenog prometnog sistema Bosne i Hercegovine, te razvoju pojedinih prometnih grana.

U 2010. godini Federalno ministarstvo prometa i komunikacija će u skladu sa nadležnostima uteh sektora (željezničkog, vodnog i kombinovanog prometa, cestovnog prometa, stanica željezničkog pregleda i cjevovoda, telekomunikacija, pošta, informacionih i komunikacionih tehnologija, transportne infrastrukture prometnog sistema za upravljanje i koordinaciju) u sastavu (Federalna direkcija za civilnu avijaciju/zrakoplovstvo i Federalna direkcija za izgradnju, upravljanje i održavanje autocesta) obaviti brojne zadatke i aktivnosti zacrtane Programom rada za 2010. godinu.

2010. godini u oblasti prometa i komunikacija donijet će se slijedeća zakonska i podzakonska regulativa:

OPIS	ROK
ORMATIVNI DIO	
ZAKONI	
• Zakon o cestama Federacije BiH	januar
• Zakon o auto-moto klubovima u Federaciji BiH	januar
• Zakon o izmenama i dopunama Zakona o javnom servisu radio-televizije Federacije Bosne i Hercegovine	februar
• Izmjene i dopune Zakona o poštanskom prometu Federacije Bosne i Hercegovine	mart
PODZAKONSKI AKTI	
• Izmjena Pravilnika o naknadama za tehnički pregled vozila i drugim poslovima koje se obavljaju u stanicama za tehnički pregled	januar
• Pravilnik o obavljanju poštanskih usluga u Federaciji Bosne i Hercegovine	februar
• Pravilnik kojim se bliže uređuje način, uslovi, postupak i kriteriji utvrđivanja i trajanja obustave redova vožnje ili pojedinih polazaka, uslijed više sile ili vanrednih slučajeva	mart
• Pravilnik o izmjenama Pravilnika o licenci za obavljanje javnog prijevoza u cestovnom prometu	mart
• Izmjena Pravilnika o tehničko-eksplatacionim uslovima za vozila kojima se obavljaju pojedine vrste prijevoza	aprili
• Izmjene i dopune Pravilnika o načinu isključivanja vozila iz prometa i načinu udaljavanja vozača ili člana posade iz vozila i oduzimanju vozila	aprili
• Pravilnik o kurirskim uslugama u Federaciji Bosne i Hercegovine	juni
• Pravilnik o vrsti i sadržaju projekata za gradenje i rekonstrukciju javnih cesta	juli
• Pravilnik o utvrđivanju uslova za obavljanje izvanrednog prijevoza	juli
• Pravilnik za utvrđivanje prekomjerne upotrebe javnih cesta	juli
• Pravilnik za utvrđivanje uslova za projektovanje i izgradnju priključaka i prilaza na javne ceste	juli
• Pravilnik o minimalnim tehničkim uslovima za izgradnju i upotrebu autobuskih stajališta	juli
• Pravilnik o postavljanju reklamnih znakova na cestama	juli

• Pravilnik o uslovima i naknadama za korištenje cestovnog zemljišta	juli
• Pravilnik o obilježavanju izvođenja radova održavanja i sanacije cesta	juli
• Pravilnik o korištenju cestovnog zemljišta i obavljanju pratećih djelatnosti uz autoceste i brze ceste u Federaciji BiH	juli
• Uputstvo o jedinstvenom načinu obračuna za povrat sredstava na ime naknade za ceste	juli
• Pravilnik o sistemu naplate cestarina na autocestama i objektima sa naplatom u FBiH	juli
• Pravilnik o kriterijima, postupku i načinu uskladivanja, registracije i ovjere redova vožnje te sadržaju i načinu vođenja registra	septembar
• Finalizacija, primjena i evaluacija podzakonskog akta- pravilnika za identifikaciju, izradu i implementaciju investicionih programa i projekata Federalnog ministarstva prometa i komunikacija, kao i implementacija i kontrola učinaka provedbe akta	
• Naredba o naplati navigacijskih usluga prilazne i aerodromske kontrole letenja na Međunarodnim aerodromima u Sarajevu, Mostaru i Tuzli. (u slučaju kašnjenja transformacije institucija civilnog zrakoplovstva BiH)	novembar
• Odluka o utvrđivanju interesa Federacije Bosne i Hercegovine za obavljanje usluga željezničkog putničkog saobraćaja u 2010.godini	januar
• Odluka o davanju saglasnosti na ugovor o finansiranju održavanja željezničke infrastrukture u 2010. godini između Federalnog ministarstva prometa i komunikacija i JP Željeznice Federacije BiH Sarajevo	januar
• Odluka o davanju saglasnosti za sufinansiranje Programa nabavke i montaže emisione opreme za potrebe poboljšanja i proširenja pokrivenosti signalom RTV FBiH u 2010.godini po općinama i lokacijama	mart
• Odluka o raspodjeli sredstava tekućeg granta „Subvencije javnim preduzećima - FMPiK- Transfer Željeznicama FBiH „, utvrđenog Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2010. godinu Federalnom ministarstvu prometa i komunikacija	mart
• Odluka o dinamici prebacivanja i namjeni finansijskih sredstava prikupljenih po osnovu putničke takse-naknade za razvoj i unapređenje avio prometa u Federaciji BiH u 2010. godini	mart
• Odluka o davanju saglasnosti na odluku Nadzornog odbora Željeznica Federacije o usvajanju konačne situacije izvršenih radova po osnovu Ugovora o finasiranju održavanja željezničke infrastrukture za 2009. godinu	mart
• Odluka o usvajanju Izvještaja o realizaciji Programa prihoda i rashoda Federalne direkcije za civilnu avijaciju – Federalne direkcije za civilno zrakopl. za 2009.	april
• Odluka o visini posebne naknade za službu "Pomoć-informacije" na cesti	juli
• Odluka o usvajanju Programa prihoda i rashoda Federalne direkcije za civilnu avijaciju – Federalne direkcije za civilno zrakoplovstvo za 2011. godinu. (u slučaju kašnjenja transformacije institucija civilnog zrakoplovstva BiH)	decembar

U 2010. godini u oblasti prometa i komunikacija radit će se na slijedećim informativno-analitičkim materijalima, strategijama, projektima i programima i preduzet će se slijedeće aktivnosti:

OPIS	ROK
INFORMATIVNO - ANALITIČKI DIO	
• Informacija Vladi Federacije BiH o finansijskom izvještaju stručne institucije iz oblasti rada stanica tehničkog pregleda vozila	januar
• Program rada stručne institucije iz člana 76. Zakona o cestovnom prijevozu Federacije BiH	januar

• Informacija o stanju u oblasti taksi prijevoza sa uputama za donošenje propisa na nivou kantona	januar
• Izvještaj o radu JP Direkcije cesta Federacije BiH za 2009.godinu	februar
• Plan poslovanja Željeznica Federacije BiH u 2010.godini	februar
• Plan poslovanja Bosansko Hercegovačke Željezničke Javne Korporacije u 2010.godini	februar
• Informacija o utrošku sredstava Budžeta Federacije BiH za I-XII 2009. godine namijenjenih finansiranju sektora željeznica	mart
• Izvještaj o poslovanju Željeznica Federacije BiH u 2009.godini	mart
• Izvještaj o poslovanju Bosansko Hercegovačke Željezničke Javne Korporacije za 2009. godinu	mart
• Izvještaj Željeznica Federacije o izvršenim radovima održavanja željezničke infrastrukture u 2009.godini	mart
• Informacija o aktualnom stanju implementacije Strategije upravljanja zračnim prostorom BiH (ATM strategije BiH)	april
• Informacija o sigurnosti željezničkog saobraćaja u 2009. godini	maj
• Preliminarni Izvještaj o poslovanju privrednih subjekata koja su u resornoj nadležnosti ovog Ministarstva	maj
• Izvještaj o stanju cesta i realizaciji planova u Federaciji BiH	juni
• Informacija o Sprovodenju Zakona o finansijskoj konsolidaciji Javnog preduzeća Željeznice Federacije BiH za period 1.1.2008. do 31.12.2012. godine	juni
• Informacija o stepenu realizacije programa nabavke i montaže emisione opreme za potrebe poboljšanja i proširenja pokrivanja signalom RTV Federacije BiH	juni
• Informacija Vladi Federacije BiH iz oblasti rada stanica tehničkog pregleda vozila	juli
• Informacija o utroški sredstava Budžeta Federacije BiH za i-VI 2009. godine namijenjenih finansiranju sektora željeznica	august
• Informacija o primjeni Zakona o unutrašnjoj i pomorskoj plovidbi od strane kantona i opština;	septembar
• Konačan izvještaj o izvršanju plana poslovanja privrednih subjekata koja su u resornoj nadležnosti Federalnog ministarstva prometa i komunikacija;	septembar
• Smjernice za izradu plana za održavanje i građenje cesta u Federaciji BiH /Definicija prioriteta uvažavajući stanje cesta, prometno opterećenje i regionalnu uravnoteženost/	oktobar
• Informacija o pripremi i radu na Pomorskoj strategiji Bosne i Hercegovine	oktobar
• Informacija o realizaciji Projekta „Obnova željeznica u Bosni i Hercegovini II“ putem kredita EBRD i EIB	novembar
• Informacija o aktivnostima obilježavanja i plovidbe rijekom Savom	novembar
• Konačan izvještaj o realizaciji programa nabavke i montaže emisione opreme za potrebe poboljšanja i proširenja signalom RTV Federacije BiH	novembar
• Plan i Program JP Direkcije cesta Federacije BiH za 2011. godinu	decembar
• Informacija o realizaciji Plana poštanske mreže Federacije BiH	decembar
• Informacija o Licenciranim firmama za pužanje poštanskih usluga	decembar
• Izrada tromjesečnih periodičnih izvještaja sa Odlukama o prijenosu okončanih projekata za Vladi Federacije BiH o implementaciji projekata iz Programa Investiranja sredstava naplaćenih izdavanjem GSM licence za Federaciju Bosne i Hercegovine	
• Nastavak praćenja implementacije projekata iz Programa „Kapitalni grant kantonima – Podrška Vlade Federacije Bosne i Hercegovine rekonstrukciji regionalnih i lokalnih cesta“ utvrđenih budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2008. godinu (81 projekat u iznosu od 9.500.000,00KM)	
• Izrada tromjesečnih periodičnih izvještaja za Federalno ministarstvo	

finansija/financija o implementaciji projekata iz Programa „Kapitalni grant kantonima – Podrška Vlade Federacije Bosne i Hercegovine rekonstrukciji regionalnih i lokalnih cesta“ utvrđenih budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2008. godinu	
• Izrada sedmičnih, tromjesečnih i okončanog izvještaja o implementaciji programa investiranja sredstava prikupljenih po osnovu GSM licence 2007 godine (61 projekat u iznosu od 28.580.609,31KM)	
• Finalizacija, implementacija i evaluacija trogodišnjeg strateškog plana sektora transporta Federalnog ministarstva prometa i komunikacija (Plan se izrađuje u sklopu programa SPPD u organizaciji UNDP-a)	
• Analiza i evaluacija Izvještaja JP Direkcija Cesta FBiH i FEDA o implementaciji Programa i projekata iz njihove nadležnosti, te upućivanje evaluiranih i obrađenih izvještaja Vladi FBiH i FMF	
• Učešće u izradi Strategije razvoja Federacije Bosne i Hercegovine za period 2010-2020	
• Izrada aplikacija projekata u cilju iznalaženja sredstava za realizaciju projekata (IPA , ORIO i drugi fondovi), kao i kontrola implementacije takvih projekata	
• Regionalni projekt Željeznice II	
• Modernizacija željezničkog čvora Dobojsko-Tuzla-Zvornik i Brčko-Tuzla-Banovići ukupne dužine 210 km	
• Projekat obnove elektrifikacije Unske pruge vrijedan je 10 miliona Eura	2009-2010.
• Projekat izgradnje informaciono telekomunikacione mreže na postojećoj željezničkoj infrastrukturni vrijedan 40 miliona Eur realizovaće Željeznice Federacije BiH	2008-2010.
• Projekat - Obnova vozognog parka - teretnih i putničkih vagona i lokomotiva	
• Dugoročni Projekat povećanja sigurnosti na željeznicama vrijedan 60 miliona KM	2010-2020.
• Realizacija Projekta Obilježavanje plovнog puta rijeke Save	
• Poboljšanje kategorije plovнog puta rijeke Save	
• Izrada studije za zaštitu okoline za idejni projekt „Uređenje savskog plovнog puta i određivanje regulacijske linije Save od Račinovaca do Siska koji se finansira preko fonda EU „IPA“, (Nosilac aktivnosti Federalno ministarstvo prometa i komunikacija u saradnji sa Ministarstvom komunikacija i transporta BiH, Ministarstvom spoljne trgovine i ekonomskih odnosa sa inostranstvom, entitetskim ministarstvima za zaštitu okoline, Ministarstvom mora, prometa i poduzetništva Hrvatske i Savskom komisijom)	
• Izrada Glavnog projekta za uređenje plovнog puta rijeke Save i određivanje regulacione linije Save od Račinovaca do Siska, (Nosilac aktivnosti Federalno ministarstvo prometa i komunikacija u saradnji sa Ministarstvom komunikacija i transporta BiH i Ministarstvom mora, prometa i poduzetništva Hrvatske)	
• Nastavak rada na pripremi i realizaciji pomorske orientacije Bosne i Hercegovine zajedno sa Ministarstvom komunikacija i transporta BiH sa ostvarivanjem osnovnih zadataka: (1). Izrada dokumenata Pomorske strategije BiH koja bi bila usvojena od oba doma Parlamenta BiH, (2). donošenje pomorskog zakonodavstva, (3) osnivanje Pomorske agencije BiH i drugih institucija pomorske vlasti, uključujući Registr brodova i (4) osnivanje nacionalne flote BiH	
• Izrada prezentacionih materijala vezano za implementaciju projekata iz Programa razvoja cesta u Federaciji BiH za period 2008-2010 i Programa javnih investicija – prioritetni razvojni projekti finansirani iz sredstava ostvarenih po osnovu privatizacije	
• Izrada novih programa javnih investicija zavisno od stanja budžetskih sredstava i	

priliva sredstava od stranih investitora i donatora (Svjetska banka, EBRD, EIB, EU, Japan, Kuvajt, Saudijska Arabija i drugi)	
• Izrada Programa, Metodologije i Liste projekata vezano za investiranje sredstava prikupljenih iz GSM licence 2010. godine	
• U 2010 Federalna direkcija za izgradnju, upravljanje i održavanje autocesta planira sljedeće aktivnosti	
1. Projekat izgradnje autoceste na trasi Koridor 5c:	
- Završetak izgradnje dionice Kakanj – Dobrinje (naknadni radovi), - Izgradnja poddionice Kakanj – Bilješevo, - Izgradnja poddionice Bilješevo – Gorica, - Izgradnja poddionice Gorica – Drivuša, - Exproprijacija dionice Vlakovo – Tarčin, - Exproprijacije dionice Svilaj – Odžak, - Exproprijacija dionice Zvirovići – Bijača, - Exproprijacija dionice Drivuša Klopče, - Tender za izgradnju Vlakovo – Lepenica, - Tender za izgradnju Svilaj – Odžak, - Tender za izgradnju Zvirovići – Bijača, - Tender za izgradnju Drivuša – Klopče, - Glavni projekat Tarčin – Konjic, - Glavni projekat Vlakovo – Tarčin, - Glavni projekat Konjic – Jablanica; - Finansijski pregovori i potpis ugovora kredita EIB za Vlakovo – Tarčin, - Finansijski pregovori i potpis ugovora kredita EIB za Svilaj – Odžak, - Uvodjenje zatvorenog sistema naplate na dionicama Jošanica – Kakanj, - Uvodjenje elemenata ITS na dionicama Jošanica – Kakanj	
2. Projekat izgradnje autoceste Tuzla – Orašje:	
- Idejni projekat trase autoceste, - Studija uticaja na okoliš, - Studija opravdanosti, - Glavni projekat Orašje – Brčko, - Revizija projektne dokumentacije, - Priprema modela finansiranja i izgradnje	
3. Projekat izgradnje brze ceste Lašva – Donji Vakuf:	
- Glavni projekat Lašva – Travnik, - Priprema modela finansiranja i izgradnje putem koncesije	
4. Završetak LOT-1 Sarajevskih željeznica	
- Aktivnosti na LOT-2 Sarajevskih željeznica - Eksproprijacija zemljišta na LOT-3	
• Transformacija Direkcije u JP Autoceste FBIH	
• Izrada Strategije JPP za Koridor 5c	
• Strategija razvoja autocesta i brzih cesta u FBIH	
• Priprema za izgradnju industrijske petlje Kakanj	
• Priprema za izgradnju COKP Sarajevo	
• Regulacija vodotoka rijeke Bosna na dionici Visoko – Dobrinje (otklanjanje primjedbe sa tehničkog prijema)	
• Održavanje izgrađenih dionica autoceste	
• Zaštita izgrađenih dionica autoceste	
• Mjere za povećanje bezbjednosti prometa na autocesti	
• Planiranje i priprema za izgradnju odmorišta i objekata za pružanje usluga korisnicima autoceste	
• Priprema i izgradnja Elektro-energetskog sistema autoceste	
• Preduzimanje aktivnosti na implementaciji projekata iz Programa razvoja cesta u	

Federaciji BiH za period 2008-2010 godina (9 projekata u vrijednosti od: 3.462.200.000,00KM)	
• Preduzimanje aktivnosti na Implementaciji projekata iz Programa javnih investicija – prioritetni razvojni projekti finansirani iz sredstava ostvarenih po osnovu privatizacije (period 2008-2012 godina – 15 projekata u iznosu od 1.555.590.000,00KM)	
• Učešće u poslovima usaglašavanja zakonskih i podzakonskih akata u sektoru cestovnog prometa, stanica tehničkog pregleda i cjevovoda koje donosi Federalni ministar prometa i komunikacija sa normativnim aktima koji se donose na nivou BiH	
• Utvrđivanje koeficijenta za raspodjelu bilateralnih dozvola, podjela dozvola prijevoznicima, vodenje evidencija i formiranje baze podataka o raspodjeli i razduživanju te izrada analiza iskorištenosti bilateralnih transportnih dozvola	
• Izrada izvještaja o raspodjeli bilateralnih dozvola prijevoznicima	
• Provjera ispunjavanja uslova osnovnih i dodatnih sadržaja za kategorisane autobusne stanice prema odredbama Pravilnika o uvjetima, načinu rada i kategorizaciji autobusnih stanica	
• Dokategorizacija autobusnih stanica prema iskazanim potrebama na terenu	
• Usklađivanje daljinara i minimalnih vremena vožnje sa stvarnom situacijom na terenu, provođenje potrebnih mjerjenja, izrada baza podataka, saradnja sa kantonalnim ministarstvima prometa, prostornog planiranja, direkcijama cesta i drugim nadležnim organima	
• Evidentiranje transportnih firmi i izdavanje potvrda o tehničkoj opremljenosti koja je jedan od uslova za izdavanje licence za obavljanje međunarodnog prometa putnika i stvari	
• U vodnom prometu resorno ministarstvo će nastaviti učešće u raznim ekspertnim i stručnim grupama na federalnom i državnom nivou koje su razmatrale aktuelna pitanja kao što su izgradnja mosta kopno-polotok Pelješac od strane Republike Hrvatske, plovidbi, održavanju i obilježavanju plovнog puta r. Save zajedno sa Vladom R. Hrvatske i dr	
• U zračnom prometu nastaviti će se sa aktivnostima na realiziranju Strategije upravljanja zračnim prometom BiH – ATM strategije BiH	
• U domenu bezbjednosti zračnog prometa i sigurnosti obavljajuće se zadaci i aktivnosti u skladu sa Programom rada Federalne direkcije za civilnu avijaciju – zrakoplovstvo (FED CAD) i dodijeljenim funkcijama koje vrši ova direkcija na osnovu Zakona o zrakoplovstvu BiH i drugim podzakonskim aktima koji su proistekli iz ovog zakona	

6. RAD I SOCIJALNA POLITIKA

Sektor za rad i zapošljavanje

Planirane aktivnosti u 2010. godini u oblasti rada odnose se na dalje reforme u oblasti zapošljavanja, kao i rad na reformi radnog zakonodavstva u cilju njenog usklađivanja sa propisima EU i međunarodnim konvencijama.

U 2010. godini u oblasti rada donijet će se slijedeća zakonska i podzakonska regulativa:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
• Prednacrt zakona o izmjeni Zakona o posredovanju u upošljavanju i socijalnoj sigurnosti neuposlenih osoba	januar
• Prijedlog zakona o radu	februar
• Prijedlog zakona o sigurnosti i zdravlju na radu	februar
• Načrt zakona o štrajku	juni
• Prednacrt zakona o posredovanju u upošljavanju i pravima za vrijeme neuposlenosti	maj
• Prednacrt zakona o upošljavanju stranaca	mart
2. PODZAKONSKI AKTI	
• Izrada Akcionog plana za upošljavanje u Federaciji BiH za 2010. godinu	mart

U 2010. godini u oblasti rada i socijalne politike preduzet će se slijedeće aktivnosti i radit će se na slijedećim strategijama i planovima:

OPIS	ROK
ANALITIČKI DIO	
• Periodične informacije o broju uposlenih i neuposlenih osoba u Federaciji BiH;	
• Periodične informacije o kretanju plaća u Federaciji BiH;	
• Informacija o primjeni Općeg kolektivnog ugovora za teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine;	
• Informacija o primjeni članka 143. Zakona o radu.	
• Učešće u izradi Akcionog plana za upošljavanje Roma u BiH;	
• Izdavanje dozvola za obavljanje djelatnosti posredovanja u upošljavanju (Privatne agencije za posredovanje u upošljavanju) – kontinuirano;	
• Učešće u izradi Strategije upošljavanja u BiH za period 2008-2013.;	
• Učešće u izradi Strategije razvoja BiH za period 2008-2013.;	
• Učešće u izradi Strategije socijalne uključenosti u BiH za period 2009-2013.;	
• Učešće u izradi Akcionih planova za implementiranje strategija na nivou BiH;	
• Praćenje implementiranja usvojenih strateških dokumenata na nivou BiH;	
• Učešće u zaključivanju međunarodnih sporazuma o socijalnom osiguranju	
• Učešće u pregovorima za zaključivanje bilateralnih sporazuma o upošljavanju;	
• Učešće u izradi IPA projekata;	
• Učešće u Upravnom odboru Projekta upošljavanja mladih u BiH (YEP) i Projekta upošljavanja i zadržavanja mladih u BiH (YERP);	
• Učešće u realiziraju Programa upošljavanja boračkih populacija;	
• Izrada izvješća o primjeni konvencija MOR-a i drugih međunarodnih dokumenata;	
• Davanje mišljenja na mogućnost ratificiranja do sada neratificiranih konvencija odnosno međunarodnih dokumenata;	
• Suradnja u okviru projekta USAID/ ELMO;	
• Suradnja u okviru projekta UNDP/ SPPD;	
• Obavljanje stručno-administrativnih poslova za potrebe Mirovnog vijeća za	

teritoriju Federacije BiH;	
• Davanje mišljenja na kolektivne ugovore u pogledu usklađenosti sa Zakonom o radu i Općim kolektivnim ugovorom za teritoriju Federacije BiH;	
• Davanje mišljenja o primjeni Općeg kolektivnog ugovora za teritoriju Federacije BiH;	
• Ostali poslovi iz nadležnosti sektora koji se odnose na davanje odgovora na zastupnička pitanja, odgovore na upite pravnim i fizičkim osobama i davanje mišljenja na prednacrte, nacrte i prijedloge zakonskih i podzakonskih akata.	

Sektor za socijalnu zaštitu i zaštitu obitelji i djece

Planirani su važni reformski procesi u oblasti socijalne zaštite koji će se odvijati kroz implementaciju smjernica definiranih u dokumentu Politike u oblasti invalidnosti u BiH. Ove smjernice predstavljaju novi pristup utemeljen na ljudskim pravima i UN Standardnim pravilima za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom, što je važan korak za državu Bosnu i Hercegovinu u procesu evropskih integracija. Planirano je davanje veće podrške zapošljavanju osoba sa invaliditetom.

U 2010. godini u sektoru socijalne zaštite i zaštiti obitelji i djece, donijet će se zakonski i podzakonski akti i radit će se na aktivnostima kako slijedi:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
• Prednacrt/Nacrt/Prijedlog Zakona o zaštiti obitelji sa djecom	
• Prednacrt/Nacrt/Prijedlog Zakona o osnovama socijalne zaštite i minimumu socijalne sigurnosti	
2. PODZAKONSKI AKTI	
• Odluka o izdvajanju novčanih sredstava koja će se naplaćivati tijekom mjeseca listopada u 2010. godini na teritoriji FBiH za „Dječiju nedjelju“	maj
• Pravilnik o standardima u pogledu prostora, opreme i potrebnih stručnih i drugih radnika neophodnih za dalje funkcioniranje zavoda nad kojima je po Zakonu izvršeno preuzimanje prava i obaveza osnivača u Federaciji BiH	
• Pravilnik o vršenju nadzora nad stručnim radom i pružanju stručne pomoći ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BiH	
• Pravilnik o vršenju nadzora nad stručnim radom i pružanju stručne pomoći ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BiH	
3. INFORMATIVNO – ANALITIČKI DIO	
• Prijedlog programa obilježavanja «Dječije nedjelje» za 2010. godinu u Federaciji BiH	juni
• Jačanje sistema socijalne zaštite i socijalne uključenosti djece u Federaciji BiH (SSZU), Projekat UNICEF-a	
• Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i obitelji pod rizikom od razdvajanja u Federaciji BiH 2006.-2016., Projekat UNICEF-a	kontinuirano
• Priručnik za primjenu Okvirnog protokola djelovanja u slučajevima zlostavljanja djece (intervencije CSR u zaštiti djece od zlostavljanja i zanemarivanja)	januar-mart
• Opći kriteriji za primjenu odgojnih preporuka prema malodobnicima (sukladno Uredbi o primjeni odgojnih preporuka prema malodobnicima)	januar-juni

Sektor za zaštitu osoba sa invaliditetom i zaštitu civilnih žrtava rata

U Sektoru za zaštitu osoba sa invaliditetom i zaštitu civilnih žrtava rata obavljaju se poslovi planiranja i programiranja invalidne zaštite u Federaciji BiH kroz izradu prednacrta, nacrta i prijedloga zakona, drugih propisa i općih akata, kao i pripremanje izmjena i dopuna propisa iz oblasti socijalne i invalidne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite djece sa invaliditetom (urođenim i stečenim). Takođe, kroz primjenu zakonskih akata provodi se uvođenje u pravo korisnika invalidne zaštite i isplate naknada po usvojenim zakonima.

U tijeku je reforma socijalnog sektora u segmentu invalidne zaštite, koja je počela u 2008. i 2009. godini, kroz donošenje i usvajanje dokumenta „Politike u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini“ u Vijeću ministara BiH.

U 2010. godini u sektoru za zaštitu osoba sa invaliditetom i zaštitu civilnih žrtava rata, donijet će se zakonski i podzakonski akti i radit će se na aktivnostima kako slijedi:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
<ul style="list-style-type: none">• Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata sa ciljem uvođenja standardnih kriterija i instrumenata za poboljšanje postojećeg teksta zakona i onemogućavanja zlouporaba i višestrukog korištenja prava• Zakon o temeljnim pravima osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH uvođenja standardnih socijalnih kriterija i instrumenata za poboljšanje postojećeg teksta zakona i onemogućavanja zlouporaba i višestrukog korištenja prava• Zakon o dugu na temelju neisplaćenih novčanih naknada osobama sa invaliditetom po predhodnom zakonu• Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH; Zakon je na usuglašavanju u domovima Parlamenta Federacije BiH• Prednacrti zakona o temeljnim pravima osoba sa invaliditetom i zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji BiH razmatrani su na 125. sjednici Vlade Federacije BiH od 24.11.2009. godine i donesen je zaključak da se isti korigira i uputi na narednu sjednicu Vlade Federacije BiH• Izrada prijedloga Zakona o žrtvama torture i civilnim žrtvama rata u BiH;	
INFORMATIVNO-ANALITIČKI DIO	
<ul style="list-style-type: none">• Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2010.-2014. godina, razmatranje na Vladi Federacije BiH i usvajanje u Parlamentu Federacije BiH• Realizacija obaveza iz Razvojne strategije BiH u dijelu koji se odnosi na invalidnu zaštitu u Federaciji BiH u okviru provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU• Izrada Akcijskog plana za poboljšanje kvalitete života osoba sa invaliditetom u razdoblju 2006.-2015. godina u Bosni i Hercegovini• Strateško planiranje i razvoj javnih politika (SPPD) u okviru ovog Sektora ministarstva u suradnji sa UNDP• Učešće u izradi Plana akcije Međunarodne konferencije za razvoj (ICPD PoA) BiH• Izrada Akcionih planova za poboljšanje zaštite osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH po sektorima, segmentima i vremenskom dinamikom• Informacija o provedbi propisa o zaštiti civilnih invalida u Federaciji BiH• Izrada strateških planova i unaprijeđenje ljudskih resursa ministarstva	<p>mart</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Revizija korisnika civilnih invalida • Revizija korisnika civilnih žrtava rata po donošenju Zakona 	kontinuirano
---	--------------

Sektor za mirovinsko i invalidsko osiguranje i međunarodnu regulativu socijalnog osiguranja

Reforma penzijskog sistema u FBiH čiji su ciljevi obezbjeđenje dugoročne održivosti, veće uključenje osiguranika i obuhvat penzionim sistemom, spriječavanje socijalne ugroženosti u poznjem životnom dobu, stvaranje snažnog penzionog fonda koji će zadovoljiti potrebe klijenata, harmonizirano funkcioniranje sistema socijalnog osiguranja i poboljšanje uslova za razvoj privatnog sektora i poslovog okruženja, odnosno smanjenje troškova rada. Takođe potrebno je riješiti pitanje uspostave jedinstvenog informacijskog sistema u penzionom i invalidskom osiguranju u FBiH.

U 2010. godini u sektoru za mirovinsko i invalidsko osiguranje, donijet će se zakonski i podzakonski akti i radit će se na aktivnostima kako slijedi:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
<ul style="list-style-type: none"> • Zakon o izmjenama Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju • Donošenje novog Zakona o matičnoj evidenciji o osiguranicima, obveznicima uplate doprinosa i korisnicima prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja • Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju 	prvi kvartal prvi kvartal kontinuirano
PODZAKONSKI AKTI	
<ul style="list-style-type: none"> • Donošenje podzakonskih akata koji su predviđeni Zakonom o jedinstvenom sustavu registracije kontrole i naplate doprinosa i Zakonom o matičnoj evidenciji o osiguranicima, obveznicima uplate doprinosa i korisnicima prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja 	prva polovina 2010.
MEĐUNARODNI UGOVORI O SOCIJALNOM OSIGURANJU	
<ul style="list-style-type: none"> • Učešće u zaključivanju međunarodnih ugovora o socijalnom osiguranju iz oblasti mirovinskog i invalidskog osiguranje, čiji postupak zaključivanja je u tijeku (Luksemburg, Švicarska Konfederacija, Crna Gora i dr.) • Učešće u postupku izmjena i dopuna već zaključenih Sporazuma o socijalnom osiguranju (sa Slovenijom, Republikom Hrvatskom), a sve prema dinamici koju odredi Vijeće ministara Bosne i Hercegovine ili Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine 	Rok utvrđuju institucije BiH– VMBiH ili MCP BiH
ANALITIČKI DIO	
<ul style="list-style-type: none"> • Informacija o stanju u oblasti mirovinskog i invalidskog osiguranja, tekućim problemima i prijedlozima rješenja za pojedina pitanja iz mirovinskog i invalidskog osiguranja • Informacije o određenim pitanjima prema potrebi ili zahtjevima Vlade Federacije Bosne i Hercegovine u 2010. godini i drugih državnih institucija i organa • Praćenje ostvarenih ekonomsko-finansijskih pokazatelja u oblasti mirovinskog i invalidskog osiguranja, po Zakonu o mirovinskom i invalidskom osiguranju i propisima o povoljnijem umirovljenju i izvještavanje nadležnih institucija 	po potrebi kontinuirano kontinuirano

OSTALI POSLOVI	
• Davanje mišljenja na Prijedloge Zakona i druge propise koji su u nadležnosti drugih ministarstava	kontinuirano
• Davanje mišljenja na Prijedloge Zakona i druge propise čiji predlagač nije Vlada Federacije Bosne i Hercegovine	kontinuirano
• Davanje prijedloga i sugestija u svezi sa provođenjem propisa iz oblasti mirovinskog i invalidskog osiguranja	kontinuirano
• Davanje odgovora na poslanička pitanja	kontinuirano
• Davanje mišljenja po zahtjevu pravnih i fizičkih lica	kontinuirano
• Provedba odredaba međunarodnih ugovora o socijalnom osiguranju, koje se odnose na produženje detašmana i na izuzetke	kontinuirano
• Učešće u radnim grupama i komisijama po nalogu i rješenjima Vlade Federacije BiH i resornog federalnog ministra	kontinuirano

7. RASELJENE OSOBE I IZBJEGLICE

U cilju realizacije Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma za BiH, neophodno je nastaviti aktivnosti na stvaranju uslova za povratak i njegovu održivost. Jedna od osnovnih prepostavki za realizaciju navedenog cilja je obnova devastiranog stambenog fonda, infrastrukture i stvaranje uslova za održivi povratak. Stoga je potrebno učiniti dodatne napore kako bi rekonstrukcija stambenih jedinica i infrastrukture mogla da prati ne samo povratke koji su u toku, već i povećati interes za povratkom. Kada je riječ o održivom povratku i reintegraciji povratnika u lokalnu zajednicu potrebno je obezbijediti pomoć za trajan, dostojanstven i održiv povratak.

Ukupan realizovani povratak u BiH od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do 30.11.2009. godine je:

Federacija Bosne i Hercegovine	743.366 osoba
Republika Srpska	266.163 osoba
Brčko Distrikt BiH	22.059 osoba
Ukupno na području BiH se vratilo	1.031.588 osoba

Na povratak u svoja prebivališta u Bosnu i Hercegovinu čeka još ukupno 197.764 osoba, od toga 117.764 osoba trenutno boravi u Bosni i Hercegovini, a 80.000 izbjeglica nalazi se u inostranstvu i nemaju trajna rješenja u zemljama prihvata.

Broj raseljenih porodica koje borave na području Federacije Bosne i Hercegovine je 17.082 porodica ili 48.794 osoba.

Od toga je 18.409 raseljenih osoba sa područja Federacije BiH, a 30.246 osoba sa područja RS-a, dok je 139 osoba sa područja Brčko Distrikta BiH.

Broj uništenih stambenih jedinica raseljenih osoba koje borave na području Federacije BiH je 15.367.

Preostale raseljene osobe imaju veoma složenu strukturu koja zahtjeva daleko veća sredstva za adekvatno zbrinjavanje, nego što je to bio slučaj ranijih godina. Većina preostalih raseljenih osoba ima stambene objekte sa visokim stepenom oštećenja, starosna struktura je visoka, veliki broj osoba je u stanju socijalne potrebe, dosta raseljenih osoba ima posebne

potrebe. Veoma značajno je to što najveći broj evidentiranih raseljenih osoba želi da se vрати u prijeratno prebivalište.

U objektima kolektivnog smještaja na području Federacije BiH još uvijek boravi 1.813 porodica, a 1.658 porodica je smješteno u društvenoj imovini. Učinjeni su dodatni naporci za prioritetno zbrinjavanje korisnika iz kolektivnih smještaja: kreditno zaduženje BiH kod Razvojne Banke Vijeća Europe, realizacija zajedničkih projekata FMROI sa vladinim i nevladinskim sektorom (ZDK, KS, CRS, Hilswerk Austria) i sl.

Međunarodna zajednica je smanjila ulaganja kroz donatorska sredstva u Bosni i Hercegovini za ostvarivanje ciljeva povratka, a taj trend je posebno vidljiv u dijelu smanjenih ulaganja u rekonstrukciju stambenog fonda. Ovaj trend predstavlja jasnu poruku domaćim institucijama da moraju preuzeti vodeću ulogu u provedbi ciljeva Strategije i Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma.

U 2010. godini u oblasti ovog Ministarstva donijet će se zakonski i podzakonski akti i radit će se na sljedećim aktivnostima:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. PODZAKONSKI AKTI	
<ul style="list-style-type: none"> • Izmjena Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica • Pravilnici i uputstva za realizaciju sektorskih programa iz djelokruga rada ministarstva • Donošenje i drugih podzakonskih akata za koje se ukaže potreba 	kontinuirano po potrebi
2. PROJEKTI I PROGRAMI	
<ul style="list-style-type: none"> • Zajednički projekti koji se finansiraju iz Fonda za povratak BiH • Obnova individualnih stambenih objekata i zgrada: <ul style="list-style-type: none"> - dodjela građevinskog materijala i sredstava za ugradnju, - rekonstrukcija stambenih objekata po sistemu «ključ u ruke», - rekonstrukcija stambenih objekata «rješavanje pojedinačnih urgentnih slučajeva», - rekonstrukcija i obnova stambenih jedinica zajedničkog tipa stanovanja • Zajednički projekti sa vladinim i nevladinskim Sektorom na nivou BiH • Podrška implementaciji, povratku i održivom povratku raseljenih lica i povratnika sa područja Opštine Srebrenica • Projekti podrške povratku Srba na područje Federacije Bosne i Hercegovine • Humanitarni, zdravstveni, psihosocijalni, informativni i edukativni projekti, implementacija, CEB projekta, pravna podrška i podrška otkupu stanova povratnicima u RS-u • Nastavak Projekta pomoći povratnicima i saradnja općina iz FBiH sa općinama u RS i obrnuto 	kontinuirano
Projekti iz programa održivog povratka za pravna i fizička lica: PROGRAM I: <ul style="list-style-type: none"> - obnova infrastrukture, - obnova vjerskih, sakralnih i društvenih objekata, - obnova društvenih objekata, - obnova privrednih objekata, - pomoć za zapošljavanje u maloj privredi. PROGRAM II: <ul style="list-style-type: none"> - dodjela sadnica, - dodjela mineralnih dubriva. 	

<ul style="list-style-type: none"> - dodjela sredstava poljoprivredne mehanizacije, - dodjela plastenika, - dodjela sitne i krupne stoke, - dodjela opreme za pčelarstvo. <p>PROGRAM III:</p> <ul style="list-style-type: none"> - podrška udruženjima povratnika za održavanje i učešće na manifestacijama, nabavka opreme, prostorija i literature, zajednički projekti 	
3. AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> • Kontinuirano raditi na provođenju Vladine politike u oblasti rekonstrukcije i obnove objekata raseljenih osoba, kao i ekonomskom jačanju povratnika, u skladu sa raspoloživim sredstvima 	kontinuirano
<ul style="list-style-type: none"> • Intenzivirati interresornu saradnju sa drugim ministarstvima u oblasti obrazovanja, zdravstva, boračko-invalidske zaštite, socijalne politike, izgradnje infrastrukture, privrednih sadržaja u cilju poboljšanja uslova života povratnika i njegove održivosti 	kontinuirano
<ul style="list-style-type: none"> • Inicirati obezbjeđenje većeg nivoa izdvajanja finansijskih sredstava u Budžetu institucija za provedbu povratka u periodu 2010. – 2012. godina 	
<ul style="list-style-type: none"> • Prioritetno i trajno obezbijediti povratak u prijeratna prebivališta raseljenih osoba smještenih u kolektivnim centrima i alternativnim smještajima 	
<ul style="list-style-type: none"> • Posebnu pažnju posvetiti saradnji sa međunarodnim institucijama, nevladinim organizacijama, drugim nivoima vlasti, vjerskim zajednicama i dr. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Snažnije podržati privredne subjekte koji vrše zapošljavanje povratnika i raseljenih lica u cilju stvaranja jedinstvenog ekonomskog prostora i povećanja životnog standarda povratnika 	
<ul style="list-style-type: none"> • U cilju snažnije reintegracije povratnika u lokalnim zajednicama pokrenuti inicijativu o izmjenama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine, a u cilju otklanjanja otežanog biračkog prava povratnika 	
<ul style="list-style-type: none"> • Inicirati izmjene i dopune postojeće zakonske regulative u oblastima obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite, boračkih pitanja i PIO, u cilju obezbijedenja nesmetanog korištenja prava na čitavom prostoru BiH 	
<ul style="list-style-type: none"> • Tražiti dosljednu primjenu Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti sva tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini, kroz zapošljavanje i ostvarivanje prava povratnika u organima vlasti, upravama i institucijama kao i javnim preduzećima gdje je država većinski vlasnik kapitala 	
<ul style="list-style-type: none"> • Aktivno učestvovati u radu Komisije za izbjeglice i raseljene osobe BiH 	
4. ANALITIČKI DIO	
<ul style="list-style-type: none"> • Planovi povratka, repatrijacije, obnove i gradnje 	
<ul style="list-style-type: none"> • Programi utroška sredstava budžeta „Transfer za raseljena lica i povratnike“ u skladu sa planovima 	
<ul style="list-style-type: none"> • Rebalans budžeta radi uskladivanja za potrebe realizacije Plana ili funkcionalisanje Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica kao organa uprave 	po potrebi
<ul style="list-style-type: none"> • Izveštaji o realizaciji planova i programa utroška sredstava Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica 	polugodišnje i godišnje
<ul style="list-style-type: none"> • Izveštaji o realizaciji Projekta re-registracije raseljenih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine 	po potrebi
<ul style="list-style-type: none"> • Izveštavanje institucija Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine o stanju u oblasti raseljenih osoba i izbjeglica 	u skladu sa važećim propisima i na zahtjev institucije

ZAKONI	NORMATIVNI DIO	OPIS	ROK
• Obnoviti inicijativu za izmjene i dopune Zakona o federalnim ministarstvima i drugim federalnim upravama („Suzbene novine Federacije BiH“), br. 08/95/3/96 i 9/96)			
• Privedlog Zakona o reviziji konskista prava iz oblasti braniteljske zaslike usvojeni na 121. sednici Vlade Federacije BiH održanoj dana 29.10.2009. godine i predviđen za razmatranje na 27. sednici kontinuirano predstavnika BiH, godine 2009. godine			
• Donošenje podzakonskih aktova potrebnih za provodenje Revizije konskista prava iz oblasti braniteljske			
• Uvezivoći u izradi Zakona o sticanju prava na povoljniju penziju vojnih osiguraničkih bivše Vojiske Federacije Bosne i Hercegovine i državnih službenika i namjesnička bivše Federalne ministarske obraće Januar			
• Izmjene i dopune Zakona o pravima branitelaca i članova njihovih porodica Januar			

U 2010. godini ovo Ministarstvo će donijeti pravnu regulativu i uraditi aktivnosti kako slijedi:

8. BORACKO - INVALIDSKA ZASHTTA

9. ZDRAVSTVO

Rezultati ostvareni u oblastim zdravstva u 2009. godini, su osnova za nastavak započetih aktivnosti i u 2010. godini. Nastojat će se poboljšati efikasnost, ujednačenost i kvalitet usluga. Ključna pitanja u ovom sektoru su finansijska održivost, bolja organizacija pružanja usluga, institucionalni kapaciteti i ujednačen pristup zdravstvenoj zaštiti. Takođe treba nastaviti aktivnosti na podizanju nivoa opšteg zdravlja stanovništva, podizanju konkurentnosti u pružanju zdravstvenih usluga, ujednačavanju tretmana javnog i privatnog zdravstvenog sektora u ugovaranju, te davanju prednosti u ugovaranju davaocima zdravstvenih usluga koji su uveli sistem poboljšanja kvaliteta u zdravstvu, odnosno koji su dobili certifikate izdate od nadležnih organa u Federaciji BiH. Osim toga, u narednom periodu treba istražati na aktivnostima koje se odnose na formiranje fonda za skupe lijekove i medicinske procedure pri zavodima zdravstvenog osiguranja u Federaciji BiH, a koji će se dijelom finansirati i sredstvima PDV-a odnosno akciza koje se doznačavaju entitetskim budžetima. S tim u vezi, u narednom periodu će se istražati na donošenju odgovarajućih zakonskih rješenja u propisima o PDV-u i propisima o akcizama, a koji se donose na državnom nivou i koji bi omogućili alociranje navedenih sredstava u fondove za skupe lijekove i medicinske procedure. Takođe, u narednom periodu usmjerit ćemo aktivnosti i na implementiranje transplantacijske medicine u Federaciji BiH saglasno Zakonu o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja ("Službene novine Federacije BiH", broj 75/09), što podrazumijeva uspostavu Centra za transplantacijsku medicinu pri Federalnom ministarstvu zdravstva, stvaranje finansijskih uvjeta za njegovo funkcioniranje, te uspostavu registara u ovom centru, posebno registra osoba koje su saglasne sa darivanjem organa i tkiva poslije smrti. To podrazumijeva prethodno provodenje i Zaključka Parlamenta Federacije BiH, donijetog prilikom usvajanja navedenog Zakona, a koji se odnosi na provodenje izjašnjavanja stanovništva Federacije BiH u kojem bi se utvrdilo da li su isti saglasni ili ne sa darivanjem organa i tkiva poslije smrti, a što je preduvjet za uspostavu registra osoba koje su saglasne sa darivanjem organa i tkiva poslije smrti u Centru za transplantacijsku medicinu Federalnog ministarstva zdravstva.

U okviru normativne djelatnosti u 2010. godini treba donijeti Zakon o zdravstvenoj zaštiti (II faza Zakona), Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o apotekarskoj djelatnosti, Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata, Zakon o stomatološkoj djelatnosti, Zakona o evidencijama u oblasti zdravstva i Zakona o ograničenoj upotrebi duhanskih preradevin.

Zakonom o zdravstvenom osiguranju će se regulisati bolja organizacija zavoda zdravstvenog osiguranja, čime će se osigurati veća obuhvatnost stanovništva zdravstvenim osiguranjem, osigurati i prikupiti značajnija sredstva po osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje, a takođe izvršiti i usaglašavanje sa Zakonom o jedinstvenom sistemu registracije, kontrole i naplate doprinosa za socijalno osiguranje ("Službene novine Federacije BiH", broj 41/09).

Donijeće se Zakon o apotekarskoj djelatnosti, koji svoje temelje ima u Zakonu o lijekovima i medicinskim sredstvima ("Službeni glasnik BiH", broj 58/08), a kojim je naloženo da se entitetskim zakonima ima urediti promet lijekovima i medicinskim sredstvima na malo.

Zakonom o pravima, obavezama i orgovornostima pacijenata, uređuju se prava pacijenata, kao i način i postupak njihove zaštite. Ovaj zakon treba da bude harmonizovan s pravnim okvirom za zaštitu pacijenata i uspostavu institucija za zaštitu prava pacijenata u regionu Jugoistočne Evrope, a njega je utvrdio Otvoreni regionalni fond za Jugoistočnu Evropu.

onijeće se Zakon o ograničenoj upotrebi duhanskih prerađevina, u skladu Okvirnom konvencijom Svjetske zdravstvene organizacije o kontroli. Ovaj zakon je od izuzetnog zdravstvenog značaja, jer ima za cilj unapređenje zdravlja stanovništva Federacije BiH putem reduciranja i prevencija pušenja, kao vedeće bolesti ovisnosti u svim populacionim upama.

Ćeća faza Projekta jačanja zdravstvenog sektora - HSEP uspješno je privедена kraju prošle godine i nastavlja se u 2010. godini. Ona ima za cilj da se u ovoj godini finansijski podrže kalne inicijative kojima se unaređuje zdravstveno stanje građana i to tako što će se pružiti eobuhvatne konkretnе zdravstvene usluge, sa naglaskom na jačanje međusobne saradnje zdravstvenih radnika, s jedne strane, i zdravstvenih radnika i stručnjaka iz oblasti nevladinog sektora, s druge strane. Kako su, u kampanji u okviru Projekta jačanja zdravstvenog sektora uključeni i mediji, s ciljem da se promovišu zdravi stilovi življenja, u 2010. godini trebalo bi tivnost usmjeriti na prevenciju i implementaciju inovativnih projekata, čiji je cilj pomoći u apređivanju zdravstvenog stanja stanovništva.

2010. godini iz domena ovog Ministarstva donijet će se slijedeća zakonska i podzakonska regulativa:

OPIS	ROK
DRMATIVNI DIO	
• Naredba o programu obaveznih imunizacija stanovništva u 2010. godini	januar
• Nacrt Zakona o zdravstvenoj zaštiti	mart
• Prednacrt Zakona o zdravstvenom osiguranju	april
• Nacrt Zakona o apotekarskoj djelatnosti	april
• Nacrt Zakona o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata	maj
• Nacrt Zakona o stomatološkoj djelatnosti	juni
• Zakon o evidencijama u oblasti zdravstva	juli
• Zakon o ograničenoj upotrebi duhanskih prerađevina	decembar
VALITIČKO-INFORMATIVNI DIO	
• Informacija o obračunu sredstava ostvarenih i utrošenih za sprovođenje fonda solidarnosti Federacije BiH za 2009. godinu	maj
• Izvještaj o obračunu ukupnih sredstava u zdravstvu za 2009. godinu	juli

2010. godini nastaviće se sa realizacijom ranije započetih projekata a odnose se na:

- Projekat jačanja zdravstvenog sektora (HSEP)-III faza, građevinsko renoviranje ambulanti u FBiH,
- trening – dodatana obuka timova porodične medicine,
- implementacija započete medijske kampanje promovisanja projekta reforme i promocije zdravlja, dalja realizacija projekta vezanog za unapređenje upravljačkih vještina – zdravstveni menadžment,
- uspostavljanje i razvijanje sistema monitoring i evaluacije, a koji se fokusira na fondove zdravstvenog osiguranja, zavode za javno zdravstvo, te uvezivanje u jedan sistem,

NORMATIVNI DIO	
Zakon o mlađima FBIH	decembar
OPIS	ROK
Informacija „Biblioteku razvoja u Federaciji Bosne i Hercegovine“	februar
nauke i visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine“	aprili
Analiza primjene standarda i normativa u predškolskom odgoju i obrazovanju u Federaciji Bosne i Hercegovine	maj
Informacija o upisnoj politici na visokoskolskim sustavovima u Federaciji Bosne i Hercegovine i skladenosti sa potrebnama tržišta rada	aprili
Analiza primjene standarda i normativa u predškolskom odgoju i obrazovanju u Federaciji Bosne i Hercegovine	mai
Informacija o shudrenstvom standardu u Federaciji Bosne i Hercegovine	mai
Informacija o implementaciji Bolonijskog procesa u Federaciji Bosne i Hercegovine	juni
BiH i usloviма za učilišno slavljevanje	juni
Analiza primjene standara na savrim i privatnim univerzitetima/sveučilištima u Federaciji Bosne i Hercegovine	juli
Analiza primjene standara na savrim i privatnim univerzitetima/sveučilištima u Federaciji Bosne i Hercegovine	septembar
Informacija o stanju nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine	septembar
Informacija o upisu u osnovne i srednje škole u Federaciji Bosne i Hercegovine	novembar
• Informacija o upisu u osnovne i srednje škole u Federaciji Bosne i Hercegovine	novembar

U 2007. godini bice donesena slijedeća pravna regulativa i uradene slijedeće aktivnosti projekti:

U 2010. godini Ministarstvo će poduzeti sve aktivnosti na formiranju Fond za razvoj PBH, a jedna od prioritetnih aktivnosti bice i izdavanje plana mladih, putem Zakona o mladima u 2010. godini. Ministarstvo će poduzeti popravljajuće mjerodavne i stručne aktivnosti u oblasti prirodnih i domaćih manifestacija naučenog karaktera. Prvič je potreban studenatski popravak u okviru prosljedjivanja standarda kroz dodjelu stipendija studentima koji predstavljaju zanimljive naučne i vještinske inovacije, naučna i naučno-istraživačka radnja u organizaciji međunarodnih i domaćih manifestacija naučno-istraživačkih i vještinskih usredovanja, zatim domaće naučne i vještinske inovacije, naučno-istraživačkih i vještinsko-istraživačkih usredovanja, modernizaciju, opremanje i rekonstrukciju obrazovnih institucija, predstavljanje i promocija obrazovnih institucija, poticanje i sticanje novih obrazovnih institucija, te razvoj i razvoj obrazovnih i vještinskih usredovanja, obrazovanju u BiH, prečekanju i projektiviranju rezultata reforme u obrazovanju i osnovnoj školi, promocijskim programom i programom za razvoj obrazovne politike.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke planiraće i takode da podriže tehničku razvijenu nastavu i programu za desecu sa posebnim potrebama.

U 2010. godini bice potrebito izraditi više analiza koje se odnose na cjelokupan obrazovanju u svršajnu Okvirnog zakona o visokom obrazovanju na nivou BiH.

Zato je u 2010. godini jedan od prioriteta posticanje i pravceniye prilagodavanja Bosni i Hercegovine Bolonjskom processu i potpisivanju Lisabonske konvencije, odnosno visokoskolskog sistema savremenim evropskim standardima koji provizije iz pristupanja Federaciji BiH.

Sve to se ne može se postići bez usklađivanja zakonske regulative sa razvojem nauke, tehnologije i naučnoistrazivačkog rada, bez stvaranja pozitivnog okruženja za razvoj i razvoja Federacije, težko da bi se neki od ovih ciljeva mogli ostvariti.

All, bez pomoci nadležnim kabinetnim ministarstvima i naučno-istraživačkim ustanovama sekretari obrazovanja.

To je i jedan od preduslova za finansiranje odnosa kojicenje programa Evropske unije u svih nadležnih obrazovnih vlasti u Federaciji BiH da uspešno provode reforme u ovu oblast: da ona prati napredak u tom sektoru. Zato je potreba neophodna koherencija posvećenosti interesujuće razvojni plan bosanskohercegovačkog razvojnog sektora, što pokazuje i činjenica Hercegovine u Evropsku uniju. Pri tome u vidu tega imati činjenicu da Evropsku komisiju ne samo za obrazovni sektor u Federaciji BiH, nego i za proces integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju.

Razvoj obrazovanja, koherencija, politika i strateški interaktivnost i programi za razvojne inovacije i razvojne strategije i osiguranje edukacija i razvoja u obrazovanju.

Podsjećamo da je u tom sektoru, učenje i razvojne strategije i programi za razvojne inovacije i razvojne strategije i osiguranje edukacija i razvoja u obrazovanju.

Naime, učenje i razvojne strategije i osiguranje edukacija i razvoja u obrazovanju.

Tom planu je dogovaranje i osiguranje efikasnog koordiniranja aktivnosti obrazovanja, politike, visokog obrazovanja i nauke i tehnologije. Klijentna uloga Federativne ministarstva na statiskih zadataka u oblasti predskolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, uzdžbenike isto tako, teba jasai klijente funkcije javnog zdravstva, posebno promociju zdravlja i prevenciju bolesti kroz javno-zdravstvene preventivno-promotivne aktivnosti. Takođe, smata se zadatakom u narednom periodu kreirati i unapredenujte šiframika na svim nivoima u Federaciji BiH i kreiratiju baze podataka.

U 2010. godini Federativo ministarstvo obrazovanja i nauke će aktivnosti usmjeriti na nekoliko zdravstva.

- implementacija povoljnih kreditnih aranžmana za kapitalna ulaganja u oblasti

• Strategija razvoja nauke u FBiH uskladena sa državnom strategijom	decembar
• Projekt „Znanjem u budućnost“ - davanje podrške talentovanim učenicima u FBiH	2010.
• Praćenje i koordinacija aktivnosti na efikasnijoj provedbi okvirnih zakona o predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, te usaglašavanja kantonalnih zakonskih akata sa njima	2010.
• Praćenje i podsticanje primjene Privremenog sporazuma o zadovoljavanju potreba i prava djece povratnika i primjene Kriterija o školskim nazivima i simbolima	2010.
• Revidiranje i praćenje provedbe Aktionog plana o razvojnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini	2010.
• Praćenje realizacije nastavnih planova i programa i aktivnosti na njihovom poboljšanju	2010.
• Pružanje podrške integrativnim projektima koji doprinose multikulturalnosti i bogatstvu različitosti u školama	2010.
• Realizacija Dana edukacije FMON-a - stručno usavršavanje nastavnika, menadžmenta škola i savjetnika PPZ-a	2010.
• Suradnja sa svim obrazovnim vlastima i Europskom komisijom na primjeni projekta Osiguranje kvaliteta u obrazovnom sustavu BiH (EQA/OKO)	2010.
• Praćenje i procjenjivanje rezultata reforme obrazovanja u osnovnoj školi	2010.
• Promoviranje i pomaganje u izradi i tiskanju okvirnih nastavnih planova i programa i drugih priručnika, kataloga i tiskovina iz oblasti reforme obrazovanja	2010.
• Učešće u izradi i tiskanju okvirnih nastavnih planova i programa za djecu sa posebnim potrebama	2010.
• Učešće u izradi i štampanju modela plana i programa stručnog usavršavanja nastavnika razredne i predmetne nastave, pedagoga, direktora/ravnatelja osnovnih škola i kataloga za stručno usavršavanje u okviru konceptcije devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja	2010.
• Učešće u nastavku razvoja nastavnih planova i programa po modularnoj metodologiji za preostala zanimanja iz nove Klasifikacije zanimanja, te njihovo usklajivanje s EU	2010.
• Učešće u dalnjem definiranju nacionalnog kvalifikacijskog okvira u saradnji s ETF-om	2010.
• Učešće u razvijanju okvira kvalifikacije za cijeloživotno učenje sukladno principima Evropskog kvalifikacijskog okvira (EQF for LLL)	2010.
• Učešće u reviziji nomenklature zanimanja koja se stiže u strukovnim školama i njihovom usklajivanju s tržištem rada	2010.
• Aktivnosti na poboljšanju uslova rada odgojno-obrazovnih ustanova kroz rekonstrukciju i izgradnju namjenskih objekata, opremanje informaciono-komunikacijskom tehnologijom	2010.
• Raspisivanje Javnog konkursa za pribavljanje rukopisa udžbenika, priručnika i drugih nastavnih sredstava za gimnazije, srednje tehničke i srednje, srednje stručne i srednje umjetničke škole	januar-februar
• Aktivnosti na prijemu, recenziranju i odobravanju rukopisa udžbenika za 7. razred devetogodišnje osnovne škole pristiglih na javni konkurs	maj
• Objavljivanje Spiska odobrenih udžbenika, priručnika, radnih listova i zbirki zadataka za osnovne škole, gimnazije i srednje tehničke i stručne škole u školskoj 2010./11. godini	juni-juli
• Aktivnosti na prijemu, recenziranju i odobravanju rukopisa udžbenika, radnih listova i priručnika za 1., 2. i 3. razred devetogodišnje osnovne škole pristiglih na	novembar

javni konkurs,	
• Nastavak Projekta nabavke besplatnih udžbenika učenicima osnovnih škola u školskoj 2009./2010. godini u skladu sa realnim finansijskim mogućnostima kantona i Federacije BiH	2010.
• Praćenje harmonizacije kantonalnog zakonodavstva sa Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju	2010.
• Praćenje implementacije Lisabonske konvencije o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija	2010.
• Pružanje stručne podrške i pomoći kantonalnim ministarstvima obrazovanja u izradi nedostajućih zakona iz oblasti visokog obrazovanja	2010.
• Praćenje usvajanja propisa u oblasti nauke na nivou BiH i njihova implementacija	2010.
• Praćenje harmonizacije kantonalnog zakonodavstva sa okvirnim zakonima iz oblasti nauke	2010.
• Podrška istraživačima, autorima u izdavanju naučne, univerzitetske i stručne literature	2010.
• Nastavak prikupljanja podataka neophodnih za procjenu efekata dosadašnjih finansijskih ulaganja svih nivoa vlasti u Federaciji BiH u razvoju kadrova	2010.
• Pružanje podrške kandidatima za sticanje naučnog stepena magistra i doktora nauka, odnosno struke, iz svih oblasti uz dodjelu stipendija u jednokratnom iznosu za postdiplomski i doktorski studij	2010.
• Nastavak sufinsaniranja boravka i naučnoistraživačkog rada istraživača u zemlji i inostranstvu te istraživačkih specijalizacija	2010.
• Podrška usavršavanju naučnika i istraživača iz Federacije BiH kroz sufinsaniranje njihovog učešća na značajnim naučnim i stručnim kongresima, simpozijima i drugim naučnim manifestacijama	2010.
• Nastavak davanje podrške autorima, urednicima izdanja i prevodiocima sa područja Federacije BiH, u izdavanju naučne i stručne literature i univerzitetskih udžbenika	2010.
• Dodjela godišnjih nagrada za dostignuća u oblasti nauke, istraživanja, tehnologija i pronalazaštva, kao i nagrada za životno djelo	2010.
• Pružanje podrške tehničkoj modernizaciji, opremanju i rekonstrukciji naučnoistraživačkih i visokoškolskih institucija	2010.
• Podrška za tehničku modernizaciju, nabavku dodatne i prioritetne opreme za naučnoistraživački i istraživačkorazvojni rad u naučnim i visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH	2010.
• Aktivnosti na podizanju nivoa referentnosti domaćih naučnih časopisa	2010.
• Pružanje podrške domaćim naučnim i visokoškolskim institucijama i naučnim, odnosno naučno-stručnim udruženjima, u organizaciji međunarodnih i domaćih manifestacija naučnog karaktera	2010.
• Pružanje podrške radu biblioteka naučnih i visokoškolskih ustanova u FBiH	2010.
• Nastavak podrške projektima popularizacije nauke i naučnoistraživačkog rada	2010.
• Podrška radu naučnih i naučnostručnih udruženja u FBiH	2010.
• Podrška programima obilježavanja jubileja naučnih i visokoškolskih institucija	2010.
• Nastavak pružanja podrške naučnoistraživačkim i istraživačkorazvojnim projektima	2010.
• Pokretanje inicijative i aktivnosti na osnivanju Fonda za nauku u Federaciji BiH	2010.

• Nastavak subvencioniranja smještaja i ishrane studenata smještenih u studentskim domovima u FBiH, koji dolaze iz manje razvijenih kantona i RS	2010.
• Podrška studentskoj populaciji sva tri ciklusa u okviru proširenog studentskog standarda kroz dodjelu godišnjih stipendija u jednokratnom iznosu talentiranim studentima, te studentima iz ugroženih socioekonomskih grupacija (studenti nacionalnih manjina, Romi, studenti sa invaliditetom i studenti slabog materijalnog statusa)	2010.
• Pružanje podrške studentskim udruženjima u organizaciji i učešću na domaćim i međunarodnim studentskim i naučnim manifestacijama	2010.
• Nastavak podrške funkcionisanju i radu Fonda za studentske zajmove FBiH	2010.
• Nastavak sa podrškom studentskim organizacijama i udruženjima sa područja Federacije BiH za realizaciju programa i projekata u oblasti visokog obrazovanja na domaćem i međunarodnom planu	2010.
• Nastavak pružanja podrške radu Rektorske konferencije Bosne i Hercegovine, te njenim aktivnostima i projektima	2010.
• Pružanje podrške prilagođavanju potrebama i standardima Bolonjskog procesa i nastavak praćenja razvoja koncepta Bolonjskog procesa	2010.
• Pružanje podrške javnim visokoškolskim ustanovama u FBiH, za programe i projekte koji su u funkciji prilagođavanja Bolonjskom procesu	2010.
• Praćenje evropsku legislative, uslova i standarde koje primjenjuje Evropska unija za harmonizaciju domaće legislative i prakse sa onima zemalja Evropske unije	2010.
• Aktivno učešće i saradnja u programima IPA, FP7, Erasmus, COST, Eureka	2010.
• Podrška proširenom studentskom standardu, naučno –tehnološkoj saradnji, sufinansiranje istraživačkog rada i studijskih boravaka na međunarodnom planu	2010.
• Nastavak praćenja projekata bilateralne saradnje	2010.
• Nastavak rad na prikupljanju, ažuriranju i obradi podataka za "Registrar naučnih institucija, naučnih kadrova, naučnih projekata i infrastrukturnih ulaganja u FBiH", u saradnji sa Nacionalnom i univerzitetskom bibliotekom BiH	2010.
• Podrška programima i projektima koji doprinose popularizaciji nauke, naučne misli i naučnoistraživačkog rada u javnosti, a posebno među mlađom populacijom u Federaciji Bosne i Hercegovine	2010.
• Podrška programima i projektima koji obezbjeđuju pristup međunarodnim naučnim bazama podataka i referentnim elektronskim naučnim časopisima	2010.
• Podrška programima i projektima informacijsko-komunikacijskog uvezivanja naučnih i visokoškolskih ustanova u FBiH	2010.
• Nastavak nadzora nad zakonitošću rada u oblasti obrazovanja i nauke u skladu sa zakonskim propisima a na zahtjev pravnih subjekata, kantonalnih ministarstava obrazovanja, visokoškolskih ustanova, ustanova studentskog standarda kao i znanstvenih ustanova i institucija	2010.
• Pružanja pomoći kantonalnim inspektorima radi dosljedne provedbe odredaba okvirnih zakona o predškolskom, osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, o primjeni standarda i normativa na svim razinama obrazovanja.	2010.

11. KULTURA I SPORT

Očuvanje kulturne baštine i autohtonog kulturnog stvaralaštva, njegovanje kulturnih vrijednosti, unapređenje muzejske, arhivske, bibliotekarske, izdavačke, teatarske, muzičke, likovne, filmske i estradne djelatnosti – najznačajniji su dio aktivnosti kojim će se u 2010. godini, u skladu sa strateškim dokumentima razvoja Federacije BiH, baviti organizacije i institucije iz oblasti kulture. Radiće se na unapređenju i omogućavanju rada organizacija i udruženja građana u oblasti umjetnosti i kulture, te unapređenju kulturnog amaterizma, stvaralaštva mlađih, sporta, tehničke i tjelesne kulture.

Sve ove kulturne djelatnosti obavljaće se kroz različite sektore: za kulturno-istorijsko nasleđe, za sport, zatim kroz Centar za mlade i Zavod za zaštitu spomenika, kao i kroz podršku i jačanje četiri fondacije: za kinematografiju, za izdavaštvo/nakladništvo, za bibliotekarstvo i za muzičke, scenske i likovne djelatnosti.

Djelatnost kulturno-istorijskog naslijeda provodiće se preko Zavoda za zaštitu spomenika Federacije BiH. U okviru toga, značajne aktivnosti će se usmjeriti na izradu plana zaštite nasleda na prostoru Federacije, evidentiranju u kojem se stanju nalaze objekti, popunjavanju registra spomenika kulture, finansijskoj podršci obnove i rekonstrukciji objekata kulturno-istorijskog naslijeda, stručnom, tehničkom i finansijskom nadzoru nad implementacijom dodijeljenih sredstava, dokumentiraju, digitalizaciji, pripremanju zakonskih propisa itd.

U finansiranju zaštite objekata kulturnog i graditeljskog naslijeda u 2010. godini predviđeno je da se sredstva dodjeljuju javnim objektima, vjerskim sakralnim objektima, arheološkim lokalitetima, nekropolama, stariim gradovima, stambenim objektima, zatim za zaštitu pokretnih kulturnih i nematerijalnih kulturnih dobara, sanaciju objekata kulture i za manifestaciju Dani europskog naslijeda. Za sve to upostavljeni su kriteriji – opšti i posebni, zavisno od kvaliteta kandidovanih projekata, njihovog stanja, prioriteta i neophodnosti radova. Svi ti poslovi radiće se u saradnji sa drugim organizacijama i institucijama, počev od Državne komisije za UNESCO, organizacija UNESCO i UNDP, do ministarstava (za turizam i okoliš, civilne poslove, prostorno uređenje), te kantonalnih ministarstava i Zavoda za zaštitu spomenika i drugih institucija koje se bave zaštitom kulturnog nasleđa.

Zavod za zaštitu spomenika, upravna organizacija Ministarstva i nadležne službe zaštite naslijeda na nivou Federacije operativno će, po fazama raditi na pripremi programa i projekata sanacije, rekonstrukcije i revitalizacije objekata kulturno-istorijskog naslijeda. Planirano je da se u 2010. godini radi na stručnom nadzoru, sanaciji, konzervaciji, rekonstrukciji, restauraciji Partizanskog groblja u Mostaru, Stare željezničke stanice općine Prača, mosta u Klepcima, Male vijećnice u Odžaku, Miteruma – Hrama boga Mitrasa u Jajcu, džamija u Podgori, Brezi, Šekovićima, Travniku i Gračanici, Tešnju, Pruscu, Konjicu, Sarajevu, te katoličkim sakralnim objektima – u Mostaru, Kraljevoj Sutjesci, Varešu, Livnu, Fojnici, Blagaju, kao i pravoslavnim sakralnim objektima u Sarajevu, Visokom, Stocu, Livnu, Vozući, Bugojnu, Čapljini i Mostaru.

U saradnji sa arheologima Zemaljskog muzeja, ANUBiH-a i Odsjeka za arheologiju Sveučilišta Mostar, istraživaće se arheološki lokaliteti i nekropole u Kruševu, Glamoču, Blidinju, Radimlji, Posušju i Kaknju, a takođe se pripremaju i aktivnosti na izvođenju preventivnih arheoloških istraživanja duž trase na koridoru Vc.

Takođe će se nastaviti radovi i obavljati stručni nadzor na projektima konzervacije i obnove Starog grada Jajca, starih gradova Ključa, Srebrenika, Bobovca, Ljubuškog, Prusca, Herceg Stjepana (Blagaj), Podzvida i Todorovo (Velika Kladuša), kao i Helenističkog grada Daorson, Ošanići kod Stoca, te raditi na očuvanju kuće Nuriye Pozderca u Cazinu, Kršlakove kuće u Jajcu i Musafirhane u Fojnici.

U okviru Zavoda za zaštitu spomenika planirano je i niz drugih aktivnosti čiji je cilj normativno regulisanje, finansiranje, održavanje i unapređenje zaštite kulturno-istorijskih vrijednosti u Federaciji BiH.

Širok je spektar strateških ciljeva u oblasti kulture, kulturnog stvaralaštva i djelatnosti u 2010. godini, počev od stvaranja ambijenta za promociju talenata, umjetnika i institucija kulture na cijelokupnom području Federacije, do mobilnosti umjetnika, decentralizacije kulture i ostvarivanja saradnje sa udruženjima, organizacijama, asocijacijama i nevladinom sektorom u kulturi, a posebno sa resornim kantonalnim ministarstvima.

Kako bi sport doprinio opštem razvoju Federacije BiH u 2010. godini, planirano je više aktivnosti, sadržaja i oblika djelovanja na tom planu. Prije svega, treba pripremiti odgovarajuću zakonsku regulativu u skladu sa Zakonom o sportu, osigurati preduslove za razvoj sporta, dati podršku vrhunskom sportu, omogućiti da tjelesni odgoj i školski sport obuhvate cijelu populaciju djece i omladine, organizovati odgovarajuće sisteme takmičenja, stvarati organizacione, kadrovske, materijalne i druge pretpostavake da se cijelokupnom stanovništvu omogući bavljenje adekvatnim sportskim aktivnostima, kao i osigurati podršku organizovanju velikih sportskih manifestacija koje će biti u funkciji afirmacije BiH i razvoja sporta u cjelini. Bez odgovarajućeg, snažnijeg udjela kantona u ovim poslovima, posebno u planiranju i obezbjeđivanju sredstava u budžetima, nije moguće ostvariti ove ciljeve angažovanja potencijala samo federalnog nivoa. U širokoj lepezi zadataka, pažnju treba posvetiti tome da učešće naših sportista na međunarodnim sportskim takmičenjima bude dostojanstveno i u funkciji afirmacije bogate sportske tradicije BiH.

Iz oblasti Ministarstva kulture i sporta u 2010. godini planirane su slijedeće aktivnosti:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
• Priprema i izrada Odluke o usvajanju Programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2010. g	januar
• Priprema i objavljivanje Javnog poziva za predlaganje programa i projekata u oblasti sporta za 2010. godinu	januar
• Donošenje Odluke o dodjeli sredstava za programe i projekte iz oblasti sporta za 2010. godinu	februar-mart
• Izrada analize o stanju sportskih objekata u FBiH i Pravilnika o kategorizaciji sportskih objekata od interesa za FBiH	maj
• Priprema i izrada Odluke o usvajanju programa raspodjele sredstava za očuvanje, konzerviranje i obnavljanje kulturno-istorijskog naslijeđa, ostvarenih od članarina u turističkim zajednicama i boravišnim pristojbama	juni-juli
• Donošenje Odluka o dodjeli sredstava za programe i projekte u oblastima djelovanja fondacija	februar-mart
• Priprema i objavljivanje Javnog poziva (konkursa) za predlaganje i odabir programa i projekata u oblastima: - Fondacije za kinematografiju - Fondacije za izdavačku djelatnost - Fondacije za bibliotečnu djelatnost - Fondacije za muzičke, scenske i likovne umjetnosti	januar
INFORMACIONO – OPERATIVNI DIO	
• Priprema i izrada Informacionog sistema u sportu na nivou FBiH	juli
• Izrada akcionog plana za provedbu Strategije kulturne politike Bosne i Hercegovine u saradnji sa MDGF-om, u okviru programa Kultura za razvoj 2009-2011. godine	januar-decembar
• Izrada akcionog plana za provedbu Konvencije o zaštiti nematerijalnog kulturnog	januar

naslijeda u saradnji s Ministarstvom civilnih poslova Bosne i Hercegovine	decembar
• Izrada akcionog plana za provedbu Konvencije o promoviranju različitosti kulturnih izražavanja i međukulturnog razumijevanja u saradnji s Ministarstvom civilnih poslova BiH	januar - decembar
• Izrada kalendara kulturnih zbivanja u 2010. godini	januar
• Evidentiranje stanja i preliminarna zaštita kulturno-historijskog naslijeda u Federaciji Bosne i Hercegovine	januar - decembar
• Izrada programa i projekata konzervacije, restauracije, rehabilitacije, prezentacije, sanacije, adaptacije i revitalizacije objekata kulturno-historijskog naslijeda sa stručnim nadzorom	januar - decembar
• Nastavak izrade registra operativne i tehničke zaštite za nacionalnespomenike i spomenike kulturnog naslijeda, na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine	januar - decembar
• Nastavak digitalizacije arhivske građe Zavoda za zaštitu spomenika	januar - decembar
• Izrada programa podrške sportskim aktivnostima invalidnih osoba, u skladu sa strategijom za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u FBiH	april
• Na osnovu dosadašnjih rezultata praćenja fizičke spremnosti školske omladine, po bateriji testova EUROFIT, izraditi kriterijske tablice	maj
• Evidentiranje stanja i izrada programa podrške institucijama zdravstv. zaštite svih učesnika u sportskim takmičenjima, u skladu sa Zakonom i pravilnicima međunarodnih sportskih asocijacija	januar-april
• Priprema i izrada Programa košarkaške lige osnovnih škola F BiH i realizacija atletskog kupa za osnovne i srednje škole U Federaciji Bosne i Hercegovine	mart
• Organizacija i realizacija Zimskog kampa animacije u Neumu	februar
• Organizacija i realizacija Ljetnog kampa animacije na Igmanu	juni
• Organizacija i realizacija manifestacije „Europski dani naslijeda 2010.	septembar
• Izdavanje saglasnosti za iznošenje umjetnina i antikviteta iz BiH (privremeno i trajno)	januar-decembar
• Izdavanje mišljenja o oslobođanju od carinjenja pri uvozu kulturološkog materijala u Bosnu i Hercegovinu	januar-decembar
• Terenski rad, nadzor na izvođenjem radova na objektima Kulturnog naslijeda, vrednovanje sufinansiranih projekata, nadzor nad namjenskim trošenjem sredstava	januar-decembar
• Komisinski nadzor i pregledanje dostavljenih finansijskih izvještaja, pregled tehničkih izvještaja	januar-decembar
• Izdavanje stručnih mišljenja Zavoda za zaštitu spomenika na projekte za obnovu i zaštitu objekata kulturnog naslijeda	januar-decembar
• Evidentiranje stanja objekata i dobara Filmskog centra Sarajevo, provođenje hitnih mjeri zaštite i izrada potrebnih projekata	januar-decembar

2. TRGOVINA

rgovina po broju pravnih subjekata, broju zaposlenih i ostvarenom prometu, jedna je od najvažnijih privrednih oblasti. Godišnjim obračunom za 2008. godinu obuhvaćeno je 8.262 ravnica lica. Broj zaposlenih u trgovini za prvi deset mjeseci 2009. godine iznosio je 76813 ljudi. U periodu od 2000. do 2008. godine trgovina je ostvarivala najveće prihode i rashode kontinuirano ostvarivala pozitivan finansijski rezultat. Trgovina značajnim dijelom učestvuje u kreiranju bruto domaćeg proizvoda (2008. godine 13,1%).

trgovini su ostvareni određeni pomaci prvenstveno u pravcu snabdjevenosti tržišta. Do polje snabdjevenosti tržišta posebno robom provjerенog kvaliteta, potrebno je stvoriti brojne

prepostavke. Najvažnija je pojačana kontrola proizvoda i roba koji se plasiraju na tržištu, posebno onih koji se uvoze. Najveći problem je nesređenost i neuređenost odnosa na tržištu, te veliki udio nelegalne trgovine ili tzv. crnog tržišta. Jačanje rada graničnih organa i smanjenjem poroznih granica, pored ostalog, dovelo bi do poboljšanja stanja u ovoj oblasti. Aktivnosti Federalnog ministarstva trgovine biće usmjerene na provođenje upravnih postupaka, implementaciju međunarodnih ugovora, jačanje interresorske i druge saradnje.

U 2010. godini u oblasti trgovine donjet će se sljedeća zakonska i podzakonska regulativa:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
• Zakona o unutrašnjoj trgovini	
2. PODZAKONSKI AKTI	
• Pravilnik o izmjenama Pravilnika o načinu evidentiranja i kontroli prometa naftnih derivata i ostalih proizvoda i usluga na benzinskim pumpama	

U 2010. godini u oblasti trgovine preduzet će se sljedeće aktivnosti i radit će se na slijedećim programima i projektima:

OPIS	ROK
ANALITIČKI DIO	
• Prijedlog plana za zaštitu potrošača	
PROJEKTI I AKTIVNOSTI	
• Provedba i implementacija reformskih procesa, a koji su sastavni dio Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU posebno u domenu slobodnog kretanja roba i usluga	
• Implementacija Centralno –evropskog ugovora o slobodnoj trgovini CEFT-a	
• Aktivno učešće u provođenju svih aktivnosti vezanih za priključivanje BiH Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO)	
• Praćenje cijena i efekata kontrole cijena nafte sukladno napucima Genova CIF Mediteran	
• Saradnja sa svim predstvincima proizvođačkih i distributivnih kapaciteta, naročito u pitanjima proizvodnje i plasmana osnovnih životnih namirnica na tržištu FBiH	
• Kultura dijaloga sa distributerima nafte i naftnih derivata	
• Saradnja sa predstvincima Federalne uprave za inspekcijske poslove kako bi se u svrhu efikasnosti, ekonomičnosti i svrshodnosti izbjeglo bilo kakvo tržišno manipuliranje	
• Saradnja sa predstvincima Federalne gospodarske komore u svrhu kreiranja i provođenja zajedničke gospodarske politike od regionalnog, entitetskog ali i državnog značaja	
• Dorada web portal u svrhu promicanja i poticanja svih izvozno orientiranih poduzetnika	
• Provedba natječajne procedure za odabir najpovoljnijeg ponuđača za izradu strateškog dokumenta razvoja i jačanja izvozne kurentnosti granske industrije u FBiH	
• Formiranje internog tijela koje će kreirati poseban program promocije i zaštite domaćeg proizvoda	

• Osnivanje koncentriranih regionalnih maloprodajnih lanaca	
• Organiziranje Međunarodne konferencije za zaštitu potrošača	
• Dovršiti započeti Projekat nabavke instalacije računalnog sustava za nadzor i kontrolu prometa naftnim derivatima na benzinskim crpkama u FBiH	
• Informacija o realiziranju stranih ulaganja u FBiH u 2009.godini i Informacija o realizaciji stranih ulaganja za prvi 6 mjeseci 2010. godine	
• Informacija o registriranju stranih predstavnštava u FBiH za 2009.godinu	
• Pregled uvoznika nafte i naftnih derivata u skladu sa rješenjima izdatim od strane Federalnog ministarstva trgovine	
• Izrada odgovarajuće analize i izvještaji o uvozu i prometu nafte i naftnih derivata	
• Vodenje internog registra trgovaca koji se bave uvozom nafte i naftnih derivata	

13. PROSTORNO UREĐENJE

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave („Službene novine Federacije BiH”, broj: 8/06)) utvrđeno je da Federalno ministarstvo prostornog uredenja obavlja stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine koje se odnose na: planiranje i uređenje prostora; politiku upotrebe zemljišta na federalnom nivou; izradu, provođenje i primjenu Prostornog plana Federacije; uskladenost prostornih planova kantona sa Prostornim planom Federacije; usmjeravanje dugoročnog razvoja upotrebe prirodnih resursa; geološka istraživanja; izradu osnovnih karata - geofizičkih, seismoloških, geotermičkih, minerogenetskih, geochemijskih, geomorfoloških i drugih; izradu geoloških podloga za prostorno uredenje, nadzor nad odgovarajućim ustanovama iz sektora i druge poslove utvrđene zakonom.

U 2010. godini u oblasti prostornog uredenja donijet će se slijedeća pravna regulativa:

NORMATIVNI DIO	OPIS	ROK
PODZAKONSKI AKTI		
• Uredba o vrsti, sadržaju, označavanju i čuvanju, kontroli i nostrifikaciji investiciono-tehničke dokumentacije		april
• Uredba o izmjeni uredbe o jedinstvenoj metodologiji za izradu planskih dokumenata		juni
• Uredba o izmjeni uredbe o sadržaju i nosiocima jedinstvenog informacionog sistema, metodologiji prikupljanja i obradi podataka, te jedinstvenim obrascima na kojima se vode evidencije		juni
• Pravilnik o urbanističkim standardima za potrebe utvrđivanja lokacijskih i urbanističko – tehničkih uvjeta		septembar
• Pravilnik o evidenciji, arhiviranju i uvidu u planske dokumente iz nadležnosti Federacije BiH.		septembar
• Pravilnik o uvjetima i mjerilima za lica koja vrše certificiranje građevinskih proizvoda.		septembar
• Pravilnik o certificiranju građevinskih proizvoda.		septembar
• Pravilnik o označavanju građevinskih proizvoda		oktobar
• Pravilnik o stavljanju na tržište građevinskih proizvoda putem tehničkog		oktobar

odobrenja.	
• Pravilnik o tehničkim normativima za vanjsku i unutrašnju hidrantsku mrežu za gašenje požara (član 160. stav 1. tačka 2. Zakona o zaštiti od požara i vatrogastvu).	oktobar
• Pravilnik o određivanju kategorija i uslova, osnova i kriterija za razvrstavanje građevina u kategorije ugroženosti od požara (član 160. stav 1. tačka 4. Zakona o zaštite od požara i vatrogastvu).	oktobar
• Pravilnik za zaštitu visokih objekata (član 160. stav 3. tačka 3. Zakona o zaštite od požara i vatrogastvu).	oktobar
• Pravilnik o zaštiti od požara građevina za javnu upotrebu (član 160. stav 1. tačka 1. Zakona o zaštite od požara i vatrogastvu).	novembar
• Izmjene i dopune podzakonskih akata u skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije Bosne i Hercegovine	kontinuirano
• Prijedlog Odluke o utvrđivanju područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju BiH "Akvatorij Neuma"	septembar

U 2010. godini u oblasti prostornog uređenja preduzet će se slijedeće aktivnosti i radit će se na slijedećim planovima, programima i projektima:

OPIS	ROK
INFORMATIVNO - ANALITIČKI DIO	
• Priprema i izrada Prostornog plana Federacije Bosne i Hercegovine za period 2008. - 2028. godine (nastavak realizacije Ugovora sa nosiocem izrade)	kontinuirano
• Priprema i izrada Prostornog plana područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine „Sliv rijeke Une“ za period 2007. – 2027. godine (nastavak realizacije Ugovora sa nosiocem izrade).	kontinuirano
• Priprema i izrada Prostornog plana područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine „Autocesta na koridoru Vc“ za period 2008. – 2028. godine. (nastavak realizacije Ugovora sa nosiocem izrade).	kontinuirano
• Priprema i izrada Prostornog plana područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine "Igman, Bjelašnica, Treskavica kanjon rijeke Rakitnice (Visočica)" za period 2008. – 2028. godine.	kontinuirano
• Priprema i izrada Regulacionog plana historijskog gradskog područja Mostar za period 2007. – 2017. Godini. (nastavak realizacije Ugovora sa nosiocem izrade).	kontinuirano
• Priprema i izrada Regulacionog plana historijskog gradskog područja Počitelj za period 2008. – 2018. godine.	kontinuirano
• Uspostavljanje i održavanje jedinstvene baze podataka	kontinuirano
• Realizacija Programa raspodjele sredstava po osnovu učešća Vlade FBiH u sufinansiranju projekata kantona i lokalnih zajednica – zaštita kulturnog i graditeljskog naslijeda utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2010. godinu Federalnom ministarstvu prostornog uređenja	kontinuirano
• Realizacija obaveza iz Akcionog plana stambenog zbrinjavanja Roma	kontinuirano
• Studija rizika od požara visokih objekata, objekata za javnu upotrebu i klasifikacija objekata s aspekta ugroženosti od požara i eksplozije.	juni
• Studija određivanja referentnih klimatskih podataka za potrebe energijskog certificiranja objekata i izrada metodologije za energijsko certificiranje objekata.	juni
• Smjernice za primjenu evropskih standarda iz oblasti građenja (uvodenje Eurokodova)	decembar

<ul style="list-style-type: none"> Promocija, prezentacija i upoznavanje javnosti i institucija sa primjenom Zakona o građevinskim proizvodima. 	kontinuirano
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o aktivnostima na pripremi i izradi Prostornog plana Federacije BiH za period 2008.- 2028. godine 	februar
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o aktivnostima na pripremi i izradi Prostornog plana područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju BiH „Sliv rijeke Une“ za period 2007. -2027. godine 	februar
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o aktivnostima na pripremi i izradi Prostornog plana područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju BiH „Autocesta na koridoru Vc“ za period 2008. – 2028. godine 	februar
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o aktivnostima na pripremi I izradi Regulacionog plana historijskog gradskog područja Počitelj za period 2008. – 2018. godine 	februar
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o aktivnostima na pripremi izradi Prostornog plana područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju BiH „Igman, Bjelašnica, Treskavica kanjon Rakitnice (Visočica)“ za period 2008. – 2028. godine 	juni
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o utrošku sredstava za realizaciju Programa raspodjele sredstava učešće Vlade FBiH u sufinansiranju projekata kantona i lokalnih zajednica – zaštita kulturnog i graditeljskog naslijeđa utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2010. godinu Federalnom ministarstvu prostornog uređenja 	
<ul style="list-style-type: none"> Vodenje prvostepenih upravnih postupaka po zahtjevima stranaka za izdavanje urbanističkih saglasnosti, odobrenja za građenje, odobrenja za upotrebu, a koji se odnose na gradevine i zahvate od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine , gradevine, djelatnosti i zahvate koji mogu u znatnoj mjeri uticati na okoliš, život i zdravlje ljudi Federacije Bosne i Hercegovine i šire, te za nacionalne spomenike koji su na osnovu Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika proglašeni nacionalnim spomenicima BiH. Vodenje drugostepenih upravnih postupaka po predmetima koji se odnose na žalbe građana iz stambene oblasti i odgovori na tužbe povodom pokrenutih upravnih sporova protiv rješenja ovog Federalnog ministarstva, kao i rješavanje žalbi izjavljenih protiv rješenja Inspekcija pri Upravi za inspekcijske poslove Federacije BiH. Davanje ovlaštenja pravnim licima za poslove projektovanja i građenja gradevina iz nadležnosti Ministarstva. Davanje ovlaštenja pravnim licima za obavljanje stručnih poslova izrade planskih dokumenata. Davanje ovlaštenja za obavljanje poslova certifikacije. Organizacija, priprema i polaganje stručnih ispita iz oblasti arhitekture, urbanizma, građevinarstva, elektrotehnike, mašinstva i saobraćaja. 	

POLJOPRIVREDA, VODOPRIVREDA I ŠUMARSTVO

ederalno ministarstvo poljoprivrede vodoprivrede i šumarstva je, u skladu sa zakonskim ipisima, nadležno za: upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije Bosne i regovine koji se odnose na zaštitu i korištenje poljoprivrednoga zemljišta; zaštitu joprivrednoga bilja i proizvoda od uzročnika bolesti, štetočina i korova; proizvodnju i met sjemena i sadnoga materijala; proizvodnju i unapređenje stočarstva; prehrambenu ustriju, zdravstvenu zaštitu životinja; kontrolu zdravstvene ispravnosti sirovoga mesa, ribe,

mljeka i jaja, te stočne hrane; unapredjenje proizvodnje u šumarstvu, uzgoj, zaštitu, uređivanje i unapređivanje šuma, stanje drvnog fonda, eksploataciju šuma; pošumljavanje degradiranih i izdanačkih šuma, goleti i krša; lovstvo i lovnu prirodu; vodne izvore, planove, osnove i bilanse voda; zahvatanje i korištenje voda; osiguranje voda za potrebe vodoopskrbe stanovništva i industrije i druge poslove uredene zakonom.

Poslovi iz djelokruga Ministarstva vrše se u okviru organizacijskih jedinica kojih u Ministarstvu ima 14. Pri Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva se nalaze i dva Ureda za implementaciju projekata, i to: Ured za koordinaciju projekata u poljoprivredi (PCU) i Ured za implementaciju projekata u šumarstvu i maloj komercijalnoj poljoprivredi (PIU).

Polazeći od činjenice da su osnovni strateški ciljevi Vlade Federacije BiH intenziviranje privrednog razvoja, kao i iniciranje i provođenje reformi usklađenih sa potrebama BiH na putu pridruživanja Evropskoj Uniji, a imajući u vidu komparativne prednosti koje Bosna i Hercegovina ima, Vlada FBiH odnosno Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva su odlučni da se tokom 2010. godine završe započeti reformski procesi u oblasti poljoprivrede, vodoprivrede, šumarstva, veterinarstva i prehrambene industrije, posebno:

- Završi modernizacija i prilagodavanje strukture agroindustrijske proizvodnje, razvije organsku poljoprivrednu proizvodnju, otvore nova radna mjesta u poljoprivredno-prehrambenom sektoru i poduzmu mjerne za efikasnu zaštitu domaće proizvodnje i smanjenje uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda uz povećanje izvoza;
- ukupna poljoprivredna politika harmonizira sa jedinstvenim politikama i standardima EU i uveže raslojena poljoprivredna struktura u Federaciji BiH sa težištem na završetak uspostave Registara poljoprivrednih gazdinstava, Registra klijenata kao i osiguranja adekvatnog i funkcionalnog modela platnog sistema u BiH u cilju korištenja predpristupnih fondova u ruralnom razvoju (IPARD);
- Kroz novi Zakon o šumama i Program šumarstva (startegija) osiguraju uslovi za racionalno korištenje šuma i šumskog zemljišta, uzgoj i integralna zaštita šuma u cjelini;
- Dovrši realizacija Programa suzbijanje i iskorjenjivanja zaraznih bolesti životinja, a posebno zoonoza i ojačaju dijagnostički kapaciteti te završi registarcija svih imanja i obilježavanje i kontrola kretanja životinja u funkciji nadzora nad zaraznim bolestima i sljedivosti hrane.
- Usvoji Strategija upravljanja vodama u Federaciji BiH kao i ostali strateški dokumenti čije donošenje je predviđeno tokom 2010. godine.

U 2010. godini u oblasti poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva donijet će se sljedeća zakonska i podzakonska regulativa:

OPIS	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
• Zakon o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju- prijedlog (u proceduri)	I kvartal
• Zakon o poljoprivrednim savjetodavnim službama - Prijedlog	I kvartal
• Zakon o organskoj poljoprivredi - Prijedlog	I kvartal
• Zakon o stočarstvu – Nacrt je u proceduri	II kvartal Prijedlog

• Zakon o zaštiti zdravlja bilja – Nacrt je u proceduri	II kvartal Prijedlog
• Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lovstvu - Prijedlog (skraćeni postupak)	II kvartal
• Zakon o šumama- Nacrt je u proceduri	I kvartal Prijedlog
• Zakon o izmjenama i dopunama Zakona sjemenu i sadnom materijalu poljoprivrednog bilja – Nacrt u proceduri	II kvartal Prijedlog
• Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o slatkovodnom ribarstvu - Nacrt	III kvartal
2. ODLUKE	
• Odluka o usvajanju Programa utroška sredstava sa kriterijima raspodjele sredstava »Podsticaj za poljoprivredu« utvrđenih Budžetom Federacije BiH za 2010. godinu	I kvartal Februar
• Odluka o ustanovljenju posebnih lovišta u FBiH	I kvartal
• Odluka o garantovanim cijenama	I kvartal
• Odluka o minimalno - otkupnim cijenama	I kvartal
3. PODZAKONSKI AKTI	
• Provedbeni propisi na osnovu: Zakona o poljoprivredi, Zakona o slatkovodnom ribarstvu, Zakon o novčanim podrškama, Zakona o stočarstvu i Zakona o poljoprivrednom zemljisu;	
• Donošenje podzakonskih akata vezano za: Zakon o fitofarmaceutskim sredstvima BiH, Zakon o mineralnim gnojivima BiH, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sjemenu i sadnom materijalu i Zakon o zaštiti zdravlja bilja FBiH;	
• Izrada podzakonskih akata (pravilnika) vezano za Zakon o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja, Zakon o lovstvu te novi Zakon o šumama;	
• Donošenje izmjena drugih podzakonskih akata u oblasti voda radi olakšanja implementacije Zakona i poboljšanja usklađenosti sa EU legislativom	
• Donošenje podzakonskih akata vezano za Zakon o veterinarstvu	
• Pravilnik o minimalnim tehničko-tehnološkim i kadrovskim uvjetima koje moraju ispunjavati objekti za proizvodnju tjestenine,	
• Pavilnik o načinu upisa u Registrat proizvođača prehrambenih proizvoda	

U 2010. godini u oblasti poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva preduzet će se slijedeće aktivnosti i radit će se na slijedećim strategijama, programima i projektima:

OPIS	ROK
ANALITIČKO – INFORMATIVNI DIO DIO	
STRATEGIJE	
• Srednjoročna strategija pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi	
• Strategije ruralnog razvoja Federacije BiH	
• Strategija upravljanja vodama u Federaciji BiH	
• Strategija upravljanja poljoprivrednim zemljишtem 2010- 2015. godina	
• Šumarski program Federacije BiH (strateški dokument)	
• Federalnog plana operativnih mjera za zaštitu od poplava –FOP.	
INFORMACIJE koje usvaja Vlada Federacije	
• Informacija o radu i realizaciji projekata iz oblasti poljoprivrede i šumarstva koje implementiraju Ured za koordinaciju projekata u poljoprivredi (PIU) i Ured za implementaciju projekata u šumarstvu i maloj komercijalnoj poljoprivredi (PIU)	I kvartal

<ul style="list-style-type: none"> Informacija o implementaciji projekta Registra gazdinstava i Registra klijenata u FBiH Informacija o implementaciji projekta WB „Poljoprivreda i ruralni razvoj“ i projekta tržišnog informacionog sistema Informacija o realizaciji novčanih podrški iz Budžeta Federacije BiH u poljoprivrednoj proizvodnji i ruralnom razvoju u 2009. godini Informacija o šumarstvu u Federaciji BiH - gospodarenje šumama u 2009. godini i planovi gospodarenja šumama za 2010. godini Izvještaj o stanju poljoprivrede u 2009. godini - ZELENI IZVJEŠTAJ Informacija o realizaciji Odluke Vlade FBiH o općim uvjetima prodaje šumskih drvnih sortimenata iz državnih šuma u Federaciji BiH Informacija o stanju u prehrambenoj industriji u Federaciji BiH u 2009. godini Informacija o pregledu uvoza i izvoza prehrambenih proizvoda u 2009. godini u Federaciji Bosne i Hercegovine i Bosni i Hercegovini Izvještaj o poslovanju gospodarskih društava iz oblasti prehrambene i duhanske industrije u 2009. godini u kojima Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva ostvaruje upravljačka prava na osnovu državnog kapitala 	II kvartal II kvartal I kvartal I kvartal II kvartal- maj II kvartal I kvartal II kvartal
PROJEKTI:	
<ul style="list-style-type: none"> Poljoprivreda i ruralni razvoj – WB ARDP (2006. – 2012. godina) Pripravnost u slučaju ptičje gripe IFAD projekt Poboljšanja životnih uvjeta na selu Uspostava sustava za agrarna plaćanja 	
<ul style="list-style-type: none"> Projekat razvoja i zaštite šuma - Inventura šuma na velikim površinama u Bosni i Hercegovini Projekat Razvoj informacijskoga sustava za gospodarenje šumama na temelju GIS-a Projekat Monitoring zdravstvenog stanja šuma Priprema i praćenje realizacije projekata za unaprijedenje stanja u oblasti voda u Federaciji BiH. Praćenje realizacije projekata iz Programa utroška sredstava kapitalnog granta i za vodoprivredu iz sredstava Budžeta za 2007., 2008. i 2009. g. 	
<ul style="list-style-type: none"> Projekti Svjetske banke - Zaštita kvaliteta voda u BiH ; Projekt upravljanja kvalitetom voda u BiH - WQM II , Projekt EIB - Vodoopskrba i sanitacija u Federaciji BiH (rješiti pitanje nosioca implementacije ovog projekta uspostavom Stalne PMU jedinice i upošljavanje odgovarajućeg osoblja u istoj u skladu sa Ugovorom sa EIBom i Zaključcima Vlade FBiH) Projekti GEF - Upravljanje sливom Neretve i Trebišnjice; Projekat IPA - Podrška politici voda u BiH (kroz ovaj projekat će biti pripremljen dokument politike i strategije u oblasti voda na nivou BiH i određen broj poodzakonskih akata neophodnih za približavanje EU integracijama) 	
PROGRAMI:	
<ul style="list-style-type: none"> Realizacija Programa suzbijanja i kontrole bruceloze kod ovaca i koza u Federaciji BiH u razdoblju 2010. – 2016. godina Program utroška sredstava „Posticaj za poljoprivredu“ utvrđenih Budžetom Federacije BiH za 2010. godinu Program utroška kapitalnog granta za vodoprivredu iz sredstava Budžeta Federacije BiH za 2010. godinu Program utroška transfera za veterinartvo iz sredstava Budžeta Federacije 	

BiH za 2010. godinu	
<ul style="list-style-type: none"> • Program aktivnosti o upisu prava nad državnim šumama i šumskim zemljistom u korist BiH i Federacije 	
<ul style="list-style-type: none"> • Realizacija godišnjih operativnih programa implementacije poljoprivredne strategije 	
<ul style="list-style-type: none"> • Nastaviti će se obilježavanje životinja svih vrsta i vođenje jedinstvene baze podataka s ciljem uspostave kontrole kretanja životinja, a time i kontrole zaraznih bolesti 	
<ul style="list-style-type: none"> • Program kontrole rada objekata koji služe za proizvodnju hrane životinjskoga porijekla, temeljem koje će se uraditi Jedinstvena baza podataka o registriranim objektima za međunarodni i unutarnji promet proizvoda životinjskoga porijekla. 	
<ul style="list-style-type: none"> • S ciljem što bolje uspostave organizacije veterinarskoga servisa u Federaciji BiH, bit će pripremljen Računalni program (softver) za vodenje propisanih evidencija u veterinarskim organizacijama i ustanovama, te uspostavljen Sustav medulaboratorijske provjere (rig test). 	
<ul style="list-style-type: none"> • Pravno i institucionalno uređivanje sektora voda u Federaciji BiH i uskladivanje domaćih propisa sa zakonodavstvom i standardima EU 	
<ul style="list-style-type: none"> • Izarada planskih dokumenata i pristupanje pripremi planova upravljanja vodama sa programima mjera za dostizanje dobrog statusa voda 	

5. RAZVOJ, PODUZETNIŠTVO I OBRT

rimarni ciljevi u oblasti poduzetništva i obrta u 2010. godini će biti: izgradnja i razvoj oduzetničke infrastrukture, podrška opstanku i razvoju MSP-a, podrška razvoju adicionalnih i starih zanata, podrška osnivanju novih subjekata malog gospodarstva, realizacija Akcionog plana projekta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva Federacije BiH“, vodenje Informacijskog sistema registra malih i srednjih poduzeća - ISR MSP u Federaciji BiH, te prekogranična suradnja u okviru IPA programa.

Izgradnja i razvoj poduzetničke infrastrukture
Izgradnja poduzetničke institucionalne infrastrukture podrazumijeva izgradnju poduzetničkih centara, poduzetničkih centara, tehnoloških parkova, inkubatora, centara za transfer tehnologija i znanja, te klastera i centara izvrsnosti u cilju osiguranja novih znanja i tehnologija. Cilj programa je: pružanje potpore poduzetnicima, osnivanje novih gospodarskih subjekata, privlačenje stranih ulaganja, promociju javnog i privatnog sektora, te razvoj lokalne zajednice antona, gradova i općina.

Podrška opstanku i razvoju MSP-a

to se tiče finansijske podrške MSP-a ona je osigurana iz Proračuna Federacije BiH i bit će lasirana putem konkursa kao kreditna odnosno grant sredstva. Finansijska podrška MSP-a visit će i o efikasnosti implementacije, te iznosa sredstava Svjetske banke namijenjenih za izvoz MSP-a u Federaciji BiH. Cilj programa je očuvanje broja MSP-a, broja uposlenika, te blažavanje negativnih uticaja recesije.

Podrška razvoju tradicionalnih i starih zanata

odrška razvoju i opstanku tradicionalnih i starih zanata definirana je Akcionim planom realizacije mjera za poboljšanje stanja u oblasti tradicionalnih i starih zanata, u kojem su

planirani poticaji u oblastima obrazovanja za potrebe tradicionalnih i starih zanata, stipendiranja učenika koji se obrazuju za obavljanje tradicionalnih i starih zanata, osiguranja finansiranja kroz poticajna sredstva i kreditna sredstva od lokalne zajednice i Razvojne banke Federacije BiH, usvajanje poreznih i drugih olakšica, organiziranja tradicionalnih i starih zanata, te stimuliranja mlađih ljudi na otvaranje novih tradicionalnih i starih zanata.

• **Podrška osnivanju novih subjekata malog gospodarstva**

Podrška novoosnovanim subjektima malog gospodarstva usmjerava se na osiguranje poslovnog prostora, nabavku opreme, korištenje novih tehnologija, izradu poslovnih planova, educiranje, stvaranje mogućnosti interesnog umrežavanja te osiguranje sustava kvaliteta. Cilj podrške je osiguravanje preživljavanja subjekata malog gospodarstva u prvim godinama poslovanja, te podrška realizaciji poslovnih ideja.

• **Podrška izgradnji inovativnog poduzetništva**

Istraživanja, inovacije i ljudski resursi znanja imaju strateški značaj po pitanju razvoja, opstanka i napretka proizvodnje. Proizvodnja mora biti visoko inovativna, visoko fleksibilna, da se temelji na znanju, inovacijama i postignućima istraživačkog rada. Cilj podrške je: izgradnja inovativnog poduzetništva; povećanje broja subjekata malog gospodarstva zasnovanih na znanju; dovođenje inovacije do proizvoda; uvođenje ISO standarda; postavljanje CE znaka na proizvode iz Federacije BiH, te transfer znanja i tehnologija u sektor malih i srednjih poduzeća.

• **Prekogranična suradnja u okviru IPA programa**

Prekogranična suradnja u okviru IPA ima sveukupni strateški cilj: unapređenje zajedničkog održivog razvoja pograničnih predjela, njihovih ekonomskih, kulturnih, prirodnih i ljudskih resursa i potencijala, tako što će se jačati kapaciteti ljudskih resursa i zajedničkih institucionalnih mreža među lokalnim zajednicama privatnih i javnih aktera. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta aktivno će učestvovati pri definiranju projekata, te će predlagati Vladi F BiH da sufinancira iste u okviru svojih trenutnih mogućnosti.

Za 2010. godinu prioritetna je izrada programa rada ministarstva sukladno Akcionom planu, definiranje projekta - projektnih zadataka te izrada prijedloga realizacije projekta sa dinamikom realizacije. Predviđeno je da se prati tijek implementacije projekta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u FBiH“. Provedbeni akt Programa bio bi „Operativni plan poticanja malog i srednjeg poduzetništva FBiH“ koje bi nadležno ministarstvo donosilo godišnje, a tim bi planom bili predviđeni projekti, korisnici, mjere i sredstva poticanja.

Glavni/prioritetni projekti su: Izgradnja poduzetničkih zona u suradnji sa lokalnim zajednicama, Izgradnja poduzetničkih centara, Izgradnja informacionog sistema registra malih i srednjih poduzeća ISR-MSP u Federaciji BiH, dogradnja obrtnog registra ISOR-a. Sukladno Akcionom planu i Planu rada Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta u 2010. godini, ministarstvo će osigurati sinergijsko djelovanje nosioca razvoja malog gospodarstva u realizaciji plana za 2010. godinu, kako bi polučili što bolje rezultate. U 2010. godini u oblasti razvoja, poduzetništva i obrta donijet će se sljedeća zakonska i podzakonska regulativa i radit će se na sljedećim aktivnostima:

OPI	ROK
NORMATIVNI DIO	
1. ZAKONI	
• Nacrt Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva u F BiH	januar – maj
• Prijedlog Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva u F BiH	juni – nov.

<ul style="list-style-type: none"> Zakon o garancijskim fondu-rad na izradi Zakona u suradnji sa Federalnim ministarstvom financija 	kontinuirano
2. PODZAKONSKI AKTI	
<ul style="list-style-type: none"> Prijedlog Odluke o usvajanju Akcionog plana realizacije mjera za poboljšanje stanja u oblasti tradicionalnih i starih poduzetništva i obrta u 2010. god “- erant sredstva 	februar
<ul style="list-style-type: none"> Prijedlog Odluke o Projektu izgradnje poduzetničkih centara 	febr. - mart
<ul style="list-style-type: none"> Prijedlog Odluke o usvajanju programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava „Transfer za poticaj razvoja poduzetništva i obrta u 2010. god“ - kreditna sredstva 	mart - april
<ul style="list-style-type: none"> Prijedlog Odluke o usvajanju programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava „Transfer za poticaj razvoja poduzetništva i obrta u 2010. god“ - kreditna sredstva 	mart - april
<ul style="list-style-type: none"> Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o zaštiti tradicionalnih i starih zanata 	maj - juni
<ul style="list-style-type: none"> Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o vezanim i posebnim oblicima udruživanja obrtnika i načinu naplate 	septembar
<ul style="list-style-type: none"> Pravilnik o visini članarine, njenoj raspodjeli između različitih oblika udruživanja obrtnika i načinu naplate 	februar - mart
<ul style="list-style-type: none"> Pravilnik o unutarnjoj organizaciji Federalnog ministarstva razvoja poduzetništva i obrta 	august - septembar
INFORMATIVNO - ANALITIČKI DIO	
<ul style="list-style-type: none"> Izvješće o stupnju organiziranosti obrtnika u Federaciji BiH 	januar
<ul style="list-style-type: none"> Izvješće o utrošku dodijeljenih finansijskih sredstava „Transfera za poticaj razvoja poduzetništva i obrta“ utvrđenih Proračunom Federacije BiH za 2009. godinu. 	februar - mart
<ul style="list-style-type: none"> Analiza stanja poduzetničkih zona u Federaciji BiH i izrada interaktivne karte 	februar - mart
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o prekograničnoj suradnji – implementacija Sporazuma o suradnji sa Regijom Abruzzo 	aprili - maj
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o učešću u projektima za prepristupne fondove EU (IPA projekti) 	aprili - maj
<ul style="list-style-type: none"> Izvješće o implementaciji, kontroli i efektima dodijeljenih finansijskih sredstava „Transfera za poticaj razvoja poduzetništva i obrta“ utvrđenih Proračunom Federacije BiH za 	maj - juni
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o pristupu finansijskim sredstvima MSP-a u F BiH 	maj - juni
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o pomoći EU malom gospodarstvu kroz program CIP i Sedmi okvirni istraživački program 	maj - juni
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o dopunskom obrazovanju u oblasti obrtništva i 	juni - juli
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o Informacijskom sistemu Obrtnog registra 	juli
<ul style="list-style-type: none"> Izrada Programa razvoja malog gospodarstva u Federaciji BiH 	juli - avgust
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o razvoju poduzetničke infrastrukture u Federaciji BiH 	septembar
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o efektima primjene Zakona o obrtu i srodnim na oblast udruživanja obrtnika 	oktobar
<ul style="list-style-type: none"> Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za realizaciju projekta "Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji BiH" 	decembar
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o implementaciji Informacijskog sistema registra MSP-a u F BiH 	decembar
<ul style="list-style-type: none"> Informacija o provođenju Akcionog plana mjera zaštite tradicionalnih i starih zanata 	decembar
OSTALE AKTIVNOSTI	
<ul style="list-style-type: none"> Davanje mišljenja na dokumente koji proisteknu iz obveza F BiH i BiHprema EU, implementacija strategije malih i srednjih poduzeća 	kontinuirano
<ul style="list-style-type: none"> Dođešnje rješenja u drugostupanjskom upravnom postupku 	kontinuirano
<ul style="list-style-type: none"> Okrugli stolovi, simpoziji i konferencije u smislu promocije 	kontinuirano

ROK	DROMATIVNA AKTIVNOST	AKONI
Na temelju Zakona o upravljanju otpadom te uvođenog Zakona o izmjerenama i dopunama Zakona o upravljanju otpadom, napraviti prečišćeni tekszt Zakona i uputiti ga u parlamentarnu proceduru kraj ožujka 2010.		
Zakona prečišćenog tekssta Zakona o izmjerenama i dopunama Zakona o zaštiti jlipanj 2010.		

2010. godini u oblasti okoliša i turizma donijet će se slijedeća zakonska i podzakonska regulativa:

otrebno je iniciranje, podržavanje i provođenje regionalnih i interregionalnih projekata u trizmu, jačanje stranice sa drugim subjektima koji direktno i indirektno sudjeluju u turizmu, spodarstviju turističkim proizvođačima, iniciranje i razvoj verskih turizma, promocija turizma na spodarskim središnjim mjestima, u kojem se razvija i promocija projekata u turizmu, harmonizacija konske legislative iz oblasti turizma prema EU standardima, edukacija kadrova iz oblasti turizma.

novim ciljevi razvoja turizma u Federaciji BiH u 2010. godini jesu izrada dugoročne strategije razvoja turizma, stvaranje imidža Federacije i BiH u svjetu kao destinacije sigurne i turističke dolaske, ali i investicijska ulaganja; površine broja dolazaka stranih turista i cehija.

oblasti okoliša neophodno je razvijati projekte u oblasti akutivnosti i projekti mogućim prekograničnim efektima. Potrebni su detaljni napisi ka ratifikaciji i provedbi sporevnih medunarodnih konvencija, uključujući Konvenciju o pravljenući na okoliš, državnih politika i pravilnika o zaštiti prirode, Zakona o upravljanju otpadom, Zakona o zaštiti zraka te zakona o voda.

6. OKOLÍS I TURZAM

- Organizirane izbora na boji poduzetnicih ideja na temu decembra
- Aktivnosti vezane za realizaciju Akcionog plana kontinuiran

• Pravilnik o obliku, sadržaju i načinu vođenja registra obveznika plaćanja naknade korisnika okoliša	kraj 2010.
• Pravilnik o izradi registra emisija u zrak, čije uporište je dano kroz izmjene i dopune Zakona o zaštiti zraka	kraj 2010.
• Usklađivanje Pravilnika o graničnim vrijednostima kvaliteta zraka sa odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti zraka	kraj 2010.
• Izmjena i dopuna Pravilnika o postupnom isključivanju supstanci koje oštećuju ozonski omotač	kraj 2010.
• Revizija donesenih propisa u pogledu definiranja nedostataka, pojašnjenja nejasnoća, primjene određenih limita, usklađivanja sa direktivama EU	kontinuirano
• Pravilnik o posebnim uvjetima za proizvodnju, rukovanje i čuvanje opasnih materijala i otpada za djelatnosti luka, obranu i slične svrhe	kraj 2010.
• Izmjene i dopune Pravilnika o uvjetima i kriterijima koje moraju ispunjavati nositelji izrade studije utjecaja na okoliš i visini naknade i ostalih troškova nastalih u postupku procjene utjecaja na okoliš	kraj 2010.
• Monitoring napretka usklađenosti okolišnih propisa u Federaciji BiH, sa okolišnim propisima u Europskoj uniji (direktive i regulative)	kontinuirano

U 2010. godini u oblasti okoliša i turizma preduzet će se slijedeće aktivnosti i radit će se na slijedećim strategijama i projektima:

ANALITIČKO-INFORMATIVNA AKTIVNOST	ROK
STRATEGIJE	
• Nacionalna strategija i akcijski plan zaštite biološke i pejzažne raznolikosti za BiH (Vlada FBiH usvojila prijedlog) – Usvajanje na Vijeću ministara BiH	ovisno od dinamike rada Vijeća ministara BiH
• Strategija razvoja turizma u FBiH (2008.-2018.) – Izrada plana provedbe Strategije	lipanj 2010.
PROJEKTI I AKTIVNOSTI	
• Projekt "Upravljanje čvrstim otpadom": – Završetak I faza, – Nastavak aktivnosti II faze, – Realiziranje promotivnih aktivnosti o tzv. NIBY efektu	lipanj 2010. kontinuirano kontinuirano
• Projekt "Šumska i planinska zaštićena područja" (Nacionalni park „Una“, Nacionalni park „Igman, Bjelašnica, Treskavica, Visočica“ i PP „Blidinje“ i Prenj).	kontinuirano
• Projekt "Trajna zaštita Počitelja"	kontinuirano
• Projekt "Jajce-sanacija korita rijeke Plive i vodopada"	2003.-2010.
• Projekt "Sanaoja korita i slapišta rijeke Trebižat - slapovi Kravice i Koćuše"	2008.-2012.
• Projekt "Obnova starih gradova u Federaciji BiH u svrhu turizma: Srebrenik, Ljubuški, Tešanj, Vitina,	rok završetka biti će utvrđen projektom
• Projekt "Sanacija mlinica na Uni, Trebižatu, Drežnici, Vrioštici i ostalih u Federaciji BiH"	rok završetka biti će utvrđen projektom
• Projekt izrade master planova na području FBiH za mjesta i gradove koji su od značaja za očuvanje kulturne baštine i korištenja istih u turističke svrhe	kraj 2010.
• Provodenje Pravilnika o eko-oznakama i načinu upravljanja	kontinuirano
• Provodenje Pravilnika o donošenju najboljih raspoloživih tehnika kojima se	2010.-2013.

postižu standardi kvaliteta okoliša (formiranje radnih skupina i suksesivna izrada tehničkih uputa za industrijske pogone i postrojenja)	
• Rad na opremanju i razvoju Registara postrojenja -zagadivača i zagadivanja okoliša sukladno E - PRTR	kraj 2010.
• Projekt „Okolišna dozvola-prijatelj okoliša“: - Edukacija i certifikacija osoba sposobljenih za ocjenu Plana aktivnosti i Studije procjene utjecaja na okoliš pri izdavanju okolišnih dozvola, - II faza obuke za podizanje svijesti o primjeni okolišnih zakona i problematike izdavanja okolišnih dozvola. - Izrada drugog dopunjeno izdanja brošure "Izazovi okolišne dozvole" i njeno tiskanje	kraj 2010.
• Pružanje pomoći okolišnim institucijama; - Fondu za zaštitu okoliša FBiH, - Međuentitetskom tijelom za okoliš BiH, - Savjetodavnom vijeću za okoliš u FBiH	kontinuirano
• Aktivnosti na provođenju Zakona o NP „Una“	kontinuirano
• NP "Igman, Bjelašnica, Treskavica i kanjon rijeke Rakitnice" (koordinacijske aktivnosti i suradnja na izradi Prostornog plana područja posebnih obilježja čiji je nositelj izrade Federalno ministarstvo prostornog uređenja, sukladno Odluci o izradi prostornog plana podr. posebnih obilježja	kraj 2010.
• Zaštićeno prirodno područje PP Blardinje i Prenj • (Aktivnosti na izradi Studije izvodljivosti za zaštićeno prirodno područje PP Blardinje i Prenj. Priprema projektnog zadatka i raspisivanje natječaja.)	kraj 2010.
• Zaštićeno prirodno područje „Vjetrenica“ • (Aktivnosti na izradi Studije izvodljivosti za zaštićeno prirodno područje "Vjetrenica", u suradnji sa nadležnim tijelima. Priprema projektnog zadatka i raspisivanje natječaja)	do kraja veljače 2010.
• Izrada Crvenih lista: - Formirati radne skupine i započeti aktivnosti.	druga polovina 2010.
• Natura 2000.: - Implementacija Uredbe, u zavisnosti od raspoloživosti planiranih proračunskih sredstava - Izrada akcijskog plana i priručnika za izradu i provođenje Natura 2000 - Opća kampanja upoznavanja građana sa značajem Nature 2000 kao nužnim djelom Europskih integracijskih procesa	kontinuirano
• Akcijski plan za upoznavanje javnosti, uništavanje i širenje ambrozije na području Federacije BiH	kontinuirano
• Implementacija Odluke Vijeća ministara o uvjetima i načinu provođenja Montrealskog protokola i postupnog isključivanja iz uporabe supstanci koje oštećuju ozonski omotač u Bosni i Hercegovini (kroz postupak izдавanja licenci, kvota i dozvola -nadležnost MOFTER i Federalnog ministarstva okoliša i turizma)	kontinuirano
• Implementacija Nacionalnog programa o postupnom isključivanju supstanci koje oštećuju ozonski omotač u suradnji sa Ministarstvom vanjske trgovine i ekonomskih odnosa	kontinuirano
• Implementacija odredbi važeće regulative u oblasti zraka u postupcima izdavanja okolišnih dozvola, kako za nova tako i za postojeća postrojenja (implementacija Zakona za zaštitu zraka u neposrednoj je vezi s procedurama izdavanja okolišnih dozvola)	kontinuirano
• Strateške procjene utjecaja na okoliš (SEA) Prostornog plana FBiH (nositelj posla izrade Prostornog plana F BiH je Federalno ministarstvo prostornog uređenja)	u ovisnosti od dinamike izrade Prost.plana FBiH

Sudjelovanje u radu međunarodnih skupova iz oblasti zaštite okoliša, koji proizlaze iz obveza prema različitim konvencijama i protokolima i drugoj međunarodnoj suradnji Bosne i Hercegovine	kontinuirano
Sudjelovanje u Implementaciji međunarodnog GEF projekta (BiH i Hrvatska) "Integralno upravljanje ekosustavima u sливним područjima rijeke Neretve i Trebišnjice"	kontinuirano
Uspostava državnih mehanizama u cilju olakšanja znanstvene i tehničke suradnje u okviru Konvencije o biološkoj raznolikosti	kontinuirano
Projekt promocije i distribucije priručnika o prekograničnom kretanju otpada	srpanj 2010.
Organiziranje EKO KAMP-a na području FBiH, s ciljem promoviranja svijesti o zaštiti okoliša i održivom razvoju (za odgovarajuće ciljne skupine u srednjim školama)	srpanj 2010.
Provodenje projekta Dinaric arch	kraj 2010.
Pomoć u uredenju i izdavanju znanstveno popularne revije o prirodi, čovjeku i ekologiji "FONDEKO Svet" i stručnog časopisa za turizam i kulturu življjenja "TURIZAM BiH"	kontinuirano
Uspostavljanja sustava upravljanja opasnim medicinskim otpadom na razini FBiH	kontinuirano
Studija za uspostavljanje sustava zbrinjavanja otpadnih industrijskih kemikalija	kontinuirano
Inventarizacija i označavanje transformatora/transformatorskih ulja u uporabi na području FBiH	kontinuirano
GEF, UNDP projekt "Podrška zemljama u provođenju programa rada na zaštićenim područjima u okviru Konvencije o biološkoj raznolikosti": - Promocija Odluke Skupštine UN o proglašenju 2010. godine „Međunarodnom godinom bioraznolikosti“ (IYB)	kontinuirano
Kategorizacija tipova staništa (projekt bi se nastavio i u 2011. godini)	kontinuirano
Izrada mapa senzitivnih staništa (projekt bi se nastavio i u 2011.)	kontinuirano
IPA 2007 Programme - EC/BiH/08/013 pod nazivom "Podrška BiH u implementaciji IPPC direktive"	kontinuirano
Izrada master planova za turistički prepoznatljive destinacije i brandiranje turističkih destinacija i proizvoda u Federaciji BiH	kraj 2010.
Organiziranje edukacije i polaganja stručnog ispita za turističke vodiče za područje Federacije BiH	lipanj 2010.
Organiziranje i su-organiziranje domaćih i međunarodnih seminara i konferencijsa iz oblasti turizma i ugostiteljstva, posebice kongresno sajamskih manifestacija	kontinuirano
Projekti u cilju razvoja turizma i ugostiteljstva, a koji će proizći po izvajaju Strategije razvoja turizma za razdoblje 2008.- 2018.	kontinuirano
Organiziranje Međunarodne konferencije "Upravljanje opasnim i neopasnim otpadom u regiji", Zenica	veljača 2010.
LUKE I PROGRAMI (na usvajanje Vladi FBiH)	
Odluka o usvajanju Programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele redstava "Transfer za razvoj turizma i okoliša u Federaciji Bosne i Hercegovine 2010."	veljača 2010.
Odluka o usvajanju Programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele redstava "Transfer za zaštitu okoliša od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine 2010."	ožujak 2010.
Odluka o utvrđivanju visine boravišne pristojbe za 2011. godinu	lipanj 2010.
Odluka o utvrđivanju visine boravišne pristojbe za fizičke osobe koje su registrirane za pružanje usluga smještaja u domaćinstvu za 2011. godinu	lipanj 2010.

INFORMACIJE I IZVJEŠĆA (na usvajanje Vladi FBiH)	
• Informaciju za Vladu Federacije BiH uz analizu aktivnosti provođenja Akcijskog plana Federalne strategije zaštite okoliša, sa prikazom realiziranih i započetih projekata, kao i pregled prioritetnih projekata za naredne tri godine, sukladno s planiranjem DOB-a za razdoblje 2010.-2012.	lipanj 2010.
• Akcijski plan za upoznavanje javnosti, uništavanje i širenje ambrozije na području Federacije BiH (podnijeti izvješće Vladi F BiH o provedenim aktivnostima u 2009. godini)	do kraja svibnja 2010.
• Informacija o radu Međuentitetskog tijela za okoliš za prethodnu godinu	do kraja siječnja 2010.
• Informacija o transpoziciji EU okolišne legislative u okolišne propise FBiH	do kraja 2010.
• Informacija o stanju i problemima uočenim u oblasti turizma i ugostiteljstva	studenzi 2010.
• Informacija o radu turističkih zajednica	studenzi 2010.
• Informacija o problematici izдавanja okolišnih dozvola	prosinac 2010.

NAJAVAŽNIJE MJERE, AKTIVNOSTI I PROJEKTI KOJI OPREDIJELJUJU RAD VLADE U 2010. GODINI

- Izrada Strategije razvoja BiH i Strategije socijalnog uključivanja BiH za period 2008. – 2013. godina,
- Izrada Strategije razvoja FBiH za period 2010. – 2020. godina,
- Dosljedna realizacija mjera fiskalne politike koje su dogovorene sa MMF-om i Svjetskom bankom, a koje su usvojene u institucijama FBiH,
- Realizacija ciljeva fiskalne politike kroz izradu izbalansiranog budžeta, smanjenje učešća javnih rashoda u GDP-u, te postepeno povećanje učešća razvojne komponente u Budžetu FBiH,
- Jačanje uloge i kreditnog potencijala Razvojne banke FBiH i potenciranje uloge Banke u kreditiranju poljoprivrednih i izvoznih poslova,
- Formiranje Fonda zapošljavanja u Razvojnoj banci FBiH,
- Priprema zakonskih pretpostavki za formiranje stambenog fonda na nivou FBiH,
- Priprema zakonskih pretpostavki za formiranje Garancijskog fonda za mala i srednja preduzeća,
- Rješavanje vlasničkog statusa Union banke,
- Formiranje Direkcije za pasivni podbilans sa ciljem povrata imovine u vlasništvu FBiH koja se nalazi u zemljama bivše SFRJ,
- Donošenje Zakona o platama u organima uprave FBiH na svim nivoima vlasti,
- U postupku donošenja je Nacrt zakona o reviziji privatizacije kojim će na provjeru biti stavljen dosadašnji tok privatizacije u FBiH,
- Donošenje Zakona o finansijskoj konsolidaciji privrednih društava sa većinskim učešćem državnog kapitala,
- U postupku donošenja je Zakon o rudarstvu,
- U okviru Elektroprijenos BiH, realizirat će se plan i program izgradnje i popravki dalekovoda i trafostanica,
- Rad na realizaciji inicijative stranog investitora na izgradnji rafinerije nafte u FBiH,
- Realizacija namjere proizvođača auto dijelova iz Slovenije da proizvodnju izmjesti u FBiH,
- Gasifikacija Srednjebosanskog kantona,
- Nastavak aktivnosti na izgradnji 6 termoelektrana, 14 hidroelektrana i 6 vjetroelektrana u FBiH (definisat će se način realizacije izgradnje, optimizacija finansiranja i pripremiti konkretan plan realizacije sa nosiocima obaveza, dinamikom izgradnje i rokovima realizacije),
- Rad na naplati starih potraživanja preduzeća iz FBiH koja datiraju od prije rata,
- Izrada Strategije i početak obnove postrojenja preduzeća Naftni terminali u FBiH,
- Donošenje Zakona o izmjenama i dopunama kaznenog zakona,
- Donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršnom postupku FBiH,
- Donošenje Zakona o javnim dobrima i privatnom partnerstvu,
- Donošenje izmjena i dopuna Zakona o koncesijama sa ciljem sistemskog rješavanja naplate koncesija,
- Pokretanje privatizacionog ciklusa sa ciljem kreditiranja razvoja (70% od sredstava dobijenih u privatizaciji) i povezivanja staža i finansijske stabilizacije fondova (30%),

-
- Nastavak radova na koridoru VC (LOT-1, LOT-2, LOT-3, poddionice Kakanj – Bilješovo, Bilješovo – Gorica, Gorica – Drivuša),
 - Realizacija investicionih kredita koji će biti implementirani na dionice autoceste na koridoru Vc (Kakanj – Zenica, Vlakovo – Tarčin, Bijeća – Počitelj, Svilaj – Odžak),
 - Priprema modela finansiranja i izgradnje putem koncesije brze ceste Lašva – Donji Vakuf,
 - Priprema modela finansiranja i izgradnje autoceste Tuzla – Orašje,
 - Elektrifikacija, modernizacija, rekonstrukcija i obnova pruga (Konjic – Čapljina, Brčko – Tuzla – Banovići) i obnova vozog parka (vagona i lokomotiva),
 - Proširenje međunarodnog aerodroma Sarajevo koje se sastoje od proširenja jednog dijela terminalne zgrade, dvije faze proširenja platforme, kao i izgradnje dodatne brze rulnice čime se povećava propusna moć aerodroma (kreditna sredstva EBRD),
 - Donošenje izmjena i dopuna Zakona o Vladi FBiH sa ciljem reforme Federalnog ministarstva za pitanja boraca i invalida odbrambeno – oslobođilačkog rata radi osposobljavanja zaposlenih za vođenje postupaka naslijedenih od Federalnog ministarstva odbrane i preraspodjela (ponovno vraćanje) državnih uposlenika u opštine,
 - U okviru Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke posebna pažnja biće posvećena radu sa mlađim i ovo pitanje će ubuduće biti nadležnost ovog Ministarstva,
 - Nastaviti će se aktivnosti u cilju donošenja Zakona o nabavljanju, držanju i nošenju oružja i municije u FBiH, čime se bezbjednost građana podiže na viši nivo,
 - Uvođenje elektronskog nadzora nad pritvorenicima (rukavice na dopustu),
 - Osigurat će se da penzije u FBiH budu na postojećem nivou,
 - Intezivirat će se saradnja povratničkih opština u oba entiteta,
 - Uraditi će se revizija donešenih rješenja iz oblasti boračko – invalidske zaštite,
 - Formirati će se baza podataka donatora organa za transplantaciju,
 - Uraditi će se zakonske pretpostavke za formiranje Fonda za nauku,
 - Priprema i izrada Informacionog sistema na nivou FBiH,
 - Raditi će se na očuvanju kulturne baštine i autohtonog kulturnog stvaralaštva, unapređenju muzejske, arhivske, bibliotečke, izdavačke, teatarske, muzičke, likovne, filmske i estradne djelatnosti,
 - Kontinuirano će se vršiti promocija domaćih proizvoda,
 - Priprema i izrada Prostornog plana FBiH za period 2008. – 2028. godina,
 - Registracija poljoprivrednih domaćinstava i nastavak podsticaja u poljoprivredi,
 - Donošenje odluka o garantovanim i minimalnim otkupnim cijenama poljoprivrednih proizvoda,
 - Donošenje novog Zakona o šumama i Programa šumarstva čime se stvaraju uslovi za racionalno korištenje šuma i šumskog zemljišta,
 - Završetak realizacije Programa suzbijanja i iskorjenivanja zaraznih bolesti domaćih životinja

FORMIRANJE I RASPODJELA BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA (GDP-a)

Bruto domaći proizvod predstavlja jedan od najznačajnijih makroekonomskih agregata.

Ostvareni bruto domaći proizvod na nivou FBiH za 2008.godinu iznosi 15.632 miliona KM ili po glavi stanovnika 5.487⁹KM, odnosno 4.105¹⁰ USD per capita.

Po područjima, prema SKD-u u strukturi GDP-a za 2008.godinu na prvom mjestu je Trgovina na veliko i malo (13,1%), zatim Prerađivačka industrija (13,0%), Javna uprava i odbrana (8,5%), Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje, poslovne usluge (8,3%) i saobraćaj, skladištenje i veze (7,0%). Na ostale djelatnosti odnosi se 30,3%.

Najveći rast GDP-a u odnosu na 2007. godinu ima Snabdjevanje električnom energijom, gasom i vodom u procentu od 37,3%, te Gradevinarstvo u procentu od 27,4%. Najmanje povećanje GDP-a u odnosu na 2007.godinu ima Finansijsko posredovanje (5,2%), poljoprivreda, lov i šumarstvo (6,5%) i saobraćaj skladištenje i veze (7,6%).

Ostvareni bruto domaći proizvod na nivou BiH za 2008.godinu iznosi 24.716¹¹ miliona KM ili po stanovniku 6.435 KM, odnosno 4.814 USD per capita. U Republici Srpskoj ostvareni bruto domaći proizvod za 2008.godinu iznosi 8.489 miliona KM ili po stanovniku 5.906 KM, odnosno 4.419 USD per capita.

U poređenju sa zemljama okruženja Bosna i Hercegovina ima najniži GDP po stanovniku u regiji (jedino BiH ima viši GDP po glavi stanovnika od Albanije -3.432 USD).

Zbog uticaja svjetske finansijske krize u 2008/2009. godinu, globalna procjena MMF-a za južnu i jugoistočnu Evropu, Baltik i Tursku je da će ova regija u 2009. godini imati pad GDP-a od 5,2 odsto. Makroekonomskom projekcijom za BiH za razdoblje od 2010. do 2012. godine u okviru Dokumenta okvirnog budžeta (DOB) procjenjen je za 2009. godinu pad GDP-a u procentu od 3%. U konsultacijama sa MMF-om, procjenjen pad GDP-a za BiH u 2009. godini iznosi 3-4%.

Podaci o ostvarenom GDP-u na nivou FBiH za 2009.godinu očekuju se tek u sedmom mjesecu ove godine. Već smo pomenuli da će GDP za 2009. godinu zabilježiti pad, a procjena je da će pad GDP-a biti zaustavljen u 2010. godini. U kojoj mjeri će se negativni trendovi, kad su u pitanju stope rasta u proizvodnji, prometu i uslugama, smanjiti, utoliko će se GDP kao najvažniji makroekonomski indikator povećavati.

⁹ Konačan podatak u odnosu na stalno stanovništvo

¹⁰ Kurs 1 KM=1,3366 USD (sredinom godine)

¹¹ Prvi rezultat

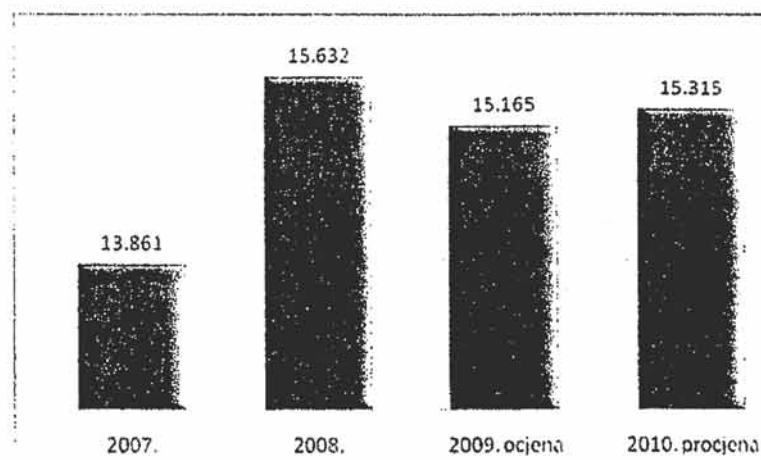
INDIKATORI EKONOMSKOG RAZVOJA FEDERACIJE BiH

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD

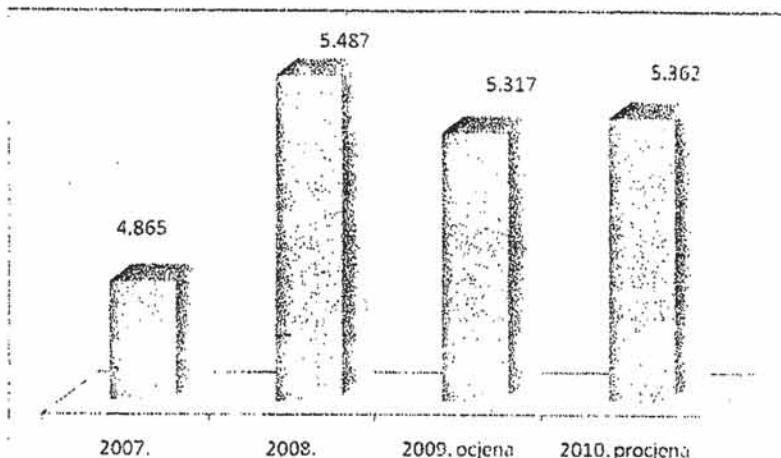
čela 1.

	2007.	2008.	2009. ocjena	2010. procjena
Bruto domaći proizvod (GDP)				
Stopa rasta u %	13,2	12,8	-3,0	1,0
Znos u mil. KM	13.861	15.632	15.165	15.315
GDP po stanovniku u KM				
Udarno stanovništvo	4.865	5.487	5.317	5.362
Vrisutno stanovništvo	5.954	6.718	6.517	6.500
Prošačke cijene (INFLACIJA) - stopa rasta	8,6	7,9	-0,1	do 2,0

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (GDP) u mil. KM

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD PO STANOVNIKU (GDP per capita) u KM

BRUTO VRIJEDNOST PROIZVODNJE I NJENA TROŠKOVNA STRUKTURA U FBIH

Tabela 2.

u mil. KM

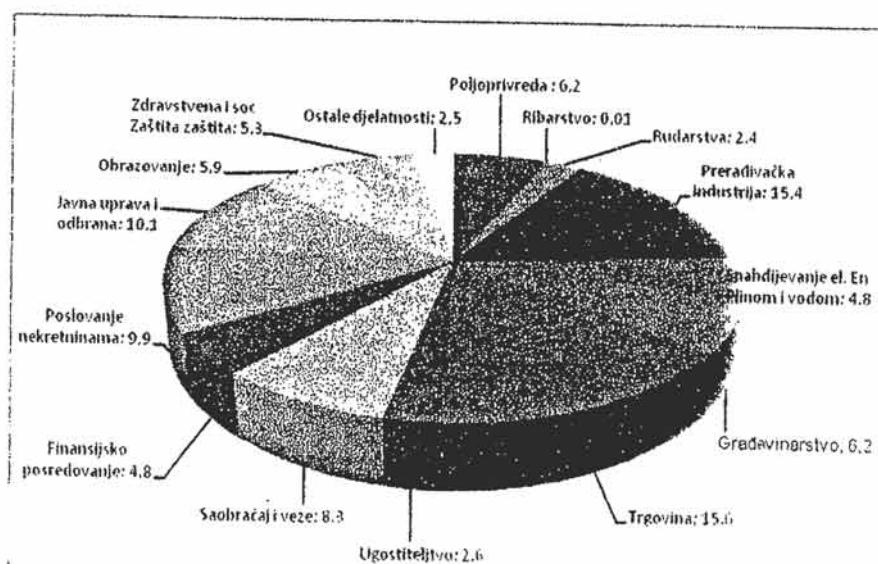
	2007	2008	Ocjena 2009	Procjena 2010	Stopa rasta		
					2008	2009	2010
I Bruto vrijednost proizvodnje /II +III/	24.618	28.639	28.100	28.310	16,3	-1,9	0,8
II Medufazna potrošnja	13.625	15.937	15.775	15.935	17,0	-1,0	1,0
III Dodana vrijednost	10.993	12.703	12.325	12.375	15,6	-3,0	0,5
IV Porez na proizvode minus subvencija	2.868	2.929	2.840	2.940	2,1	-3,0	3,5
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD(GDP) u tržišnim cijenama /III+IV/	13.861	15.632	15.165	15.315	12,8	-3,0	1,0
GDP po stanovniku u KM	4.865	5.487	5.317	5.362	12,8	-3,1	0,8

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD PO DJELATNOSTIMA
TEKUĆE CIJENE

Tabela 3.

DJELATNOSTI	2007.	2008.	struktura u %	
			Ocjena 2009.	Procjena 2010.
Poljoprivreda	5,5	5,2	5,1	5,2
Ribarstvo	0,0	0,0	0,0	0,0
Rudarstva	2,2	2,0	2,1	2,0
Preradivačka industrija	12,5	13,0	13,1	13,0
Snabdijevanje el. En. Plinom i vodom	3,2	3,9	4,0	4,0
Gradevinarstvo	4,6	5,2	5,1	5,2
Trgovina	12,4	13,1	13,3	13,1
Ugostiteljstvo	2,4	2,3	2,2	2,2
Saobraćaj i veze	7,4	7,0	7,1	7,0
Finansijsko posredovanje	4,3	4,0	3,9	4,0
Poslovanje nekretninama	8,7	8,3	8,5	8,3
Javna uprava i odbrana	8,5	8,7	8,8	8,5
Obrazovanje	4,7	4,9	4,8	5,0
Zdravstvena i socijalna zaštita	4,1	4,4	4,5	4,5
Ostale djelatnosti	2,3	2,2	2,3	2,1
Ukupno po djelatnostima	82,8	84,5	84,8	84,1
FISIM	3,5	3,2	3,5	3,3
UKUPNO (bazne cijene)	79,3	81,3	81,3	80,8
Porezi na proizvode i usluge i uvoz minus subvencije	20,7	18,7	18,7	19,2
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (tržišne cijene)	100,0	100,0	100,0	100,0

PROCENTUALNO UČEŠĆE BRUTO DODANE VRIJEDNOSITI PO DJELATNOSTIMA
procjena 2010.

FIZIČKI OBIM PROIZVODNJE

Tabela 4.

	2007.	2008.	2009. Ocjena	2010. Procjena	stope rasta u %
A. FIZIČKI OBIM					
1. Industrija	8,6	7,9	-10,5	1,0	
2. Poljoprivreda	-5,9	8,3	2,0	5,0	
3. Šumarstvo	-9,5	2,0	-11,5	0,0	
4. Gradevinarstvo	21,3	5,8	-12,0	1,5	
5. Saobraćaj	6,2	-27,5	-15,0	-2,0	
B. PROMET					
1. Trgovina	13,4	17,3	-12,0	1,0	
2. Ugostiteljstvo	24,7	14,2	-3,0	0,0	

ZAPOŠLJAVANJE I PLAĆE

Tabela 5.

	2007.	2008.	2009. ocjena.	2010. procjena
ZAPOSLENOST				
a) stopa rasta	6,2	4,1	-1,0	1,0
b) broj radnika	413.676	430.745	426.500	430.765
c) broj novoprimaljenih radnika	24.075	17.069	-4.245	4.265
NEZAPOSLENOST				
a) stopa rasta	1,4	-7,9	4,1	-2,0
b) broj nezaposlenih	367.570	338.643	352.695	345.695
RADNA SNAGA				
stopa rasta	3,9	-1,5	1,3	-0,4
broj	781.246	769.388	779.195	776.460
STEPEN ZAPOSLENOSTI U % ¹ (u odnosu na prisutno stanovništvo)	17,8	18,5	18,3	18,5
STEPEN ZAPOSLENOSTI U % ² (u odnosu na radnospособno stanovništvo)	26,2	27,3	27,0	27,2
STEPEN ZAPOSLENOSTI U % ³ (u odnosu na radnu snagu)	53,0	56,0	54,7	55,5
STEPEN NEZAPOSLENOSTI U % ⁴	47,0	44,0	45,3	44,5
PLAĆE				
stope rasta	9,8	13,4	5,2	2,5
iznos u KM	662	751	790	810

Obrazloženje pokazatelja datih u fuznotama, u skladu sa metodologijom Centralne Banke BiH, a takođe i na način koji se primjenjuje u Republici Hrvatskoj:

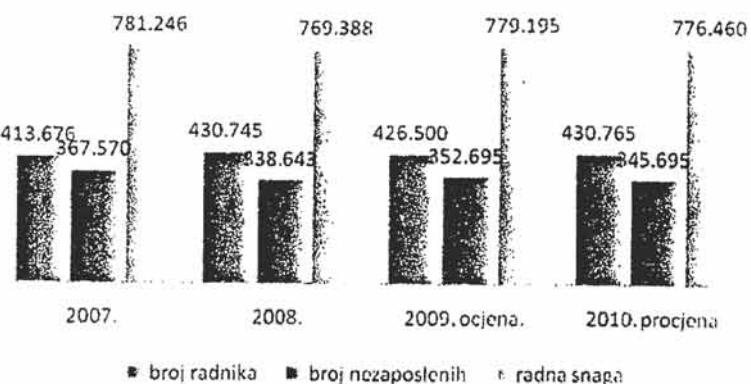
¹ Stepen zaposlenosti se izračunava tako da se broj zaposlenih podijeli sa prisutnim stanovništvom i pomnoži sa 100

² Stepen zaposlenosti se izračunava tako da se broj zaposlenih podijeli sa radnospособnim stanovništvom (stanovništvo staro od 15 do 65 god.) i pomnoži sa 100

³ Stepen zaposlenosti se izračunava tako što se broj zaposlenih podijeli sa aktivnim stanovništvom (radnom snagom tj. zaposleni + nezaposleni) i pomnoži sa 100

⁴ Stepen nezaposlenosti se izračunava tako što se broj nezaposlenih podijeli sa aktivnim stanovništvom (radnom snagom tj. zaposleni + nezaposleni) i pomnoži sa 100

ZAPOSLENOST

■ broj radnika ■ broj nezaposlenih ▲ radna snaga

—♦— STEPEN ZAPOSLENOSTI U % (u odnosu na prisutno stanovništvo)

—■— STEPEN ZAPOSLENOSTI U % (u odnosu na radnospособно stanovništvo)

—●— STEPEN ZAPOSLENOSTI U % (u odnosu na radnu snagu)

—— STEPEN NEZAPOSENOSTI U % (u odnosu na radnu snagu)

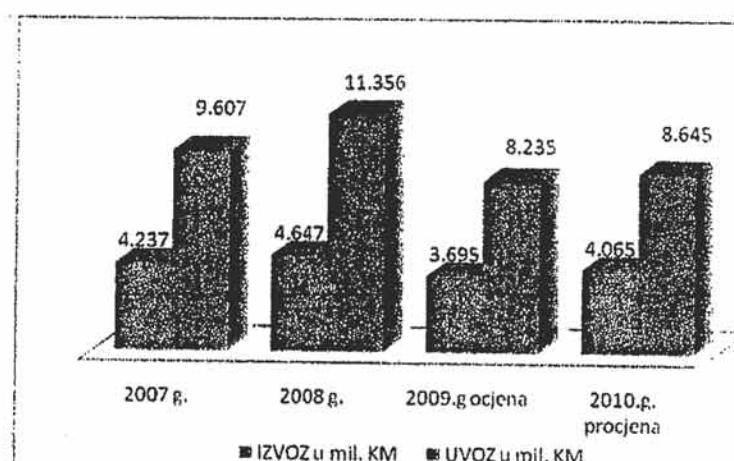
2007. 2008. 2009. 2010.
ocjena. procjena

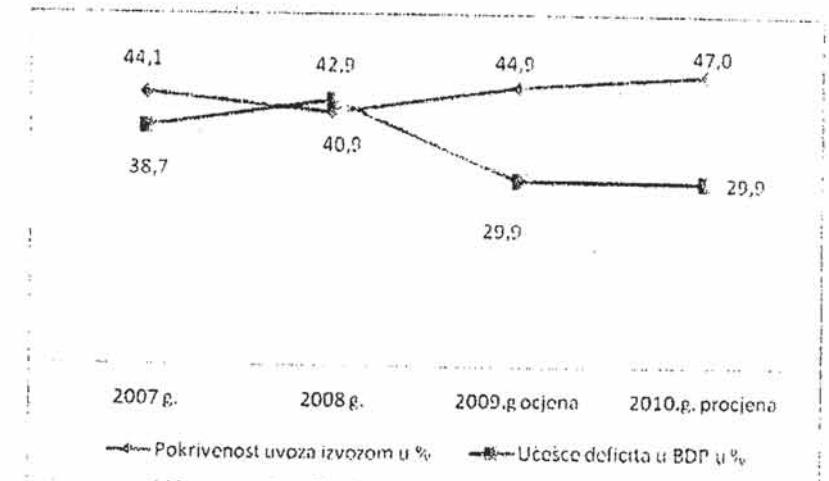
ROBNA RAZMJENA FBIH

period 2007-2010 godina

Tabela 6.

RB	OPIS	2007 g.	2008 g.	2009. g ocjena	2010. g. procjena
1.	IZVOZ u mil. KM	4.237	4.647	3.695	4.065
2.	Stopa rasta %	17,3	9,7	-20,5	10,0
3.	UVOD u mil. KM	9.607	11.356	8.235	8.645
4.	Stopa rasta %	21,2	18,2	-27,5	5,0
5.	Pokrivenost uvoza izvozom u %	44,1	40,9	44,9	47,0
6.	Deficit spoljnotrgovinske razmjene u mil. KM	5.370	6.709	4.540	4.580
7.	Učešće deficitu u BDP u %	38,7	42,9	29,9	29,9

Sve procjene izvršio Federalni zavod za programiranje razvoja.

- Reforma Fonda penzijskog/mirovinskog i Fonda zdravenog osiguranja
- Mjere zaštite u vanjskoj trgovini: zaštitne mjere, antidamping i kompezatorne mjere
- Rekonstrukcija i nova uloga Razvojne banke

4) STRUKTURALNE REFORME I POLITIKE/MJERE POTICANJA KONKURENTNOSTI

- Povećanje likvidnosti poslovnog sektora kroz garancije za bankarska zaduženja
- Osiguranje povoljnih podsticajnih kredita putem Razvojne banke (izvozna preduzeća, SME, farmeri)
- Rast investicija, priliv FDI, green field investicije
- Clyster industrija
- Konkurentnost u izvozu (CEFTA, EU)
- Smanjenje uvozne ovisnosti prvenstveno od prehrabnenih proizvoda
- Sektorske podrške – elektroprivreda
- Partnerstvo javnog i privatnog sektora
- Saradnja univerziteta i privrede
- Objektivizacija i ocjene stanja konkurentnosti privrede (benchmarking)

FOKUSIRANJE NA 2010. GODINU

- Makroekonomski stabilnost
 - redukcija javne potrošnje (dosljedno pridržavanje zahtjevima stand by aramžmana sa IMF-om)
 - stabilizacija fiskalnog sektora
- Poboljšanje poslovne okoline
 - pojednostavljanje procedura za vođenje start i vođenje poslova biznisa
 - rekonstrukcija Razvojne banke
 - mjere zaštite u vanjskoj trgovini: zaštitne mjere, antidamping i kompezatorne mjere
- Unapređenje pozicije domaće proizvodnje i biznisa
 - povećavanje likvidnosti poslovnog sektora
 - osiguranje povoljnih podsticajnih kredita razvojne banke (izvoz, SME, farmeri)
 - gajdionica propisa